स्वात्मबोध (अद्वैत)

(शांकरीनहारनिष्कुलटीका)

जगदीश्वर जापखानी

इ.स. १८७८

११ अध्याय पत्रे: १०४

आकार: ९½" × ८½"

891.461
V Mau/Sva
50480

THE LIBRARY

S. N. D. T.
WOMEN'S UNIVERSITY
BOMBAY.

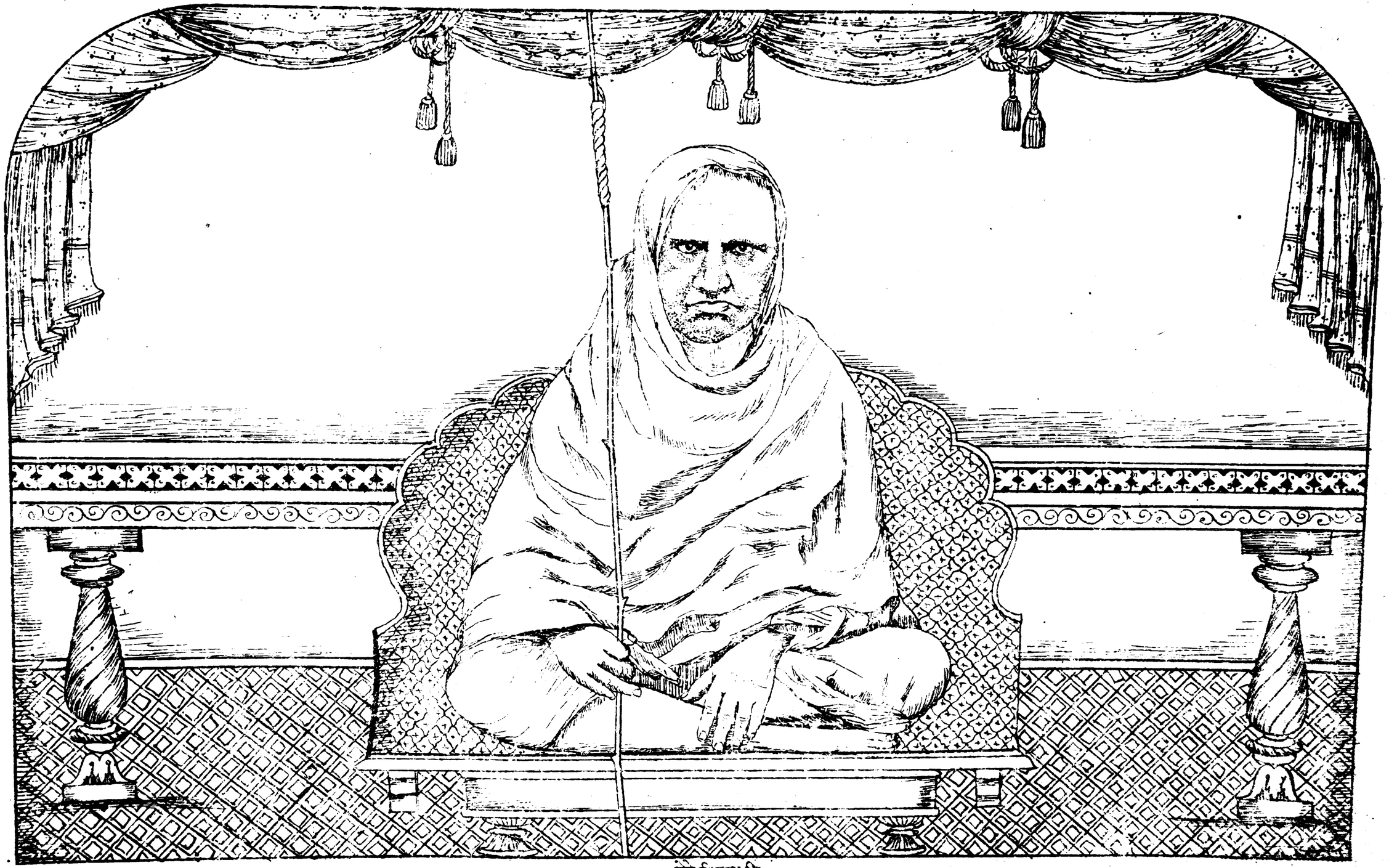
S. N. D. T. WOMEN'S UNIVERSITY
LIBRARY

25 APR 1972

25/4
16.8
paper
(208)
Ro 3/-

अथ स्वात्मबोध प्रारंभः

L. BRARY
25 APR 1972
50480

मौनीस्वामी.

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥नमोनिजश्रीगुरुगणेशा॥परमात्मरूपाअविनाशा॥ एकदंता-
चित्प्रकाशा॥ द्वैतभ्रमनाशाविघ्नहरा॥१॥ नमूंशारदावागेश्वरी॥चैतन्यचिल्कळाशु
क्लांबरी॥शब्दसागराजीवनकरी॥ अशुभसंहारीसरस्वती॥२॥ आतांनमोंश्रीसद्गु
रुवर॥जयाचेकृपेंभवसागर॥सर्वहिहोयमृगजळपूर॥ प्रार्थूंसत्वरत्नयासी॥३॥ जय
जयसद्गुरुश्रीरघुनाथा॥निर्गुणपरमात्मयाअनंता॥तवचरणरेणुस्पर्शहोतां॥होयनि
र्मुळताभवभया॥४॥जयजयसद्गुरुस्वानंदघना॥शिष्यचातकसंजीवना॥अहंरावण
मर्दना॥निरंजनानिरुपाधिका॥५॥जयजयवेदारविंदअमोदा॥जयजयजगदादिमूळ
कंदा॥अद्वैतसच्चिदानंदशुद्धा॥अनादिसिद्धागुरुवर्या॥६॥जयजयसद्गुरुरघुविरा॥
जयजयज्ञानियाउदारा॥शिष्यकीर्णप्रकाशकरा॥बोधदिनकरागुरुवर्या॥७॥जय
जयअज्ञानतिमिरनाशा॥जयजयज्ञानघनस्वप्रकाशा॥पूर्णब्रह्मजगत्प्रकाशा॥निज
अविनाशागुरुवर्या॥८॥जयजयअविद्यापाशदहना॥जयजयभवार्णवशोषणा॥ अ
ध्यात्मिकादितापशमना॥अतिस्फुरवघनागुरुवर्या॥९॥जयजयमायासर्गरहिता॥ त
त्वंपदाव्यतिरिक्ता॥अखिलदृश्योपाधिनिरस्ता॥शुद्धतत्वतागुरुवर्या॥१०॥जयजय
उद्भवस्थितिनाशका॥हरिहरब्रह्मात्रयरूपका॥सूत्रधारियाजगव्यापका॥जगनाय
कागुरुवर्या॥११॥जयजयअनंतचित्सागरा॥जयजयविश्वबुद्बुदधरा॥विवर्तभासक

विश्वंभरा॥ विश्वेश्वरानमोंतुज॥१२॥ नमोंव्यक्ताऽव्यक्तमूर्ती॥ नमोंअचिंत्यानंतशक्ती
॥ नमोंअखंडचित्‌ज्योती॥ अपारस्फूर्तीतुजनमों॥१३॥ नमोआचार्यसनातना॥ नमोंभ
वभयविध्वंसना॥ करुणानिधिदीनपावना॥ नित्यनिर्गुणानमोस्तुते॥१४॥ नमोंस्वानंद
विश्रामा॥ शिष्यकामकल्पद्रुमा॥ भक्ततारकाश्रीरामा॥ अगाधमहिमानवर्णवे॥१५॥
नमोंसद्गुरुहास्यवदना॥ परममंगळअवलोकना॥ श्रीरघुनाथतवचरणा॥ पुनःपुनः न
मनअसो॥१६॥ नमोंअद्वैतचिद्गगना॥ एकरसाऽचळनिरंजना॥ दुःखरहितासुखसदना
॥द्वैतखंडनानमोस्तुते॥१७॥ नमोंनिःसंगनिर्विकारा॥ नमोंनिर्वैरनिराधारा॥ नमोंनि
र्लेपनिराकारा॥ विश्वआधारानमोस्तुते॥१८॥ नमोंसिद्धांतगुह्यसारा॥ नमोंचैतन्यह
दअपारा॥ तवरूपवर्णीलसुखागरा॥ ऐसीहेगिरासमर्थकैंची॥१९॥ हेश्रीसद्गुरुनिरो
पमा॥ हेसर्वेश्वरपूर्णकामा॥ सर्वोत्तमातवमहिमा॥ शेषनिगमानवर्णवे॥२०॥ तेथें-
प्राकृतमीपामर॥ केवळअनाथदीनकिंकर॥ कायवर्णूकृपागर॥ तूंसर्वेश्वरअपारलें
॥२१॥ असोनकरवेवर्णन॥ म्हणोनिसाष्टांगकरितोंनमन॥ येणेंचिमजकरीपावन॥
हेगूढचिद्घनदयानिधे॥२२॥ गूढअसोनिनवलकरिसी॥ माझेंमीपणहितूंचिहोसी
॥मीतूंपणानेंनुरविसी॥ अद्वैतवासीपूर्णत्वें॥२३॥ तुझियेस्वरूपसाक्षात्कारीं॥ स्वा
नंदामृतसुखसागरीं॥ स्वप्नवत्‌हेदृश्यलहरी॥ मृगजळापरीमृषाहोय॥२४॥ नवकृ

पाकटाक्षेंकरून ॥ शिष्यब्रह्मचिहोयपूर्ण ॥ तयाबोधाचेंलक्षण ॥ विशदकरूनवदवी
मज ॥२५॥ माझियेवदनींवदविता ॥ तूंचिहोसीकृपावंता ॥ तुजवांचोनिइतरसत्ता ॥
तिळतुल्यतानसेजगीं ॥२६॥ म्हणोनिमाझेनिमिषैकवल्यदानी ॥ तूंचिवदविसीमु
खेंकरूनी ॥ ग्रंथव्याख्याहेंममकरणी ॥ तवकृपेवांचोनिननसेची ॥२७॥ मधुरस्वर
वाजेपांवा ॥ परीत्याचाचिगुणहानव्हेबरवा ॥ वाजविणारफुंकीलजेव्हां ॥ वाजतसेते
व्हांसुंदरतो ॥२८॥ तैसेंग्रंथार्थलेखन ॥ तूंचिकरविसीप्रेरणाकरून ॥ तेथेंकर्तृत्वमज
लागुन ॥ निश्चयेंजाणनसेची ॥२९॥ इत्यादिबोबडियाबोला ॥ रघुनाथसद्गुरुभा
वेंस्तविला ॥ त्याचियाप्रसादेंआरंभिला ॥ ग्रंथजोत्यालावदूआतां ॥३०॥ परिग्रंथव्या
ख्यानींप्रथमता ॥ प्रार्थूश्रोतेथोरमहंतां ॥ यतीश्वरपंडितब्राह्मणादिसमस्तां ॥ नमनह
रिभक्तांसद्भावें ॥३१॥ तुम्हीसर्वज्ञानसागर ॥ दीनोद्धारीनिर्मत्सर ॥ परमकृपाळुसुखा
गर ॥ वस्तुचिसाचारभगवद्रूप ॥३२॥ आपणानिंदाद्वेषरहित ॥ परगुणोत्कर्षीहर्षयुक्त
॥ निराभिमानीमहासमर्थ ॥ समदृग्प्रशांतअभयकर ॥३३॥ ऐसियातुम्हासमर्थापुढें
॥ ग्रंथबोलावाअनिनिवाडें ॥ हेंमंदबुद्धीसमजयेवढें ॥ सामर्थ्यरोकडेंनसेची ॥३४॥ परि
जैसेंसर्वज्ञापित्यासी ॥ बाळकबोबडेंवचनोच्चारीसी ॥ प्रार्थितांचिनिजप्रेमेंसी ॥ परमहर्ष-
सिस्विकारीतो ॥३५॥ तैसेंआपणापुढेंभाषण ॥ अज्ञानमीजेंजेंकरीन ॥ तेंतेंदयाळस्वी

कारून॥ न्यूनतें पूर्ण करावें॥ ३६॥ मजशास्त्रव्युत्पत्तिनसेकांहीं॥ शब्दव्याकरणींगति
नाहीं॥ षकारणकारभेदहाही॥ स्पष्टनिश्चयीनकळेची॥ ३७॥ परिमहत्सादतीर्थतुषा
रें॥ कृपाप्रसादबळाधारें॥ कांहींदेशभाषोच्चारें॥ प्राकृतनिर्धारेंवदिजेल॥ ३८॥ श्रोत्या
वक्त्याचेंमिषकरून॥ वदिजेलअध्यात्मनिरूपण॥ सच्चिदानंदादिलक्षण॥ विशद
विवरणकरिजेल॥ ३९॥ शब्दव्हावयाअंतःकरण॥ प्रथमसंक्षेपेंकरून॥ सत्कर्मआ-
णिभक्तिभजन॥ ययाचेंलक्षणबोलीजेल॥ ४०॥ ग्रंथींप्रमाणेंथोरथोर॥ संस्कृतभाषे
तयथकार॥ यांचींवचनेंहिदृढतर॥ बोधार्थसुंदरलिहिजेती॥ ४१॥ इयेदेशभाषायं
थप्राकृती॥ लिहिणारनाहींवेदश्रुती॥ त्यांतीलभावार्थनिश्चिती॥ लिहिजेलसंतींमन
नकीजे॥ ४२॥ कार्यसिद्धिजरीपाहतां॥ तरीअर्थींचअसेहोतत्वता॥ ह्मणोनिकदाहीवि
रुद्धश्रोता॥ येथेंसर्वथानमानिजे॥ ४३॥ ग्रंथींआशंकाउत्थापुन॥ सवेंचिकीजेलसमा
धान॥ तेंएकायमननकेल्यावीण॥ मध्येंचिदूषणठेवूंनये॥ ४४॥ मुळाघासोनिशेवटव
री॥ ग्रंथनवाचितांनिवळजरी॥ मध्येंचिजोगलेबलकरी॥ तोपुरुषअविचारीजाणावा
॥ ४५॥ असोतुह्मीसंतदयाळ॥ अमत्सरज्ञातेअतिकुशळ॥ जाणतअसाप्रकारसकळ
॥ अज्ञानेंकेवळविनवितोंमी॥ ४६॥ हेंऐकोनिसंतजन॥ परमानंदेंबोलतीवचन॥ ग्रंथा
र्थवदगायेथून॥ स्तुतिभाषणपुरेकरीं॥ ४७॥ ऐसेंसंतआज्ञोत्तर॥ शिरींवंदोनिसाचा

र॥श्रोतावक्तायाउभयपर॥संवादसत्वरवदूंआतां॥४८॥श्रोतापुसेवक्तयासी॥भग
वत्प्राप्तिघडेकैसी॥निरसोनिजन्मादिदुःखासी॥अभयजीवासिहोयकैसें॥४९॥मी
अनाथअसेदीन॥ह्मणोनिसांगावेंकृपाकरून॥वक्तयानेंहेंऐकोन॥प्रतिवचनदेतअ
से॥५०॥श्रोतानिष्कपटवैराग्ययुक्त॥सत्वस्थपरमश्रद्धावंत॥ज्ञानामृतासिपात्रोचि
त॥जाणोनिबोलतवक्तातया॥५१॥ह्मणेश्रोतियाधन्यप्रश्न॥पुसीलेंपरमार्थकारण
॥तरीऐकगुह्यनिरूपण॥तुजसांगेनपरमहित॥५२॥तुझियाप्रश्नाचेंप्रत्योत्तर॥दे
इजेलविशदसाचार॥तरीएकाग्रऐकोनिगुह्यसार॥हृदयीदृढतरधरावें॥५३॥नरदेहीं
जोआलानर॥तेणेंकरावास्वात्मविचार॥भ्रांतिस्थकदाहिनिमिषभर॥आयुष्यसाचा
रदवडूंनये॥५४॥मुख्यभ्रांतिह्मणसीकवण॥तरीऐकतियेचेंलक्षण॥स्वस्वरूपाचेंवि
स्मरण॥तेंचहेंजाणमुख्यभ्रांती॥५५॥परमात्मयातेंविसरोनिदेहीं॥नश्वरमिथ्याद्दृ
श्यविषयी॥बुद्धिसत्कहीभ्रांतिपाही॥विचारेंसर्वहीनिरसावी॥५६॥विचारहींकैसाक
वण॥ह्मणसीजरीतूंविचक्षण॥तरीअद्वैतस्वात्मज्ञानेंवीण॥विचारअन्यमुख्यनसे॥५७
यथार्थआत्मविचारावांचून॥कदाहिमोक्षनघडेजाण॥सद्गुरुवेदांतवाक्येंकरून॥वि
चारसंपन्नहोईजे॥५८॥रहस्यतयाविचाराचें॥हेंचिजाणिजेविशदसाचे॥अविनाश
रूपआत्मयाचें॥प्रपंचाचेंमिथ्यारूप॥५९॥सद्गुरुवेदांतशास्त्रविचारें॥स्वात्मज्ञान-

होतांस्वरें॥ नासेसर्वभ्रांतिअंधारे॥ होयनिर्धारेअभयजीव॥ ६०॥ परिश्रीईश्वरकृपे
वीण॥ यथार्थसद्गुरुनभेटेजाण॥ अद्वैतशास्त्रहीतयावीण॥ नसमजेखुणअनुभ
वाची॥ ६१॥ म्हणोनिमुमुक्षुजोशुद्धमती॥ तेणेंनिर्मळईश्वरभक्ती॥ करोनियांदृढ
निश्चिती॥ करुणामूर्तितोषविजे॥ ६२॥ मगतोईश्वरआपण॥ सद्गुरुस्वरूपेंप्रगटोन॥
उपदेशोनिगुह्यज्ञान॥ तत्काळभक्तजनउद्धरी॥ ६३॥ यथार्थनिर्मळभक्तिभजन॥ कैसें
म्हणसीजरितूंसुज्ञ॥ तरीसांगेनतयाचेंलक्षण॥ ईश्वरप्रसन्नहोयजेणें॥ ६४॥ वेदगीता
भागवतीं॥ जेकांबोलिलीउत्तमभक्ती॥ त्याचमार्गेंईश्वराप्रती॥ भजोननिश्चितीतोष
वावें॥ ६५॥ शुद्धभक्तिभावेंवीण॥ ईश्वरकदानव्हेप्रसन्न॥ ईश्वरप्रसन्नजाल्यावीण
॥सद्गुरुचरणनभेटती॥ ६६॥ सद्गुरुकृपानहोतांपूर्ण॥ कदाहिनुपजेअद्वैतज्ञान॥ यथा
र्थअद्वैतज्ञानेंवीण॥ जन्ममरणकदानचुके॥ ६७॥ नचुकतांजन्ममरण॥ कैचेंदुःखनि
वारण॥ द्वैतदुःखशमल्यावीण॥ अभयसुखजाणहोयकसें॥ ६८॥ म्हणोनिवैराग्यभ
क्तिभावें॥ श्रीईश्वरातेंआराधावें॥ त्याचियाकृपापावावें॥ पदस्वभावेंअच्युत॥ ६९॥ प
रीशुद्धनसतांअंतःकरण॥ कदाहिवैराग्यभक्तिज्ञान॥ यथार्थनुपजेयालागुन॥
स्वधर्मेंमनपक्षाळिजे॥ ७०॥ सत्कर्मभक्तिभजनभावें॥ अत्यंतशुद्धचित्तकरावें॥ मग
ईश्वरसद्गुरुकृपेंबरवें॥ प्राप्तजाणावेंसकळहोय॥ ७१॥ आतांसत्कर्मतेंकोंलक्षण॥ कै

सेंकरावेंभक्तिभजन॥ तेंहीअल्पविस्तारेंकरून॥ ऐकसांगेनतुजलागीं॥७२॥ अति
विस्तारनकरितां॥ आणिशास्त्रविहितीबाधनयेतां॥ अल्पकथनेंचीतत्वता॥ स्वधर्मपं
थाअवधारा॥७३॥ ज्यावर्णाश्रमीं जेंविहित॥ वेदोक्तजेंस्वकर्मप्राप्त॥ तेंतेंकाम्यनिषिद्ध
विरहित॥ ईश्वरप्रीत्यर्थआचरावें॥७४॥ काम्यनिषिद्धभवदायक॥ करितांनचुकेस्वर्ग
नरक॥ निष्कामब्रह्मार्पणेंदेख॥ करितांसुखमोक्षहोय॥७५॥ अगाचित्तशुद्धिद्वारें आ
त्मप्राप्ती॥ ईश्वरसद्गुरुकृपेंनिश्चिती॥ ह्मणयाब्राह्मणादिसर्वांप्रती॥ सत्कर्मभक्तिभ
जनश्रेय॥७६॥ असोग्रहस्थब्राह्मणाचें॥ सत्कर्मभजनभक्तीचें॥ कांहींसंक्षेपेंस्वधर्मा
चें॥ लक्षणतयाचें ऐकसांगों॥७७॥ ब्राह्मणेंवेदोक्तकर्मविहित॥ नित्यनैमित्यकाम्यर
हित॥ फलाशानधरानिमनांत॥ ईश्वरप्रीत्यर्थआचरावें॥७८॥ स्नानसंध्याब्रह्मयज्ञा
दी॥ जेंजेंशास्त्रोक्तवैश्वदेवादी॥ हेंनित्यकरावेंब्राह्मणेंआधीं॥ नैमित्तिकविधिऐकसांग
तों॥७९॥ सूर्यादिग्रहणेंपर्वादिकांपितृपक्षश्राद्धादिक॥ जेंनित्यकर्महूनउंचावेदेख॥
तेंचिनैमित्तिकजाणावें॥८०॥ ऐसेंनित्यनैमित्यकर्माचरण॥ फलाशारहितआचरोन॥
ईश्वरीकरावेंअर्पण॥ आतांऐकलक्षणभक्तीचें॥८१॥ नटाकोनियांस्वधर्मशुद्ध॥ भक्ति
करावीनवविध॥ निष्कपटभावेंगोविंद॥ भावार्थेंशुद्धआळवावा॥८२॥ श्रवणकीर्तनना
मस्मरण॥ पादसेवनार्चनवंदन॥ दास्यसख्याऽत्मनिवेदन॥ भक्तिलक्षणनवविधहें॥८३

अगाशास्त्रपुराणोक्ती ॥ भक्तिप्रकरणीबहुअसती ॥ तोएकश्लोकविश्वासार्थी ॥ ऐकतुजम्रतीसांगेन ॥८४॥ ॥श्लोकसंमती॥ श्रवणंकीर्तनंविष्णोस्मरणंपादसेवनं ॥ अर्चनंवंदनंदास्यंसख्यमात्मनिवेदनं ॥१॥ ॥टीका॥ याश्लोकाचीटीकातत्वता ॥ अतिविस्तारनकरितां ॥ अल्पकथनेंचिसर्वथा ॥ नवलक्षणताविशदसांगों ॥८५॥ पूर्वीनवविधाविष्णुभक्तीची ॥ अल्पसंज्ञाकथिलीसाची ॥ आतांविस्तारेंकांहींतयाची ॥ श्रवणादिकांचीऐकव्यारव्या ॥८६॥ प्रथमविष्णुजोत्याचेंश्रवणलक्षण ॥ ऐकेंएकाग्यकरोनिमन ॥ वेदहरिकथागीतपुराण ॥ करावेंश्रवणब्राह्मणमुखें ॥८७॥ शास्त्रज्ञआणिवैराग्ययुक्त ॥ नैराश्यज्ञानीप्रेमळभक्त ॥ तयाचेमुखेंअर्थसहित ॥ शास्त्रअद्वैतऐकावें ॥८८॥ पवित्रलीलाश्रीईश्वराची ॥ अवतारचरित्रेंहरिहरांचीं ॥ एकाग्रप्रीतिऐकण्याची ॥ दृढतरतयाचीअसावी ॥८९॥ जेंजेंऐकिजेनिरूपण ॥ तेंतेंहृदयींधरावेंआपण ॥ इत्यादिकथिलीश्रवणखुण ॥ ऐककीर्तनद्वितीयजें ॥९०॥ चित्तींउल्हासदृढधरोन ॥ नित्यकरावेंहरिकीर्तन ॥ श्रीईश्वराचेंयशवर्णन ॥ भावार्थेंजाणआळवावें ॥९१॥ दृश्यविषयींसलोभता ॥ नधरोनिकरावीहरिकथा ॥ सद्गदितकंठेंतत्वता ॥ प्रेमेंअनंतागोडगावें ॥९२॥ श्रीनारदादिमहाथोर ॥ करितीकीर्तनाचागजर ॥ म्हणोनिधरावाअत्यादर ॥ निर्लज्जसुंदरकरीनजावें ॥९३॥ असोऐसेंद्वितीयकीर्तन ॥ संक्षेपेंकथिलेंतुजलागुन ॥ आतांतृतीयऐकें

स्मरण॥ भक्तिलक्षणविष्णूचें॥९४॥श्रीरामकृष्णादिनारायण॥शिवशंकरादिगौरीरम
ण॥उभयींभेदनकल्पून॥नामस्मरणेंकरीतजावीं॥९५॥अतिशुद्धभावेंसाचें॥नाम-
जपावेंईश्वराचें॥तेणेंपर्वतपातकाचे॥जळोनजीवांचेंहितहोय॥९६॥इत्यादिलक्षणें
स्मरणभजन॥कथनकेलेंतुजलागुन॥आतांचतुर्थपादसेवन॥वदतोंलक्षणश्रवणक
रीं॥९७॥श्रीईश्वरसद्गुरुचेचरणीं॥अत्यंतदृढतरभावधरोनी॥सेवाकरावीदिनरजनीं
॥कदाहिमनींत्रासूंनये॥९८॥जयाचरणप्रसादें॥ब्रह्मसाम्राज्यींजीवनांदे॥म्हणोनिप
रमभावेंशुद्धें॥चरणारविंदेंआराधावीं॥९९॥नित्यरगडोनियांचरण॥उदकेंकरावेंप्रक्षा
लन॥शुद्धवस्त्रेंपुसोन॥पादुकाआपणलेवविजे॥१००॥जोजोविधिचरणींनिका॥तोतो
उपचारकरावासरखा॥श्रीपरमेश्वरपादुका॥आपुलियेमस्तकाधारणकीजे॥१०१॥अ
सोबोलिलेपादसेवन॥ऐकपंचमभक्तिअर्चन॥शास्त्रोक्तविधिजाणोन॥करावेंपूजन
ईश्वरगुरूचें॥२॥अतिसद्भावेंहरिहरांची॥अमत्सरपूजाउभयांची॥करावीजाणयथा
रुची॥समृद्धिपूजेचीघेऊनी॥३॥अनुकूळनसल्याउपचारजाण॥तरीकरावेंमानसपू
जन॥परमसद्भावेंमनेंकरोन॥सर्वहीअर्पणकरावें॥४॥देवगाईआणिब्राह्मण॥सकळ
भगवद्रूपम्हणून॥यथाविधिकरावेंपूजन॥कदाअपमानकरूंनये॥५॥इत्यादिपूजन
प्रकार॥संक्षेपेंकथिलासाचार॥आतांअवशिष्टलक्षणेंचार॥राहिलींसत्वरऐकतेही॥

॥१०६॥ श्रीसद्गुरुहरिहरांसमोर॥ साष्टांगघालिजेनमस्कार॥ सर्वभूतींजाणोनईश्वर
॥नमनींतत्परअसावें॥७॥ ईश्वरसेवासमस्त॥ दास्यकरावेंकिंकरवत॥ सख्यश्रवणजे
प्रेमयुक्त॥ मैत्रीसक्तहरिसींकीजे॥८॥ आतांआत्मनिवेदना॥ ऐकश्रोतियाविचक्षणा
॥ईश्वरींनिवेदावेंआपणा॥ त्याहीलक्षणाअवधारीं॥९॥ श्रीसद्गुरुकृपेवांचून॥ नघ
डेआत्मनिवेदन॥ परिप्रसंगेंकिंचित्‌निरूपण॥ ऐकसांगेनतयाचें॥१०॥ त्वंपदतत्पद
असिपद॥ सकळनिरसोनिउपाधिभेद॥ आत्माओळखीजेअभेद॥ जीवत्वअशुद्ध
गाळूनी॥११॥ सर्वदृश्यनिराशेंकरून॥ अवशिष्टआत्माउरेआपण॥ जीवित्वमिथ्या
हारपेंजाण॥ब्रह्मींअभिन्नहोयभक्ती॥१२॥ मीभक्तऐसेंदृढतर॥ चित्तीमानिजेसा
चार॥ मगअज्ञानेंविभक्तिसंचार॥ भेदनिर्धारकाधरिजे॥१३॥ असोसद्गुरुरूपेंकरू
न॥ जीवित्वमिथ्यानिरसोन॥ संपादावेंअद्वैतज्ञान॥ तेंआत्मनिवेदनजाणावें॥१४॥
ऐसीआत्मनिवेदनभक्ती॥ होऊनिनिरसेजेविभक्ती॥ तेचचुकेजन्मपंक्ती॥ सायु-
ज्यमुक्तीहोयतेव्हां॥१५॥ सलोकतासमीपता॥ तिसरीजाणस्वरूपता॥ त्यानिन्दी
मुक्तिनाशिवंता॥ चतुर्थसायुज्यताअविनाश॥१६॥ असोनवविधभजनकरितां॥
स्वइच्छाहोयसर्वप्राप्तता॥ तींनवलक्षणेंहीतत्त्वता॥ संक्षेपेंसर्वथाकथिलींतुज॥१७
अगाउक्तप्रकारेंमुमुक्षूनें॥ नवविधभक्तिआचरणें॥ तेथेंदुर्गुणात्यागकरणें॥ तेही

लक्षणेंअवधारी ॥१८॥ निंदाद्वेषादिमदमत्सर ॥ कामक्रोधादिनरकद्वार॥ आढ्यताभि
थ्यादंभाचार॥ इत्यादिअविचारनसावा ॥१९॥ असूरसंपतिउपेक्षून ॥ सत्वस्थदैविम्न
हणकरून॥ साधनचतुष्टयसंपन्न ॥ निरंतरजाणअसावें ॥२०॥ वैराग्यादिचत्वारपाही॥
लक्षणेंसाधनचतुष्टयी॥ याचाविस्तारविशदान्वयी ॥ अध्यायद्वितीयींकथिजेल॥ २१॥
एवंउक्तसाधनसंपन्नता॥ आणिसत्कर्मभक्तिदृढकरितां॥ होयअंतःकरणशुद्धता॥
पापसमूहतादहनहोय॥२२॥ तयाशुद्धचित्ताच्याठायीं॥ दिवसेंदिवसनिःसंशयी॥ द
ढवैराग्यभजनभक्तिपाही ॥ प्रेमलक्षणाहीवृद्धिपावे॥२३॥ ईश्वरीजे अत्यंतप्रीती॥ ती
चजाणावीदृढभक्ती॥ तिणेंनिरसोनिविभक्ती॥ होयसद्भक्तीअद्वैत॥२४॥ ऐशादृढभ
क्तियोगेंकरून ॥ श्रीपरमेश्वरआभारोन॥ भक्तांसिहोयसूप्रसन्न॥ अनुग्रहआपण
करूंइच्छी ॥१२५॥ श्रीईश्वराचीप्रसन्नता॥ साधकावरीजेहोता॥ तैसाधकहृदयींही
तत्वता॥ शुभचिन्हतादृढवाढे॥२६॥ अगासाधकाचेचित्तीं॥ ईश्वरानुग्रहेंनिश्चिती॥
शुभवासनाज्यास्फुरती॥ तेंलक्षणतुजप्रतीऐकसांगों॥२७॥ तीव्रवैराग्यउपजोनी॥
सद्विवेकस्फुरेमनीं॥ वाटेश्रीसद्गुरुचरणीं॥ प्रेमेंकरोनीशरणजावें॥२८॥ पुनःपुनःस-
र्वोत्तमातें॥ प्रार्थितसेअतिभावार्थे॥ सद्गुरुस्वरूपेंभेटमाते॥ संसारदुःखातेंनिवारी
॥२९॥ हेईश्वरापूर्णकामा॥ भक्तवत्सलनिजधामा॥ अनाथनाथश्रीरामा॥ जयजय

श्यामामजतारी॥३०॥विषयकर्दमींरतलोंहरी॥मींबुडतोंभवसागरीं॥करुणानिधि
मजतारी॥धांवलौकरीईश्वरा॥३१॥श्रीरामनामादिनामघोष॥सद्गदकरीदृढविशेष॥
कीर्तनींगजोनिसघोष॥हेपरमपुरुषधांवह्मणे॥३२॥ऐसाअट्टहास्येंवारंवार॥भक्ति
भावेंतोईश्वर॥प्रार्थितसेंकरुणापार॥आशादृढतरसद्गुरुची॥३३॥सद्गुरुअसल्यादूर
देशीं॥परितेथेंहिसत्वरनिश्चयेसी॥जावेंहेचीस्फुरेमनासी॥वैराग्येसीपरमतप्त॥३४
वाटेसत्संगकरोनी॥तेथेंचवसावेंदिनरजनी॥दृढतरमैत्रीसाधुचरणीं॥भरंवसेनींध
रावी॥३५॥नश्वरविषयधनदौलत॥सर्वहीवाटेवमनवत्॥याचियाअर्जनींआयुष्य
घात॥वृथासमस्तहोईलह्मणे॥३६॥अतिवैराग्येंसंतप्त॥दुष्टवासनाधिःकारित॥सं
तभजनींदृढव्रत॥सर्वदामनांतगुरुचिंती॥३७॥ऐसीईश्वरप्रसादेंनिश्चयी॥तोब्रह्मजि
ज्ञासात्याचेहृदयीं॥उत्पन्नहोयगानिःसंशयी॥तोअतिवर्यपाहीजिज्ञासू॥३८॥ऐसि
यानिर्मळभावार्थ्यासी॥सत्समागमेंमुमुक्षुसी॥सद्गुरुस्वरूपेंनिश्चयेसी॥ईश्वरप्र
यासीप्राप्तहोय॥३९॥तयासद्गुरूचामहिमाथोर॥मजनवर्णवेअतिअपार॥तोब्रह्म
चिपूर्णनिराकार॥होयसाकारभक्तास्तव॥४०॥तोस्वतानिराकारनिर्गुण॥त्यासकै
चेंलक्षणगुण॥परिकांहींसगुणाकृतिचिन्ह॥श्रेष्ठाचरणश्रवणकरी॥४१॥तयासाकार
सगुणमूर्तीचें॥वर्तनकैसेंऐकत्याचें॥स्पष्टसांगोंसत्सुरवाचें॥लक्षणथोराचेंकल्याचया

॥४२॥ मुख्य अपरोक्षज्ञानेंकरून॥ यथार्थ असेजो अतिसंपन्न॥ ब्रह्मानंदीं चित्त निम
ग्न॥ आनंदघन सर्वदा ही॥ ४३॥ जयासी अखंड समाधी॥ उठतां बैसतां व्यापारसंधीं
॥ निजतां चालतां ही कधीं॥ विक्षेपबुद्धि ज्यानसे॥ ४४॥ ब्रह्मादि तृण बाह्यांतरीं॥ दृश्यीं
सकळ ही चराचरीं॥ जयासि द्वैतगा अणुभरी॥ स्वरूपनिर्धारीन भासे॥ ४५॥ सर्वदा ही
ज्याचें मन॥ ब्रह्माकार वृत्तिशून्य॥ तोस्वयें च शुद्ध ब्रह्मपूर्ण॥ मृगजळासमान दृश्यत-
या॥ ४६॥ ज्याचिये निंदा आणि स्तवनीं॥ हर्षविषादनुपजे मनीं॥ निंदकासही अमृतव
चनीं॥ अतिसमाधानीं वदतसेजो॥ ४७॥ लोकीं सन्मान करावा॥ अपमान हाकदा न करा
वा॥ ऐसा मानापमान गोवा॥ ज्याचिया स्वभावा नसेची॥ ४८॥ अज्ञानजनतरणार्थ॥
सदाचारीं जो वर्तत॥ वेदोक्तमार्ग संस्थापित॥ स्वतः आचरत आपणही॥ ४९॥ अगाज
याचें आचरण॥ वेदशास्त्रा अविरोधजाण॥ परमशांतदयाघन॥ दिनोद्धारण करित
सेजो॥ १५०॥ शिष्यजनांतें उपदेशुनी॥ द्रव्यादि आशा न धरीमनीं॥ ज्याचिया हटबोधें
करूनी॥ ब्रह्मचि सद्गुणी होय शिष्य॥ ५१॥ लोभक्षोभ न से मनांत॥ कदाहि दैन्यन भा
कित॥ परमानंदें असे तृप्त॥ नसेयथार्थतरमळज्या॥ ५२॥ अगाजयाचा अनुभवशु
द्ध॥ असे वेदांत प्रतिपाद्य॥ अद्वैतज्ञानानंदसिद्ध॥ शास्त्रविरुद्ध ज्यानसे॥ ५३॥ असा
इत्यादिलक्षणीं॥ चिन्हें कथिलीं तुजलागुनी॥ ऐसासद्गुरुओळखवानी॥ मग त्याचरणीं

शरणरिघीजे॥५४॥यथार्थसद्गुरुओळखोन॥मगव्हावेंबोलिलोंशरण॥ऐकतयाचें
कारण॥पाषांडज्ञानकरितीबहु॥५५॥वेदगीताभागवतनिश्चिती॥यांतेंकित्येकनवा
चिती॥अर्थविरुद्धप्रतिपादिती॥ज्ञानकथितीधनलोभें॥५६॥अनेकमंत्रयंत्रादिक॥वे
दविरुद्धभ्रमदायक॥पाषांडज्ञानीअनेक॥उपदेशकबहुअसती॥५७॥ऐसीयाचेनि
उपदेशें॥भवदायकअज्ञानकैसें॥नाशपावोनिअनायासें॥ब्रह्मैक्यकसेंहोयजीवा॥
॥५८॥ह्मणोनिब्रह्मनिष्ठआणिशास्त्रज्ञ॥पूर्वोक्तलक्षणेंआणिसंपन्न॥तोचनिरसोनि
अज्ञान॥ब्रह्मैक्यपूर्णकरीलजीवा॥५९॥स्थूलदेहपातानंतरमुक्ती॥ऐसेउधारजेबो
लती॥तेंअज्ञानकवलितभ्रांती॥व्यर्थबरळतीअविचार॥६०॥श्रीसद्गुरुकृपामूर्ती॥
प्रतिबंधरहितशिष्यप्रती॥येचदेहींजिवंतप्राप्ती॥ब्रह्मचनिश्चितीकरितीस्वयें॥६१
असोसद्गुरुओळखोन॥निष्कपटभावेंप्रेमेंकरून॥साधकेंहोऊनियांशरण॥करजो-
डूनिकटअसिंजे॥६२॥जैसीईश्वरींभजनस्थिती॥तैसीचअसावीगुरुभक्ती॥सेव्य
करावीनीचवृत्ती॥सद्गुरुमूर्तीमनोदयें॥६३॥अगासत्शिष्यजोतयानें॥निष्कपटभ
क्तिदृढकरणें॥तेणेंचहेअविद्याधरणें॥उठेलजाणनेनिर्द्धार॥६४॥आपणासीजीजी-
कांहीं॥आशंकापुसणेंअसेलहृदयीं॥नीतीएकांतसमयींनिश्चयीं॥विज्ञासिलसंदेंक
रीतजावी॥६५॥मगश्रीसद्गुरुआपण॥शिष्यासिहोऊनप्रसन्न॥परमकृपाद्रष्टीकरू

न॥ अपरोक्षज्ञानउपदेशिती॥६६॥ त्वंपदतत्पदअसिपद॥ मायाऽविद्याउपाधिभेद॥
वाच्यशबलनिरसोनिशुद्ध॥ अद्वैतबोधदृढकरिती॥६७॥ आत्माऽनात्मविवेकेंकरूनी
॥दृश्यसर्वहिनिरसोनी॥शिष्यासिह्मणतीभरंवसेनी॥ साक्षीनिदानींब्रह्मचितूं॥६८
साक्षित्वजेंबोलणें॥तेंदृश्यसापेक्षतुजकारणें॥जरदृश्यमिथ्यानश्वरपणें॥तरीसा-
क्षित्वह्मणणेंसत्यकैचें॥६९॥तूंनिर्धर्मअद्वैतनिराकारशुद्ध॥ अजरामरअखंडानंद
॥निर्मळनिश्चळअनादिसिद्ध॥ कैवल्यकंदसर्वगततूं॥७०॥ अगातूंअविनाशानरजन
॥तुजकैचेंजन्ममरण॥ अभयसुखसच्चिद्घन॥तेंतरीजाणस्वरूपतुझें॥७१॥ ऐसा
सद्गुरुमुखेंतत्त्वता॥शिष्यासीदृढतरबोधहोतां॥ हारपेजन्मादिदुःखवार्ता॥निर्भय
सर्वथापदपावे॥७२॥श्रीभगवंताचेनिबोधेंकरून॥ भगवंतचीहोयआपण॥हेंभगव
त्स्वरूपीचेंलक्षण॥कथिलेंजाणविशदतुज॥७३॥ श्रोतियातुवांग्रथमता॥जोकांपुसि-
लाप्रश्नहोता॥ तयाचेंउत्तरसंक्षेपता॥दिधलेंतत्त्वतायेथवरी॥७४॥ हेंऐकोनश्रोता
आपण॥थोरपावलासमाधान॥परिपुनःआशंकाउत्थापून॥वक्तयासिप्रश्नकरीतसे
॥७५॥श्रोताह्मणेवक्तयासी॥आपणकथिलेंनिश्चयेसी॥श्रीसद्गुरुसत्शिष्यासी॥ब्र
ह्मैक्यासीपावविती॥७६॥ आत्माऽनात्मविवेकशुद्ध॥ हाचसद्गुरुरूपाप्रसाद॥पावो
निशिष्यअढळपद॥निजानंदस्वरूपहोय॥७७॥ऐसेंहेंतयाप्रश्नाचें॥उत्तरक-

थिलेंआपणासाचें ॥ परीतयाआत्माऽनात्मयाचें ॥ विवरणऊभयांचेंनकळे मज ॥७८॥
तरीआत्मकैसाओळखीजे ॥ आणिअनात्माकवणबोलिजे ॥ हेंविशदान्वयेंमजसम
जे ॥ ऐसेंकथिजेनिरोपण ॥ ७९ ॥ ऐकोनश्रोतियाचेंवचन ॥ वक्ताबोलेआनंदोन ॥ ह्मणे
श्रोतियासावधान ॥ प्रतिवचनऐकावें ॥ ८० ॥ नित्यशुद्धनिराकारमुक्त ॥ सच्चिदानंदा
द्वैतअनंत ॥ मायाऽविद्यादृश्यरहित ॥ आत्मासर्वगतबोलिजेतो ॥ ८१ ॥ स्थूलसूक्ष्मा
दिपंचभौतिक ॥ आकारव्यष्टिसमष्ट्यात्मक ॥ जगद्दृश्यनामरूपात्मक ॥ सर्वबोलिजे
तअनात्माहा ॥ ८२ ॥ जडदुःखआणिअनृत ॥ अनात्मासर्वहिनाशिवंत ॥ आत्मासच्चि-
दानंदभरित ॥ नाशरहितपूर्णब्रह्म ॥ ८३ ॥ सत्चित्आणिआनंद ॥ त्रिशब्देंआत्मा
कचशब्द ॥ कैसात्मणसोलतरीविशद ॥ ऐकसंवादसांगोंतुज ॥ ८४ ॥ येचविषयींनिरो
पण ॥ द्वितीयाध्यायींविस्तारेंकरून ॥ सांगिजेलऐकसावधान ॥ स्वात्मज्ञानहोयजेणें ॥
॥ ८५ ॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ ॥ श्रीरघुनाथाचार्यसमर्थ ॥ तत्पादरजमौनिकून ॥ अ
ध्यायसमाप्तप्रथमहा ॥ १८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रीरघुनाथचरणारविंदार्पणमस्तु ॥ ॥ ७ ॥

श्रीगुरुभ्योनमः॥ ॥सच्चिदानंदयेणेंनावें॥ आत्माबोलिजेस्वभावें॥तेंसद्गुरुचर
णवैभवें॥विवरणबरवेंवदिजेल॥१॥सर्ववाणीचाप्रकाशक॥परमात्मासद्गुरुएक॥
तरीवक्तृत्वाचीवेगळिक॥मीपणेंकुतर्केंकासया॥२॥एकअद्वैतब्रह्मपूर्ण॥नानात्व
नसेकिंचित्जाण॥तेथेंमीपणाचेंवेगळेंभान॥स्फुरेलकोठूनअन्यत्वें॥३॥येविषयीं
गीतेप्रती॥स्वयेंबोलिलाश्रीपती॥ईश्वरचालकसर्वांभूतीं॥हृद्देशनवर्तितिष्ठत॥४
॥संमतिगीता॥ ईश्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति॥भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारू
ढानिमायया॥१॥ ॥टीका॥ अर्जुनासर्वभूतहृदयीं॥ईश्वरतिष्ठतसेनिश्चयीं॥
बुद्धियंत्रारूढपाही॥चालितसर्वहीभूतातें॥५॥एवंईश्वरावांचूनकांहीं॥सर्वभूतीं
अन्यनाहीं॥तेथेंमीचेंवेगळाकायीं॥हेनसरेनवायीअद्वैतीं॥६॥ऐसाचालकचक्र
पाणी॥माझेंमुखहेंमिषकरूनी॥सच्चिदानंदैक्यवारवाणी॥सादरश्रवणींअसावें
॥७॥ब्रह्मअद्वितीयपूर्ण॥तेथसत्तास्फुरवज्ञान॥त्रिवाचकहीशब्दखुण॥पावनश्री
भगवत्केशापरी॥८॥तरीतोत्रिपदात्मविचार॥यथामतिपरमसार॥बोलिजेलसावि
स्तर॥श्रोतींसादरपरिसावा॥९॥आत्मासच्चिदानंदशुद्ध॥वेदींगाईजेप्रसिद्ध॥परिये
थेंनसतीत्रिभागभेद॥वस्तुअभेदत्रिपदात्मक॥१०॥सत्चित्आणिआनंद॥त्रिशु
द्धार्थीनसेभेद॥अर्थएकचीप्रसिद्ध॥अनुवादत्रिविधजरीझाला॥११॥सत्तास्फुरणज्ञे

नाशरहित॥ सर्वकाळींजेंशाश्वत॥ तेंचज्ञानघन ह्मणोनिचित्॥ आनंदह्मणिजेत-
यासींच॥१२॥ असोत्रिशब्दप्रवाहीं॥ स्वरूपत्रिभागजालेंनाहीं॥ तेचदृष्टांतमुखेंपा
ही॥ ऐक्यान्वयीपरिसावें॥१३॥ द्रावशुभ्रताआणिमधुर॥ त्रिशब्दींएकदुग्धसार॥
कळीकठीणचक्रेवर॥ परिगंडिकास्कंदरएकजैसी॥१४॥ किंवासुवर्णआणिकठिणपण
॥कांतिह्मणजेपीतवर्ण॥ त्रिशब्देंएकचसुवर्ण॥ सच्चित्सुखघनत्यापरी॥१५॥ किंवा
पटआणिअंबर॥ त्रिवचनेंएकवस्त्रसार॥ मृदुपरिमळशुभ्रतर॥ जेवीकाकर्पूरएक-
ची॥१६॥ परिमळतोचिमृदुजाण॥ मृदतातेचिशुभ्रवर्ण॥ एवंत्रिविधभेदनसून॥
मिथ्यावल्गनशब्दमात्र॥१७॥ मृदतापरिमळशुभ्रता॥ याहूनिकर्पुरवेगळाकरितां॥
नयेचिजेवींअद्वैतता॥ सच्चित्सुखतात्यापरी॥१८॥ सत्तातेचिज्ञानघन॥ ज्ञानतेचि
सत्तापूर्ण॥ आनंदहीनसेभिन्न॥ तेंहीलक्षणअवधारा॥१९॥ सत्ताज्ञानाहूनभिन्नह्म
णतां॥ सत्तेसिआलीअतिजडता॥ जडतेअनात्मातत्वता॥ नाशरूपताअंगींबाजे॥
॥२०॥ अथवासत्तेहुनवेगळेंज्ञान॥ ह्मणतांचिकल्पितझालेंजाण॥ कल्पितत्वासिस
त्यपण॥ बोलेलकवणविचारस्थ॥२१॥ ह्मणोनिज्ञानआणिसत्ता॥ परस्परींनसेभिन्न
ता॥ सुखतेंहीतद्रूपता॥ असेतत्वताअद्वैत॥२२॥ ज्ञानाहुनसुखवेगळेंपडे॥ हेंहीवि
चारितांनघडे॥ आपणाआपणनावडे॥ ऐसेंनघडेकदाही॥२३॥ ज्ञानआपुलेंप्रीतिसी

रसें॥सर्वदाहिअसतचिअसें॥ह्मणोनआनंदरूपतासर्वांशें॥ज्ञानीचभासेएकत्वें॥
॥२४॥ज्ञानावेगळेंसुखह्मणतां॥सुखासिजडत्वआलेंतत्त्वता॥विषयसुखापरिसर्व
था॥अंगींनश्वरतावाजेल॥२५॥यालागींज्ञानतेचिसुखपूर्ण॥सुखतेंकेवळज्ञानघ
न॥भोग्यभोक्तृत्वविहीन॥एकरसजाणचित्सुख॥२६॥सुखसत्तेहूनभिन्नह्मण
तां॥हेहीनघडेसर्वथा॥तेहींविवरणतत्त्वता॥एकाग्रतापरिसावें॥२७॥सुखसत्ते
हूनिह्मणतांभिन्न॥सुखासयेतेंकल्पितपण॥विषयसुखापरिजाण॥नश्वरपण
येईलतया॥२८॥सुखरहितजेकासत्ता॥ह्मणतांचियेतेअविचारता॥सुखावांचून
अन्यथा॥कोणतत्त्वतानिर्धारी॥२९॥ह्मणोनिसुखआणिसत्ताएक॥उभयांनसेवे
गळिक॥अमृतआणिमिष्टतादेख॥उभयात्मकएकजैसी॥३०॥सुखाविरहितज्ञान
ह्मणतां॥तेंहीतैसेंचितत्त्वता॥सुखहिज्ञानहीनह्मणतां॥त्यासहीजडतायेतसे॥३१
एवंसत्तासुखज्ञान॥परस्परेंनसतीभिन्न॥त्रिवचनार्थीएकपण॥वस्तुसनातनएक
रस॥३२॥जयास्वरूपनिर्धारीं॥बुडेपरेसिवैखरी॥प्रत्ययार्णवमहापुरीं॥प्रळयनिरी
समरसे॥३३॥ऐसाआत्माएकपूर्ण॥अणुमात्रनसेभेदभान॥कैचेत्रिभागखंडन॥
सच्चित्सुखघनएकत्वें॥३४॥ ॥आशंका॥ ॥ऐसेएकरसपूर्णअसतां॥यासी
कांबोलिलीत्रिलक्षणता॥याआशंकेचेंउत्तरआतां॥सावधानतापरिसावें॥३५॥

दृश्यमायाउपलक्षणें॥ ब्रह्मींत्रिविधसंबोधनें॥ बोलिलींवेदश्रुतीनें॥ परिवस्तुत्रिविधपणेंभेदलीनसे॥३६॥ मायाअशाश्वतअसत्॥ ब्रह्मअविनाशशाश्वत॥ ह्मणोनिबोलिजेतयांसत्॥ मायाअसत्उपलक्षणें॥३७॥ मायाजडअचेतन॥ ब्रह्मचैतन्यज्ञानपूर्ण॥ ह्मणोनबोलिजेचिद्घन॥ मायाजडपणसंबंधें॥ ३८॥ मायादुःखरूपसर्वथा॥ ब्रह्मसर्वदासुखरूपता॥ ह्मणोनदुःखाऽभावेंतत्वता॥ आनंदतानिर्धारा॥३९॥ ऐसेंदृश्यउपलक्षणी॥ ब्रह्मबोलिजेत्रिवचनी॥ एन्हवींएकरसचिद्घनीं॥ हेशब्दरहणीनशिरची॥४०॥ असतादिकाचाअभाव॥ ह्मणोनिगमलासत्तादिभाव॥ याअभिप्रायेंवेदराव॥ त्रिशब्दगौरवबोलिला॥४१॥ येचिविषयींसंमतिथोर॥ बोलिलेश्रीज्ञानेश्वर॥ अनुभवामृतग्रंथसार॥ त्याओव्यासुंदरपरिसाव्या॥४२॥ ॥संमतिओव्या॥ असंतात्रियाव्यावृत्ती॥ संतह्मणोंआलेश्रुती॥ जडात्रियासमाप्ती॥चिद्रूपऐसें॥॥१॥ दुःखाचेनिसर्वनाशें॥ उरलेंतेंसुखऐसें॥ निगदलेंनिश्वासें॥ प्रभुचेनी॥२॥ ॥एवंज्ञानेश्वरसमर्थ॥ ऐसात्रबोलतीत्रिवचनार्थ॥ असंतादिअभावार्थ॥ सच्चिस्वार्थवर्णिती॥४३॥ ब्रह्मीअसंतनिर्देशनाहीं॥ ह्मणोनिसंतत्रिठायींत्याठायीं॥ज्ञाननेणिवनसेकदाही॥ यालागींपाहीचिद्रूप॥४४॥ निःशेषदुःखाचेनिअभावें॥ सर्वदासुखचिजेंवरवें॥ यालागींआनंदह्मणावें॥ त्यासीचस्वभावेंअद्वैत॥४५॥ स

च्चिदानंदहेशब्द॥ वस्तुभेदकनव्हतीसिद्ध॥ वस्तुअद्वैतप्रसिद्ध॥ त्रिविधभेदयेथेंन
से॥ ४६॥ तरीसत्ताचिजेकापूर्ण॥ असत्तातवनसेजाण॥ मगसत्तेसीचसत्तापण॥ हा
शब्दवल्गनकायसा॥ ४७॥ चिन्मात्रजेकासर्वग॥ तेथेंनसेचिजडभाग॥ मगचिन्मा
त्रींचचित्प्रसंग॥ हाशब्दसंगकासया॥ ४८॥ आनंदजोस्वयंप्रकाश॥ तेथेंनसेचिदुःख
लेश॥ मगआनंदींचआनंदघोष॥ कासयासशोभेल॥ ४९॥ गुळालागींगोडीकायी॥
सांभाळावीलागेपाही॥ तेवीआनंदाआनंदकही॥ शब्दगौरवींलाभनसे॥ ५०॥ तरीय
दर्थीबोलिजेसंमती॥ श्रीज्ञानेश्वरमहामती॥ वदलेजेअनुभवामृतीं॥ त्याओव्याश्रो
तीं ऐकाव्या॥ ५१॥ संमतिओव्या॥ ॥ सत्ताचिस्वभावें॥ असत्तातवनव्हे॥ मास
तसंभवें॥ सत्तेसिकार्यी॥ १॥ अचिदाचेनिनाशें॥ आलेजेचिन्मात्रदशें॥ आतांचिन्मा
त्रकैसें॥ चिन्मात्रींइयें॥ २॥ निद्रबोधाचाठायीं॥ नसेंतैसेंजागणेंही॥ तेवीचिन्मात्र
चीमाकायी॥ चिन्मात्रींये॥ ३॥ ऐसेंयथासुरवपणें॥ नाहींदुःखकीरहोणें॥ मासरव्हे
गणनें॥ सरवासीकायी॥ ४॥ म्हणोनिसच्चित्सरव॥ हेंबोलवस्तुवाचक॥ नव्हतीहे
शेष॥ विचाराचें॥ ५॥ ॥ असोऐसेचिहेसज्ञ॥ श्रीज्ञानेश्वरवचन॥ सच्चिदानंद
त्रिशब्देंजाण॥ वस्तुसीरवंडननव्हेची॥ ५२॥ होतांस्वरूपप्रत्यय॥ वृथाहोतीशब्दत्र
य॥ त्रिवचनार्थीअद्वय॥ प्रकाशमयअपरोक्ष॥ ५३॥ यालागींसत्तातेचिज्ञान॥ ज्ञा

नतोचिआनंदपूर्ण॥ संमतिसरवेंपुनःज्ञाण॥ एकार्थस्वुणपरिसावी॥ ५४॥ श्रीज्ञा
नेश्वरएकनाथ॥ मुकुंदराजमहासमर्थ॥ बोलिलेजोत्रिवचनार्थ॥ तोचिऐक्यार्थप-
रिसावा॥ ५५॥ ॥सं॰ ज्ञा॰ अमृ॰ १॥ सत्ताचिकीप्रकाश॥ प्रकाशुचिसत्ताउल्हासु
॥हेननिवडेमिठाशु॥ अमृतींजेवीं॥१॥ ॥सं॰एक॰स्वात्मसु॰॥३॥ सत्तेचिचित्॥
चित्तेचिआनंद॥ तेवस्तुनोहेत्रिविध॥ एकवदनिजानंदें॥१॥ मृदुतिखआणिपिंव
ळी॥ तीनांवेंएकचापेकळी॥ तेविसच्चिदानंदबोली॥ वस्तुएकलीएकत्वें॥२॥ सत्चि
त्आणिआनंद॥ हातो अंतर्बाह्यवृत्तिभेद॥ परिवस्तुनोहेत्रिविध॥ तेएकवदएकत्वें
॥३॥ ॥सं॰मुकु॰विवे॰॥१॥ यालागींसत्तेचिचित्॥ आणिचित्तेंचिआनंद॥ नाम
त्रयींअभेद॥ एकलीवस्तु॥५॥ ॥एवंअनेकसंमतान्वयीं॥ वस्तुसींत्रिविधभागना
हीं॥ हानिश्चयसर्वदाही॥ सच्चिदानंदपाहीएकरस॥ ५६॥ यास्वरूपसरवार्णवीं॥
जीवशीवादिभेदपदवी॥ तरंगआटतीसर्वही॥ भिन्नत्वकांहींनुरेची॥ ५७॥ जैसाजा
गृताचेठायीं॥ स्वप्नाध्याससत्यनाहीं॥ तेवीसच्चिदानंदप्रत्ययीं॥ जगसर्वही मृषाचिहें
॥५८॥ हेंमहावाक्याचेंरहस्य॥ जीवब्रह्म्यांचेंसामरस्य॥ योगीजनांचेंसारस्य॥ उपा
सकउपास्ययेथेंनसे॥ ५९॥ असोसद्गुरुपदवंदुन॥ पुढतीकरूंनिरूपण॥ जेणेंसच्चि-
दानंदहेखुण॥ अपरोक्षपूर्णबाणेल॥ ६०॥ येथोनिपुढेंनिरूपण॥ गुरुशिष्यसंवाद

जाण॥ बोलिजेल तोश्रवण॥ एकाग्रमनन करावा ॥ ६१॥ हेसद्भावेंश्रवणकरितां॥
जीवासिब्राणेपरमात्मता॥ सच्चित्सुखानंद आयता॥ ब्रह्मैक्यतापावेल॥ ६२॥
॥इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥ श्रवणेंपावनकरीयथार्थ॥ श्रीरघुनाथचरणींअध्याय
सुनिश्चित॥ मौनीस्थापितद्वितीयहा॥ ६३॥ ॥ओ॥ ॥ओ॥
॥ओ॥ ॥ओ॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥ओ॥ ॥ओ॥

इतिस्वात्मबोधेद्वितीयोध्यायःसमा॰

श्रीगणेशायनमः॥ ॥आतांसाधनचतुष्टययुक्त॥ जोकांशिष्यपरमभक्त॥स्वात्मबोधी
परमसक्त॥अतिविरक्तदृश्यविषयीं॥१॥ असाअधिकारीशिष्यआपण॥ सद्गुरुसीकरी
नमन॥ज्याचेभक्तिभावींजाण॥ गुळपाषाणपणअसेना॥२॥गुरुदेवांचीसमानभक्ती
॥गुरुविणनेणेंअन्यगती॥ त्यासीचहेअर्थप्रकाशती॥ महात्माश्रुतीत्याशींम्हणे॥३॥
जोभावार्थीअतिसज्जन॥कुशळबुद्धिपरमनिपुण॥ प्राणगेलियाहिजाण॥ गुरुसीष
ठपणनकरीच॥४॥ऐकाषठाचींलक्षणें॥ किंचित्सांगोंनिरूपणें॥ ऐकोनहींसर्वत्याग
णें॥गुरुभक्तजोतेणेंनातळावीं॥५॥ तरीजोकाशिष्यजन॥विद्याघेऊनगुरूसिआप
ण॥करीतसेवंचकपण॥लाऊनिदूषणगुरुनिंदी॥६॥ आपुलेंश्रेष्ठत्वजगींदावित॥गुरू
तेंसभेंतआक्षेपित॥भलतेचकुतर्कघेत॥ गुरुसीम्हणततुम्हानकळे॥७॥गुरुसीदा
वीश्रीमंतपण॥मनींम्हणेहादरिद्रीजाण॥ गुरुवचनींवींटघेऊन॥नेघेदर्शनषठजो
का॥८॥ जयाविषयींअतिकाम॥नेणेस्वात्मसुखाराम॥नसेइंद्रियाउपरम॥विष
यविश्रामसर्वदा॥९॥ऐसेंषठलक्षणअपार॥लिहितांग्रंथवाढेलथोर॥हींलक्षणेंरहि
तसाचार॥गुरुभक्तथोरत्यासम्हणीजे॥१०॥यायालक्षणाविरहित॥आत्मविषयीअ
तिउद्यत॥विषयसुखज्याविषवत्॥वाटेमनांतऐसाजो॥११॥ गुरुचरणींपरमभा
व॥गुरूचमानीमुख्यदेव॥गुरुगीतेंतसदाशिव॥ बोलिलेभावतैसाजया॥१२॥

एवंऐसाशिष्यवर॥ गुरुसीजोडूनियांकर॥ ह्मणेस्वामीदयागर॥ विज्ञप्तिकिंकरकरी
तसे॥१३॥ मागेस्वामीचेंनिरूपणे॥ आत्मासच्चित्सुखघन॥ त्रिशब्दींअर्थैक्यपूर्ण॥
त्रिविधभानजेथेंनसे॥१४॥ तरीतोआत्मामजलागून॥ पुनःसांगाजीविशदकरून॥जे
णेंसत्तासुखज्ञान॥ अपरोक्षखुणमजबाणे॥१५॥ मगबोलेसद्गुरुआपण॥ जोकादी-
नदयाघन॥ बोधुनिशिष्यालागींजाण॥ पूजाधनमान इच्छिनातो॥१६॥ ह्मणेशिष्या
ऐकसादर॥ बोलेनजेंपरमसार॥ श्रवणमात्रेंभवसागर॥ होयसत्वरकोरडा॥१७॥अ
गाशिष्यमुकुटमणी॥ आत्मातूंचगाभरंवसेनी ॥सच्चिदानंदयेणेंवचनीं॥भिन्नतुजहु
नीनसेची॥१८॥ तूंचिआत्मापूर्णब्रह्म॥ सत्यसत्यत्वेंनिरुपम॥ सत्यप्रकाशसुखाराम॥
परमधामतूंचिगा॥१९॥ सत्ताहेतवतुझेंरूप॥ ज्ञानतूंचिगाचिद्रूप॥ अविनाशसुख-
अमुप॥ आनंदरूपतूंचितूं॥२०॥ तरीसत्ताहेकींस्वरूपे॥ चित्प्रकोशाकवणरूप॥ आ
नंदहितद्रूप॥ न्यायानुरूपअधीसांगों॥२१॥ प्रथमज्ञानाचीपरमखुण॥ सांगिजेल
विशदकरून॥ ज्ञानह्मणजेकिंलक्षण॥ तेंचविवरणपरियेसी॥२२॥ तरीतेचिगाज्ञान
पूर्ण॥ स्वप्रकाशचैतन्यघन॥ जेंकांतुझेंस्वरूपजाण॥ तेंहीविवेचनअवधारी॥२३॥
हेंद्रियादिअनात्मता॥ त्वंपदाचानिरासकरितां॥ उरेजेकाप्रकाशता॥ अखंडज्ञा
॥२४॥ स्वप्रकाशजेज्ञानघन॥ तयांजाणतानसेअन्य॥ स्वयंस्वसंवेद्यपूर्ण

ज्ञानस्वरूपतुझें ॥२५॥ तयाज्ञानप्रकाशेंकरून॥ मनबुध्यादिइंद्रियेंप्राण॥ अ
वस्थात्रयप्रपंचभान॥ होयप्रकाशनज्याचेनी॥२६॥ सर्वावस्थाप्रपंचजात॥ आग
मापायींदृश्यसमस्त॥ यासर्वातेंजेंजाणत॥ असेनांदतसर्वदाजें॥२७॥ जागृत्स्व
प्नआणिसुषुप्ती॥ इत्यादिपरस्परेंयेतीजाती॥ ज्ञानअभेदस्वयंज्योती॥ चिद्घनमू
र्तीजाणतेतूं॥२८॥ अवस्थात्रयींज्ञानअभेद॥ हेंचिकळावयाविशद॥ ऐकसंमति
परमशुद्ध॥ आचार्यविशुद्धबोलिलेजे॥२९॥ श्रीविद्यारण्याचार्यआपण॥ अवस्था
त्रयींज्ञानभिन्न॥ बोलिलेपंचश्लोकेंकरून॥ तेंचिनिरूपणपरिसावें॥३०॥ त्यांत
प्रथमजागृतीसीं॥ स्पष्टव्यवहारज्ञानासीं॥ अभेदसाधितीशब्दादिस्पर्शी॥ त्यामूळ
श्लोकासीं ऐकावें॥३१॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ शब्दस्पर्शादयोवेद्यावैचित्र्यज्ञा
गरेपृथक्॥ ततोविभक्तात्संविदेकरूप्यान्नभिद्यते॥१॥ ॥टीका॥ ॥जागृतीत्य
णजेइंद्रियेंकरून॥ पदार्थाचिउपलब्धिजाण॥ होतेयालक्षणावरून॥ अवस्थावि
शेषणबोलिलें॥३२॥ ऐसियाजागृतीचेठायीं॥ वेद्यपृथकत्वेंसर्वही॥ शब्दस्पर्शादि
विषयपाही॥ परस्परनिहींभेददिसे॥३३॥ वेद्यासजाणेसंविज्ञान॥ शब्दादिविषया
तेंप्रकाशीपूर्ण॥ परिनिर्विभागजेंएकपण॥ तेंकदाआपणभेदनपावे॥३४॥ शब्द
स्पर्शादिगुणविविध॥ हेआकाशादिकाचेंप्रसिद्ध॥ आकाशादिकींहीविचित्रभेद॥

असतीबहुविधपरस्परें॥३५॥ शब्दस्पर्शादिपृथक्भान॥ परिज्ञानतेंएकरसअभिन्न॥ उपाधित्यागेंबुध्धिकरून॥ करितांविवेचनगगनवत॥३६॥ अंतःकरणोपाधिअसतां॥ परामर्षहिकेलानसता॥ निर्विभागअभेदता॥ असेतत्वतागगनापरी॥॥३७॥ गगनाचेठायींव्यवहारद्योत॥ परिगगनभेदातेंनपावत॥ तैसेशब्दस्पर्शादिव्यवहारांत॥ ज्ञाननांदतअभेदत्वें॥३८॥ बुद्धिद्वाराइंद्रियेंकरून॥ शब्दस्पर्शादिविषयजाण॥ भिन्नप्रकाशून॥ अद्वैतआपणभेदरहित॥३९॥ उपाधीनेंअनेकता॥ बुद्धिइंद्रियविभागता॥ दिसेपरीतेसर्वथा॥ निर्विभागताअभेद॥४०॥ शब्दस्पर्शरूपरसगंध॥ वचनादानगमनानंद॥ विसर्गातेंहिविशुद्ध॥ जाणेअभेदएकपणें॥॥४१॥ ज्ञानसर्वथाअभिन्न॥ हीकळावयापरमखुण॥ श्रीवसिष्ठरामादिसंभाषण॥ त्यासंमतिजाणपरिसाव्या॥४२॥ ॥संमतिवासिष्ठश्लोक॥ ॥येनशब्दरसंरूपंगंधंजानासिराघव॥ तमात्मानंपरंब्रह्मजानीहिपरमेश्वरं॥१॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ येनेक्षतेशृणोतींदजिघ्रतिव्याकरोतिच॥ स्वादस्वादूविजानातितत्त्वज्ञानमुदीरितं॥२॥ ॥श्रीवसिष्ठम्हणतीश्रीरामा॥ पूर्णकामपुरुषोत्तमा॥संमतिजेणेंपरब्रह्मा॥ ज्ञानमहिमाअद्वैत॥४३॥ तरीजेणेंस्वप्रकाशबळें॥ उठतीशब्दज्ञेयमाळे॥उठिलाशब्दजेणेंकळे॥ तेंनसेनिरावेंतुजहून॥४४॥ जैसेतरंगसागरीं॥ उठेजैसे

विरती परस्परी ॥ तैशा शब्दाचिया लहरी ॥ स्वरूपाकारी भान होय ॥ ४५ ॥ तेणें चित्स
नाद्वारें करून ॥ मधुरकट्वादिरस भान ॥ जाणसी जेंका संपूर्ण ॥ प्रकाशघनब्रह्मतेची
॥ ४६ ॥ अगा रूपातें प्रकाशिता ॥ चक्षूसदिसे बाह्यपाहतां ॥ परि चक्षुरूपातें जाणता ॥
आत्मातत्वता अद्वैत ॥ ४७ ॥ तैसेचि घ्राणेंद्रियें करून ॥ सुगंधादिकाचें अवघाण ॥
यासजाणें जेंका पूर्ण ॥ शुद्धचिद्घनब्रह्मतें ॥ ४८ ॥ एवंइंद्रियचतुष्टयीं ॥ बोलिलें जें श
ब्दादिविषयी ॥ परी सर्वेंद्रियीं सुचिलेपाही ॥ जाणसी सर्वही तेणें चि एकें ॥ ४९ ॥ तो
चि आत्मा परब्रह्म ॥ परमेश्वर सर्वदा सम ॥ सर्वसाक्षी निष्काम ॥ जाणवर्मरघुवर्या ॥
॥ ५० ॥ ऐसी वसिष्ठवचनोक्ती ॥ ऐसा चि अर्थ प्रतिपादिती ॥ सर्वविषयाग्रहणक-
र्ती ॥ आत्मसंविती एक पूर्ण ॥ ५१ ॥ सर्वेंद्रियीं विषय भान ॥ एक चि जाणे सर्व आपण
॥ तया ज्ञानासि भिन्नपण ॥ कदापि जाण असेना ॥ ५२ ॥ तेंच महावाक्यें जाणिजे ॥
त्यासी चि अज्ञान म्हणिजे ॥ तत्प्रत्ययीं नसे दुजें ॥ आपण चि सहजे तद्रूप ॥ ५३ ॥ ऐसें
संवित्ज्ञानस्वरूप ॥ हें चि जाण गा तुझें रूप ॥ भेदबुद्धि संकल्प ॥ मृषा विकल्पनमनी
॥ ५४ ॥ एवं जागृती सीं ज्ञान ॥ स्वरूप अभेद कथिलें पूर्ण ॥ यावरी शिष्य आशंकून
॥ गुरूसि वचन बोलत ॥ ५५ ॥ म्हणे स्वामी गुरुवर्य ॥ हा संघात देहेंद्रिय ॥ मन चिंता
णें सर्वविषय ॥ ऐसा प्रत्यय मज गमे ॥ ५६ ॥ मना वेगळें दर्शनश्रवण ॥ स्पर्शास्वादि

अवघ्राण॥ सर्वथानघडेह्मणून॥ मजज्ञानघनमनवाटे॥५७॥ असतांमनाचीव्य
ग्रता॥ इंद्रियादिव्यापारवृथा॥ ह्मणोनिमनतेंचिसर्वथा॥ मीचतत्वतावाटतसे॥५८
तरीहानिश्चयपूर्ण॥ मजसांगावाविशदकरून॥ मगश्रीसद्गुरुहांसोन॥शिष्यासींक
नबोलती॥५९॥ ह्मणेऐकगाशिष्यराया॥ मनासहितविषयेंद्रिया॥ तूंचजाणसीअप्र
मेया॥ मनहेंवायांजडअसे॥६०॥ जैसेइंद्रियादिविषय॥ तूंचजाणसीविज्ञानमय॥
तैसेंकार्यमनोमय॥ सर्वप्रत्ययजाणतातूं॥६१॥ माझेंमनस्थिराऽस्थिर॥ अथवासु
खदुःखीं फार॥ हामनोवृत्तिव्यापार॥चित्तप्रभाकरजाणसीतूं॥ ६२॥ अगामनातेंजा
णतां॥ तूंचपूर्णगासर्वथा॥ येचविषयींतत्वता॥विद्वत्संमताऐकावें॥६३॥ श्रीआचा
र्यपरमथोर॥ भवतारकश्रीशंकर॥ आदिकरूनियंथकार॥ बोलिलेविचारतोऐकें॥६४
॥संमतिश्रीशंकरश्लोक॥ ॥अगमन्मेमनोन्यत्रसांप्रतंचस्थिरीकृतं॥ एवंयोवेदधी
त्तिसोहमित्यवधारय॥५॥ गद्य॥ तदानींमेमनोन्यत्रगतंइदानींस्थिरीभूतंपश्यतीति
उभयवृत्तिंयोवेत्तिसमनोनभवसि॥ मनःसकाशात्त्वंद्रष्टाभिन्नएव अपित्वयस्मनःसा
बुद्धिरित्युच्यमानेप्रतिक्षणंविलक्षणेअयुगपद्भावनियतयोरेकस्यनाशेअन्योत्पत्ति-
मनउत्पत्तिमनोविनाशवच्च सुषुप्तावभावादितिवैवानुभवः॥ अतःमनस्त्वंमनस्त्व
सीतिसिद्धं॥५॥ ॥टीका॥ ॥सांप्रतह्मेंमाझेंमन॥स्थिरतापावेलऐसीजुना॥

बुद्धिवृत्तिसींजाणेंपूर्ण॥तोमीचआपणअवधारी॥६५॥अगामनोवृत्तिचीझालीस्थि
रता॥किंवाविषयींचिंचळता॥याउभयातेंतूंजाणता॥मनसर्वथानव्हसीतूं॥६६॥अ
नेकबुद्धिवृत्तिविलक्षण॥प्रतिक्षणींभिन्नभिन्न॥नाशपावतीउठोन॥जाणसीस्वयुणसा
क्षीतूं॥६७॥जागृतिमाजींभाव॥सुषुप्तिमाजींअभाव॥एवंमनाचाभावाभाव॥न
श्वरस्वभावजाणसीतूं॥६८॥म्हणोनिमनाचाप्रेरक॥स्वप्रकाशतूंआत्मासुख॥म
नजडहेसत्वात्मक॥भूतकार्यदेखदृश्यतुझें॥६९॥ ॥संमतिआत्मानात्मविवेक॥
गद्य॥मनस्तावत्प्रकाश्यद्रव्यंजडत्वात् अपंचीकृतभूतकार्यत्वात्परिच्छिन्नत्वात्
सावयवाच्च यथाघटादिरितियुक्त्योतत्प्रकाशआत्मस्विप्रकाशः चिद्रूपःसित्य
त्येव॥६॥ ॥टीका॥ ॥मनहेंप्रकाश्यजडत्वास्तवनिर्धारी॥आत्मास्वप्रकाश
सुखकारी॥मनभूतांशसत्वादिविकारी॥आत्मानिर्विकारीअदृश्य॥७०॥मनहेंद
श्यहेतुस्तवपरिच्छिन्न॥आत्माअदृश्यअपरिच्छिन्न॥मनींकल्पनाअवयवसुख॥
निरावयवपूर्णआत्मरस॥७१॥मनघटापरीजडअसे॥आत्मप्रकाशेंप्रकाशतसे॥
स्वप्रकाशतामनींअसे॥सद्ग्रंथऐसेबोलती॥७२॥मनबुद्ध्यादिभिन्नभिन्न॥एक
वृत्तिसींचनामेंजाण॥संकल्पनिश्चयादिकार्यावरून॥बोलतीविचक्षणवेगळालीं॥
॥७३॥असोमनबुद्धिचित्तअहंकार॥एकासींचनांवेंचार॥सर्वांसीं[illegible]

आत्मादिनकरसाक्षित्वें ॥७४॥ येविषयींश्रेष्ठसंमती ॥ श्रीविद्यारण्यमहामती ॥ आ
चार्यजेकांबोलती ॥ तेचश्लोकोक्तिपरिसावी ॥ ७५ ॥ ॥श्लोक॥ निरंतरंभासमाने
कूटस्थेज्ञप्तिरूपतः ॥ तद्भासाभास्यमानेयंबुद्धिर्नृत्यत्यनेकधा ॥ ७ ॥ अहंकारधियं
साक्षींविषयानपिभासयेत् ॥ ॥टीका॥ निरंतरंभासमान॥ कूटस्थज्ञप्तिरूपेंअ
स्तापूर्ण॥ त्याच्याठायींतत्भासेंकरून॥ बुद्धिआपणनृत्यकरी ॥ ७६ ॥ घटपटादि
अपेसे॥ बुद्धिद्वाराज्ञानपैसे॥ त्यासीचनृत्यहेऐसे॥ विषयमिषेंबोलिजे॥ ७७॥जे
अहंकारआणिबुद्धिविषय॥ त्यांतेंसाक्षीप्रकाशिनिरामय॥ बुद्ध्यादिकेंहेजडमय॥
जाणेंअप्रमेयसाक्षीचि॥ ७८॥ अगामनोद्वारेंकरून॥ साक्षीचभासवीसंपूर्ण॥ सर्व
भासकतोचीजाण॥ तेश्लोकार्थरवुणपरिसावी॥ ७९॥ ॥संमतीपंचदशीश्लोक॥
॥ईक्षेशृणोमिजिघ्रामिस्वादयामिस्पृशाम्यहं ॥ इतिभासयतेसर्वंनृत्यशाऽस्यदी
पवत् ॥८॥ टीका ॥ ॥पाहतोंमीऐकतोंमी॥ स्वातोंसकवासघेतोंमी॥ मृदुकठिण-
स्पर्शतोंमी॥ इत्यादिनित्यकर्मीभासवित् ॥८०॥ जैसानृत्यशाळेचादीपअभिन्न
सर्वांशीप्रकाशीएकआपण॥ प्रकाशींनसेभेदभान॥ तैसाचिद्घनसाक्षीमी॥ ८१॥
श्रोत्रेंद्रियादिबुद्धिमन॥ अनेकहेदृश्यभान॥ सर्वांचेंहीप्रकाशन॥ साक्षीआपणाक
रीतसे॥ ८२॥ ह्मणोनिगामनासहित॥ आत्माचिजाणेसमस्त॥ यदर्थीरामनाथ॥

लिलेसमर्थतेंऐक॥८३॥ श्रीवासिष्टसारटीकेंत॥सप्तमप्रकरणींसिद्धांत॥बोलिले
जोयथार्थ॥तोचिभावार्थपरिसावा॥८४॥ ॥संमतिओव्या॥७॥ इंद्रियेंइंद्रियवृ
त्तिविषयजाण॥यातेंजाणतेंजेंचतुर्थमन॥यासमस्तांएकसमयींजेंकरीप्रकाशन
॥हेसर्वचरवुणसाक्षीची॥१॥मनाचेंजेंमत्तव्यपण॥संकल्पविकल्पात्मकजाण॥हेंमे
णेंजाणेंअनुसंधान॥तेंचिचैतन्यनिश्चयेंसी॥२॥तरिइतुक्याहिइंद्रियव्यापारीं॥ए
कमनचहोयसाहाकारी॥मनासहितसर्वांचा प्रकाशकरी॥जाणनिर्धारीपरमात्मा
॥३॥ऐसेंसर्वेंद्रियवृत्तिकरूनी॥जोजोपदार्थघेईजेजनीं॥त्यासीमनसाहायभरंव
सेनी॥ऐसेंनेणोनिज्ञाताह्मणती॥४॥परंतुपरस्परानुध्यासें॥मनचजाणेंऐसेंदिसे
॥परित्याचाहिप्रकाशकरितसे॥त्यानेणतीह्मणोंअंशेंकोणाही॥५॥अगातेस्थूलदृष्टी
नेंचपाहती॥ह्मणोनिसूक्ष्मद्रष्टासाक्षीनेणती॥त्यानेणन्यास्तवसंसृतिंपावती॥प
रिकोटिकल्पांतींउमजेना॥६॥तेचसाक्षीसिअपरोक्षजाणता॥स्वप्नींनायकीजेसंसा
रवार्ता॥परमानंदींअतिमग्नता॥तेनयेतीद्वैतास्वप्नतुल्य॥७॥ ॥इत्यादिसंमत्ता
न्वयींकथन॥श्रीशंकराचार्यआदिकरूंन॥रंगनाथस्वामिपर्यंतजाण॥हेचिस्थाप
नपेंकेलें॥८५॥मनासींजाणतांतूंचिपूर्ण॥आत्मारामसनातन॥दृढतेस्तवपुन्हांव
ज्ञन॥संमतिवचनऐकावें॥८६॥श्रीमुकुंदराजदयागर॥परमामृतग्रंथींथोर॥

बोलिलेतेसंमतिसार॥ ओवियास्कंदरपरिसाव्या॥ ८७॥ ॥संमतिओव्या॥६॥ ॥

अंतःकरणमनबुद्धी॥ चित्तअहंकारयापांचांभेदी॥ स्फुरसीजाणसीतूंयाअर्थी॥ ठा
यींचाचिउभा॥ १॥ अंतःकरणींचाआठऊसपुर॥ वरीउठतीवृत्तीचेउद्गार॥ तयासि
जाणेतोअक्षर॥ सिद्धची असे॥२॥ वृत्तीचेंस्फुरणजालें॥ तयामागोनिजाणनेंउ
लें॥ हेंम्हणूंनयेपहिलें॥ आयीतेंचीअसे॥ ३॥ अंतःकरणवृत्तीचेंस्फुरण॥तेंसंक-
ल्पविकल्पात्मकमन॥ तेंचिनिश्चयात्मकम्हणून॥ बुद्धिम्हणिजे॥४॥ निश्चयात्मक
जोअर्थु॥ तेथअनुसंधानात्मकहेतु॥ तेचित्तहेजाणतूं॥ तत्प्रवृत्तीतोअहंकारू॥ ५॥
ऐसेअंतःकरणपंचकस्फूर्ती॥ तूंजाणसीस्वयंज्योती॥ यालागींस्वसंवेद्यमूर्ती॥ आ-
त्मातूंची॥६॥ ॥एवंऐसानिश्चयआपण॥ सर्वानुमतेंकेलापूर्ण॥ मनासहितजा
णताअन्य॥ आत्माअभिन्नतूंचएक॥८८॥ येविषयींसंमतिफार॥ आणिकअसती
थोरथोर॥ त्यालिहितांग्रंथविचार॥ अतिविस्तारपावेल॥८९॥ अनेकश्रुतिसंमत॥
हाचबोलिलासिद्धांत॥ आत्माचहेंसर्वजाणत॥ भिन्नविषयांतअभेदत्वें॥ ९०॥ऐसा
आत्मातूंचसत्य॥ जागृतीमाजीबोधभरित॥ सर्वेंद्रियांसींप्रकाशित॥ भेदरहितजा
नतूं॥९१॥ऐसेंजागृतीसीज्ञान॥ भिन्नविषयींकथिलेंअभिन्न॥ तेचसंमतिश्लोकें
करून॥ स्वमीअभिन्नदर्शऊं॥९२॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ तथास्वप्नेऽपि

तुनस्थिरंजागरस्थिरं॥ तद्वद्दोतस्तयोःसंविदेकरूपानभिद्यते॥९॥ ॥टीका॥ जैसा
जागृतीचेठायीं॥ विचित्रभेद असेशब्दादिविषयी॥ परिसंवित्ज्ञानरूपासिकांहीं॥
दृसहसाहीनसेची॥९३॥ तैसेंचस्वप्नाचेठायींजाण॥ विषयासीअसेभिन्नपण॥ परंतु
संवित्जेंकाज्ञान॥ असेअभिन्नएकत्वें॥ ९४॥ इंद्रियेंकरूनजागृतीमती॥ दृश्यव्य
वहारअनेकहोती॥ तेचइंद्रियेंस्वप्नामती॥ सकळपावतीउपरम॥ ९५॥ जागृत्संस्कार
प्रत्ययवशें॥ मनींकल्पनाविषयअभासे॥ तयासीचस्वप्नऐसें॥ वासनासौरसंबोलि
जे॥ ९६॥ ऐसीअवस्थाजाणिजेस्वप्ना॥ तिचेठायींहिविषयभिन्न॥ परीज्ञानाचेंजेंएक
पण॥ तेंकदाआपणभेदनपावे॥ ९७॥ ॥आशंका॥ नाहोस्वप्नआणिजागृदावस्था
॥एकाकारउभयात्मता॥ विषयभिन्नज्ञानीतत्वता॥ अभेदताबोलिलीजरी॥९८॥
तरीजागृत्स्वप्नउभयासी॥ भेदव्यवहारहेगोष्टीकायसी॥ उभयअवस्थासंज्ञेसी॥ य
योजनयासीकवणतें॥ ९९॥ ऐसियाआशंकेसउत्तर॥ बोलिजेलसविस्तर॥ अवस्थ
द्वयाचाविचार॥ भेदव्यवहारकळेजेणें॥ १००॥ तरीस्वप्नींवेद्यजगद्भान॥ जेंजेंभा
दृश्यमान॥ तेंतेंस्थिरनाहींम्हणोन॥ जागृत्स्वप्नभेददिसे॥ १॥ जागृत्संस्कारप्र
तीतीमात्रभासतसे॥ परिअन्यकाळींस्थिरनसे॥ पाहतांनदिसेसर्वथा॥ २॥ सृष्टी
द्रव्यादिदेखिलें॥ तेंजागृत्काळींभ्रष्टजालें॥ पहावयानाहींउरलें॥ अस्थिरसो

याहेतू ॥ ३॥ जागरावस्थेचेठायींभान॥ वस्तुजातजेदृश्यमान॥ तयासिअसेस्थिर
पण॥ कोळांतरेंकरूनदेखिजेल॥ ४॥ जेसांप्रतघटादिभासती॥ तेवर्षादिकींहींदे
खिजेती॥ तैसेस्वप्नींचेस्थिरनव्हती॥ अन्यकाळगतीदेखावया ॥५॥ ह्मणोनि
स्थिरास्थिरत्वलक्षणें॥ स्वप्नजागरींभेदह्मणणें॥ परिज्ञानतेंअभेदपणें॥ उभ
यदेखणेंअसेची॥६॥ ॥आशंका॥ नाहोस्वप्नआणिजागृतीसी॥ भेददाविलाउभ
यासी॥ तरीसंवित्स्वरूपसाक्षीसी॥ भेदज्ञानासिकानव्हे ॥७॥ उत्तर याआशं
केसी॥ बोलिजेलतेंपरियेसी॥ जेणेंसंदेहवृक्षासी॥ उन्मूलनमूळेसिपैहोय॥८॥
तयोरिति॥ तरीसंवित्ह्मणजेज्ञान॥ अवस्थाद्वयप्रकाशून॥ कदानपवेभेदपण॥
तेचनिरूपणपरिसावें॥९॥ तरिजोकाजागृह्मापारजाणे॥ तोचस्वप्नहीदेखिलाअ
णे॥ ह्मणोनिअवस्थांचेंद्विविधपणें॥ ज्ञानजाणनेंएकरूप॥१०॥ ॥संमतिमृत्युंज
यप्रकाशदीप॥ ॥स्वप्नींजेंजेंदिसे॥ तेंजागृतीसींनासे॥ यादोहींसजाणतअसे॥
तेचगतीं॥१॥ जेंस्वप्नींदेखिलें ॥ तेंजागृत्तीसीहरपलें॥ परीजाणनेंउरलें॥देखिलें
तें॥ २॥ जागृतींतदेखिलें॥ तेंस्वप्नींनाशलें॥ स्वप्नींदेखणेंजालें॥ तेंनाशलेंजागृ
तीं॥३॥जेंजागृतींतदिसे॥ तेंस्वप्नींनाशे॥ परियादोहींसजाणतसे॥ तेंअखंडित
॥४॥ह्मणोनिस्वप्नजागृतीवेगळा॥ तूंअससीनिराळा॥ निरालंबनिस्वळा॥ ऐक

न्यरूपा ॥५॥ ॥एवंमृत्युंजयवाक्येंकरून॥ हेंचबोलिलोंतुजलागुन॥ अवस्था
ह्यासीजाण॥ अभेदज्ञानदेखणातूं॥ ११॥ एवंश्लोकसंमतान्वयी॥ ज्ञानअभेद
अवस्थाह्यी॥ साधिलेंतैसेंसुषुप्तीसही॥अभेदपाहींसाधिजेल॥१२॥ ॥संमति
पंचदशीश्लोक॥ ॥सुप्तोत्थितस्यसौषुप्तंमोबोधोभवेत्स्मृतिः॥ साचावबुद्धवि
षयाऽवबुद्धतत्तदातमः॥१०॥ टीका ॥पूर्वीनिद्रेंतहोतानिमग्न॥तिजपासूनउ
त्थितझालाआपण॥तोसुप्तोत्थितयाशब्देंकरून॥ बोलिजेजाणयाहेतु॥१३॥
ऐसासुप्तोत्थितजोत्यास॥सौषुप्ततमयेअनुभवास॥ प्रत्यक्षस्मृतिहेस्वप्रकाश
॥अवबुद्धविषयासजाणतसे॥१४॥कांहींचजाणतनव्हेतो॥जागृतहोताहेंबोल-
तो॥ अनुभवाव्यतिरिक्ततो॥कैसास्मरतोसुषुप्तीस॥१५॥ नजाणेंमीसुषुप्तिका
ळीं॥हीस्मृतिअनुभवावेगळी॥नव्हेचिगासर्वकाळीं॥ असेतेकाळींसंविद्रूप॥
॥१६॥त्यातमाज्ञानसुषुप्तिप्रती॥ इंद्रियसन्निकर्षादिनसती॥ मनादिकहो-
लीनहोती॥परीचित्कळाजाणतीसदोदित॥१७॥ ॥साचेति०॥ कांहींएकदृश्य
सर्व॥ जाणतनव्हतोऐसाअनुभव॥ऐसियास्मृतीचाभाव॥लोकींसर्वदेखिजेनो
॥१८॥ ॥अबुद्धमिति॥ तस्मात्सुषुप्तिसींअज्ञान॥तमानुभवजाणताआपण॥मिं
चित्नजाणेह्मणोनिस्मरण॥हेंचज्ञानअनुभवरूप॥१९॥सुषुप्तिसींआत्मानंत

तां॥ तरीतम अज्ञान कोण जाणता॥ आहे ह्मणोनीं चित्त त्वता॥ होय स्मरता जागृती-
सी॥ २०॥ जैसी पूर्वकाळीं माता॥ देखिली होती तत्त्वतां॥ ती वर्तमान काळीं आतां॥
होय स्मरता तियेतें॥ २१॥ देखिल्यावांचून स्मरण॥ कदाकवणासि नव्हे जाण॥ ह्म
णोन सुषुप्तीचें भान॥ अभेद ज्ञान जाणतसे॥ २२॥ जेणें संविती नें अपैसे॥ अज्ञा
नासि जाणिजेतसे॥ तीच संवित् स्वप्रकाशें॥ सर्वदा असे भासमान॥ २३॥ शिष्या अ
वस्था त्रयीं वेदन॥ असे सर्वदा अभेद ज्ञान॥ तेंचतुझे स्वरूप पूर्ण॥ सत्य चिद्घन-
साक्षित्वें॥ २४॥ ॥ आशंका॥ अगा शिष्या तूं ऐसें ह्मणसी॥ कांहींचि न भासे सुषुप्ती
सीं॥ देहेंद्रियादि मनेंसी॥ बुद्धि अपैसी लीन होय॥ २५॥ तेथें कांहींचि नसे भान॥ त
रीते झालें सर्व शून्य॥ ऐसी भाविसी लगा जाण॥ आत्मा चिद्घन नाहीं ह्मणसी॥ २६॥
ऐसी आशंका असलिया॥ उत्तर ऐकें शिष्यराया॥ सुषुप्ति माजी आत्मया॥ अभा
वसरवया नसेची॥ २७॥ अगा सुषुप्ति सीं आत्मा नाहीं॥ हें बोलणें न घडे कांहीं॥ मी
सुखें निजलों होतों पाही॥ हें कोणाचे ठायीं जाणवे॥ २८॥ सुषुप्ति सीं आत्मा नसता॥
तरीतत्सुखवास कोण जाणता॥ सुखें निजलों होतों तत्त्वता॥ उपजे सर्वथा कवणासी
॥ २९॥ एवं सुषुप्ति माजी असोन॥ तत्सुखाची जाणे खुण॥ जागा होतांचि सांगे आप
ण॥ तोकैसा शून्य ह्मणिजेल॥ ३०॥ तरी या विषयीं संमत॥ बोलिले जे विद्वज्जन॥

एकनाथादिसमर्थ॥ तोचिगुह्यार्थपरिसावा॥३१॥ ग्रंथींश्रीमद्भागवतीं॥ एकादश
चेटीकेप्रती॥ बोलिलेजेकाएकनाथी॥ त्याओव्यासंमतीपरिसाव्या॥३२॥ ॥संम
तिएकनाथीओव्या॥ ॥देहेंद्रियासींअभिमानलीन॥ कोणीहिस्फुरेनास्फुरण॥
तरीतेंझालेंसर्वशून्य॥ आत्माचिद्घननाहींह्मणसी॥१॥ जरीसुषुप्तिसींआत्माना
हीं॥ तरीसुखेंनिजलोंहोतोंपाही॥ उपजेज्याचेठायीं॥ तोसर्वथाकहीशून्यनव्हे॥२॥
जोमीजागृतींतजागता॥ तोचमीस्वप्नातेंदेखता॥ तोचिमीसुषुप्तीसुखभोक्ता॥
एवंतिहीअवस्थासाक्षीजो॥३॥ जोअवस्थात्रयसाक्षीपूर्ण॥ तोसर्वथानव्हेशून्य॥
तोचिपरमात्मापरिपूर्ण॥ शुद्धचिद्घनतोराया॥४॥ ॥संमतिमुकुंदविवेक॥२॥ ॥
सुषुप्तिमाजीअसोनसुषुप्तीतें॥ तूंजाणतोसितेनेणिवेते॥ प्रबोधिसांगतोसितियेतें
॥सत्साक्षित्वेंची॥१॥ तेसुषुप्तितूंनातुज॥ तियेतेंजाणतेवेगळेआपणपेबुझ॥ अव
स्थात्रयबुद्धिसींसहज॥ तूंतयावेगळाची॥२॥ ॥संमतिरंगनाथओव्या॥३॥ ॥स
च्चिदानंदसुखवपणें॥ असेआपणयाआपणें॥ सुखरूपनसेतरीकैसाजाणे॥ प्रबो
धीकोणेंप्रकाशीजे॥१॥ सुखमहमस्वाप्सऐसें॥ प्रबोधिस्वयेंजाणतचिअसे॥ मा
लागींमीकेवळसुषुप्तीसिवसें॥ दुजेंनसेतेथकांहीं॥२॥ ऐसेंहेंविचारेंविचारितां॥ स्व
तसिद्धआपणचिज्ञाता॥ सर्वातीतब्रह्मसत्ता॥ तोचितूंतत्वतारघुराया॥३॥ ॥संम

तिमृत्युजय ओव्या ॥५॥ ॥अगा तियेसुषुप्तीतें॥ तूंजाणतोसितेअवस्थेतें॥ जागा
होऊनिसांगसीयेथें॥ तुझासाक्षीतूं ॥१॥ मीजागानोस्वप्नपाहातु॥ ऐसानव्हताम
जहेतु॥ ऐसेंतूंचिसांगतु॥ तयेनेणिवेते॥२॥ जागृतींस्वप्नविसरलासी॥ जागाहोऊ
नितूंचिसांगसी॥ ह्मणोनिवेगळासुषुप्तीसी॥ तूंअनुभवेंसीजाण॥३॥ जागृत्स्वप्न
सुषुप्तीसी॥ तीन्ही अवस्थाजाणसी॥ म्हणोनितिहींसी॥ साक्षीचैतन्यतूं॥४॥ तीन्ही
अवस्थावेगळा॥ तूंअससीनिराळा॥ जाणनेचीनिखळा॥ तूंचितूंगा॥५॥ ॥ऐसें
चिश्रीवामन॥ बोलिलेनिगमसारींजाण॥ प्रस्वापसाक्षीचिद्घन॥ तेसंमतिनिखुणपरि
सावी॥३३॥ ॥संमतिनिगमसार॥४॥ ॥सुषुप्तींतनाठवेकांहीं॥ जरीह्मणशीलआ
त्मानाहीं॥ तरीजागाहोउनितूंचिपाही॥ सुखतेथीलआठविसी॥१॥ सुखेंनिजलोंअ
त्यंत॥ कांहींनकळेज्यानिद्रेंत॥ अवलंबुनिमनबुद्धिचित्त॥ तूंचिऐसेआठविसी॥२
लाविताकांचेचेउपनेत्र॥ हिरवेदिसेअपुलेगात्र॥ उपनेत्रकाढितांतेचिनेत्र॥ हिरवे
कांहींनदेखती॥३॥चित्तबुद्धि अहंकृती॥ तूंजयाकरितांबाह्यप्रतीती॥ सुषुप्तींन
हेमूढत्वपावती॥ गुणातीतउरसीतूं॥४॥ इत्यादिसमताअन्वयेंकरून॥ हेंचशिष्या
सूचिलेंजाण॥ अवस्थात्रयींज्ञानअभिन्न॥ साक्षीचिद्घनतूंचिएक॥३४॥ तिहींचा
साक्षीज्ञानरूप॥ परमात्मास्वस्वरूप॥ तोतूंचिजाणगाचिद्रूप॥ वृथाविक्षेपनमा

नी ॥३५॥ जैसेंकुस्कुमाळेचेठायीं ॥ पुष्पेंअनेकअसतीपाही ॥ परीसूत्रएकचिसर्वी
ही॥ भेदकांहींनसेचित्या॥३६॥ तैशाअवस्थाह्याभिन्नभिन्न॥ परिसर्वोसिजाणता
अभिन्न॥ तूंचजाणगाज्ञानघन ॥एकचिपूर्णसूत्रवत्॥३७॥ अवस्थात्रयादिकदृ-
श्य॥ आगमापायींसर्वास ॥ तूंचिजाणसीस्वप्रकाश॥ आत्मापरेशसाक्षीत्वं॥३८॥
येचविषयींगाचिन्मय॥ तुजबाणावयानिःसंशय॥ ग्रंथांतरीं अप्रमेय॥ बोलिलानि
श्चयतोऐक॥३९॥ भक्तकैवारीश्रीपती॥ ग्रंथींश्रीमद्भागवतीं॥ एकादशींउद्धवा प्र
ती॥बोलिलानिश्चितीआत्मत्व॥४०॥ सर्वावस्थाजाणतापूर्ण॥ आत्माएकचीभक्त
शघन॥ हेंचिसिद्धभगवद्वचन॥संमतिखुणपरिसावी॥४१॥ ॥संमतिभागवतश्लो
क॥ योजागरेबहिरनुक्षणधर्मिणोर्थान्भुंक्तेसमस्तकरणेर्हृदितत्सदृक्षान्॥स्वप्नेसु
षुप्तउपसंहरतेसएकःस्मृत्यन्वयात्त्रिगुणवृत्तिदृगींद्रियेषः॥११॥ ॥टीका॥ जागृ
त्स्वप्नसुषुप्तिनीन॥त्रिगुणवृत्तीचाद्रष्टाआपण॥ आत्माएकचिज्ञानघन॥ईशचि
दूनइंद्रियाचा॥४२॥ जागृदावस्थेचेठायीं॥ देहादिपदार्थजेजेकांहीं॥ अनुक्षणध
र्मीसर्वही॥ भोगितपाहीइंद्रियेंजो॥४३॥ स्थूळपदार्थदेहादिभिन्न॥ नश्वरपरिणा
मीह्मणोन॥ अनुक्षणधर्मीभोगीआपण॥ करणेंकरूनजागृतीसी॥४४॥ मीबाळ
तोचिजालोंतरुण॥ सांप्रतआलेंह्मातारपण॥ ऐसेवयसापरिणामनश्वरपण॥ जाणे

आपणसाक्षित्वें ॥ ४५ ॥ त्याबाह्यस्थूळसमस्तअर्था ॥ चक्षुरादिद्वारेंसर्वथा ॥ प्रकाशू
निसर्वाजाणता ॥ असेतत्वतातोचिएक ॥ ४६ ॥ तोचिस्वप्नाचेठायींआपण ॥ जागृत्सं
स्कारवासनेंकरून ॥ कल्पनारूपपदार्थभान ॥ भोगीतजाणजागराऐसा ॥ ४७ ॥ तो
चिसुषुप्तीचेठायीं ॥ मनइंद्रियादिकसर्वही ॥ लीनकरोनिअनपायी ॥ असेचिपाही
साक्षित्वें ॥ ४८ ॥ तोनिर्हींअवस्थेचासाक्षीपूर्ण ॥ आत्मारामज्ञानघन ॥ त्याहूनिद्र
ष्टानसेअन्य ॥ तोचिआपणसर्वजाणे ॥ ४९ ॥ ॥ आशंका ॥ नाहोजागृदवस्थेमनी
॥ स्थूळपदार्थइंद्रियेंघेती ॥ तेचिजागृतीतेंदेखती ॥ तेव्हांद्रष्टुत्वमतीनिइंद्रियासी ॥
॥ ५० ॥ तैसेंचिस्वप्नासीदेखतेंमन ॥ तत्संस्कारशेषबुद्धिजाण ॥ तेचिप्रकाशीसुषुप्ति
लागुन ॥ आत्म्यासिदेखणेंपणयेथेंकैचें ॥ ५१ ॥ ऐसेआशंकेसिउत्तर ॥ ऐकमनकरो
निस्थिर ॥ मनइंद्रियांदिजडफार ॥ देखणाप्रकारत्यासिकैचा ॥ ५२ ॥ इंद्रियातेंचा
ळिता ॥ बुध्यादिकातेंप्रकाशिता ॥ आत्माचिएकसर्वथा ॥ ईशतत्वतासर्वेद्रिया ॥ ५३
॥ आशंका ॥ नाहोइंद्रियाचेंप्रकाशन ॥ करितीविश्वतैजसप्राज्ञ ॥ हेअवस्थाभिमा
नीतीन ॥ अवस्थाहि आपणाजाणती ॥ ५४ ॥ तेथेंआत्मयाकैचेंजाणपण ॥ याआशंके
सिएकवचन ॥ जेणेंसंदेहकानन ॥ होयदहनश्रवणमात्रें ॥ ५५ ॥ तरीजागृत्स्वप्नसुषु
प्तीसी ॥ अभिमानीतीनपरियेसी ॥ परीएकत्वअवस्थात्रयासी ॥ जाणात्यासी-

असमर्थ ॥५६॥ जोजेअवस्थेचाअभिमानी ॥ तोतियेतेंचिजाणेएकपणी ॥ दुसरीचें
ज्ञानत्यालागुनी ॥ सहसाभरंवसेनीनसेची ॥५७॥ विश्वप्रकाशीजागृतीसी ॥ परिनो
नेणेस्वप्नसुषुप्तीसी ॥ तैजसजाणेस्वप्नासी ॥ परिस्वापजागरासीतोनेणे ॥ ५८॥ प्राज्ञ
सुषुप्तिसीजाणेआपण ॥ परिनेणेजागृत्स्वप्नभान ॥ दोहींसीजाणावयालागुन ॥ साम
र्थ्यपणअसेनात्या ॥५९॥ जोअभिमानीअवस्थेसी ॥ तोचिजाणेतियेसी ॥ अन्यावस्था
चेंज्ञानत्यासी ॥ निश्चयेसीनघडेची ॥६०॥ येचविषयींनिश्चयार्थ ॥ श्रीवासिष्टसारदी
केंत ॥ बोलिलेश्रीरंगनाथ ॥ तेंहिसंमतपरिसावें ॥ ६१॥ श्रीवसिष्टरामसंवादेंकरून ॥
बोलिलेजेकांनिरूपण ॥ त्यांतीलओव्यासावधान ॥ एकायश्रवणकराव्या ॥६२॥ ॥
संमतिरंगनाथओव्या ॥ नाहोअवस्थात्रयातेंजाणते ॥ तिन्ही अभिमानीआहेत आ
यते ॥ विश्वतैजप्राज्ञयायांतें ॥ अभिमानीयांतेजाणती ॥ १॥ येथआत्मयाकैचेंद्वैप
ण ॥ ऐसेंम्हणसीतरीऐकवचन ॥ विश्वप्रकाशींजागृतींजाण ॥ तरितोस्वप्नप्रकाशी
ना ॥ २॥ तुझीऐसीवचनोक्ती ॥ अवस्थातेअभिमानीजाणती ॥ परितेएकीतेंप्रकाशि
ती ॥ दुजीनेणतीसर्वज्ञपणें ॥ ३॥ अहोस्वप्नावस्थेचेंज्ञान ॥ सर्वथाविश्वनेणेंजाण ॥ तै
सेंजागृतीचेंअज्ञान ॥ नेणेंअनुसंधानसुषुप्तीचें ॥ ४॥ तोजागृतीचाचिअभिमानी ॥
परिनप्रकाशीअवस्थादोन्ही ॥ इतुकेंसामर्थ्यत्यालागुनी ॥ कार्मुकपाणीअसेनिना

॥५॥ प्राज्ञनेणेस्वप्नजागृती॥ विश्वनेणेस्वप्नसुषुप्ती॥ तैजसनेणेजागृत्सुषुप्ती॥ प
रस्परनेणतीअवस्थांतर॥ ६॥ जोजेअवस्थेचाअभिमानी॥ तोतीतेंचप्रकाशीभरंवसे
नी॥ दुसरीचेंज्ञानतयाचेनी॥ कोदंडपाणीनकरवे॥ ७॥ हाजरीएकितेंचप्रकाशी॥
परिनेणेंआपणासी॥ इतरांही अवस्थेसी॥ निश्चयेसीजाणतु॥ ८॥ अभिमानी आ
णिअवस्थात्रयासी॥ एकआत्माचिस्वयेंप्रकाशी॥ एककाळींचसर्वांसी॥ स्मृत्यन्व
येसीजाणत॥ ९॥ पहिलेंस्वप्नदेखिलेंअसेम्हणे॥ सुषुप्तिकाळींसुखभोगणें॥ तेंसु
खसांगेजागेपणें॥ विषयभोगणेंजागृतीस॥ १०॥ साक्षीअवस्थात्रयाचेंभान॥ एक
लाएकज्ञाणेआपण॥ एकसमयींचअनुसंधान॥ स्वयेंपूर्ण करीतसे॥ ११॥ ऐसेंति
हीं अवस्थांचेंज्ञान॥ एकसमयीं एकलापूर्ण॥ अभिमानीविश्वतैजसप्राज्ञ॥ जाणेसं
पूर्णइंद्रियांसहित॥ १२॥ तैसेबाल्यतारुण्यादिजरा॥ त्यामाजीभोगिलेसुखसंभारा॥
दीनघटिकासर्वपसारा॥ जाणेरघुवीराएकसमयीं॥ १३॥ ऐशायुक्तिकरूनिश्चीरा
मा॥ जाणअवस्थात्रयाचाद्रष्टाआत्मा॥ ज्यातेंप्रकाश्यदृश्यगरिमा॥ न्यावीउपरमा
नीतीसुखें॥ १४॥ ऐसियासदुक्तीकरून॥ दोन्हींभिन्नकेलींसंपूर्ण॥ द्रष्टाआत्मातो
सर्वज्ञ॥ दृश्यासीजाणप्रकाशी॥ १५॥ ऐशायुक्तिकरूनरघुपती॥ श्रुतिनेतिमुखेंनि
षेधिती॥ तेंतेंत्यजावेंगासर्वार्थी॥ पावसीअंतीअवशिष्टातें॥ १६॥ उरलेंजेंचिन्मात्र

निरंजन॥तेंसर्वनिषेधींप्राप्तजाण॥स्वयेंभेटेज्ञानघन॥जाणतेजाणसर्वांतेंजें॥१७॥
जेथेंज्ञेयमात्रकांहींनभासे॥केवळज्ञानमात्रचीस्वप्रकाशें॥तेंचिब्रह्मआपणऐसें॥
जाणविश्वासेंसर्वेश्वरा॥१८॥अगाब्रह्मस्वतातूंचिअससी॥त्याआपणाजाणावया
आनंदराशी॥साहासकासयाकरिसी॥सिद्धअसेसीतुझाचितूं॥१९॥तरीतेंतुझें
स्वरूपकैसें॥ऐकरघुरायासावकाशें॥जेथेंजागृत्स्वप्नसुषुप्तिनसे॥तेंचिअसेस्व
रूपतुझें॥२०॥तूंअवस्थात्रयावेगळा॥अवस्थात्रयाचासाक्षीकेवळ॥तेंचतुझेंस्व
रूपनिर्मळ॥नित्यनिरवळसनातन॥२१॥अभिमानीआणिप्रमाता॥यातेंहिसाक्षी
प्रकाशिता॥म्हणोनिसाक्षीतोतूंगारघुनाथा॥नित्यअनंताचिद्रूपतूं॥२२॥एवंएक
यासंमतिकरुनी॥हेंचिसूचिलेंयानिरूपणी॥अवस्थात्रयादिअभिमानी॥आत्मादि
नम्रणीसर्वजाणे॥६३॥ऐसाजोकाआत्मापूर्ण॥तोचितूंशिष्याज्ञानघन॥सर्वांचा
हीसाक्षीजाण॥शुद्धचिद्घनस्वरूपतुझें॥६४॥इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥श्रवणेंपाव
नकरीयथार्थ॥श्रीरघुनाथचरणीअध्यायसुनिश्चित॥मौनीस्थापिततृतीयदा॥
॥२५॥ ॥७॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥७॥ ॥२॥

इतिस्वात्मबोधेतृतीयोध्यायःसमाप्तः

श्रीगणेशायनमः॥ ॥शिष्यह्मणेकृपाघना॥सद्गुरुस्वामीभवभंजना॥मीजीव
ऐसीमजभावना॥वाटतसेमनाबहुकाळ॥१॥तेव्हांजीवत्वमजलाखरें॥किंवा सा
क्षित्वेंब्रह्ममीनिर्धारें॥नित्यज्ञानानंदविचारें॥पाहतांबरेंकोणमी॥२॥सद्गुरुह्मण
तीशिष्यराया॥जीवत्वमानिसीह्ममेंवायां॥नित्यज्ञानानंदसरवया॥साक्षीअभ
मेयाअखंडतूं॥३॥अगादेहाभिमानेंकरूनी॥जीवत्वमानिसीआपणालागुनी॥व
स्तुतासाक्षीचभरंवसेनी॥अससीनिदानींज्ञानरूप॥४॥नेणोनिआपुल्यासाक्षित्वा
सी॥अडकोनिदेहाभिमानपाशीं॥कर्ताभोक्ताक्रियाऐसी॥जीवींमानिसीह्ममयोगें
॥५॥मीजीवमजमरणआहे॥मीदेहोमीकरंटाहे॥अंधबधिरपंगुपाहे॥बाल्यादिसर्व
हेमानिसीतूं॥६॥मीगोरमीकृष्णवर्ण॥जडमंदमीहीनकर्ण॥दरिद्रीमीबरासधन॥
मानापमानमजहोय॥७॥मीज्ञातामीचतुरपंडित॥व्युत्पन्नथोरमीतर्कवंत॥कवि
कुशळमीबुद्धिमंत॥अतिमहंतसाधुमी॥८॥मीब्राह्मणक्षत्रीवैश्यशूद्रवर्ण॥गृहस्थ
ब्रह्मचारीमीआपण॥वानप्रस्थसंन्यासादिआश्रमजाण॥धरिसीअभिमानदेहधर्म
॥९॥थोरजातीथोरगोत्र॥थोरकुळींचामीपवित्र॥इतरजनतेअपवित्र॥इत्यादिवि-
चित्रअभिमान॥१०॥ ॥संमतीगीताश्लोक॥ अढ्योभिजनवानस्मिकोन्योस्ति
सदृशोमया॥यक्ष्येदास्यामिमोदिष्यइत्यज्ञानविमोहिता॥१॥ ॥टीका॥ मीचि

द्यधनादिकरूना॥ कोणअसेमजसमान॥ यजनदानेंकीर्तिकरीन॥ हर्षपावेनतत्स्व
खें॥११॥ ऐसामोहितअज्ञानपर॥ नेणसीसहसाआत्मविचार॥ मीदेहचिहेप्रीतिफा
र॥ बुद्धिदृढतरबंधतोची॥१२॥ देहादिकजेअनात्मभूत॥ आत्मबुद्धिधरितांतेथ॥
तेचिअविद्याबंधनहोत॥ मोक्षबोलिजेतनधरितां॥१३॥ऐसेंचिश्रीशंकराचार्य॥ बो
लिलेयेविषयींनिश्चय॥ बंधादिकल्पनाबुद्धिमय॥ तोश्लोकान्वयपरिसावा॥१४॥ ॥
संमतिश्लोक॥ अनात्मभूतेदेहादावात्मबुद्धिरस्तुदेहिनां॥ साविद्यातत्कृतोबंधस्त-
न्नाशोमोक्षउच्यते॥२॥ अनात्मन्यात्मधीर्बंधस्तन्नाशोमोक्षउच्यते॥ बंधमोक्षौ
नविद्येतेनित्यमुक्तस्यचात्मनः॥३॥ ॥टीका॥ अगादेहीह्मणजेजीवजाण॥ त्यास
हेंचीपडेरेबंधन॥ जेंदेहादिकाचेठायींआपण॥ मीचह्मणोनिमानितातो॥१५॥ अना
त्मींधरितांआत्मबुद्धी॥ मिथ्याबंधनपडेशब्दीं॥ तेचिअविद्यानिरुद्धी॥ नाशितांश-
ब्दींमोक्षह्मणिजे॥१६॥ वस्तुतामोक्षबंधवार्ता॥ आत्मस्वरूपींनसेसर्वथा॥ नित्य
मुक्तअद्वैतता॥ आत्मातत्वतातूंशिष्या॥१७॥ बंध मोक्षरहितस्थिती॥ आत्माजा
णगानिश्चिती॥ येचविषयींश्रीभागवतीं॥ बोलिलाश्रीपतीतेंऐक ॥१८॥ ॥संमति
भागवतश्लोक॥ बद्धोमुक्तइतिव्याख्यागुणतोमेनवस्तुतः॥ गुणस्यमायामूलत्वा
न्ममेमोक्षोनबंधनं॥४॥ टीका ॥ बंधमुक्तहेव्याख्यापाही॥ भासेगुणेंकरूनसर्व

ही॥ वस्तुतामजआत्मत्वींकांहीं॥ थारनाहींबंधुमोक्षा॥१९॥ माझियानिजरूपींजा
ण॥ सहसानसेमोक्षबंधन॥ उभयतागुणकार्यकरून॥ भासेआपणगुणत्वीं॥२०
मीगुणातीतआत्माचिद्घन॥ गुणतेसमूळमायीकजाण॥ माझेस्वरूपींमायाभान
॥सत्यत्वेंकरूननसेची॥२१॥ गुणासिमायामूळह्मणोन॥ यास्तवभासेमोक्षबंधन
॥नित्यमुक्तमीचिद्घन॥ तेथभाषणहेंनसे॥२२॥ अमायीकमीआत्मानित्य॥ मायी
कगुणकार्यबंधअसत्य॥ स्वरूपींनसेचिगासत्य॥ जेविकांआदित्यतमींनदडे॥२३॥
मायीकमिथ्याबंधननाहीं॥ तैमोक्षहीकैंचाकायी॥ ऐसाआत्माईश्वरपाहीं॥ बोलेन
वाईउद्धवासी॥२४॥ तोचिआत्मातूंतत्वता॥ नित्यमुक्तपरमार्थता॥ असोनिशिष्या
देहात्मता॥ धरिकाअहंताअनात्मत्वीं॥२५॥ ॥आशंका॥ तंवशिष्यह्मणेस्वामी
॥तोचिईश्वरआत्माकैसामी॥ परतंत्रअसेंमीअल्पकर्मी॥ अतुळपराक्रमीईश्वरतो
॥२६॥ तरीजीवेश्वरासीसमान॥ अद्वैतबोलताकैसेंवचन॥ येआशंकेसिउत्तरपूर्ण॥
ऐकसावधानशिष्यातूं॥२७॥ अगाहेमिथ्याभेदभान॥ जीवेश्वरींभासेजाण॥माया
अविद्याउपाधिकरून॥ अल्पज्ञसर्वज्ञभेददिसे॥२८॥ एकचिमायाउपाधिस्वरूप॥
असोनिदावीद्विविधरूप॥ एकपराक्रमीएकअल्प॥ दृष्टांतेंस्वल्पसांगेन॥२९॥जै
सीएकचीसर्पीण॥ दिसेमुरवपुच्छींभिन्नभिन्न॥ मुरवींविषपराक्रमगहन॥ पुच्छीं

जाणअल्पअसे॥ ३०॥ पुच्छस्पर्शेताडनहोतां॥ तरीनाशनव्हेतत्वता॥ मुखेंकरूनि
दंशकरितां॥ नाशीसर्वथाप्राणेसी॥ ३१॥ सर्पिणीदेहएकचिआपण॥ परीउभयअं
गींपराक्रमभिन्न॥ तैसीमायाहीएकचिजाण॥ द्विस्वरूपेंकरूनकार्यदावी॥ ३२॥
मायाअविद्यावचनमेळीं॥ उभयउपाधिआपणजाली॥ ईश्वरीथोरबळावली॥ जी
वींनटली अल्पत्वें॥ ३३॥ ह्मणोनिशुद्धसत्वमायोपाधिकरून॥ ईश्वरीपराक्रमदिसे
पूर्ण॥ मलिनसत्वअविद्योपाधिजाण॥ आलेंअशक्तपणजीवासी॥ ३४॥ येविष
यींप्रमाणग्रंथीं॥ श्रीविद्यारण्यमहामती॥ आचार्यपंचदशीप्रती॥ बोलिलेश्लोको
क्तीतेऐक॥ ३५॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ सत्वशुद्धविशुद्धिभ्यांमायाविद्येचते
मते॥ मायाबिंबोवशीकृत्यतांश्यात्सर्वज्ञईश्वरः॥ ५॥ अविद्यावशगस्त्वन्यस्तद्वै
चित्र्यादनेकधा॥ मायाविद्येविहायैवमुपाधीपरजीवयोः॥ ६॥ अखंडंसच्चिदानंदं
ब्रह्मैवलक्ष्यते॥ ७॥ ॥टीका॥ सत्वशुद्ध ऽविशुद्धिज्यातिहींकरून॥ माया ऽवि
द्याद्याउभयमान्य॥ मायाजेतीतेंकरीस्वाधिन॥ बिंबसर्वज्ञईश्वरतो॥ ३६॥ प्रका-
शात्मकशुद्धसत्वगुण॥ इतरगुणासीअकलुषिकृतह्मणोन॥ त्यासीनावविशुद्ध
सत्वप्रधान॥ तेचिमायाहेखुणजाणिजे॥ ३७॥ तत्प्रतिबिंबितचिदात्मातत्वता॥ सर्व
ज्ञत्वादिगुणाधिष्ठाता॥ तोचिईश्वरसर्वथा॥ मायावशत्वताकेलीजेणें॥ ३८॥ अवि

शुद्धात्मकसत्वगुण॥ रजतमकलुषीकृतह्मणोन॥ बोलिजेमलिनसत्वप्रधान॥ अवि
द्याभिधानतीसशोभे॥ ३९॥ तत्प्रतिबिंबितअन्यच्चिदात्मता॥ तद्दृशजीवह्मणिजेतत्व
ता॥ तोतत्उपाधिवैचित्र्येंअनेकता॥ मनुष्यादितिर्यगताभासतसे॥ ४०॥एवंमाया
विद्याउपाधिकरून॥ जीवेश्वरीकथाभेदभान॥ परीस्वस्वरूपींजाण॥ अभेदपणजी
वेश्वरा॥ ४१॥ मायोपाधिईश्वरत्व॥ अविद्योपाधिजीवत्व॥ उभयनिरासीएकत्व॥
असेसमलउपाधित्यागें॥ ४२॥ जेवीघटमठउपाधिभंगता॥ ठायींचगगनासीऐक्य
ता॥ तेवीजीवेश्वरउपाधिनिरसिता॥ अद्वैतताअविरोधें॥ ४३॥ एवंजीवेश्वराचाउपा
धिजाण॥ मायाऽविद्याह्यानिरसून॥ अखंडसच्चिदानंदघन॥ महावाक्यैंकरूनल-
क्षीजे॥ ४४॥ उभयउपाधिनिरासी॥ ऐक्यहोयजीवेश्वरासी॥ ह्मणोनिशिष्यानिश्च
येसी॥ तूंभिन्ननव्हेसीईश्वरीं॥ ४५॥ उभयतांसच्चिदानंद॥ स्वरूपपूर्णत्वेंअभेद॥
तेथेंद्वैतनानाविध॥ भेदानुवादनसेची॥ ४६॥ ऐसाआत्मातूंचिह्न॥ नित्यमुक्तअ
सोनिपूर्ण॥ देहवर्णाश्रमादिकरून॥ मिथ्याभिमानकांधरिसी॥ ४७॥ देहादिवर्णा
श्रमासी॥ तूंवेगळासाक्षित्वेसी॥ हेचिश्रीअष्टावक्रतुजसी॥ वदतीत्यावचनासी
ऐकावें॥ ४८॥ ॥संमतिअष्टावक्रश्लोक॥ नत्वंविप्रादिकोवर्णानाश्रमीनाक्षगो
चरः॥ असंगोसिनिराकारेविश्वसाक्षीसुखीभव॥७॥ ॥टीका॥ नव्हेसीविप्रादि

कवर्ण॥ ब्रह्मचर्यादिआश्रमीजाण॥ यावेगळाविलक्षण॥ विश्वसंपूर्णसाक्षीतूं॥४९॥
वर्णाश्रमादिदेहासी॥ अक्षिगोचरत्वअसेत्यासी॥ निराकारतूंपरियेसी॥ गोचरअ
क्षिसीनव्हेसिगा॥५०॥ नामरूपवर्णव्यक्ती॥ जेजेअकारवंतअसती॥ त्यांसीचइं
द्रियें ग्रहणकरिती॥ परिआत्मात्यांभतीयाद्यनव्हे॥५१॥ तोचिआत्मातूंनिश्चित॥
असंगसर्वोपाधिरहित॥ ऐसेंजाणोनियांत्वरित॥ सुखानंदयुक्तहोयतूं॥५२॥ ऐ
सेंचिशिष्यातुजप्रती॥ संतविद्वत्बोलती॥ त्याहीऐकेंसंमति॥ निश्चयेचित्तींबा
णावया॥५३॥ ॥संमतिशिवरामस्वामीश्लोक॥ ब्रह्मक्षत्रियवैश्यशूद्रनव्हसी
तूंब्रह्मचारीगृही॥ वानप्रस्थयतीउपाधिकचतुर्वर्णाश्रमादीकही॥ बारेनाढळसीम
नादिकरणासाक्षीजगाचायया॥ तूंनिःसंगनिराकृतिसमजुनिराहेसुखीतातया
॥७॥ ॥संमतिश्रीअच्युतरावजीश्लोक॥ तूंवर्णाश्रमदेहादिसर्वदृश्यविलक्षण॥
तत्साक्षीत्वेंनिराकारअसंगसुखिहोसदा॥७॥ ॥इत्यादिवचनेंबहुतअसती॥
असंगअदृश्यनिराकृती॥ वर्णाश्रमादिदेहाप्रती॥ साक्षीनिश्चितीशिष्यातूं॥५४
देहेंद्रियबुध्यादिजाणता॥ सर्वतूंऐसेविचारिता॥ जीवत्वहरपोनितत्वता॥ होयभा
सतासाक्षीची॥५५॥ अगाभासह्मणणें हेवाचारंभण॥ आत्मासनित्योपलब्धभा
पण॥ अभासकधींहीनसेजाण॥ भासंपूर्णसर्वदा॥५६॥ परिअज्ञानभ्रमेंनेणसी

प्राप्तची अप्राप्त मानिसी ॥ जेवी कंठस्थ भूषणासी ॥ बाह्य पहासी गृहद्वारीं ॥ ५७ ॥ भ्र
मगेलिया मागुती ॥ स्वकंठींचवस्तु प्राप्ती ॥ येचि विषयीं श्रीवसिष्टोक्ती ॥ ऐकसंमती
वासिष्ट ॥ ५८ ॥ ॥ संमतिवासिष्ठश्लोक ॥ स्वकंठेपिस्थितंवस्तुयथानप्राप्यतेभ्रमा
त् ॥ भ्रमांतेप्राप्यतेतद्वदात्मापिगुरुवाक्यतः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ स्वकंठाचेठायीनेणोन ॥
वस्तुसी पहावयालागुन ॥ इतातिताधांवेआपण ॥ अतिउद्विग्नभ्रमास्तव ॥ ५९ ॥ तेचि
कोणीएकेदाविता ॥ भ्रमदूरहोयसर्वथा ॥ स्वकंठींचवस्तुप्राप्तता ॥ तेवी आत्मातत्वता
गुरुवाक्यें ॥ ६० ॥ अविद्याभ्रांतिमुळेंजाण ॥ कदानसमजेमीकोण ॥ तीजातांगुरुवाक्यें
करून ॥ प्राप्तआपणआपणासी ॥ ६१ ॥ कंठस्थवस्तुआणिप्राप्तनर ॥ दृष्टांतीदिसेपृथ
गाकार ॥ तैसानसेआत्मविचार ॥ आपणचिसाचारपूर्णब्रह्म ॥ ६२ ॥ ब्रह्मासीचब्रह्मप्रा
प्ती ॥ ऐसेंबोलेवेदश्रुती ॥ परीसद्गुरुवांचूननिश्चिती ॥ सर्वथाभ्रांतीननिरसे ॥ ६३ ॥
जरीआपणआत्मास्वतसिद्ध आहे ॥ अपरोक्षसर्वांसिजाणताहे ॥ तरीसद्गुरुवांचोनि
निश्चयें ॥ प्राप्तनोहेसहसाही ॥ ६४ ॥ अनादिअविद्यायुक्तजाण ॥ पुरुषासीआत्मवेद
न ॥ स्वतानसंभवेम्हणोन ॥ बोलेश्रीकृष्णउद्धवासी ॥ ६५ ॥ उपदेशितीतेंज्ञान ॥ ज्ञा
नीतत्वदर्शीआपण ॥ ऐसेंगीतेंतहीभगवान ॥ पार्थासिजाणबोलत ॥ ६६ ॥ येविषयीं
श्रुतीस्मृती ॥ अनेकथाप्रमाणें असती ॥ सांप्रतगुरुकृपेनिश्चिती ॥ साक्षीसर्वांप्रती

शिष्यातूं ॥६७॥ देहेंद्रियादिजाणतासकळ ॥ विचारेंपाहतांतुजनिश्चळ ॥ जीवत्वजा
ऊनअमंगळ ॥ साक्षित्वमंगळप्राप्त अइते ॥६८॥ जैसेस्वप्नस्थराज्यासीरंकपण ॥ हर
पेजागृतीसीजाण ॥ तेवीजावोनियांजीवपण ॥ साक्षीचिहूनसर्वदातूं ॥६९॥ जीवाहू
निसाक्षीपरता ॥ नसेचिगाजाणसर्वथा ॥ परिविचारनकरितांतत्वतां ॥ तेणेचिगुंतापे
डेजीवा ॥७०॥ आपुलेंसाक्षित्वनेणोनी ॥ भ्रमेंआपणाजीवत्वमानी ॥ देहादिकहीभ्र
मेंवसेनी ॥ मीचह्मणोनीबरळतसे ॥ ७१॥ जीवाहूनसाक्षीभिन्न ॥ विचारेंपाहतांन
सेजाण ॥ जीवहाचिसाक्षीपूर्ण ॥ संमतीकरून ऐकेपां ॥७२॥ अवस्थात्रयादिबुद्धि
वृत्ती ॥ जीवहासाक्षीचनिश्चिती ॥ येचविषयींभासवती ॥ श्रीलक्ष्मीपतीबोलिलेजें
॥७३॥ ॥संमतिभागवतश्लोक॥ जागृत्स्वप्नसुषुप्तंचगुणतोबुद्धिवृत्तयः ॥ तासां
विलक्षणोजीवःसाक्षित्वेनविनिश्चितः ॥९॥ सत्वाज्जागरणंविद्याद्रजसास्वप्नमादि
शेत् ॥ प्रस्वापंतमसाजंतोस्तुरीयंत्रिषुसंततं ॥१०॥ ॥टीका॥ जागृत्स्वप्नसुषुप्ती
॥त्रिगुणेंकरूनगातीनवृत्ती ॥ त्यासर्वअसतीबुद्धिमती ॥ जीवनिश्चितीविलक्षण ॥
॥७४॥ तरीकोण्यागुणात्रीकवणअवस्था ॥ तेहीऐकावीतत्वता ॥ सत्वापासूनजा
गरता ॥ दिसेस्वप्नतारजेंकरून ॥ ७५॥ तमेंकरूनसुषुप्तावस्था ॥ ऐशाहीन्हीगु
णीच्यामाथा ॥ जीवासीनसतीसर्वथा ॥ तोसाक्षीतत्वतातुरीय ॥७६॥ मीजागता

सुखीनिद्रेप्रती॥ म्यांचिदेखिलीस्वप्नावांती॥ ऐसाचिठायींचिद्घनमूर्ती॥ साक्षित्वें
निश्चितीवेगळाची॥७७॥ जीवअवस्थात्रयगुणरहित॥ सर्वोपाधिविनिर्मुक्त॥ ऐ
सेंचिश्रीएकनाथा॥ बोलिलेमातऐकतेही॥७८॥ एकादशाचेटीकेप्रती॥ वदलेश्री
मद्भागवतीं॥ जीवहासाक्षित्वेंनिश्चिती॥ नेहीसंमतीअवधारी॥७९॥ ॥संमतिएक
नाथओव्या॥ ॥तीन्हीगुणांच्यातीनवृत्ती॥ सत्वगुणाचीजागृती॥ रजोगुणेंस्वप्नप्रा
प्ती॥ केवळसुषुप्तीनमाची॥१॥ह्यातीन्हीअवस्थापाही॥ दृढजडल्याबुद्धीच्याठायीं
॥जीवासियांचासंबंधनाहीं॥ तोवेगळापाहीसाक्षित्वें॥२॥ जीवअवस्थांचाअभिमा
नी॥ हेहीनघडेजीवालागुनी॥ विश्वप्राज्ञतैजसतीन्ही॥ अवस्थाभिमानीहेतिहीं
॥३॥ जोजेअवस्थेचाअभिमानी॥ तोअवस्थेसवेंजायनिमोनी॥ जीववेगळासाक्षी
पणी॥ अवस्थाभिमानीतोनव्हे॥४॥ देहातीतगुणातीत॥ तीही अवस्थाअतीत॥
द्रष्टासाक्षीनिश्चित॥ जाणयेथतोजीव॥५॥ अवस्थाभिमाननाहींजीविता॥ त
रीकोणभोगीतीन्हीअवस्था॥ मीनिजलोंमीजागता॥ म्यास्वप्नावस्थादेखिली॥
॥६॥ऐसाप्रत्यक्षअनुभव॥ स्वयेंबोलताहेजीव॥ अवस्थादिकाहूनसर्व॥ वेगळा
स्वप्नावजीवाचा॥७॥ एवंअवस्थात्रयीसंतत॥ जीवहासाक्षीनिश्चित॥ त्यासीन्यू
र्यबोलिजेत॥ ऐकसंमतपुन्हातेची॥८॥ ॥संमति॥ जेतिन्हीअवस्थांत॥ अनो

नव्हेअवस्थाभूत॥ जेंनिर्गुणनिजनित्य॥त्यातेंचह्मणततुरीय॥९॥जेवी पुत्रत्वेंनि
जालेंपणें॥पुरुषेंपितादेंनांवपावणें॥तेवीतिहींअवस्थागुणें॥ तुरीयह्मणणेंवस्तूसी
॥१०॥ वस्तुबरीअवस्थाभासे॥ भासलीअवस्थासवेंचिनासे॥त्यानाशामाजीवे
स्तुननाशे॥उरेअविनाशेंतुरीय॥११॥ ॥हेचिकळावयादृढज्ञान॥श्रीशंकराचा
र्यादिकरून॥बोलिलेजेविद्वज्जन॥तेंहीनिरूपणअवधारी॥८०॥ ॥संमतिशंक
राचार्यअपरोक्षानुभूतिश्लोक॥ स्वप्नोजागरणेनास्तिस्वप्नेजागर्तिनहि॥द्वयमे
वलयेनास्तिलयोपिद्वयोर्नहि॥११॥ द्वयमेवभवेन्मिथ्यागुणत्रयविनिर्मितं॥अ
स्यद्रष्टागुणातीतोह्येकोनित्यश्चिदात्मकः॥१२॥ ॥टीका॥ स्वप्नजागराचेठायींन
से॥जागरहीस्वप्नाचेठायींनदिसे॥लयाचेठायींद्वयहीनभासे॥लयहीलोपतसेउ-
भयठायीं॥८१॥तीन्हीमिथ्याचिर्गुणनिर्मित॥याचाद्रष्टागुणातीत॥आत्माचिदा
कारएकनित्य॥असेनांदतसर्वदा॥८२॥ ॥संमतिउद्धवचिद्घनश्लोक॥ विनिर्मितं
गुणतीन्हीत्रयातें॥देखेंजसेंस्वप्नचरित्रयातें॥द्रष्टागुणातीतगुणादिसाचा॥आत्मा
चिदाकारअनादिसाचा॥१३॥ ऐसाआत्मासर्वदापूर्ण॥तोतूंशिष्याज्ञानघन॥
असोनिमिथ्याजीवपणें॥कायह्मणोनिमानिसी॥८३॥टाकोनियांराजचिन्ह॥कां
मानावेंरंकपण॥स्वतसिद्धव्याघ्रअसोन॥अजत्वआपणकांध्यावें॥८४॥जेवी

विसरोनिब्राह्मणत्व॥ स्वभींमानिजेशूद्रत्व॥ तेवीविसरोनिसच्चिदत्व॥ मिथ्याजीव
त्वमानिसीतूं॥८५॥ जीवनिश्चयेंब्रह्मपूर्ण॥ जीवत्वभ्रांतिमिथ्याजाण॥ हेंअनेकसंम
तिमुरवेंकरून॥ ऐकनिरूपणजीवविषयीं॥८६॥ ॥संमतिवासिष्टश्लोक॥ स्वम
हत्वंयथोपेक्ष्यकश्चिद्विप्रोदुरिहया॥ आंगीकरोतिशूद्रत्वंतथाजीवत्वमीश्वरः॥१४
टीका॥ ॥कोणीएकब्राह्मणवर॥ आपुलेंमहत्वपरमथोर॥ उपेक्षूनिभ्रांतिपर॥ शू
द्रचिपरीशूद्रमीह्मणे॥८७॥ दुष्टइच्छाजीतिणेंकरून॥ नीचत्वश्रेष्ठेंअवलंबून॥ ब्राह्मण
त्वातेंउपेक्षून॥ शूद्रत्वआपणअंगिकारी॥८८॥ तेवीआपुलेंईश्वरपण॥ ब्रह्मत्वविस
रोनियांपूर्ण॥ मृषामानीजीवपण॥ दृश्याभिमानधरोनी॥८९॥ ॥संमतिज्ञानेश्व
री॥ ॥कांनिद्राभरेंबहुवें॥ रायाआपणपेठाउवेंनव्हे॥ मगस्वभ्रींच्यामावें॥ रंकपणी
कां॥१॥ तैसेंआपुलेनिंविसरें॥ चैतन्यचीअहंकारें॥ आभासोनिअविष्करें॥ देहपणें
जें॥२॥ जयाविचाराच्यादेशी॥ प्रसिद्धिगाजीवएशी॥ जेणेंभाषकेलीदेहसी॥ अघ
वाविषीं॥३॥ पेप्रकृतिकरीकर्मे॥ तेंम्यांकेलींह्मणेत्रमें॥ येथकर्तायेणेंनामें॥ बोलि
जेजीवू॥४॥ परिदेहअभिमानभुली॥ जयाचीबुद्धिदेहचि आतली॥ जयाआत्मवि
षयीजाली॥ मध्यरात्रीं॥५॥ जेणेंचैतन्याईश्वराब्रह्मा॥ देहचिकेलीपरमसीमा॥
तयाआत्माकर्ताहाप्रेमा॥ अलोटउपजे॥६॥ आणिआत्माचिकर्ता॥ हाहीनिश्चये

नाहींतत्वता ॥ देहोचिमीकर्मकर्ता ॥ मानीतसाचे ॥ ७॥ जोआत्मामीकर्मातीतु ॥ सर्व
कर्मासाक्षिभूतु ॥ हेआपुलीकहिमातु ॥ नाइकेचिकानीं ॥ ८॥ देखेंपुढिलाचेंवोझें ॥
जरीआपुलामाथाघेइजे ॥ तरीसांगेकोनदाटिजें ॥ धनुर्धरा ॥ ९॥ तैसींशरीरेंशरीरक
र्मे ॥ जियेंनिफजतिप्रकृतिधर्मे ॥ तेंमूर्खमतिभ्रमें ॥ मीकर्ताह्मणे ॥ १०॥ तेणेंदेहात्म
दृष्टिमुळें ॥ आत्माघाषेदेहाचेंजाळें ॥ जैसाआभाळाचावेगुकोल्हे ॥ चंद्रीमानी ॥ ११॥
तैसाशास्त्रागुरूचेनिनावें ॥ जोवाराहिटेकोनेदीशिवें ॥ केवळमौळ्याचेनिजीवें ॥ ज्या
लाजो ॥ १२॥ अगानिद्रिताचेवोनये ॥ नवस्वप्नसाचहोलाहे ॥ दोरीनेणतांसापेविहे
॥ इत्यादिउक्तहेज्ञानेश्वरी ॥ १३॥ ॥ संमतिएकनाथ ॥ राजाजाल्यानिद्रेअधीन ॥
तोस्वप्नींरंकहोयआपण ॥ तेवीप्रकृतिस्तवजाण ॥ जीवपणआभासें ॥ १॥ आपण
चराजाआहे ॥ हेत्याचेंत्यासिठाउकेंनव्हे ॥ तैसेंजीवासिहीहोय ॥ पूर्णत्वस्वयेंस्मरेना
॥ २॥ नित्यशुद्धमुक्तजाण ॥ जीवाचेंस्वरूपचैतन्यघन ॥ त्यासीअभिमानेंहेंजाण ॥
मिथ्याबंधनलाविलें ॥ ३॥ विषयीस्ववळल्याअभिमान ॥ देहादिकाचेंदृढबंधन ॥ जी
वासिलागलेंअतिकठिण ॥ परमदारूणदुस्तर ॥ ४॥ ऐसेंअशक्तहेंशरीर ॥ तेंभ्रमेंक
ल्पोनिसाकार ॥ आपणअसोनिनिर्विकार ॥ भ्रमेंशरीर आपणमानी ॥ ५॥ मनस्था
देहाचेविकार ॥ ते आपुलेचमानीसाचार ॥ अंधपंगुमीकुष्ठीनर ॥ स्वरूपस्फुरदमीस्व

ता॥ ६॥ मीकाळा गोरा सांवळा॥ मीसज्ञानत्वें आगळा॥ माझी उत्तमपवित्रलीला
॥ मीकुळेआगळा सकुलीन॥ ७॥ प्रकृतीचेंकर्मआपुलेमाथा॥ घेवोनिनाचेअहंमम
ता॥ तेणें अभिमानें दृढबद्धता॥ अकल्पाता अनिवार॥ ८॥ तळीमांडोनिकाजळा॥
वरीढिलास्फटिकसोज्वळा॥ श्वेततालोपोनिदिसेकाळा॥ तेवीअंधळाजीवझा
ला॥ ९॥ जोनकरितांचोरी॥ मीचोरम्हणवीराजद्वारी॥ तोमारिजेलाहाणथोरी॥ ते
सीपरीजडजीवा॥ १०॥ जोदेहातीतवस्तुता॥ जोगुणकर्मांचाअकर्ता॥ तोम्हणे-
मीदेहमीकर्मकर्ता॥ अहंममताभूलला॥ ११॥ लोहघडुनिअग्निनघडता॥ कर्मकरू
नजीवअकर्ता॥ तरीवृत्तिसंगेंतादात्म्यता॥ अहंकर्ताहेमानी॥ १२॥ तेथेंवेदोक्तवि
धिविधान॥ जीवाअंगींआदळेजाण॥ जंवनव्हेब्रह्मज्ञान॥ तंवस्वधर्माचरणकरा
वें॥ १३॥ राजाराजपदींजागानव्हे॥ तंवरंकक्रियात्यासिसंभवे॥ तेवीब्रह्मज्ञानजंव
नव्हे॥ तंवसर्वकरावेस्वधर्म॥ १४॥ ॥आशंका॥ नाहोज्ञानअप्राप्तिकर्मकरवें॥
प्राप्तियथेष्टाचरणसंभवे॥ तरीऐसेंनव्हेगाबरवें॥ उत्तरऐकावेंयेविषयीं॥ १५॥अ
गालोकसंग्रहार्थ॥ कर्मआचरावेंनटवत॥ हरीसद्गुरुभजनयुक्त॥ यावद्देहपातअसा
वें॥ १६॥ लोकसंग्रहमेवापिऐसी॥ संपश्यन्कर्तुमर्हसि॥ हेभगवद्उक्तिगीतेसी॥सां
गेपार्थासीजगद्गुरु॥ १७॥ सांप्रतअसोहेंनिरूपण॥ जीवासिराजदृष्टांतेंकरून॥ व

दतीएकनाथआपण॥तेचिअनुसंधानपरिसावें॥ १८ ॥ ॥एकनाथीओव्या॥ ॥
राजाराजपदींजागाझाला॥तोभीकल्पणतांचिलाजीला॥तेवींब्रह्मज्ञानजोपावला
॥तोभीकर्तायाबोलानबोलेकदा॥ १ ॥जैसेंरायासीमिथ्यारंकपण॥तेवीपरमात्म्या
सिजीवपण॥इत्यादिएकनाथोक्तिजाण॥जीवहाचिहुनभ्रांतिनाशें॥ २ ॥ ॥सं.
मतिरंगनाथ॥ ॥अगासर्वहिब्रह्मचिअसे॥जीवतोहीब्रह्मत्वींचवसे॥परीनाथि
लेंजीवत्वघेऊनिबैसे॥आणिपिसेंनेणपणाचें॥१॥जैसाउत्तमउत्तमत्वातेंटाकुनी॥
भ्रमेंअधमत्वआपणामानी॥संन्यासिअंत्यजहोयस्वभीं॥नाठवीमनींउत्तमत्व॥
॥२॥तैसास्वयेंब्रह्मअसोनी॥भ्रमेंआपणाजीवत्वआणी॥तेणेंभ्रंसेस्वरूपापासु
नी॥शोच्यसर्वगुणीजीवपणें॥३॥हाअज्ञानकृतजीवटवाळ॥आपणानेणोनिशु
द्धनिर्मळ॥होतोसुखदुःखेंविव्हळ॥अतितळमळशोच्यत्वें॥ ४॥यालागींआपणचि
आत्माअसें॥तेंनेणोनिअंगींजीवपणाचेंपिसें॥अविचारेंअरंबळतअसे॥विचारेंव
सेंस्वस्वरूपीं॥५॥ ॥ एवंरंगनाथवचनार्थी॥जीवहाब्रह्मचीनिश्चिती॥
श्रीशंकराचार्यादिग्रंथोंक्तीं॥ऐशाचिवदंतीत्याऐकें॥ १९ ॥ ॥संमतिअपरोक्षानु
भूतिश्लोक॥ यद्वन्मृदिघटभ्रांतिश्चक्तौवारजतस्थितिः॥तद्वद्ब्रह्मणिजीवत्वं
क्षमाणेचनश्यति॥१५॥यथामृदिघटोनामकनकेकुंडलाभिधा॥शुक्तौरजतं

ख्यातिर्जीवशब्दस्तथापरे॥१६॥ ॥संमतिआत्मबोध॥ ॥स्थाणौपुरुषवद्भ्रांत्या
कृताब्रह्मणिजीवता॥ जीवस्यतात्विकेरूपेतस्मिन्दृष्टेनिवर्तते॥१७॥ रज्जुसर्पवदा
त्मानंजीवोज्ञात्वाभयंवहेत्॥ नाहंजीवःपरात्मेतिज्ञातश्चेन्निर्भयोभवेत्॥१८॥ स्व
ल्पमप्यंतरंकृत्वाजीवात्मपरमात्मनोः॥ यस्तिष्ठतिविमूढात्माभयंतस्याभिभाषितं
॥१९॥ यत्राज्ञानाद्भवेद्वैतमितरंतत्रपश्यति॥ आत्मत्वेनतदासर्वंनेतरंतत्रचाण्वपि
॥२०॥चैतन्यस्यैकरूपत्वाद्भेदायुक्तोनकर्हिचित्॥ जीवत्वंचमृषाज्ञेयंरज्वांसर्पभ्र
मोयथा॥२१॥ब्रह्मसत्यंजगन्मिथ्याजीवोब्रह्मैवनापरः॥ अनेनवेद्यंसच्छास्त्रमि
तिवेदांतडिंडिमा॥२२॥ अहंसाक्षीतियोविंद्याद्विविच्चैवंपुनःपुनः॥ सएवमुक्तोसो
विद्वानितिवेदांतडिंडिमा॥२३॥ ॥संमतिअध्यात्मरामायण॥ ॥रज्वामहिरि
वात्मानंजीवोज्ञात्वाभयंवहेत्॥ परात्माहमितिज्ञात्वाभयदुःखैर्विमुच्यते॥२४
॥टीका॥ सर्वगतजेंब्रह्मरूप॥ तेथेंजीवत्वआरोप॥ नसेचिहामृषाजल्प॥ दृष्टांत
स्वल्पएकसांगों॥ २०॥जैसीमृत्तिकेचेठायीं॥ घटभ्रांतिभासेपाहीं॥किंवाशुक्ती
चेठायींरौप्यताही॥तेवीजीवहाहीब्रह्मरूपीं॥ २१॥सत्यमृदिशुक्तिविचारयुक्त
॥पाहातांमृषाघटरजत॥ तेवीब्रह्मींशोधितांजीवित॥ हरपेनिजातत्स्वरूपीं॥२२
मृदिसनामकमंडल॥ कींकनकासिह्मणतीकुंडल॥ शक्तिसरौप्यभासेंफोल॥

तेवीजीवत्वबोलब्रह्मासी॥ २३॥ जैसास्तंभाचेठायींभ्रांतिकृत॥ जेवींचोरसा
दिसत॥तैसाजीवहानिश्चित॥ब्रह्मींभासतभ्रमयोगें॥ २४॥ दीपेंचोरपाहूंजा
तां॥ जेवींस्तंभचिलागेहाता॥तेवीगुरुकृपेजीवशब्दता॥ हरपोनिआइताब्रह्म
रूप॥ २५॥ जैसा रज्जुसअहिमानुनी॥भयपाविजेभ्रमेंकरूनी॥तैसाआत्म्या
सजीवह्मणुनी॥कष्टिजेमनींबहुकाळ॥ २६॥सर्पनव्हेहादोर॥ चोळखतांभयहो
यदूर॥ तैसाजीवनव्हेमीपरात्पर॥जाणतांसाचारनिर्भयत्व॥ २७॥ जीवआणिपर
मात्म्यासी॥स्वल्पहीअंतरमानसीं॥मानीतोचिमौर्ख्यरासी॥भयतयासीश्रुतिबो
ले॥ २८॥ आत्म्यासिअज्ञानास्तवनेणती॥तेइतरद्वैततेथेंदरवती॥ जेआत्मत्वें
करूनसर्वपाहती॥अणुहित्याप्रतीद्वैतनदिसे॥२९॥ जैसेंघळयीचेंनीर॥सकळ
भुवनींअपार॥व्यापोनिराहेसत्वर॥रितेंअणुमात्रस्थळनुरवी॥ ३०॥ तैसाआ
त्मयाहूनितत्वता॥ अणुभरिठावनदिसेरिता॥तेथेंजीवचिभिन्नता॥होयराहता
कवणेस्थळीं॥ ३१॥ ह्मणोनएकरसचैतन्यीं॥नसेचिहेभेदकाहाणी॥जीवत्वआ
त्मयाभ्रमेंकरूनी॥मृषारज्जुपणीसर्पजैसा॥ ३२॥जगमिथ्याब्रह्मसत्य॥जीवहा
साक्षीब्रह्मनिश्चित॥ऐसेंसच्छास्त्रेंजाणिजेत॥हीचवेदांतडिंडिमा॥ ३३॥निश्च
येंपुनःपुनःविवरितो॥मीसाक्षीहेंदृढजाणतो॥मुक्तविद्वानह्मणिजेतो॥वेदांति

जतोनगाराहा॥३४॥गुरुशास्त्रद्वारेंतत्वता॥मीपरमात्माजीवेंजाणता॥भयदुःखा
पासोनिमुक्तता॥होयसर्वथासाक्षित्वीं॥३५॥इत्यादिसंमतान्वयेंकरूनी॥हेंचक
थिलेंयानिरूपणी॥जीवत्वमिथ्यातुजलागुनी॥साक्षीभरंवसेनीशिष्यातूं॥३६॥ऐसें
जेंकासाक्षीस्वरूप॥तेंज्ञानचिशिष्यातूंअरूप॥सर्वदाहीसत्तारूप॥नधेरीविकल्पये
विषयीं॥३७॥अवस्थात्रयीज्ञानअभिन्न॥हेंचिमागेदृढस्थापन॥केलेंतेंचिप्रका-
शघन॥ज्ञानचैतन्यस्वरूपतुझें॥३८॥एकेदिवशींस्थानत्रयी॥संवित्ज्ञानअभे
दपाही॥तैसेचिअसेदिनांतरींही॥संमतान्वयीश्रवणकीजे॥३९॥ ॥संमतिपंचदशी
श्लोक॥ मासाह्नयुगकल्पेषुगतागम्येष्वनेकधा॥नोदेतिनास्तमेत्येकासंविदेषास्व
यंप्रभा॥२५॥स्वयंज्योतिर्भवत्येषःपुरास्माद्वासतेखिलात्॥तमेवभांतमन्वेतिततद्भा
साभास्यतेजगत्॥२६॥ ॥संमतिवाक्यसुधाश्लोक॥ नोदेतिनास्तमायातिनचृ
द्धिंयातिनक्षयं॥स्वयंविभात्यथान्यानिभासयेत्साधनंविना॥२७॥ ॥टीका॥
ऐकेचिदिवशींअभिन्न॥अवस्थात्रयीअसेज्ञान॥तैसेचिदिनांतरींहीजाण॥असे
चिहूनभेदरहित॥४०॥तैसेचिअतीतअनागत॥चैत्रादिमासजेयेतजात॥त्याचे
ठायींहीनिश्चित॥ज्ञाननांदतअभेदत्वें॥४१॥तैसेचिवर्षादिकाचेठायीं॥नेचिरुता
युगादिकांही॥ब्रह्मकल्पादिकींपाही॥असेसर्वदाही अभेदज्ञान॥४२॥ ॥नोदेति॥

अद्वैतजेकाज्ञानदीसी॥ भासमानजेसंविती॥ तीसउदयअस्तादिभासी॥कदाकल्पांतीन
सेची॥ ४३ ॥विश्वउदयसंहरण॥स्वयेंजाणेसंविद आपण॥सर्वसाक्षीज्ञानघन॥ती
ससाक्षीअन्यसहसानसे॥ ४४ ॥ज्ञानअसाक्षीतेसंविती॥ तीसअन्यसाक्षीन-
सेनिश्चिती॥सर्वांसिहीप्रकाशकर्ती॥चिल्कळाजाणतीसर्वतेची॥४५॥ ॥आशंका
॥ नाहोइयेसंवितीसितत्वतां॥ आणिकनसेग्रहणकर्ता॥ तरीजगदाध्यप्रसंगता॥
दिसेसर्वथायेथेंही॥४६॥उत्तरइये आशंकेसी॥सावधानगापरियेसी॥जगदा
ध्यप्रसंगनिश्चयेसी॥स्वप्रकाशींनघडेची॥४७॥एषःस्वयंप्रभेनिः॥ ॥हेजे
बोलिलीसंविती॥ तेभासमानस्वप्रभनिश्चिती॥ भासकसर्वजगाप्रती॥ जगदाध्य
स्थितीघडेकैसी॥४८॥स्वयंज्योतिअधिष्टान॥तेथेंचि अखिलजगद्भान॥तद्भा
सेंपावेशोभन॥जडसंपूर्णवियदादि॥४९॥अनेकश्रुतिकरितीघोष॥आत्मा
बोलतीस्वयंप्रकाश॥तत्प्रकाशेंसर्वांस॥होयप्रकाशसकळजगीं॥५०॥हीप्र
त्यगात्मसंवित॥सर्वकाळींप्रकाशवंत॥ईसउदयआणिअस्त॥नसेआद्यंतसह
साक्षी॥ ५१ ॥संवितीसपूर्वीनसेअभाव॥ह्मणोनिमिथ्याउदयनांव॥उदयअ
भावेंअस्तासिठाव॥नसेसद्भावसदोदित॥ ५२ ॥सर्वदाएकरूपह्मणोन॥ते
पावेवृद्धिनव्हेक्षीण॥स्वयंप्रकाशमान असोन॥ब्रह्मादिअन्यप्रकाशी॥

अगादीपप्रकाशाऐसे॥ अन्यसापेक्षइचाप्रकाशनसे॥स्वयेंनिरपेक्षस्वप्रकाशें
॥प्रकाशितअसेजडसर्व॥ ५४॥ अन्यसाधनआत्म्यासिनसतां॥स्वप्रकाशेंप्र
काशिता॥ होयजगाजेवींसविता॥ प्रकाशीसमस्तानिरपेक्ष॥ ५५॥ इत्यादिसंम
तिश्लोकेंकरून॥ हेंचकेलेंनिरूपण॥सर्वकाळींहिविद्यमान॥ असेज्ञानघनसंवि
दात्मा॥५६॥ ॥आशंका॥ नाहोस्वप्रकाशआत्माबोलिलासे॥परीयासिसा
क्षीअन्यकांनसे॥ मनबुत्ध्यादिआत्माजाणतसे॥ तैसाआत्म्यासिकांनसेजाण
तादुजा॥५७॥ऐसीयासंदेहतमासी॥ नाशकउत्तरपरियेसी॥ अगासाक्षीदुजा
असलियासी॥ दृश्यत्वआत्म्यासीयेईलपे॥ ५८॥ साक्षीजरीअन्यनसता॥ ब
ळेंचिमानिसीअनुमानता॥ तरीअतिप्रसंगाऽनवस्था॥ दोषघडतापेहोय॥ ५९
साक्षीचेताज्ञानघन॥ आत्माचिजाणतासर्वआपण॥ ऐसेंअनेकश्रुतिभाषण
॥जाणताअन्यत्यासीनसे॥ ६०॥ तोचिआत्मातुजहून॥शिष्यापरोक्षनसेभि
न्न॥सर्वदाअपरोक्षअभिन्न॥ तूंचिज्ञानघनसर्वसाक्षी॥ ६१॥सर्वसाक्षीदृश्य
जाणता॥ आत्मारामतूंतत्वता॥ तुजहूनअन्यकोणता॥समर्थज्ञातविचारी॥
॥६२॥ तेस्थूळदेहादिअवस्थात्रय॥विश्वादिअभिमानीभोगत्रय॥ नेत्रस्थाना
दिजडमय॥ हेतुजअप्रमेयानेणतीकदा॥ ६३॥ तूंतरीयसासर्वसी॥स्वप्रका-

शेंजाणतअससी॥ ह्मणोनजाणतानिश्चयेसी॥ तूंचअससीसर्वद्रष्टा॥ ६४॥ सर्व
दृश्यातेंजाणता॥ तूंचिआत्मापैतत्वता॥ अन्यनसेतुजज्ञाता॥ तेंश्लोकेंश्रुत्यर्थी
परियेसी॥ ६५॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ येनेदंजानतेसर्वंतत्केनान्येनजान
तां॥ विज्ञातारंकेनविंद्याच्छक्तंवेद्यतुसाधनं॥ २८॥ सवेत्तिवेद्यंतत्सर्वंनान्यस्त-
स्यास्तिवेदिता॥ विदिताविदिताभ्यांतत्पृथग्बोधस्वरूपकं॥ २९॥ यस्मिन्यस्मिन्न
स्तिलोकेबोधस्तत्तदुपेक्षणे॥ यद्बोधमात्रंतद्ब्रह्मेत्येवंधीर्ब्रह्मनिश्चयः॥ ३०॥ ॥
टीका॥ येनेदमिति॥ साक्षीआत्माजोतेणेंसर्वही॥ दृश्यजातजाणिजेपाही
॥यासीअन्यजडेंकरूनिकही॥ जाणेलकाईकोणपुरुष॥ ६६॥ दृश्यद्रष्ट्यासि
करीविषय॥ ऐसेंकधींहिनहोय॥ तरीयावाक्याचेंतात्पर्य॥ अर्थान्वयऐकसांगों
॥ ६७॥विज्ञातारमिति॥ सर्वदृश्यआत्माजाणता॥ ह्मणोनविज्ञातारह्मणविजेन
त्वता॥यातेंकोणदृश्यभूतेंजडरूपता॥ जाणतीसर्वथानकोणीही॥ ६८॥ कोणी
आत्म्यासिजाणे॥ तोचिजाणतासाक्षीपणें॥ नाहोमनासितरीजाणणें॥ घडेलह्म
णणेंहेंहीनघडे॥ ६९॥ ॥शक्तमिति॥ विषयज्ञानसाधनमन॥ तेविषयाचेठा-
यींशक्तआपण॥ परीआत्माजाणावयालागुन॥ समर्थपणत्यासीनसे॥ ७०॥
मनहेंजडचीनिश्चित॥ मागेंनिरूपिलेंबहुत॥ आत्माचहेंसर्वज्ञात॥ नसेअन्यार्थ

येविषयीं ॥ ७१ ॥ अनुभवसिद्ध श्रुतिआपण ॥ बोलतीआत्म्यासिज्ञेयमन ॥ ज्ञाता
आत्माचिद्घन ॥ तोकैसाज्ञेयपणहोयतया ॥ ७२ ॥ कर्मतोचिनव्हेकर्ता ॥ तैसेज्ञेयतो
चिनव्हेज्ञाता ॥ आत्मास्वप्रकाशतत्वतां ॥ असेजाणतासर्वांसी ॥ ७३ ॥ ॥ सवेत्ती
ति ॥ ॥ सर्ववेद्यासिआत्मातो ॥ वेत्तिह्मणजेसर्वजाणतो ॥ त्याहूनिज्ञाताअन्यतो
॥ आत्म्यासिजाणतोऐसानसे ॥ ७४ ॥ प्रत्यगात्माबोधभरित ॥ हाचिजाणतानिश्चि
त ॥ यदर्थीआणिकसंमत ॥ ऐकवचनोक्तपानपात्र ॥ ७५ ॥ ॥ संमतिचूर्णिकापान
पात्र ॥ ॥ आपुल्याअज्ञानास्तव आपुलेठायींआरोपिलेते इच्छासंकल्पसंदेहा
दिकमनोवृत्तिविशेषजे ते अनेकह्मणोनदृश्यहोत ॥ त्यांतें सर्वांतें स्वगतादिभेदर
हित सच्चिदानंदरूपप्रत्यक्चैतन्यप्रकाशितें ॥ तेंदृश्यविकारानुरूपविकारी न
होतां एकरूपत्वेंचिवर्ततें ह्मणोनद्रष्टेचहोयदृश्यनव्हे १ इंद्रियास किंवा मनासद्र
ष्टेपण असतांही दृश्यत्व जसें वर्णिलें तद्वत्प्रत्यक्चैतन्यासही दृश्यत्वकां न घडे ह्म
णाल तरी द्रष्टा असेल या दृश्यत्व घडेल प्रत्यगात्मा सर्वांचा द्रष्टा, त्यासी आणिक
द्रष्टा नाहीं ह्मणोन दृश्यत्व न घडे ॥ आतां अन्य आत्मा त्याचा द्रष्टा ह्मणावा तर अ
नवस्था दोष घडतो ॥ आतां तोच प्रत्यगात्मा स्वद्रष्टा ह्मणावा तर दृश्यत्वतेंचि द्रष्टे
पण ऐसा विरोध घडतो ॥ यास्तव सर्व दृश्यातें प्रकाशून स्वप्रकाशप्रकाशमान सा-

क्षीजोत्यासदृश्यत्वनघडेहासिद्धांत॥२॥ ॥ओव्या॥ ऐसेंपानपावक्यनीं॥
हाचिसिद्धांतनिश्चयेंकरूनी॥ प्रत्यगात्माभरंवसेनी॥ साक्षीनिदानीतोचिएक॥
॥७६॥ ॥विदिताविताभ्यां॥ विदितआणिअविदित॥ त्याहूनिवेगळाबोधभरित
॥आत्मारामसदोदित॥ असेनांदतसर्वदेशीं॥७७॥ ॥आशंका॥ नाहोविदित
म्हणजेकाय॥ अविदितहेंकैसेंहोय॥ जाणावयालक्षणेंउभय॥ तोअर्थान्वयविशद
सांगा॥७८॥ तरीऐकेंगावचन॥ विदिताऽविदितलक्षण॥ विदितम्हणजेवृत्तिज्ञा
न॥ अविदितअज्ञानबोलिजे॥७९॥ प्रथमविदिताचेंनिरूपण॥ हेचिकरऊंतुज
श्रवण॥ तरीदृश्यजातजेंवृत्तिकरून॥ जाणिजेज्ञानतेंविदित॥८०॥ वृत्तिकरू
निदृश्यजात॥ जेजेविषयींकरिजेत॥ त्यासिबोलिजेज्ञानविदित॥ वृत्तियुक्तश
बलतें॥८१॥ ऐसीविदितलक्षणाची॥ खुणदारखविलीसाची॥ आतांअविदित
अज्ञानाची॥स्थितीतयाचीश्रवणकरी॥८२॥ अविदितम्हणजेअज्ञान॥ दृश्य
आवृत्तनेणिवेंकरून॥ त्यासिनाहींजाणतेंपण॥ अविदितखुणयाहेतु॥८३॥ ए
वंविदितआणिअविदित॥ज्ञानाऽज्ञानबोलिजेत॥ याहूनिपृथकबोधभरित॥
असेसदोदितज्ञाननित्य॥८४॥ ॥आशंका॥ नाहोज्ञानहिदिसेनाशवंत॥स
ज्ञानेंपटज्ञाननासत॥ तरीकैसेनित्यबोलिजेत॥ त्यासिउत्तरमस्तुऐक

अगाज्ञानमुख्यजेंअधिष्टान॥ तेंसर्वदानाशरहितआपण॥ दुसरेंवृत्तिरूपजेंज्ञान॥
दृश्यमिथ्यापणत्यासीअसे॥ ८६॥ अंतःकरणवृत्तिसहित॥ त्यासीशबल बोलिजे
त॥ अंतःकरणवृत्तिरहीत॥ शुद्ध ह्मणिजेतअविनाशें॥ ८७॥ अंतःकरणविरालिया
॥ वृत्तिज्ञानही जायलया॥ परीवृत्तिसाक्षीज्ञानात्मया॥ नाशसरवयानसेची॥ ८८
येचविषयींसंमती॥ श्रीएकनाथादिवचनोक्ती॥ ऐकेंसावधानमती॥ अज्ञानभ्रांती
नाशक॥ ८९॥ ॥संमतिएकनाथओव्या॥ जोअविकारीनिरवस्थपूर्ण॥ ज्यासिना
हींजन्ममरण॥ ऐसातूंआत्माह्मणसीकोण॥ तरीजाणसर्वज्ञज्ञानरूप॥ १॥ ह्मण-
सीज्ञानहिक्षणिकअसे॥ घटज्ञानेंपटज्ञाननिरसे॥ तेथइंद्रियार्थवृत्तिचिनासे॥ ज्ञा
नजैसेतैसेंअविनाशी॥ २॥ ॥संमतिरंगनाथ॥ चिच्छब्दें बोलिजेज्ञान॥ ज्ञानतें
चिशुद्धचैतन्य॥ दुसरेंतेंवृत्तिरूपजाणज्ञान॥ दृश्यमिथ्यापणतयासीअसे॥ १॥ येणें
वृत्तिरूपेंकरून॥ विशिष्टवाच्यांशजालेंशुद्धज्ञान॥ यात्वीकरूनलक्षणालक्षण॥ शुद्ध
ज्ञाननिवडावें॥ २॥ ऐसेंउभयसंमतिकरून॥ स्फुचिलेंअविनाशशुद्धज्ञान॥ तेचिवि
दिताऽविदिताहुन॥ पृथक्चिद्घनबोधरूप॥ ३॥ ज्ञानअज्ञानविरहित॥ शुद्धज्ञानअ
सेनित्य॥ वृत्तिभावअभावात॥ असेनांदत आढळत्वें॥ ४॥ अगावृत्तिउदयनसतां॥
जेस्वस्थअसेनिराकुलता॥ तेचिवृत्तिउदयहोतां॥ जाणेनत्वतातियेसी॥ ५॥ तोचिहो

तांवृत्तिनाश॥ ठायींचअसेस्वप्रकाश॥ वृत्तिनाशेंदृष्टुत्वास॥ टाकोनिनिराभासअचल
असे॥६॥ वृत्तिरूपजेंज्ञानाऽज्ञान॥ याहूनिभिन्नजेकाआपण॥ त्यासीचबोलिजेशुद्ध
ज्ञान॥ हेंचिप्रतिपादनपरमामृतीं॥९०॥ तेचिपरमामृतसंमत॥ ऐकेंएकाग्रकरोनिचि
त्त॥ जेणेंज्ञानाज्ञानरहित॥ ज्ञानचिसत्यविशदकेलें॥९१॥ ॥संमतिपरमामृतमुकु
दराज॥ ॥स्फूर्तीस्फुरेजेथुनी॥ तेपहिलेचअसेअस्फूतिपणी॥ मजदेखतांउमटोनी॥
मावळेस्फूर्ती॥१॥ जरीउगलाचीअसतां॥ तरीकांआठऊंस्फुरता॥ संकल्पविकल्पकरि
तां॥ कासयासी॥२॥ आठवचित्तींजोराहे॥ तेज्ञाननव्हेतरीकाय॥ ज्ञानेविणस्थिरत्वआ
हे॥ बुद्धिसीकोठें॥३॥ तेंज्ञानजरीअधिष्टान॥ तरीसंकल्पविकल्पात्मकमन॥ तेंचिज्ञान
परिपूर्ण॥ यालागींस्फुरणअसेना॥४॥ तेस्मरतांनयेस्मरण॥ स्मरणजयाचेंविस्मर
ण॥ तेज्ञाननाअज्ञान॥ ज्ञानमावजे॥५॥ कांहींवृत्तिभासभासे॥ तोस्फुरतांचिंतया
दिसे॥ परिस्वतांआपणअसे॥ निराभास॥६॥ तेंनिराभासह्मणावयाकवण॥ ते-
चिंतयाअसेजाण॥ जाणीवहीजिरऊन॥ अंगीच्याअंगीं॥७॥ यालागींजाणीवना
नेणीव॥ भावनाअभाव॥ तेचिंतेंस्वयंमेव॥ स्वस्वरूप॥८॥ जाणिवानेणिवा॥ ना
तळेदोहीभावा॥ आधीचअसेतोजाणावा॥ स्वरूपानंदु॥९॥ जाणिवानेणिवा॥
यादोहींविरहितभावा॥ दोहींबीजावोलावा॥ विस्तारितोजो॥१०॥ कांहींचनस्फुर

तांआधी॥ जेस्वस्थअसेअनादी॥ तेज्ञानाचीआदी॥ ज्ञप्तिमात्र॥ ११॥ जेनिष्कळंक
ज्ञानघनानंद॥ आपणचिआपणस्वतसिद्ध॥ निजस्वरूपविशुद्ध॥ स्वसंवेद्य॥ १२॥ तें
आपणचीआपण॥ अविनाशपरिपूर्ण॥ ऐसेंवळखणेंपरतोन॥ स्वस्वरूप॥ १३॥ ऐ
सियासंमतिकरून॥ हेचिकेलेंदृढकथन॥ ज्ञानाऽज्ञानरहितज्ञान॥ शुद्धचैतन्ययासी॥
ह्मणिजे॥ ९२॥ तेचिअविनाशचिद्घन॥ त्याचीअपरोक्षकळावयारवुण॥ सुगमउपाय
लक्षण॥ सांगोंअवधानदेईजे॥ ९३॥ ॥यस्मिन्निति॥ ॥बोधज्ञानलोकांचेठायीं॥
ज्याज्याघटादिलक्षणविषयीं॥ आहेत्यात्याठायींसर्वही॥ उपेक्षाविषयींकरावी॥ ९४
तोघटादिविषयवृत्त्याचा॥ अनादरकरोनियांसाचा॥ अवशिष्टउरेजोवृत्त्याचा॥ सा-
क्षीसर्वांचाबोधशुद्ध॥ ९५॥ तोचिकेवळबोधमात्र॥ अपरोक्षस्फुरणचिन्मात्र॥ अ
नस्यूतअसेसर्वत्र॥ जाणणेंएकत्वबुद्धिकरूनी॥ ९६॥ हाचिब्रह्मनिश्चयशुद्ध॥ शुद्धि
सीबोलिजेब्रह्मावबोध॥ ऐसाश्लोकार्थसंवाद॥ केलाअनुवादयेथवरी॥ ९७॥ आ-
त्माज्ञानघनस्वप्रकाश॥ सर्वथानसेअप्रकाश॥ ऐसाचिनिर्णयश्रुतिस्मृतीस॥ असे
अनुभवासतत्वज्ञा॥ ९८॥ त्याचेभासेसर्वशोभत॥ तेचिज्योतिची ज्योतिनिश्चित॥
साक्षीचेताज्ञान अनंत॥ श्रुतिबोलत बहुऐशा॥ ९९॥ ऐशाचस्मृतिहीबहुत॥ बोल
तीयदादित्यादिगत॥ अखिलचंद्राग्निदीप्तिमंत॥ तेजमामकनिश्चितहरिह्मणे॥ १००

एकतूं आत्मापुरुषपुराणसत्य॥ स्वयंज्योति अनंतआद्यनित्य॥ अक्षरअजस्रसु
खनिरंजनाद्वैत॥ पूर्णउपाधिमुक्त अमृतेत्यादि॥१०१॥ ऐशाअनेकश्रुतिस्मृती॥ भा
गवतगीतादिपुराणोक्ती॥ सर्वहीसिद्धांत बोलती॥ ज्ञानघनज्योतीआत्मरूप॥१०२
एवंइत्यादिनिरूपणांत॥ हाचिकेलागासिद्धांत॥ अभेदज्ञानात्मानाशरहित॥ तो
चिनिश्चितशिष्यातूं॥१०३॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥ श्रवणेंपावनकरीयथार्थ॥
श्रीरघुनाथचरणींअध्यायसूनिश्चित॥ मौनीस्थापितचतुर्थहा॥ १०४॥

॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ श्रीरस्तु॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ऐकशिष्यापरमबोध॥ सर्वगव्यापिजेअगाध॥ ज्ञानध
नज्योतिशुद्धबुद्ध॥ कैवल्यकंदसर्वगततूं॥१॥ स्वप्रकाशतूंअभेदज्ञान॥ निराकार-
चैतन्यपूर्ण॥ ओतप्रोतसमान॥ असशीव्यापूनसर्वजगा॥२॥ तेचिसर्वव्यापकत्वकै
सें॥ पुससीगाजरीऐसें॥ तरीऐकेंसावकाशें॥ सर्वहिअसेंचिदाकार॥३॥ प्रस्तुतहे
चिनिरूपण॥ तुजसांगोंविषदकरून॥ जेंऐकतांचिजगद्ज्ञान॥ हरपेसंपूर्णचिदार्ण-
वीं॥४॥ हानामरूपजगद्भास॥ यासअधिष्ठानचैतन्यांश॥ अंतर्बाह्यस्वप्रकाश॥
असेनिराभासव्यापुनी॥५॥ तेवनांतआणिजनांत॥ व्याप्तचिअसेघरदारांत॥उ
जेडआणिअंधारांत॥ असेसर्वांतचिद्घनहें॥६॥ देहेंद्रियादिव्यापारे॥ स्वरूपींचहो
तीस्वरूपाधारें॥ जेवीजळाधारेंजळचरे॥ जळींचसाचारेक्रीडती॥७॥ शरीरअव
घेंचिव्यापिलेंसे॥ परीतेंकवणानप्रकाशे॥ पदार्थमात्रींव्यापूनिअसे॥ परीगुरुविणकै
सेंअनुभवेल॥८॥ ह्मातेंपदार्थघेतांकांहीं॥ अडवेचैतन्यचिसर्वही॥ परममृदुत्वेंव्याप्त
पाही॥ सर्वांठायींसदोदित॥९॥ अत्यंतमृदुत्वेंदिसेगगन॥ परीत्याहूनि अत्यंतमृदु
चैतन्य॥ तयापरीसमृदुअन्य॥ नसेचिजाणसहसाही॥१०॥ येवढीमृदुत्वाचीथोरी
॥ परीवज्त्रादिपर्वताचेउदरीं॥ व्यापूनियांबाह्यांतरी॥ असेचराचरींएकरस॥११॥चै
तन्यधराविवरकोशीं॥ अनेकदेशविदेशीं॥ स्वर्गमृत्युपाताळासीं॥ असेसर्वांसी

व्यापुनी ॥१२॥ वैकुंठकैलासादिकरून ॥ चतुर्दशभुवनेंव्यापून ॥ एकचिअसे ज्ञानघन ॥
अद्वयनिरंजनपूर्णत्वें ॥ १३॥ जैसेंउदकजलचरातें ॥ व्यापूनिअसेसर्वांगातें ॥ तैसेंब्रह्मादि
पिपीलिकेतें ॥ चैतन्यअयीतेंव्याप्तअसे ॥ १४ ॥ सर्वदेहींस्वप्रकाश ॥ व्यापूनिअसेसाव
काश ॥ परीदेहादिकाशींहोतांनाश ॥ असेअविनाशज्ञानरूप ॥ १५ ॥ इयेपृथ्वीसचैत
न्य ॥ अंतर्बाह्यअसेव्यापून ॥ तदात्मकचीऊर्वि आपण ॥ अणुभरीभिन्नरिक्तनसे
॥ १६ ॥ पृथ्व्यादिपर्वताचेठायीं ॥ व्यापूनिसबाह्यअसेपाहीं ॥ परीनासताहेसनगउर्वी ॥
चैतन्यकदाहीनभासे ॥ १७ ॥ तैसेंचिउदकासीचैतन्य ॥ अंतर्बाह्यअसेंव्यापून ॥ समुद्रा
दिसरिताजीवन ॥ सरितेत्याहूनकिंचितनसे ॥ १८ ॥ चैतन्यउदकीं असेभरलें ॥ परीपूर
प्रवाहीकदानढळे ॥ उदकयद्यपिजरीआटलें ॥ तरीअसेसंचलेंचैतन्य ॥ १९ ॥ तैसेचि
तेजाचियेठायीं ॥ चैतन्यव्याप्तचीअसेपाहीं ॥ परीतेजाचेउष्णत्वेंकही ॥ नजळेसह
साहीचैतन्य ॥ २० ॥ तेजासिहोतांउदयनाश ॥ चैतन्यसर्वदाअविनाश ॥ तैसेंचिजाण
प्रभंजनास ॥ असेस्वप्रकाशव्यापुनी ॥ २१ ॥ परीवायुचेनिवेगें आपण ॥ कदानउडेचै
तन्य ॥ तयाचेनिलयेंकरून ॥ कदाचिद्धननाशनपवे ॥ २२ ॥ तैसेंचिचैतन्यआकाशीं ॥
व्याप्तचिअसेनिश्चयेसी ॥ परीआकाशजडशून्यत्वेंसी ॥ ज्ञानात्मयासीनेदृश्य ॥ २३
आकाशादिआत्मयापासून ॥ जाहलींअसतीउत्पन्न ॥ ह्मणोनितेनस्वरूपेण ॥ पावती

जाणयाहेतू ॥२४॥ आकाशादिकाचेउदयलयीं ॥ असेचैतन्यअक्षयी ॥ एवंसर्वभूतीं
व्याप्तपाही ॥ असेसर्वदाही चिद्ब्रह्म ॥२५॥ त्यावीणरितेंस्थळपाहतां ॥ अणुमात्रहीनसे
सर्वथा ॥ देशकालवस्तुतत्वता ॥ परीछेदतानसेतया ॥२६॥ अनंतब्रह्मांडाखालतें ॥
अनंतब्रह्मांडावरतें ॥ ओतप्रोतदशदिशांतें ॥ व्यापूनिसर्वांतेंनिष्ठत ॥२७॥ पृथिव्या
दिकींतेतिष्ठेंपाही ॥ परीपृथ्व्यादिकें त्यानजाणतीकही ॥ हेंबृहदारण्योक्तीचेठायीं ॥
श्रीयाज्ञवल्क्यांहींकथिलेंसे ॥२८॥ श्रीयाज्ञवल्क्याचार्यआपण ॥ बोलिलेउद्दालका-
सिवचन ॥ सर्वांतरींहींचैतन्य ॥ आत्माऽमृतजाणअसेची ॥२९॥ तेलिहितांसंमतिथो
र ॥ ग्रंथपावेलबहुतविस्तार ॥ परीत्यांतीलरहस्यहेंचिसार ॥ व्याप्तसर्वांतरआत्माअ
से ॥३०॥ चिदेवआत्मासकळभुवनीं ॥ व्याप्तचिअसेभरंवसेनीं ॥ ऐसेचिहेश्रीवसि
ष्ठमुनी ॥ सांगतीवचनीश्रीरामा ॥३१॥ तेंवसिष्ठरामसंभाषण ॥ श्लोकत्रयाचेंव्याख्या
न ॥ सांगिजेलतेंसावधान ॥ एकाग्रमननकरावें ॥३२॥ ॥सं० वा० श्लो० ॥३॥ चि
दिहास्तीहचपरमिदंचिन्मयमेवच ॥ चित्वंचिदहमेवेतिलोकाश्चिदिनिसंग्रहः ॥१॥ चिदे
वपंचभूतानिचिदेवभुवनत्रयं ॥ विज्ञातमधुनासम्यगहमेवचिदेवहि ॥२॥ एवंचिदग
नाभोगेभूषणेव्योम्निभास्करे ॥ धराविवरकोशस्थेसेवचित्कीटकोदरे ॥३॥ ॥टीका
॥श्रीवसिष्ठम्हणतीरघुपती ॥ ऐकेवीरवरमहामती ॥ चिन्मयरूपहेसर्वजगतीं ॥

सेनिश्चितीतदात्मक ॥३३॥ इहपरत्रींचिन्मयअसे ॥ परीइहपरत्रादितेथनसे ॥ परो
क्षाऽपरोक्षींतेंचिवसे ॥ ज्ञानसमरसेंएकत्वी ॥३४॥ तूंमी आणिहेनिन्हीलोक ॥ ज्ञान
रूपगासकळएक ॥ सिद्धांतसंग्रहह्माचिचोरव ॥ चिन्मयात्मकचराचर ॥३५॥ चिद्रूप
पंचमहाभूतें ॥ चिद्रूपचीभुवनत्रयते ॥ जाणिलेसम्यक्विचारेते ॥ मीचिते अयितेचि
द्ब्रह्म ॥ ३६॥ एवंऐसियाचिह्नें ॥ स्वर्गादिजेकाभोगस्थानें ॥ आणिनानापरीचींभूष
णें ॥ व्यापिलींचैतन्येंसकळही ॥३७॥ अथवाभोगअभोगसर्वोठायीं ॥ व्यासचिअसे
ज्ञानपाही ॥ त्याहूनरिक्तसहसाही ॥ नसेचिकांहींकिंचित् ॥३८॥ तेंज्ञानचैतन्यरावण
री ॥ व्योमींअंतरिक्षदिवाकरी ॥ धरापाळादिविवरी ॥ कोशभांडारींव्याप्तअसे ॥३९॥
तेपशुपक्षीकीटकोदरीव्यापोनिअसेसर्वांतरी ॥ त्यावीणरितेअणुभरी ॥ नसेत्रीहरी
त्रैलोक्यीं ॥ ४०॥ इत्यादिगाश्रीवसिष्ठराम ॥ संवादींहाचिकेलानेम ॥ ज्ञानचैतन्यचि
द्रूपरम ॥ असेजगद्व्यापुनी ॥४१॥ ज्ञानाशींचचिच्छब्देंकरून ॥ वाखाणितीपरम
निपुण ॥ ब्रह्मप्रकाशचैतन्यघन ॥ यासचीजाणबोलती ॥४२॥ एवंआकाशादिपृथ्वीप्र-
ती ॥ वज्रादिपाषाणजडपदार्थी ॥ व्यापुनीअसेसर्वजगती ॥ तेज्ञानघनज्योतीशिष्या
तूं ॥४३॥ तेंचितूंज्ञानचिह्नन ॥ सर्वव्यापकपरिपूर्ण ॥ हेंऐकोनिशिष्यआपण ॥ मनींशं
शंकोनबोलत ॥४४॥ ॥आशंका॥ म्हणेस्वामीदयाघना ॥ शिष्यचातकसंजीवना

सद्गुरोपरमकल्याणा॥ किंकरवचनाऐकावें॥४५॥सर्वपदार्थमात्रींचैतन्य॥व्यासचि
सेज्ञानघन॥ ऐसेंसर्वोक्तिप्रमाण॥ तरिकाजडपणशिळादिकीं॥४६॥घटपटादिपदार्थ
माझारी॥पृथिव्यादिपाषाणसर्वांतरी॥चैतन्यअसेसबाह्यजरी॥ ज्ञानकातरीनसेजडीं
॥४७॥ऐसीशिष्यशंकाऐकोन॥ बोलेसद्गुरुदीनपावन॥ह्मणेशिष्यासावधान॥यद-
र्थींभाषणऐकावें॥४८॥अगाशब्दआत्माज्ञानघन॥पदार्थमात्रींअसेपूर्ण॥परिहें
जाणिजेविचारेंकरून॥ अविचारेंमनभ्रमपावे॥४९॥तंवतोचिआतांविचारकैसा॥पुस
सीगाजरीऐसा॥ तरीसांगेनआपैसा॥ एकाग्रमानसाश्रवणकरी॥५०॥ अरेचराचरहें
जगज्ज्ञान॥येथेंशब्दाशब्दउपाधिभिन्न॥शब्दिप्रकाशाबिंबेंज्ञान॥अशब्दीं असूनन
प्रकाशे॥५१॥ आतांहेंचिदृष्टांतेंकरूनखचित॥सांगिजेलगाविचारयुक्त॥जेणेंतुझि
यामनांत॥ ह्मागुह्यार्थविषदकळे॥५२॥जैसासूर्यप्रकाशेंकरून॥ अदर्शखापरिसम
समान॥प्रकाशीनसेचिवंचकपण॥तोअद्वैतपणउभयींही॥५३॥परीस्वच्छआदर्श
चेठायीं॥प्रकाशवृद्धिहोयपाहीं॥त्यांतबिंबेप्रकाशरवी॥तोकुड्यादिकाहीप्रकाशी॥५४
तोचिअस्वच्छखापरीसमान॥प्रकाशएकचीअसेव्यापून॥परीवृद्धिनपवेतेथजाण॥
उपाधिमलिनयाहेतू॥५५॥ अगारखापरीअसेप्रकाश॥परीबिंबोननप्रकाशी॥इत्यादि
कास॥आदर्शीअसोनिसावकाश॥बिंबोनिअन्यासप्रकाशकरी॥५६॥एवंसूर्यप्रका

शींभेदनसे॥ तोउभयींसमानपडिलासे॥ परीस्वच्छींप्रतिबिंबदिसतसे॥ मलिनत्वींन
दिसेअसूनही॥५७॥ तैसाआत्माज्ञानघन॥ चराचरींअसेव्यापून॥ परीशुद्धीप्रतिबि
बेंज्ञान॥ अशुद्धींअसूनबिंबनुमटे॥५८॥ शुद्धमलिनोपाधिमिषें॥ चेतनाचेतनभाग
दिसे॥ परीचित्स्वरूपींभेदनसे॥ हेंवैचित्र्यभासेउपाधीचें॥५९॥ तेचउपाधिवैचित्र्य॥ सां
गेनऐकेंसर्वत्र॥ अचरचरहेप्राणिमात्र॥ परिभिन्नउभयत्रलक्षणें॥६०॥ अगाचरप्रा
णियाचेठायीं॥ असेस्वच्छांशबुद्धिपाही॥ म्हणोनिचिच्छक्तितेथेंही॥ बिंबोनिइंद्रियीं
ज्ञानफांके॥६१॥ सकळदेहेंद्रियाहुन॥ स्वच्छांशबुद्धिअंतःकरण॥ तेमनुष्यादिदेहीअ
सेजाण॥ म्हणोनिज्ञानतेथेंउमटे॥६२॥ असोशुद्धांशबुद्धियोगेंकरून॥ प्राणियाचे
देहींज्ञान॥ प्रतिबिंबलेंम्हणून॥ चलनवलनहोतसे॥६३॥ इतरपाषाणशिळाशिख
र॥ घटपटादिकअचर॥ हेअशुद्धमलीनजडफार॥ बुद्धिस्वच्छतरयेथनसे॥६४
घटपटादिकींनिश्चयेसी॥ अंतःकरणनसेसहबुद्धिसी॥ तेअस्वच्छउपाधिमलिन
त्वेसी॥ स्वच्छांशतयासीनसेची॥६५॥ म्हणोनिआत्माज्ञानघन॥ व्यापकसर्वत्र
असोन॥ परीप्रतिबिंबनपवेज्ञान॥ जडबुद्धिहीनयाहेतु॥६६॥ समानचीसमी
चित्सागर॥ परीस्वच्छींप्रकाशवृद्धिफार॥ होतसेतेसीअस्वच्छींइतर॥ [illegible]
नदिसे॥६७॥ हेंमागेंहितुजलागुन॥ केलेंअसेनिरूपण॥ पुनःदीधलेंतेंस्वजाण॥

दृष्टांतेंअन्यऐकसांगों॥६८॥ जैसारविप्रकाशभूमंडळातें॥ प्रकाशीसर्वहीपदार्थांतें
॥परीसूर्यकांतीपावेंवृद्धीतें॥पाषाणइतरतैसेची॥६९॥ तैसाआत्माप्रकाशवंत
॥व्याप्तचिअसेचराचरांत॥परिजेंअंतःकरणसहित॥तेथेंचिबिंबतज्ञानत्वें॥७०॥
जेरहितबुद्धिअंतःकरण॥ तेथेंप्रतिबिंबनपवेज्ञान॥ अचरींअंतर्बाह्यअसून॥परी
कदाचलनत्यानये॥७१॥ ह्याचिऐसादृढनिश्चय॥ तुजबाणावयानिःसंशय॥ श्रीवि
द्यारण्यादिआचार्य॥ बोलिलेवर्यतेंऐकें॥७२॥ ॥सं॰पं॰द॰श्लोक॥ ॥खानिलाग्नि
जलोर्व्यंडलोकप्राणिशिलादिकाः॥ विकाराप्राणिधीष्वंतश्चिच्छायाप्रतिबिंबिता॥५
॥टीकारामकृष्णपंडीत॥ आकाशवायुअग्निजळ पृथ्वीब्रह्मांडलोकप्राणी शि.
लादिकमायासृजिते॥ नाहोपांचभौतिकसमान सर्व आणिकोठेंचेतनत्व आणिकेथें
जडत्वहेकांआहे ऐसी आशंका इसीउत्तर सांगों॥ प्राणिधीष्विति॥ प्राणियांच्याशरी
रीं॥ अंतःकरणाच्याठायीं॥ चैतन्यप्रतिबिंबलें यास्तव तेणें चेतनत्व आहे॥ इतरठायीं
प्रतिबिंबावयास अंतःकरण नाहीं या कारणें जडत्व आहे ऐसा अर्थ॥४॥ नाहोचेतना
चेतनविभागचिद्रूपब्रह्मकृतच आहे ऐसेंकांनसे॥ याआशंकेसउत्तर कीं ब्रह्मसर्वत्रे
उपादानत्वें सर्वत्रसेमचआहे,नाहीं ऐसेंनाहींच,तेंसांगों॥ श्लोक॥ चेतनाचेतनेषे
षुसच्चिदानंदलक्षणं॥ समानंब्रह्मभिद्येतेनामरूपेपृथक्पृथक्॥५॥ ॥टीकारामकृ

कृष्णपंडीत॥ चेतनअचेतनयांच्याठायींसच्चिदानंदलक्षणब्रह्मसमानआहेपरंतु नामरूपेंकरून भेदातेंभिन्नभिन्नभासतें आणिनामरूपेंचचेतनाचेतनीं वेगळालीं भेदातेंपावताहेत ब्रह्मसर्वत्रसमानच आहे॥५॥ श्लोक॥ चेतनाचेतनभिदाकूटस्थात्मकृतानहि॥ किंतुबुद्धिकृताभासकृतैवेत्यवगम्यतां॥६॥ टीकाराम० ॥ चेतनाचेतनविभाग॥ चिदाभासत्वासत्वें करून आहे तोकैसा॥ कूटस्थाच्याठायींकल्पितबुद्धितत्कृतआभास ऐसेंजाणावें॥ आतांअचेतनाच्याठायींबुद्धिनाहीं तेथेंचिदाभासनाहीं परंतु कूटस्थआत्मचैतन्यअचेतनीहीआहे॥६॥ कूटस्थांचेठायींचेतनाचेतनविभागनाहीं॥त्यांच्याठायींजैसीबुद्धिकल्पिततैसेघटादिकही कल्पितआहेत तेंदृष्टांतेंकरून सांगों॥ श्लोक॥ यथाचेतनआभासः कूटस्थेभ्रांतिकल्पितः॥ अचेतनोघटादिश्चतथातत्रैवकल्पितः॥७॥ ॥टीका॥ कूटस्थाचेठायींभ्रांतिकरून कल्पितचेतन आभास तैसेचअचेतनघटादिककल्पितआहेवा॥७ ॥ओव्या॥ ऐसेचिहेश्रीरंगनाथ॥ बोलतीवासिष्ठसारटीकेंत॥ तेहीऐकेंगासंमत॥ ज्ञानसिद्धांतचराचरीं॥७३॥ ॥संमतिरंगनाथ ओव्या॥ स्फटिकादिकांचेपोटीं॥ आकाशदेखिजेलोकींदृष्टी॥ तैसेंसर्वपदार्थांच्यापोटीं॥ होयभेटीआत्मयासी॥७॥ अगाचिद्रूपजोकींपरमेश्वर॥ तोपदार्थमात्रींवर्ते निरंतर॥ हेंविचारेंजाणिजेदृढतर॥

अविचारें साचारनेणती ॥२॥ नाहोज्ञानस्वरूपव्यापकआत्माअसे॥ तरीपदार्थमात्रीं
कांचिलक्ळानसे॥ तरुपाषाणादिकींनप्रकाशे॥ ज्ञानकांनसेसर्वत्रजडीं॥ ३॥ तरीऐ
कायाचेंउत्तर॥ शुद्धिप्रकाशहोतसेफार॥ जडमलिनींतोविचार॥ नाहींप्रकारप्रका-
शाचा॥ ४॥ जैसासूर्यपदार्थातेंप्रकाशी॥ परिसूर्यकांतिपावेवृद्धीसी॥ जडमलिन
पाषाणींतैसी॥ उपलब्धिएसीनपविजे॥ ५॥ कांचेंद्रप्रकाशेसोमकांत॥ विरोपाहे-
होयद्रविभूत॥ तैसेमलिनपाषाणजात॥ असतीवर्ततकाठिण्यें॥ ६॥ तैसेंसर्वेंद्रिय
परिस॥ अंतःकरणबुद्धितेशुद्धांश॥ तेथेंस्वप्रकाशेंप्रकाशेपरेश॥ घटपटादिवोस
बुद्धिहीन॥ ७॥ घटपटआणिपाषाण॥ तेथेंनाहींबुद्धिअंतःकरण॥ म्हणोनिअति
जडतेमलीन॥ ज्ञानप्रकाशनतेथकेचें॥ ८॥ अगाअंगणींदर्पणुठेविला॥ रविनेंप्र
काशिलेंतयाला॥ तोहीशुद्धपणआणिकाला॥ गृहादिकालाप्रकाशी॥ ९॥ तैसी
खापरअथवापाषाण॥ रविसेन्मुखठेविलीयाकोणगुण॥ तैसाशुद्धींप्रकाशेआ
त्मापूर्ण॥ सर्वत्रअसोनशुद्धाशुद्धीं॥ १०॥ परीशुद्धाअशुद्धासारिखे॥ प्रकाश-
भासेंउपाधिवसें॥ येन्हवींतोसमसमानअसे॥ न्यूननसेकोणेअर्थी॥ ११॥ ॥एवं
इत्यादिनिरूपणीं॥ हेंचिकथिलेंभरंवसेनी॥ ज्ञानब्रह्मांडभरोनी॥ असेव्यापूनन
राचरीं॥ ७४॥ ऐसेंशिष्याज्ञानव्यापक॥ तेंचितुझेंस्वरूपचोख॥ हेंबहुतसेकोनिस

म्यक॥ आशंकाएकशिष्यपुसे ॥७५॥ म्हणेसद्गुरुभवभंजना॥ एकुआशंकामाझियामना॥असेतेनिवेदूंआपणा॥ दीनपावनानिघावया ॥७६॥ पूर्वीपंचदशीचेसंमतीं॥ज्ञानअभेदनिश्चयेसी॥ कथिलेंपरितेंतूंचिहोसी॥ वचनोक्तिऐसीतेथनसे॥७७ आणिमजलागींआपण॥ उपदेशिलेंनिश्चयेंकरून॥ तेचिगातूंअभेदज्ञान॥ ऐसा उभयवचनींभेददिसे॥७८॥ तरिहेआशंकाछेदन॥करूनिकरावेंसमाधान॥ ऐकोनिशिष्याचेंवचन॥सद्गुरुआपणबोलती॥७९॥म्हणेशिष्याविचारयुक्त॥ अर्थमननकरीमनांत॥पंचदशीचेनिरूपणांत॥ हाचिसिद्धांतपैअसे॥८०॥जीवासितेथें तत्वता॥सत्यज्ञानादिरूपता॥दाविलीसेब्रह्मैक्यता॥ म्हणोनिउभयार्थताभेदन से॥८१॥ ज्ञानपूर्वकाळींतुजलागून॥पुसतअसतांहीतूंकोण॥परिनकळेचिमायिन्मयपण॥ वदसीभ्रमोनजीवदेहमी॥८२॥ ऐसियाभ्रमेरूपजीवातें॥ तुजसहितगासर्वांतें॥ ज्ञानानंदादिपंचदशीतें॥ दाविलेंश्लोकार्थेसत्यरूप॥८३॥ म्हणोनिउभयवचनार्थासी॥ भेदनसेयाकदाक्षेसी ॥ पंचदश्योक्तआणितुजसी॥ उपदेशिलेत्यासीऐक्यत्व॥८४॥ ऐसातूंचिरेज्ञानघन॥स्वप्रकाशआत्माचैतन्य॥ असशीनिश्चयेंकरून॥ संदेहकारणयेथनसे॥८५॥ ऐसेचिअनेकशास्त्रांत॥ गुरुशिष्यादिसंवादांत॥श्रीअष्टावक्रादिग्रंथोक्त॥ हाचिसिद्धांतउपदेशिती॥८६॥तेचिअष्टावक्रसद्गुरु

आपण॥ शिष्यमिषेंजीवासिज्ञान॥ उपदेशितीतेंव्यारव्यान॥ श्लोकेंकरूनपरियेसी
॥८७॥ अष्टश्लोकेंसावकाश॥ केलाअसेउपदेश॥ आत्माचैतन्यस्वप्रकाश॥ बोलती
शिष्यासतोचितूं॥८८॥ तेश्लोकाष्टकनिरूपण॥ ऐकेंएकायकरूनिमन॥ आत्माचै
तन्यज्ञानघन॥ हींबाणेलरवूणतुजलागीं॥८९॥ ॥श्लोक॥ ॥नत्वंदेहोननतेदेहो
कर्ताभोक्तानवाप्रभवान्॥ चिद्रूपोसिसदासाक्षीनिरपेक्षःसुखंचर॥१॥ देहाभिमानपा
शेनचिरंबद्धोसिपुत्रक॥ बोधोहंज्ञानखड्गेनतंनिष्कृत्यसुखीभव॥२॥ ॥टीका॥ स
द्गुरुवदतीशिष्याप्रत॥ तूंदेहनव्हसीनिश्चांत॥ देहसंबंधाअतीत॥ तुझाहिनिश्चितदेह
नव्हे॥९०॥ अगाहेपांचभौतिक॥ दृश्यदेहेंद्रियादिक॥ अस्तिमांसरुधिरात्मक॥ कुत्स्च-
ळदेखअपवित्र॥९१॥ देहनरकाचेंकोठार॥ केवळदुर्गंधीचेंभांडार॥ अमंगळपरिणामीं
नश्वर॥ जडसाचारनव्हसीतूं॥९२॥ असोदेहशब्देंकरून॥ बोलिलेकटाक्षऐसाजा-
ण॥ देहेंद्रियदशप्राण॥ बुध्यादिमननव्हसीतूं॥९३॥ अथवादेहत्रयादिक॥ सर्वस
मुदायदृश्यवाचक॥ हाअविद्यात्मकदेहोचिएक॥ जाणसम्यकदृश्यनतूं॥९४॥ हा
देहहीनुझानसे॥ हेंमागेंकथिलेंचअसे॥ तूंचिद्रूपस्वप्रकाशें॥ कर्तृत्वादिपिसेंतुज
नाहीं॥९५॥ कर्तृभोक्तृअहंकारादिकासी॥ सदासाक्षीतूंनिश्चयेसी॥ जोज्यासस
क्षीतोभिन्नत्यासी॥ जैसाघटासिघटदृष्टा॥९६॥ ह्मणोनिदेहादितत्संबंधी

॥निरपेक्षगानिश्चयेसी॥ होऊनिस्फुरसावकाशी॥ विचरेद्वैतासीयास्फुनी॥ १७

॥श्लोकसं० श्रीअच्युतरावजी॥ ॥तूंनदेहनतूंम्हाहिकर्तानभोक्तानतूंतसा॥ तूंचि द्रूपसदासाक्षीनिरपेक्षस्फुरवेंफिर॥१॥ श्लोकसं० श्रीशिवरामस्वामी॥ ॥नव्हसि देहतूंननुतुझीनव्हे॥ कर्तृत्वभोक्तृत्वानोहसिचहे॥ चित्स्वरूपतूंसाक्षिदेखणा॥ विचरतूंस्फुरवेंगिळुनिवासना॥१॥ हेपुत्रकशिष्यातूंआपण॥ देहाभिमानपाशेंकरून॥ बहुकल्पेंबद्धअससीजाण॥ तरीहाउच्छेदनऐसाकरी॥ १८॥ बोधरूपमीचित्प्रकाश॥ देहनव्हेचिजडांश॥ ऐसियाज्ञानखड्गेंसावकाश॥ तोडूनिपाशस्फुरवीहोय॥ १९ अगास्फुरवीहोयऐसेंभाषण॥ हेंकेवळवाचारंभण॥ आत्मास्फुरवचितूंआपण॥ होणेंमागूनतुजनसे॥ १००॥ असोनिश्चयेंदेहनव्हसी॥ चिन्मात्ररूपस्वप्रकाशी॥ त्यातुलाजन्मादिपुष्टिनाशासी॥ देहधर्मासीनसंबंध॥ १०१॥ हेचिश्लोकहूयेंकरून॥ वदिजेलऐकेंसावधान॥ तूंआत्माअविनाशचैतन्य॥ तुजहेअन्यधर्मनसती॥२॥

॥श्लोक॥ देहस्तिष्ठतुकल्पांतंगच्छत्वद्यैववापुनः॥ क्वचवृद्धिः क्वचवाहानिस्तवचिन्मात्ररूपिणः॥३॥ एकस्मिन्नव्ययेशांतेचिदाकाशेऽमलेत्वयि॥ कुतोजन्मकुतःकर्मकुतोहंकारएवच॥४॥ ॥टीका॥ कल्पांतवरिदेहराहो॥ अथवाअजचीजळोनिजावो॥ तुजचिन्मात्ररूपासनिसंदेहो॥ वृद्धिअपावोकोठेंगा॥३॥ हादेहस्थितभ्रमता

॥तुजवृद्धिनसेचितत्वता॥ अथवायाचाअभावहोता॥ हानिसर्वथातुजनाहीं॥ ४
॥सं॰अच्युतरावजीश्लोक॥ ॥राहोकल्पवरिदेहजावोआजचबापुनः॥ चिन्मात्र-
रूपतूंतुलापुष्टिनाशादिकोठुनि॥ ३॥ श्लोकश्रीशिवरामस्वामी॥ बारेविनाशिदेहो
आजिचेजावोयुगांतवरिराहो॥ वृद्धिविनाशअपावोतुजनाहींतूंअनंगनिजदेवो॥ ३॥
॥ओव्या॥ एकअव्ययचिदाकाशाचेठायीं॥ अमलशांतस्वप्रकाशींपाहीं॥ ऐसिया
तुजआत्मयाचेठायीं॥ जन्मादिनिश्चयीपैकोठें॥ ५॥ एकसजातीयविजातीयस्वगत
यांभेदाहूनितूंनिरस्त॥ अद्वैतद्वैताहुनिरहित॥ असशीनिश्चितनिर्मळपणें॥ ६॥ आ
तांसजातीयम्हणजेकाय॥ विजातीयस्वगतकैसे होय॥ कळावयालक्षणत्रय॥ ऐकशि
ष्यवर्यसांगेन॥ ७॥ प्रथमवृक्षदृष्टांतेंकरून॥ तिहींचेंस्वरूपलक्षण॥ सांगोमगद्रष्टा
तरखुण॥ कळेलजाणसहजची॥ ८॥ पत्रपुष्पफलादिक॥ एकावृक्षासिहेदेख॥ हा-
स्वगतभेदजाणएक॥ विचारेंऐकदुसराही॥ ९॥ वृक्षींअन्यवृक्षांतर॥ हासजातीय
भेदसाचार॥ आतांविजातीयाचाप्रकार॥ ऐकेंसत्वरसांगेन॥ १०॥ पादपाहुनीअन्य
त्र॥ पर्वतादिशिळाविचित्र॥ भिन्नजेकावस्तुमात्र॥ हेजाणसर्वत्रविजातीय॥ ११॥
एवंएकावृक्षाचेठायीं॥ भेदत्रयदाविलेनिश्चयी॥ अनात्मवर्गाशींचसर्वही॥ अस
तीपाहींविकारहे॥ १२॥ तैसेंतुजब्रह्मरूपासी॥ हेत्रिभेदनसतीनिश्चयेसी॥ त्याही

ऐकेंविचारासी॥ यथान्वयेसीसांगेन॥१३॥ अरेसच्चित्सुखघन॥ हेस्वगतभेद
नसतीतुजलागून॥ त्रिपदाएकत्वीपूर्ण॥ निराकारजाणस्वात्मरूप॥१४॥ सत्ता
ज्ञानअभेद॥ तद्रूपचिस्कखानंद॥ हेंपूर्वीनिरूपणविशद॥ कथिलेंचिअसेविस्ता
रें॥१५॥ असोत्रिशब्दींस्वगतभेद॥ तुजसींनसेप्रसिद्ध॥ तैसाचविजातीयसंबंध॥
नसेअगाधस्वस्वरूपीं॥१६॥ ह्मणसीदेहादिप्रपंचजात॥ हाविजातीयत्वेंयथार्थ॥ न
रीहेहीनघडेगानिश्चित॥ मिथ्याभूतप्रपंचहा॥१७॥ प्रपंचजरीसत्यअसता॥ तरी
विजातीयत्वेंभेदकरितां॥ आत्मरूपींमृषातत्वता॥ जेवीस्वप्नवार्ताजागृतीसीं॥१८
कीशुक्तीच्याठायींरजत॥ भासल्याकायभेदकरीत॥ भासतानभासतासत्य॥ सिंप
अद्वैतएकत्वी॥१९॥ तैसेंभासलेंहिजगद्ज्ञान॥ असद्रूपचिमिथ्यास्वप्न॥ असोविजा
तीयत्वेंकरून॥ नसेचिजाणभेदतुज॥२०॥ आतांभेदेसजातीय॥ तोहीनसेचिगानि
श्चय॥ ब्रह्माव्यतिरिक्तदुजेंकाय॥ नित्यत्वेंआहेसांगिजे॥२१॥ सद्वस्तुहूनिअन्य॥ दु
सरीसद्वस्तुनित्यत्वेंकरून॥ असलियाहोतेभेदभान॥ सजातीयजाणेंयेथघडतें॥
॥२२॥ ब्रह्मीद्वैताचाअभाव॥ एकचिपूर्णनिरावेव॥ एवंभेदत्रयासिठाव॥ नसेसद्भाव
सदोदित॥२३॥ ऐसियातुजअव्ययासी॥ जन्मनसेचिनिश्चयेसी॥ कार्यशून्यस्वप्न
काशीं॥ कर्मकर्तृत्वासीअसंभव॥२४॥ निर्मळासीअहंकार॥ मळनसेचिसंभिमार

अहंकारादिसाचार॥ लिंगदेहप्रकारतुजनसती॥१२५॥ ॥श्लोकसं॰श्रीअच्युतरा॰॥
॥स्वद्रूपींनिर्मळींशांतींचिदाकासींअखंडिती॥ जन्मकोटेंकर्मकोटेंअहंकारहिकोठुन
॥१॥ श्लोकसं॰शिवराम॰॥ चित्व्योमएकपरमाव्ययपूर्णआहे॥ आकाशजेविसमनि
र्मळवाडआहे॥ त्यातूजपूर्णपहातांविवळूनिसाचे॥ मीतूंपणामरणजन्मलिंगाऽके
चें॥१॥ ॥ ऐसाआत्मातूंअसोन॥ अनात्मविषयींअज्ञानेंकरून॥ तृष्णावाढविसी
भ्रमोन॥ स्वात्मज्ञानविसरोनी॥२६॥ ह्मणसीबुभुत्सारूपतृष्णातत्वता॥ कैसीनासे
लसर्वथा॥ तोहीऐकेंविचारआतां॥ श्लोकार्थतासांगेन॥२७॥ ॥श्लोक॥ त्वमेकश्चे
ननःशुद्धोजडंविश्वमसत्तथा॥ अविद्यापिनकिंचित्साकाबुभुत्सातथापिते॥ १॥वि
श्वंस्फुरतियत्रेदंतरंगाइवसागरे॥ तत्वमेवनसंदेहश्चिन्मूर्तेविज्वरोभव॥२॥ टीका
॥इयेजगतीचेठायीं॥ भयपदार्थअसतीपाही॥ आत्माजगत्अविद्याही॥ येथइ
च्छेसिनाहींकारणतुज॥२८॥ यात्वयामाजीप्रथम॥ तूंएकचैतन्यशुद्धपरम॥ ऐसें
जाणतांसद्धर्म॥ अन्येच्छाभ्रमयुक्तनसे॥२९॥ येजगींधरणेंइच्छा॥ हेंतुजयुक्तन
सेगाशिष्यवत्सा॥ असद्रूपत्याजडींअनेच्छा॥ युक्तबुभुत्सानयोग्या॥ तैसेचिअवि
द्येच्याठायीं॥ विद्यमानतोनसेचिकांहीं॥ ऐशीमिथ्यासर्वथापाही॥ बुभुत्सायेथेंही
युक्तनसे॥३१॥ एवंतृष्णातुजलागुन॥ कोठेंहियुक्तनव्हेचिजाण॥ शुद्धाद्वैतनिरंज

न॥ असशीचिद्घननिरीहतूं॥३२॥ ॥श्लो॰सं॰श्रीअच्युत॰॥ तूंएकचैतन्याद्वै
तद्वैतमिथ्याजडात्मक॥ अविद्याहिशशशृंगकांज्ञानेच्छातुलामृग॥६॥ श्लो॰सं॰शि
वराम॰॥ सच्चित्सुखैकघनमात्रचितूंआहेसी॥ हेंविश्वसर्वजडकेवलनिश्चयेसी॥
अविद्यकादिव्यवहारमुळींअसाचा॥ हेंजाणत्यावरितुलावदकायईच्छा॥७॥ ॥
अरेजगभ्रमअनेक॥ तुजमाजीचस्फुरेदेख॥ तेंही ऐकेंगासम्यक॥ विचारचोखऐसा
असे॥३३॥ हेंविश्वसकळचराचर॥ जेथभासेतरंगाकार॥ तोचितूंआत्माज्ञानसागर
॥संदेहसाचारयेथनसे॥३४॥ तरंगाचेअधिष्ठान॥ एकसमुद्रचीआपण॥ तैसाविश्वा
धिष्ठान॥ अद्वैतचित्घनतूंचिरे॥३५॥ हेचिन्मूर्तेशिष्यवर॥ ऐसियाअनुभवेंसत्वर॥
गतसंतापनिर्विकार॥ होयविज्वरअक्षयी॥३६॥ ॥श्लो॰सं॰अच्युत॰॥हेंविश्वभा
सतेंजेथेंतरंगासमसागरीं॥ तेंतूंचगतसंदेहचिन्मूर्तिविजयीभव॥८॥ श्लो॰शिव॰
॥ जेथेंसृष्टिहेस्फुरतसेवरी॥हेतरंगकाजेविसागरीं॥ असशितेचतूंसंशयोनसे॥
चिद्रूपातुलादुःखकेअसे॥८॥ ऐसाआत्मातूंएकरस॥ भिन्नतातुजनसेजगास॥
तेथेंत्याज्यग्राह्यादिकल्पनेस॥ मिथ्यत्वनिःशेषऐकतेंही॥३७॥ ॥श्लोक॥ तत
चिन्मात्ररूपोसिनतेभिन्नमिदंजगत्॥ अतःकस्यकथंकुत्रहेयोपादेयकल्पना॥७
श्रद्धस्वतातश्रद्धस्वनात्रमोहंकुरुष्वभो॥ ज्ञानस्वरूपोभगवान्नात्मात्वंप्रकृतेःपरः

॥८॥ ॥टीका॥ हेतातबारेशिष्यवर्या॥ चिन्मयरूपाविश्वमया॥ तुजभिन्नहेंजगत्
सत्या॥ नसेचिमायाभ्रमद्राही॥ ३८॥ अगादोरीवरनागभ्रमपाही॥ भासतादोरीच्च
सर्वांगीं॥ तैसाजगदाकारसर्वही॥ चिन्मयानाहींतुजभिन्न॥ ३९॥ चंदनपुष्पादि
घेऊन॥ करितांनागाचेंपूजन॥ परीचंदनादिकाचेंलेपन॥ रज्जुसीजाणहोतसे॥ ४०॥
एवंनागासिअधिष्ठान॥ एकरज्जूचजैशीआभिन्न॥ तिजहूनितोनसेभिन्न॥ तैसें
जगद्भानतुजही॥ ४१॥ ऐसेकांहींभिन्ननसतां॥ घेसीदाकिसीकायआतां॥ हेयो
पादेयकल्पनावृथा॥ सर्वाधिष्ठातातूंएक॥ ४२॥ ॥सं॰श्लो॰श्रीअच्युत॰॥ आ
हेसबातूंचिन्मात्रतूजभिन्ननसेजग॥ आतांकोठेंकशीकोणात्याज्यग्राह्यादिक-
ल्पना॥ ८॥ सं॰शिवराम॰॥ बातूंचिद्रूपहोसीविश्वसिनानेकदानसेतुजसी॥ आ
तांतूंकवणासीपरतेअरतेझगारिसीघेसी॥ ८॥ असोआत्मापूर्णचैतन्य॥ तो
तूंचिगाजाणनिश्चयेंकरून॥ हेंचिपुनःपुनःतुजलागुन॥ गुह्यसनातनसुचवीतसे
॥ ४३॥ धरीधरीबाभ्रद्धारवरी॥ अभ्रद्धासहसामनींनधरी॥ शुद्धज्ञानात्मासर्वांतरी
॥ भगवान्निर्धारीतूंचिगा॥ ४४॥ मीज्ञानात्मापूर्णब्रह्म॥ होयकींनदेहासंदेहभ्रम
॥ हेंचिअसंभावनापरम॥ नधरीस्वधर्मजाणोनी॥ ४५॥ तोचिज्ञानात्मानिरंतर॥ अ
विनाशप्रकृतीहूनिपर॥ तोचीप्रकृतिसर्गविचार॥ ऐकेसाचारतद्भिन्नतूं॥ ४६॥

यावरीबोलतीसद्गुरुमूर्ती ॥ ऐकशिष्याविचारनिरुती ॥ जीवशिवह्माभेदतुजप्रती
॥ व्यवहारनिश्चितीनाथिला ॥ ४७ ॥ त्वंपदतत्पदअसिपद ॥ मायाअविद्यामृषाभे
द ॥ जीवशिवोपाधिहूनिअगाध ॥ आत्माविशुद्धवेगळा तूं ॥ ४८ ॥ तत्पदईश्वरोपा
धिसमष्टी ॥ त्वंपदजीवोपाधिव्यष्टी ॥ याहूनिवेगळाज्ञानदृष्टी ॥ सकळसृष्टीव्याप
कतूं ॥ ४९ ॥ विराटहिरण्यगर्भमायामूळस्फुरण ॥ स्थूळसूक्ष्मकारणमहाकारण
॥ यासर्वदेहाहूनितूंभिन्न ॥ विदेहपूर्णपरमात्मा ॥ १५० ॥ उत्पत्तिस्थितिप्रळया ॥
सर्वसाक्षीमूळमाया ॥ जागृतीस्वप्नसुषुप्तितूर्या ॥ याहूनिसरक्याभिन्नतूं ॥ ५१ ॥
ब्रह्माविष्णुरुद्रसर्वज्ञ ॥ विश्वतैजसआणिप्राज्ञ ॥ प्रत्येगात्मायाअभिमानियाहून
॥ भिन्नचिद्घनआत्मातूं ॥ ५२ ॥ अकारउकारमकार ॥ अर्धमात्राओंकार ॥ वैखरी
मध्यमापश्यंतिवर ॥ परात्परस्वरूपतुझें ॥ ५३ ॥ नेत्रकंठहृदयमूर्धिस्थान ॥ अन्न
मयप्राणमयमनोमयविज्ञान ॥ आनंदमयपंचकोशाहून ॥ वेगळातद्भिन्नसाक्षी-
तूं ॥ ५४ ॥ रजसत्वआणितिसरातम ॥ शुद्धसत्वादिगुणसंभ्रम ॥ याविरहितशुद्ध
परम ॥ आत्मारामकैवल्यतूं ॥ ५५ ॥ असोपिंडब्रह्मांडतत्त्वंपद ॥ कार्यकारणउपाधि
भेद ॥ हेप्रकृतिमिथ्यारूपप्रसिद्ध ॥ ईहूनशुद्धवेगळातूं ॥ ५६ ॥ तृह्मणसीमूळश्लो
कींनसतां ॥ व्यर्थचीवाढविलेंटीकार्था ॥ तरीऐसेंनसेगासर्वथा ॥ मूळश्लोकींतलक्ष

पद असे॥ ५७॥ आत्मात्वंप्रकृतेःपरः॥ ऐसेंबोलिलेगाचतुरा॥ म्हणोनिप्रकृतिप
रयाज्ञानविचारा॥ बोलिलोंविस्ताराबोधार्थ॥ ५८॥ प्रकृतिपरयामूळपदांत॥
तेथेंचिनिघेहागुह्यार्थ॥ प्रकृतिस्वरूपवर्णनांत॥ तत्त्वंपदार्थकथियेले॥ ५९॥ त
त्पदजाणगाईश्वरोपाधी॥ त्वंपदबोलिजेजीवोपाधी॥ दोहीसितादात्म्यअसिपदीं
॥ऐक्यत्वसिद्धीउभयासी॥ ६०॥ शबलशब्दनामेंकरून॥ तत्वंपदार्थअसतीजाण
॥ऐकतेंहीविवरण॥ उभयलक्षणसांगतों॥ ६१॥ करोनिमायाअंगिकार॥ जोकरी
उत्पत्यादिव्यापार॥ तोशबलबोलिजेसर्वेश्वर॥ आतांऐकेंविचारशब्दाचा॥ ६२॥
मायाउपाधिविरहित॥ निष्प्रपंचजोप्रकाशवंत॥ तोशुद्धपरमात्मानिश्चित॥ हात-
त्पदार्थकथियेला॥ ६३॥ आतांदुसरेंत्वंपदकैसें॥ तेंहीसांगोंसावकाशें॥ शबलशुद्ध
रूपअसे॥ एकायमानसेंश्रवणकरी॥ ६४॥ स्थूलसूक्ष्मादिदेहत्रयी॥ अविद्यकरू
खदुःखींविष्टलापाही॥ मीकर्तामीभोक्तामानीसर्वही॥ तोशबलांशनिश्चयीत्वंपदार्थ
॥ ६५॥ स्थूलसूक्ष्मादिव्यतिरिक्त॥ मीअकर्तामीअभोक्तानिश्चित॥ आत्मासाक्षीच
बोधभरित॥ जाणेत्वंपदार्थशुद्धहा॥ ६६॥ जोकाशब्दतत्पदार्थ॥ तोचिशब्दत्वंपदा
र्थ॥ उभयींऐक्यपरमार्थ॥ दोहींचाशब्दार्थएकची॥ ६७॥ दोहींचाशबलांशत्यागि
जे॥ शब्दांशतोचिअंगिकारिजे॥ असिपदींऐक्यहोईजे॥ उभयनधरिजेभेदकाहीं

॥६९॥ शबलरूपतेंवाच्यह्मणावें॥ शुद्धतेलक्षजाणावें॥ लक्षीऐक्यजाणतांपावे
॥सिद्धीस्वभावेंमोक्षतो॥६९॥ मायाअविद्याउपाधिवसें॥ जीवेश्वरींभेदभासे
॥उभयउपाधिनिरासे॥ अखंडचीअसेएकत्व॥७०॥ जैसेंमहदाकाशएक॥ तेंघट
मठींभासेभिन्नदेख॥ त्यासीघटमठाकाशऐसेलोक॥ बोलतीअनेकतद्योगें॥७१
तीघटमठउपाधिनिरसितां॥ आकाशअखंडचीतत्वता॥ तैसाशबलांशटाकिता
॥शुद्धांशघेताअद्वैत॥७२॥ असोतत्वंपदउपाधिरूप॥ हेंप्रकृतीचेंजाणस्वरूप॥
इजहूनपरतूंनिर्लेप॥ शुद्धअमुपअपारत्वें॥७३॥ ऐसातूंचिगाज्ञानघन॥ आत्मा
प्रकृतीहूनभिन्न॥ यावाक्यींविश्वासदृढधरून॥ मोहअज्ञाननिवारी॥७४॥ ऐसा
संमतिश्लोकार्थशुद्ध॥ कथियेलागातुजविशद॥ तोचिआत्मातूंज्ञानविशुद्ध॥क
दापिभेदनमानी॥१७५॥ एवंइत्यादिनिरूपणांत॥ बोलिलाहासर्वसिद्धांत॥ज्ञान
स्वरूपतूंचिसत्य॥ कथिलेंनिश्चितयेथवरी॥१७६॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥ श्रव
णेंपुरतीमनोरथ॥ श्रीरघुनाथचरणींअध्यायअर्पित॥ मौनीसुनिश्चितपंचमहा॥
॥१७७॥ ॥७॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥७॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ यावरीश्रीगुरुआपण॥ पुनःसच्चिदानंदनिरूपण॥ विश
दखुणअनुभवून॥दाविलीजाणशिष्यवर्या॥१॥ आतांसत्तेचेंस्वरूपपूर्ण॥ ऐकेंए
कायकरूनिमन॥ जोतूंआत्माज्ञानघन॥तोचिजाणसद्रूपत्वें॥२॥ तूंज्ञानरू
पगासावकाश॥ उत्पत्यादिप्रलयींअविनाश॥ साक्षीअवस्थात्रयास॥ कदावि
नाशतुजनसे॥३॥ ऐसातूंज्ञानात्मानित्य॥याज्ञानासीबोलिजेसत्य॥ सत्यत्वा
वांचूनिनित्यत्व॥नसेंचिसत्यजाणावें॥४॥ जेंनित्यतेंचिजाणिजेसत्य॥सत्यतेंचि
जाणिजेनित्य॥ उभयींनसेभेदकृत्य॥ अभेदसत्यसच्चिद्रूप॥५॥ मायाअविद्या
जगद्ज्ञान॥यासर्ववस्तूचेंअधिष्ठान॥एकरूपजेंविद्यमान॥ सद्रूपजाणतेंचितूं
॥६॥ ज्ञानाहूनसत्ताभिन्न॥ कदापिनसेंचिनिश्चयेंकरून॥ हेंभोगेंबहुतनिरू
पण॥केलेंचीजाणअसेपै॥७॥ असोऐसेंसच्चिद॥ तुजकथिलेंगाविशद॥तद्रू
पतूंचियसिद्ध॥ ऐकेंआनंदस्वरूपआतां॥८॥ हेशिष्याआनंदस्वरूप॥तोहीतूं
चिअससीसच्चिद्रूप॥ ज्ञानसत्तेहूनभिन्नअल्प॥ आनंदजल्पनसेची॥९॥ जे
सर्वकाळींतूंअभेदज्ञान॥तेंचिसत्तानित्यत्वेंकरून॥तेंदुःखरूपनसेविस्मरण॥न
॥आनंदघनतुजम्हणिजे॥१०॥सत्ताज्ञानउभयएक॥तिसरेंतद्रूपचिंतुस्व॥स्व
रूपीआनंदासीवेगळिक॥नसेंचिदेखतूंचतूं॥११॥ ऐसानित्यपरमानंद॥किंचि

तूनसेदुःखसंबंध॥ तोतूंचिशिष्याशुद्धबुद्ध॥ भूमानंदस्वस्वरूप॥१२॥ जेंभूमा
नंदस्वरूप॥ जेंनिर्दुःखसुखअमुप॥ तेंचितूंशिष्यासच्चिद्रूप॥ दुःखादिविकल्प
नमानी॥१३॥ हेऐकोनिसद्गुरुचीवाणी॥ शिष्यबोलेआशंकोनी॥ म्हणेस्वामीकै
वल्यदानी॥ संदेहमनींएकअसे॥१४॥ शरीरगतसुखदुःखअनेक॥ मीअनुभ
वितोंविषयादिक॥ कान्हाकुबडाअंधसुरेरव॥ खेदहर्षदुःखयुक्तगमे॥१५॥ मी
सुखवीमीदुःखीफार॥ ऐसामनींहोयविचार॥ आणिस्वामीचेतरीआज्ञोत्तर॥ आ
नंदअपारनित्यतूं॥१६॥ तरीमीकैसाआनंद॥ येआशंकेचाकरावाछेद॥ हेंऐ-
कोनिकरुणानिध॥ सद्गुरुशुद्धबोलती॥१७॥ म्हणेशिष्यासावधान॥ ऐकेंए
कायकरूनिमन॥ तनुधर्मसुखदुःखादिकरून॥ हेतुजलागींज्ञाणनसतींकदा
॥१८॥ तूंआत्मासाक्षीविलक्षण॥ स्वप्रकाश आनंदघन॥ हेधर्मअज्ञानेंकरून
॥मानिसीजाणआपणातें॥१९॥ अगासुखदुःखादिक्षेत्रनिष्ट॥ हेअंतःकरणध
र्मस्पष्ट॥ तेचिद्रूपींमानिसीइष्ट॥ होऊनिभ्रष्टज्ञानासी॥२०॥ प्रारब्धयोगेंसुख
दुःखदेही॥ होतचीअसेगानिश्चयी॥ तेंबुध्यादिकाशींचअसेपाही॥ परीआत्म-
यानाहींतुजलागीं॥२१॥ अहंकारमनबुद्धिचित्त॥ ह्यांअंतःकरणासचिहोत॥ प
कीशींचम्हणिजेत॥ कार्यसंकेतचत्वार॥२२॥ हेंपूर्वीकथिलेंचीअसे॥ स्वप्नत्व

जसांगणेंऐसें॥ बुद्धीसचि सुखदुःखभासे॥ सुखरूपानसेतुजलागीं॥२३॥तरि
तेबुद्धिधर्मसुखदुःख॥कैसेह्मणसीतरीऐक॥अनुभवेंकरूनिसम्यक॥विचा
रेंचोखसांगतों॥२४॥ बुद्धीसविरळावस्था॥ होयज्यासमयींअस्पष्टता॥तेवेळीं
तुजतत्वता॥ दुःखादिसर्वथानसेची॥२५॥ मनबुद्ध्यादिसुषुप्तीचेठायीं॥अज्ञा
नींलीनअसतांपाही॥तद्गतदुःखादिककांहीं॥नसेनिश्चयीतेथतुज॥२६॥उद
रशूलमस्तकादिकरून॥व्याधिस्थअसतांपीडयमान॥परिसुषुप्तींतदुःखादि
भान॥हरपेह्मणोनतुजतेंनसें॥२७॥ अंधपंग्वादिदेहअसतां॥परिमीअंधपंगु
हेसर्वथा॥निद्रेंतनस्फुरेतत्वता॥तरीदुःखादिवार्तातुजकैंची॥२८॥तुझियेस्वरू
पींदुःखअसतें॥तरीसुषुप्तींतद्दीअनुभवतें॥अवस्थात्रयींअचळते॥सर्वदाराहा
तेतुजसारिखे॥२९॥ ह्मणोनिसुखदुःखविषयादिक॥हेंमनबुद्धीसचिअसेअ
नेक॥तुजनसेचिरेसम्यक॥विचारेंचोखजाणावें॥३०॥ तेबुध्यादिसुषुप्तीचेठायीं
॥लीनअसतांगानिश्चयी॥विश्वादिदुःखदृश्यपाही॥नस्फुरेकांहींनिःशेष॥३१
तेथेंतूंमात्रकेवळशुद्ध॥सुखरूपअससीअभेद॥साक्षित्वेंचिज्ञानानंद॥हाअ
नुभवस्वरूजअसेतुज॥३२॥ सुषुप्तीह्मनिउत्थित॥ बुद्धीसघनिभावहोतांभास॥ते
व्हांतद्वारेंजागृतींत॥ वदसीनिश्चितअनुभवतूं॥३३॥ एतावत्कालपावेतों॥सु

खेंनिद्रिस्थमी होतों॥ दुःखविषयादिप्रपंचजातो॥ जाणतनव्हतोनिःशेष॥३४॥
ऐसेंनिद्राकाळींचेंसुख॥ आणितेथीलअज्ञानहिसम्यक्॥ जाणोनिस्मरणपूर्वक॥
विस्मयदेखकरिसीतूं॥३५॥ ॥आशंका॥ नाहोसुषुप्तिकाळींबुद्धिमन॥ नस
तांकैसेंघडेस्मरण॥ तेतरलीनजालीह्मणोन॥ वचनआपणबोलिलेती॥३६॥बुद्धि
लीनत्वपावलीसे॥ ह्मणोनिदुःखादितेथेंनभासे॥ तरीबुद्धिनसतांसुखदीकैसें॥
तद्गतस्फुरतसेजागृतीसी॥३७॥सुषुप्तिसुखानुभवाचेठायीं॥ बुद्धिलयअसतां
निश्चयीं॥ तरीजागृतींतस्फुरणनवाई॥ स्फुरायाकार्यींप्रयोजन॥३८॥ऐसीआशं
काऐकोन॥ बोलेसद्गुरुमगआपण॥ ह्मणेशिष्यासावधान॥ एकायमनश्रवणकरी
॥३९॥ अरेबुद्ध्यादिकासींविलिनावस्था॥ जरीप्राप्तझालीअसेतत्वता॥ तरीनि
शेषस्वरूपनाशसर्वथा॥ नव्हेहृद्गताऐकावें॥४०॥सुषुप्तींतबुद्धिहोयलीन॥ ते
विरळहोउनिअसेआपण॥ परीनिःशेषनाशनहोयजाण॥ अस्पष्टतेकरूनतेथ
असे॥४१॥ निद्रापूर्वकाळाचेठायीं॥ अंतर्मुखवृत्तिहोयहृदयीं॥ तेअतिसूक्ष्म
त्वेंविरळपाही॥ होयनिश्चयीस्वरूपोन्मुख॥४२॥तेथेंस्वरूपानंदसुख॥ प्रतिबिं
बतअसेदेख॥ जैसेंआदर्शाचेठायींमुख॥ प्रतिबिंबेंसुरेखत्यापरी॥४३॥तेथेंबु
द्धियुक्तचिदाभास॥ लुब्धहोयस्वात्मसुखास॥ तेवेळींबाह्यवृत्तिहारास॥ नकरि

तांनिरासहोतसे॥ ४४॥ दृढअंतरींप्रेमजडतां॥सुखानंदींनिमग्नहोतां॥तेवेळीं
अन्यइंद्रियार्था॥ द्यावयाउठवितांकदानुठवे॥४५॥उठवितांहुंकारदेतसे॥परी-
आनंदमिठीसुटतनसे॥हेंनिद्राकाळींप्रथमऐसें॥सुखहोतसेंविरळहोतां॥४६॥
त्याविरळअज्ञानअस्पष्टवृत्तींत॥चैतन्यअसेप्रतिबिंबत॥त्यासीआनंदमयबोलि
जेत॥तोहोयतद्गतसुखभोक्ता॥४७॥तेथेंअल्पवेळभान॥ज्ञाताज्ञेयआणिज्ञान
॥हेत्रिपुटींभासतेक्षणोन॥अनुभवस्मरणराहातसे॥४८॥त्यानंतरक्षणेंनिश्चि
ती॥चिदाभाससहितवृत्ती॥निमग्नहोयसहजस्थिती॥समरसप्राप्तीब्रह्मसुखीं
॥४९॥तेथेंसुषुप्तीचेठायीं॥जीवसमरसेंब्रह्मचीपाही॥परीअज्ञानजनानेक
ठेकांहीं॥हाअनुभवपाहीसर्वांअसे॥५०॥चिदाभाससुषुप्तींत॥ब्रह्मींसम
रसअसेहोत॥येविषयींथोरसिद्धांत॥श्रीआचार्यसंमतएकावे॥५१॥श्रीविद्या
रण्याचार्य॥करुणानिधिज्ञानसूर्य॥बोलिलेजेकांपरमवर्य॥तेश्लोकान्वयपरिये
सी॥५२॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ ॥श्येनोवेगेननीडैकलंपटःशयितुंव्रजेत्
॥जीवस्तथैवधावेब्रह्मानंदैकलंपटः॥१॥ ॥टीकारामकृष्णपंडित॥ जैसा
आकाशीं सर्वत्र संचरतो श्येननामपक्षी गगनसंचार निमित्त श्रम परिहारा क
णें शयन करावया नीड कोठें त्याचा अभिलाष धरून शीघ्र त्याचे ठायीं जावो॥

तद्वत् जीव मनोपाधिकचिदाभास ब्रह्मानंदाचा अभिलाषवंत होऊन स्वापाय शीघ्रंगच्छेत् हृदयाकाशाचे ठायीं निद्रारूपें लीन होतो ब्रह्मानंदासी लंपट होतो॥१॥ जैसें लोकांच्या ठायीं प्रियरूप स्त्रीकामीं आलिंगितो त्यासी बाह्याभ्यंतर विषय ज्ञान शून्यत्वें सुखमूर्तिवत् असतो· तैसा सुषुप्तीच्या ठायीं प्राज्ञ परमात्मायेणेसी ऐक्यगत जीव बाह्यादि विषय ज्ञान नसोन आनंदवत् भासतो· जीव सुषुप्तीच्या ठायीं ब्रह्मानंद रूपें राहतो यासी युक्ति प्रदर्शनपर श्रुत्या आहेत त्यांचें तात्पर्य सांगों॥ श्लोक॥ पित्रादिसुखमात्मापितेत्यादौजीवत्ववारणात्॥ सुप्तौब्रह्मैवनोजीवःसंसारित्वासमीक्षणात्॥२॥ ॥टीका॥ सुषुप्तीच्या ठायीं अध्यासिक पितृत्वादि जीवधर्म श्रुतीनें निवारिले· जीवत्वाची अप्रतीत असतां ब्रह्मतेणें अवशिष्टतेनें राहातो ऐसा अर्थ॥ नाहो पितृत्वाद्यभिमान नाहीं तरी नसो परंतु सुखित्वादि संसार कां नसे ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं, संसार जो आहे तो देहाभिमान मूलत्वत्या देहाचा सुषुप्तीचे ठायीं अभाव याकारणें संसारी नाहीं ऐसें मानिलें पाहिजे॥ तत्प्रतिपादक श्रुतीही आहे तिचें तात्पर्य बोलिजेतें॥ श्लोक॥ पितृत्वाद्यभिमानोयःसुखदुःखकरःसहि॥ तस्मिन्नगतेतीर्णःसर्वान्शोकान्भवत्ययं॥३॥ टीकाराम·॥ पितृत्वाद्यभिमान सुख

दुःखकारक होता, त्या अभिमाना पासून व्यतिरिक्त झाला तो सर्व शोका पासू
नें तरला ॥३॥ नाहीं उदाहृता ज्या श्रुति जितुक्या बोलिल्या त्यांच्या ठायीं प्रग
ट सुख प्राप्ति आहे ऐसें देखिलें नाहीं ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं, सुखरूप-
अभिधान परकैवल्य श्रुतिवाक्य अर्थें करून सांगों ॥ श्लोक ॥ सुषुप्तिकाले
सकले विलीने तमसावृतः ॥ सुखरूपमुपैतीति ब्रूते त्याथर्वणश्रुतिः ॥४॥ ॥
टीकाराम० ॥ जागृदादि लक्षण प्रपंच सकळ यांचें उपादान कारण भूत तमभा
धान प्रकृति तिच्या ठायीं विलय गत झाला असतां तमरूप प्रकृति तिणें आ
च्छादित जीव तो सुखरूप ब्रह्मत्व पावतो ऐसी अथर्वण श्रुति बोलते ॥४॥
नाहीं केवळ श्रुति सिद्ध च अर्थ आहे असें नाहीं. तरी कैसें आहे ॥ सर्वानुभव सिद्ध
ही आहे तें सांगों ॥ श्लोक ॥ सुखमस्वप्स मत्राहं न वेदिषं किंचिदेवदिषं ॥ इति तेतु
सुखाज्ञाने परामृश्यंतिचोत्थितः ॥५॥ ॥टीकाराम० ॥ सुषुप्ति हून उत्थित पुरु
ष तो ह्मणतो कीं एतावत्काल सुखें निद्रा केली होती कांहीं जाणत नव्हतो ऐसा
निद्राकाळीचें सुख आणि अज्ञान यांचा परामर्ष ह्मणजे स्मरण करितो या-
कारणें सुषुप्तीच्या ठायीं सुख आहे ऐसें जाणिजेतें ॥५॥ श्लोक ॥ तथास
ति स्वसुप्तौच दुःखाभावोऽनुभूतितः ॥ विरोधी दुःखराहित्यात्सुखंनिर्विघ्न

मिष्यतां ॥६॥ ॥टीकाराम०॥ याकारणेंऐसेंअसतां स्वरूपीचेठायींदुःखनाहीं ऐसेंहें अनुभवें सिद्ध झालें तेव्हां सुखाचे विरोधि तें दुःख त्याचा अभाव सुषुप्ती स असतां सुख निर्विघ्न तेठायीं आहे हें मानिलें पाहिजे ॥६॥ एवंसुख असे चिनिद्राठायीं ॥ आणि ब्रह्मीं समरसें जीव निश्चयी ॥ हें अनुभवशास्त्रयुक्तिने ही ॥ कथिलें पाही तुजलागीं ॥५३॥ आतां स्मरण कैसें होय ॥ हेंही ऐकें विशदान्वय ॥ निद्रापूर्वकाळीं विज्ञानमय ॥ बुद्धि निश्चय विरळ होत ॥ ५४ ॥ तेवेळीं अज्ञानकारणी ॥ लीनत्व होय बुद्धिलागुनी ॥ तेथें अविद्यावृत्ति सूक्ष्मपणी ॥ विरळ होऊनि पै असे ॥५५॥ त्या अज्ञान सूक्ष्मवृत्तींत ॥ ज्ञानचैतन्य प्रतिबिंबत ॥ त्यातें आनंदमय बोलिजे त ॥ तोसुखभोगी ततत्समयीं ॥५६॥ त्या सूक्ष्म अविद्यावृत्ति करून ॥ स्वरूपानंद भोगी आपण ॥ तेथें ज्ञाता ज्ञेय ज्ञान ॥ हें त्रिपुटी भान होतसे ॥ ५७ ॥ नंतर तोही मानु नीश्रम ॥ वृत्तिसहित अतिविश्राम ॥ पावे ब्रह्मीं तादात्म्यसम ॥ परमानंदरूप होय ॥५८॥ तयेवेळीं अत्यंत ॥ बुद्धी सविरळता होय प्राप्त ॥ जागृत्स्वप्नादि वृत्तांत ॥ कांहीं नस्फुरत बाह्यांतरीं ॥५९॥ तेथें ज्ञाता ज्ञेय ज्ञान ॥ निःशेष नसे त्रिपुटी भान ॥ सत्ता चिदानंदचिद्घन ॥ भोग्यभोक्तृत्वविहीन एकरस ॥ ६० ॥ त्या उपरी जागृत् अवस्था ॥ कर्मवसें प्राप्त होतां ॥ बुद्धि सघनिभावतत्वता ॥ होय सर्वथा तेसमयीं ॥ ६१ ॥

जैसें अग्निसंयोगवसें ॥ घृतासीं विरलत्व होतसे ॥ तेचि वाय्यादि संपर्कवसें ॥ घनत्व
अपेसेथिजूनि होय ॥ ६२ ॥ तैसेंचि अवस्थांतरें करून ॥ घनत्व आणि विरळपण ॥
बुद्धिसस्वरूपेंभिन्नभिन्न ॥ होतीजाणयांपरी ॥ ६३ ॥ जागृतीसीं घनत्वभाव ॥
प्राप्तहोतांचि बुद्धिसी सर्व ॥ सुखदुःखादि अनुभव ॥ स्मरणस्वभावस्फुरोंलागे ॥
॥ ६४ ॥ पूर्वी अंतर्मुखवृत्तियुक्त ॥ निद्रारंभादि जेअनुभूत ॥ तेंसुखही स्मरण असे
होत ॥ होतोनिद्रिस्तसुखीऐसे ॥ ६५ ॥ स्वप्रकाशसुखाधारें करून ॥ बुद्धीसज्ञान
त्वहोयस्फुरण ॥ सुप्तींतआनंदमयजेआपण ॥ तेहोयविज्ञानघनजागृतीसी ॥
॥ ६६ ॥ विज्ञानघनबुद्धि होतां ॥ स्मरणहोयगातत्वता ॥ यदर्थीबाणावयादृढता
ऐकसंमतात्याचीपुन्हा ॥ ६७ ॥ ॥ संमतिपंचदशीश्लोक ॥ विलीनाघृतवत्सम्यक्
स्याद्विज्ञानमयोघनः ॥ विलीनावस्थआनंदमयशब्देनकथ्यते ॥ ७ ॥ ॥ टीकार्थ
मः ॥ आशंका ॥ नाहोतरी सौषुप्तजीवयाची उपाधि बुद्धि हे सुखाद्यनुभवकाळीं
नाहीं तरी विज्ञानमयासी प्रबोधिकैसें सुखादिकाचें स्मर्यत्व होतें ऐसी आशंका-
यासी उत्तर कीं बुत्यादिकासीं विलीनावस्थाजरी झाली तरी त्याच्या स्वरूपें करून
नाश झाला नाहीं. बुत्यादिकांची विलयावस्था तिचा उपाधि आनंदमयरूपें अनु
भविता आहे ॥ विज्ञानशब्दवाच्य निद्राकाळीं विरळ झाली असते तेची प्रबोधि

घनिभाव होतो तेणें स्मर्तृत्व एकाशींच घडतें या अभिप्रायें सांगों॥ विलीनेति
॥जैसें अग्निसंयोगादिकीं विरळ घृत होतें पश्चाद्दाध्यादिसंबंधें घनिभूत होतें॥
ऐसें जागृदादिकांचे ठायीं भोगप्रदकर्में होतात ते भोगोत्तरकाळीं क्षयवशें निद्रा
रूपें अंतःकरणोपाधि लयासीं पावते॥ मागुतेनी अंतःकरण भोगप्रदकर्मवशें
प्रबोधि विज्ञानाकारें घनिभाव होते तदुपाधिक आत्मा विज्ञानमय घन होतो॥
याहून पूर्वी विलयावस्था उपाधिक जीव यासीं आनंदमय ऐसें बोलिजेतें॥७॥
विलीनावस्था तो आनंदमय ऐसें बोलिले याचा अर्थ स्पष्ट करूं॥ श्लोक॥ सुप्तिपू
र्वक्षणेबुद्धि वृत्तिर्यासुखबिंबता॥ सैवतद्बिंबसहितालीनानंदमयस्ततः॥८॥
॥टीका॥ सुषुप्तीचे पूर्वक्षणीं समीप जी अंतर्मुख बुद्धि वृत्ति होते तिच्या ठायीं
स्वरूपभूत सुख प्रतिबिंब युक्त होतें या उपरी त्या प्रतिबिंबसहित तेची बुद्धि वृ
त्ति निद्यारूपें विलीन होते याचें नाम आनंदमय ऐसें बोलिजेतें॥८॥ ऐसें आनंद
मयस्वरूप दारवविलें तेंचि प्रबोधकाळीं विज्ञानमयरूपें स्मर्तृत्व सिद्धि पावतें तो
चि आतां सुखानुभव उपपादन करूं॥ श्लोक॥ अंतर्मुखोय आनंदमयोब्रह्मसु
खंतदा॥ भुंक्तेचिद्बिंबयुक्ताभिरज्ञानोत्पन्नवृत्तिभिः॥९॥ टीकाराम॥ सुखप्र
तिबिंबसहित अंतर्मुखधी वृत्तिजनित संस्कार सहित अज्ञानोपाधिक जो जीव

नंदमय सुषुप्तीचे ठायीं ब्रह्मसुख स्वरूप भूत सुखचिदाभास सहितही अज्ञानवृ
त्तिही सुखादि गोचराही वृत्ति सत्व परिणाम विशेष फंक्ते अनुभवितो॥९॥ नाहो
तरी जागरण अवस्थेचे परी ते काळीं मी सुख अनुभवितों ऐसा अभिमान कां अस
त नाहीं ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं, अविद्या वृत्ति बुद्धिवृत्तीच्या सारिख्या आ
हेत परंतु स्पष्ट नाहींत या अभिप्रायें बोलिजेतें॥ श्लोक॥ अज्ञानवृत्तयःसूक्ष्मा
विस्पष्टा बुद्धिवृत्तयः॥ इतिवेदांतसिद्धांतपारगाः प्रवदंतिहि॥१०॥ टीकाराम०॥
अज्ञानवृत्तिही सूक्ष्म आहेत त्या अस्पष्टा बुद्धिवृत्ति त्या स्पष्ट असतात॥ हेंकशा
वरून जाणिजेतें तेंही सांगों॥ इतिवेदांतेति॥ वेदांतसिद्धांतपारग ते बोलतातीं बर
ह्या प्रकारें॥१०॥ नाहो आनंदमय जोतो ब्रह्मानंद सूक्ष्म अविद्या वृत्ति करून भोगि
तोयासी प्रमाण काय तरी तेंही सांगों॥ श्लोक॥ मांडूक्यतापनीयादिश्रुतिष्वेतद
तिस्फुटं॥ आनंदमयभोक्तृत्वंब्रह्मानंदेचभोग्यता॥११॥ टीकाराम०॥ मांडूक्या
दि तापनीयादि श्रुतीच्या ठायीं स्पष्ट बोलिलें आहे या शब्दाचा अर्थ सांगों॥ आनं
दमयेति॥ आनंदमयं भोक्ता यासी भोक्तृत्व॥ ब्रह्मानंदासी भोग्यता आहे सुषुप्ता
वस्थेच्या ठायीं॥११॥ मांडूक्यादि श्रुतिगतवाक्य जें आहे त्याचा अर्थ सांगों॥
॥श्लोक॥ एकीभूतःसुषुप्तेस्थः प्रज्ञानघनतांगतः॥ आनंदमय आनंदभुक्चे

तोमयवृत्तिभिः ॥१२॥ टीकाराम० ॥ एकीभूत ह्मणजे सुषुप्ति प्रज्ञानजागृदव-
स्थेसी होता त्याची प्रज्ञा घनता पावते तो प्रज्ञाघन सुषुप्ति अभिमानी बोलिजेतो
॥ तो आनंदमय ह्मणजे आनंद प्रचुरता पावतो ॥ आनंद भुक् ह्मणजे स्वरूप भूत आ
नंद भोगितो ॥ चेतोमय ह्मणजेज्या अविद्या वृत्ति चैतन्येसी तन्मय प्रचुर ह्मणेजे-
चैतन्य प्रतिबिंब सहित तन्मय होतात ऐसा अर्थ ॥१३॥ त्याची ज्या वृत्ति चेतोमयह्म
णजे चैतन्यमया वृत्ति याशीच आनंद भुक् आनंद भोक्त्या होत्याती ऐसी योजना
करावी ॥ पूर्वी श्रुतिवाक्यार्थ बोलिला आहे तद्भत वाक्य चेतो मुखजें आहे त्या
शब्दाचा अर्थ सांगों ॥ श्लोक ॥ अज्ञानबिंबिताचित्स्यात्सुखमानंदभोजने ॥
भुक्तब्रह्मसुखंत्यक्त्वाबहिर्यात्यथकर्मणा ॥१४॥ टीकाराम० ॥ आनंदभोज
नेह्मणजे सौषुप्त जीव तोब्रह्मानंद स्वादन करितो ॥ आनंदासी भोगावयास सा
धन अज्ञान प्रतिबिंबित चैतन्य आहे. अज्ञानवृत्तीच्या ठायीं प्रतिबिंबित चैत
न्य होतें तेणे योगें आनंद भोक्ता होतो ॥ नाहो सुषुप्तीच्या ठायीं आनंदस्वरूपेंजी
वब्रह्मसुखेंजरी असतो. ब्रह्मानंद भोगितो तरी त्या सुखाचा परित्याग करून
जागरणावस्थेस दुःखालयामध्यें कांपडतो यासी उत्तर ॥ भुक्तमिति ॥ पुण्यापु

ण्यवशें बद्ध आहे तेणेंकर्मे प्रेरिला होत्साता जीव साक्षात्कारही झाला परंतु बद्ध्या

नंद परित्याज्य करून बाह्य जागरणादिकाचे ठायीं येतो ॥१४॥ सुषुप्तीच्या ठायीं ब्रह्मानंद अनुभवितो याशीं चिन्ह काय तें सांगों ॥ श्लोक ॥ कंचित्कालं प्रबुद्धस्य ब्रह्मानंदस्य वासना ॥ अनुगच्छेद्यतस्तृष्णीमास्ते निर्विषयः सुखी ॥१५॥ ॥टीका राम० ॥ प्रबुद्ध ह्मणजे जागरणावस्था ही प्राप्त झाली असतां किंचित्काल ह्मणजे स्वल्पकाल पर्यंत सुषुप्तीचा आनंद अनुभूत ब्रह्मानंद त्याची वासना ह्मणजे संस्कार स्वल्पकाल भोगितो ॥ हें कशावरून जाणिजेतें तेंही सांगों ॥ यतस्तूष्णीमास्ते निर्विषय सुखी ॥ यावरून जाणिजेतें कीं प्रबोध झाली यावरी निर्विषय विषयानुभवरहित ही सुखी तृष्णीभूत असतो यावरून जाणिजेतें ॥१५॥ तरी तें साचि तृष्णीभूत कांअसेना तरी तेंही सांगों ॥ श्लोक ॥ कर्मभिः प्रेरितः पश्चान्नाना दुःखानि भावयन् ॥ शनैर्विस्मरति ब्रह्मानंदमेषोखिलोजनः ॥१६॥ ॥टीका राम० ॥ पूर्वोक्त कर्मे प्रेरिले ह्मोत्साता प्राणी पश्चान्नानाविध दुःखें त्याचें अनुसंधान धरितां शनैः शनै ब्रह्मानंद विस्मरताती सकळही जन ॥१६॥ ब्रह्मानंद सुषुप्तीसी नाहीं ऐसी विप्रतिपत्ती करितील तरी कार्यावरून कारण जाणिजेतें तरी त्या कार्याचें विवंचन करून सांगों ॥ श्लोक ॥ प्रागूर्द्धमपि निद्रायाः पक्षपातो दिनेदिने ॥ ब्रह्मानंदेनृणांतेन प्राज्ञोस्मिन्निवदेतकः ॥१७॥ ॥टीकाराम० ॥ प्रत्यहीं निद्रेहून पूर्वी

म्हणजे निद्रारंभ समयीं आणि निद्रावसान समयीं ब्रह्मानंदाचा स्नेहो असतो· या कारणें निद्रारंभीं मृदुशय्यादि संपादितो· आणि निद्रावसानीं मृदुशय्यादि सांड वत नाहीं तूष्णीभूत राहतो याकारणें ब्रह्मानंदासी कोण प्राज्ञ विवाद करील को णीही नकरी ॥ १७ ॥ एवंऐसियासंमति करून ॥ हेंचिकेलेंगा तुजकथन ॥ निद्रें तब्रह्मानंदपूर्ण ॥ तनुदुःखजाणतेथनसे ॥ ६८ ॥ देहस्थदुःखहेंबुद्धीसी ॥ तुजनसे- चिगाआत्मयासी ॥ तेहीदुःखादिकळणेंतियेसी ॥ होयनिश्चयेसीतवयोगें ॥ ६९ तुझियाचित्प्रतिबिंबास्तव ॥ बुद्धीसस्फुरतीसुखदुःखादिभाव ॥ येरहवींतेतरज डस्वभाव ॥ प्रकाशकस्वयमेवसाक्षीतूं ॥ ७० ॥ एवंदृश्यसुखदुःखबुद्धिप्रती ॥ हे कदापितुजनसती ॥ येविषयींआणिकेसंमती ॥ ऐकग्रंथोक्तिश्रीआचार्यादि ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ सं० अध्यात्मोपदेश श्रीशंकराचार्य ॥ आरेशरीरगतचक्षुः शूलउदर वेदनादयःसुषुप्तावस्थामापन्नस्यबुद्धिरहितस्यतवनप्रतियंतेअतस्तेतवधर्मा नभवंतिक्षेत्रस्यैवत्वयीमन्यंतेमूढायथाजलस्थेचंद्रे ॥ अंतःकरणधर्मइत्यर्थः ॥ ॥ १८ ॥ ॥ सं० श्रीअष्टावक्रश्लोक ॥ धर्माधर्मौसुखंदुःखंमानसानिनतेविभो ॥ नकर्तासिनभोक्तासिमुक्तएवासिसर्वदा ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीअच्युतराव० ॥ पुण्यपापेंतत्फलेंहिमनानविभलातुला ॥ म्हणोनिकर्ताभोक्तातूं नव्हसीमुक्त

तूंसदा॥१९॥ ॥संशिवरा॥ धर्माधर्मेप्राप्तिदुःखासुखाचीचित्ताचिहेचेष्टिते
तूजकेची॥ कर्ताभोक्तादोन्हीहीतूंनव्हेसी आहेसीतूंसर्वदामुक्तसासी॥१९॥
ऐसाबुद्धिधर्मविरहित॥ सर्वदाहीआनंदभरित॥ शुद्धपरमात्मानिश्चित॥तो
चीयथार्थशिष्यातूं॥७२॥अगानिष्कलंकअतिशुद्ध॥निरालंबपरमानंद॥स्व
प्रकाशानादिसिद्ध॥ तोतूंप्रसिद्धएकरस॥७३॥ तवरूपानंदीतत्वता॥ आनंद
आणिग्रहणकरिता॥ भोग्यभोक्तृत्वभेदवार्ता॥ नसेसर्वथानिःशेष॥७४॥ए
कआनंदआणिदुसराअन्य॥ ग्रहणकरितांह्मणसीभिन्न॥हेंसिद्धांतीनसेप्रमा
ण॥ तूंआत्मासुखघनस्वसंवेद्य॥७५॥ स्वसंवेद्यसुखाचेठायीं॥ अन्यकल्पि
ल्याग्राहकपाही॥ तरीमगआत्म्यासिदृष्टत्वनाहीं॥ ग्राहकानिश्चयीदृष्टत्व॥
॥७६॥ऐसीविपरीतकल्पना॥ अद्वैतींनसेरेचि सज्ञाना॥ सर्वसाक्षीयाचिह्नना॥
द्वैतभावनासर्वमिथ्या॥७७॥ आत्म्यावांचूनिदुसरेंसत्य॥ कायआहेयाजडव-
र्गांत॥जेंआत्म्यासिकरूनिदृश्यगत॥ आपणद्रष्टृत्वमिरवीऐसें॥७८॥ अगा
आत्म्याव्यतिरिक्तजेकाहीं॥ तेतरजडनाशिवंतसर्वेही॥ अविनाशज्ञानानंदपा
ही॥ आत्माचिअक्षयीअमरतू॥७९॥ मनबुद्ध्यादिजडग्रंथी॥ आत्मप्रकाशेंप्र
काशती॥ यायाजडाचेनिआत्मज्योती॥ दृश्यनिश्चितीनकरवे॥८०॥स्वप्नवत्

मिथ्यादृश्यअसून॥सत्यआत्म्यासीअद्वैतकरून॥ग्राहकद्रष्टेहोईलआपण॥
हेंकदाहीजाणनघडेची॥८१॥शिष्यातूंचीगासर्वदृश्यासी॥परमात्मासाक्षीनि
श्चयेसी॥हेंमागेंचसंमतिकरूनतुजसी॥विशदान्वयेंसीकथियेलें॥८२॥आ
त्मासर्वसाक्षीऐसेंनाम॥हाहीदृश्यसापेक्षतुजधर्म॥एन्हवींनिवळनिर्धर्म॥दृग
दृश्यभ्रमभृषाहा॥८३॥जरीदृश्यहेंखरेंअसावें॥तरीसाक्षिभाषणहीसत्यमाना
वें॥हेंतरविचारेंपाहातांबरवें॥मृगजळअघवेंप्रपंचरूप॥८४॥जरीदृश्यचीसर्वजे
थेंनाहीं॥तरीसर्वसाक्षीहेंम्हणणेंकायी॥तूंअद्वैतठायींच्याठायीं॥निर्धर्मपाही
एकरस॥८५॥दृगदृश्यधर्मीअतीत॥ज्ञानाऽज्ञानव्यतिरिक्त॥द्वैतहीनचिह्ननस
त्य॥स्फुरवस्वरूपानंतआत्मातूं॥८६॥म्हणोनियाद्यग्राहकेंविहीन॥एकरस
परमानंदपूर्ण॥अविनाशआत्मोज्ञानघन॥तुजहूनअन्यनसेची॥८७॥असो
सच्चिदानंदशुद्ध॥त्रिपदार्थीतूंचअभेद॥ज्ञानतेंचिसत्ताऽनंद॥त्रिशब्दींभेदसह
सानसे॥८८॥अन्यत्रकोणीऐसेंम्हणती॥चिसदहेचिमायास्थापिती॥तीचज्ञान
घनऐसेंबोलती॥निजात्मस्थितीविसरोनी॥८९॥जरीमायाचिच्छब्देंमानिजे॥
तरीब्रह्महेंजडझालेंसहजे॥मगद्वैतनश्वरताहीम्हणिजे॥ऐसियासमजेब्रह्मासी॥
॥९०॥चिच्छब्देंजेंज्ञानघन॥तेंतरसर्वकाळींहिविद्यमान॥तेचिजरीमायाआपण

तरीसद्रूपजाणतींचझाली ॥९१॥ आणिब्रह्मसत्तारूपएक॥ जरीमायाहीचित्पदलें
पृथक्॥ तरीद्वैतझालेंदेख॥ मगकैचेंसम्यक्अद्वैत॥९२॥ तरीहेपाखंडकल्पनाव्य
र्थ॥ ब्रह्माद्वैतानंदयथार्थ॥ ज्ञानघनसत्ताभिशब्दार्थ॥ एकचिअन्यार्थयेथनसे
॥९३॥ येचविषयींश्रीवामन॥ बोलिलेनिगमसारींजाण॥ ज्ञानतेंचिब्रह्मअभि
न्न॥ तरीसंमतिकरूनऐकतेही॥९४॥ ॥संमतिनिगमसार ओव्या ३क०९ अध्या
य९॥ मायाब्रह्मविलक्षण॥ किंवादोघांचेंसारिखेंलक्षण॥ दोहींसह्मणतांसारि
खेंपण॥ द्वैतमानावें॥ १॥ मायामानावीविलक्षण॥ तरीचित्सदेंनघडेमायालक्षण॥मा
येसिजरीचैतन्यगुण॥ तरीब्रह्मजडहेतोनह्मणवे॥२॥ मायाह्मणतांविलक्षण॥ न
बोलवेसगुणनिर्गुण॥ तेंचैतन्यतेव्हांजडपण॥ ब्रह्मींहेतोनह्मणवे॥३॥ कोणीह्मण
तीविचक्षण॥ मायासदसद्विलक्षण॥ तरीचित्सदेंतिचेंलक्षण॥ बोलतांनये॥४॥
ब्रह्ममायाअभेदें॥ मायाह्मणावीचित्पदें॥ तेव्हांतेही सत्पदें॥ कांनह्मणावी॥ ५॥
सत्सदेंहीमायाह्मणावी॥ तरीचित्पदेंवेगळीकांध्यावी॥ याकारणेंहे जाणावी॥ कल्प
नाअयुक्त॥६॥ दृश्यतितुकेंमायीक॥ जेंनानात्वेंदिसेअनेक॥ जेंअदृश्यतें एक॥
चैतन्यचित्पदें॥७॥ चित्पदेंकरूनिज्ञान॥ जेंचैतन्यधर्महीन॥ तेंतोब्रह्महेंसज्जन॥
अनुभवितीआत्मत्वें॥८॥ चित्पदेंआत्मास्फुरे॥ जोमायानिषेधितांउरे॥ अनुभवा

सहितशास्त्रअंतरे॥ मायाह्मणतांचित्पदें॥ ९॥ चित्पदेंचैतन्यसत्य॥ तेचिसत्पदेंजा
णिजेनित्य॥ मायासर्वथाअसत्य॥ तेचित्पदेंकैशी ह्मणावी ॥१०॥ अंतरींउठतीमनो
वृत्ती॥ त्याज्ञानरूपावाटती॥ ह्मणोनिचित्पदेंमायाह्मणती॥ हेबुद्धीचीस्थूलता ॥११
आकाशघटींघटाकार॥ मठींदिसेमठानुसार॥ तरीआकाशनिर्विकार॥ तैसेंचैत-
न्यचित्पदें॥१२॥ वृत्तीचमायेचेविकार॥ चैतन्यदिसेतदनुसार॥ परीतेंस्वयेंनिर्विका
र॥ चित्पदवाच्यचैतन्य॥१३॥ रंगहिरवापिंवळा॥ अथवातांबडानिळाकाळा॥ समी
पआणितांस्फटिकशिळा॥ दिसेतैसीपरिशुद्ध॥१४॥ आरसाप्रतिबिंबेंदिसती॥
त्यासकांहींनस्पर्शती॥ तैशानानाविकारवृत्ती॥ चैतन्यांत ॥१५॥ अथवामायाचि
च्छक्ती॥ ह्मणोनिजरीचैतन्यह्मणती॥ तरीजडइंद्रियेंत्यांतेंश्रुती॥ ह्मणतीज्ञानेंद्रि
यें॥१६॥ नेत्रींलावितांउपनेत्र॥ तरीपाहातीतेतो नेत्र॥ चित्पदेंब्रह्मचैतन्यमात्र ॥
विषयप्रकाशीचिच्छक्ती ॥१७॥ शुद्धचित्पदेंजेंचैतन्य॥ तेंचिब्रह्मधर्महीन॥तेथेंचि
च्छक्तियोगेंज्ञान॥ वृत्तिरूपहोय॥१८॥ हृदयभेदितीबाण॥ तेबाणहरितीप्राण॥तथा
पिसामर्थ्यचिंकारण॥ धनुर्धर॥१९॥ चिच्छक्तिनह्मणावेंचैतन्य॥ आणिचैतन्यआप
णधर्महीन॥ योगदोघांचाअन्योन्य॥ बाह्यव्यवहारतेसमयीं॥२०॥ चित्पदेंशुद्धज्ञान
॥तेंचिकालत्रयींविद्यमान॥ तेंपरब्रह्मधर्महीन॥ सत्पदेंह्मणावें॥२१॥ ॥तोचिरूप

ळआनंद॥सकळआनंदाचाकंद॥ इत्यादि संमतिकरून विशद॥ कथिलेंशुद्धतुजला
गीं॥९५॥एवंऐसातूंसच्चिदानंद॥त्रिशब्दार्थेएकप्रसिद्ध॥ निरोपिलेंजेंरहस्यअगा
ध॥तोअर्थावबोधदृढधरी॥९६॥ अरेजेंस्फुरवघनअविनाश॥शुद्धज्ञानस्वप्रका-
श॥निर्विकल्पनिराभास॥ कदाविनाशज्यानसे॥९७॥जेंअनंतअपार॥ सर्वाश्र
यनिराधार॥ज्ञानाऽज्ञानाहूनिपार॥ शुद्धसाचारनिजज्ञान॥९८॥ जेनिर्विकार
परमामृत॥निरामयआनंदभरित॥तत्वंपदाव्यतिरिक्त॥असिपदआदतनामजे
थें॥९९॥जेंनित्यसर्वदानिरंतर॥व्यापोनिअसेबाह्यांतर॥जाहूनिरितेंअणुभर॥
नसेसाचारब्रह्मांडीं॥१००॥जेंसर्वचिंही आद्य॥जेंब्रह्मादिकांसीपरमवंद्य॥जेंभे
दतांशास्त्रगद्य॥अभ्यासपद्यवोसरती॥१०१॥जेंसर्वदानिर्विकार॥जेंस्फुरवाचेंही
स्फुरवसार॥जेंज्ञानाचेंज्ञानआगर॥जेंअतिथोरथोराहुनी॥२॥जेथेंशून्यत्वाचा
ग्रास॥जेंसर्वसाक्षीनिराभास॥साक्षित्वाचाहीनिरास॥ होयजयासनिर्द्धारितां
॥३॥जेथेंसर्वचीनाहीं॥तेथेंसर्वसाक्षित्वहेकायी॥ह्मणोनिजयानिर्द्धारितांपाही
॥आटतीसर्वहीविचार॥४॥ जेंसर्वदाअजरामर॥ज्यासह्मणतीपरात्पर॥ तेंतूंब्रह्म
निराकार॥जाणनिर्द्धूरशिष्यवर्या॥५॥ज्यालागींहोऊनिनिष्काम॥करितोय
ज्ञादिककर्म॥ब्रह्मचर्यादिआश्रम॥वानप्रस्थपरमकठिणजो॥६॥ज्यालागींअं-

तःकरणशुद्धी॥ ह्मावयाकीजेतपसमृद्धी॥ वर्णाश्रमाचारविधी॥आचरणसिद्धीबो
धार्थज्या॥७॥ ज्यालागींधरिजेविरक्ती॥ज्यालागींकीजेसत्संगती॥ ज्यासींहो
तांअभेदभक्ती॥ चत्वारमुक्तीमगफोल॥८॥ ज्यालागींसद्गुरुचरणसेवा॥करु-
निदृढतरभावअसावा॥ न्यूनसर्वथाकधींनसावा॥ दग्धदेहपातह्मावातोंवरी
॥९॥ असोऐसेंजेंपरमसार॥ सकळयोग्यांचेंगुह्यथोर॥ तेंतूनिगाशिष्यानिर्वैर
॥ब्रह्मसाचारकैवल्यरूप॥१०॥ ऐसेंनिर्धारेंजाणोनी॥देहात्मबुद्धिनिरसुनी॥
स्फुरवरूपराहेंचिद्घनीं॥ब्रह्महोऊनिब्रह्मरूप॥११॥ अगाआदिमध्यअवसानी
॥तूंब्रह्मचिअससीभरंवसेनी॥ नवेंहोणेंतुजलागुनी॥नसेपरिमनींभ्रमनध-
री॥१२॥ तोमनभ्रमजावयार्थ॥ होयह्मणिजेहासंकेत॥ एन्हवींतूंसदोदित॥
अससीनित्यपरात्पर॥११३॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥श्रवणेपुरतीमनोरथ॥
श्रीरघुनाथगुरुचरणींअध्यायसुनिश्चित॥मौनीस्थापितषष्ठहा॥११४॥ ॥
॥छ॥ ॥श्रीसच्चिदानंदार्पणमस्तु॥ ॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ आतां सिंहावलोकनें करून आत्मा सच्चिदानंद जो तो मी
च होय ऐसें तुज स्पष्ट कळावयास अल्प विस्तारें पुनः त्रिपदार्थ वर्णितों १ हे शिष्या
प्रथम तुज सद्रूपत्व तें ऐसें कालत्रयीं अबाध्यमान मायाऽविद्याकल्पित सर्व वस्तूंचे
अधिष्ठानलें करून जें विद्यमान तें सद्रूप जाणावें २ यासी श्रुत्यादिक ही प्रमाणें-
आहेत तरी त्या श्रुति येथें लिहिल्या नाहींत त्यांतील कांहीं भावार्थ स्मरण व्हावया
ससांगों ३ सत्याचें जें सत्य॥ जें सत्य तोचि आत्मा॥ सत्य आणि ज्ञान आणि अनंत
ऐसा अनेक श्रुत्यर्थी आत्मा सद्रूपलें वर्णिला आहे॥ तैसाच या प्रकारें अनेक स्मृति
ही बोलतात तींही वचनें बोधार्थ कांहीं दर्शऊं ४ नाभावो विद्यते सतः॥ नित्यः सर्व
गतः स्थाणुरचलोयंसनातनः॥ अविनाशीतु तद्विद्धि येनसर्वमिदंततं॥ अहमेवास
मेवाग्रेनान्यद्यत्सदसत्परं॥ पश्चादहंयदेतच्चयोवशिष्येतसोस्म्यहं १ इत्यादि श्री
भगवतोक्त गीता पुराणादिकांचे ठायीं ही स्मृतिवचनें आहेत॥ केवळ सद्रूपत्वीं श्रु
ति स्मृतीच प्रमाण आहेत ऐसें नाहीं अनुभवही सर्व लोकीं आहे॥ तुझें नित्यत्व
तूंची स्मरोन बोलसी तेंही सांगों ५ अपरोक्ष ज्ञानाचे पूर्वी तूं वदत होतास कीं, पूर्व
जन्मांतराच्या ठायीं म्यां किंचित् दान धर्म केला नाहीं म्हणून इहजन्मीं रोगादियु
क्त दारिद्र्य अनुभवितों हे॥ तद्वत् वर्तमानकाळीं ही कांहीं दान धर्म करण्यास अ

शक्त झालों तर देहपतना नंतर नरकादि दुःखें होतील ऐसा स्वकीय आपला सु
कृत दुष्कृतानुसार फलभोगाचा विचार करीत अससी तेव्हां तूं नित्यच होस ६
आत्मा तूं पूर्वी मृत होऊन जर अनित्य असतास तर इहजन्मीं सांप्रत पूर्वजन्मां
तर सुकृत दुष्कृत न स्मरतास ॥ यदर्थी आणिक श्रीभगवद्गीता वाक्यें ही प्रमाण
आहेत तेंही सांगों ७ देही नित्यमवध्योयं ॥ वासांसिजीर्णानियथाविहायनवानिगृ
ण्हातिनरोपराणि ॥ तथाशरीराणि विहायजीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही ॥
॥१॥ नजायतेम्रीयतेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभवितावान भूयः ॥ अजोनित्यः शा
श्वतेयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे ॥२॥ ॥टीका श्रीवामन ॥ वस्त्रेंजुनिटा
कुनिजेविदेतो ॥ शरीरधारीनर अन्यघेतो ॥ कलेवरेंटाकुनिजीवजीर्णे ॥ घेतोनवीं
अन्यअनेकवर्णे ॥१॥ नहाहोतोमरतोवाकधींही ॥ देहासंगेंहोउनीहोतनाहीं ॥अ
जानित्याशाश्वताया पुराणा ॥ देहादृश्यामारितांमारवेना ॥२॥ देहधारीनहाव
ध्यसर्वदेहांत भारत इत्यादि श्रीभगवन्वचनें अनुभवसहवर्तमान प्रमाण आहे
त ॥ तस्मात् आत्मातूं श्रुतिस्मृति अनुभवें करून सत्तारूप नित्य अविनाश हेंसि
द्ध होय ऐसें सद्रूप दर्शविलें ॥ आतां चिद्रूप कैसें तें दर्शऊं ८ हे शिष्या जो तूं सद्रू
अविनाश आत्मा तोची स्वप्रकाशकत्वें करून ज्ञानस्वरूप अन्य अपेक्षा न करि

स्वस्वरूपीं कल्पित मायाऽविद्यादि सर्व जड पदार्थांस प्रकाश करिसी ह्मणून चि
द्रूपत्वें बोलिजेतोहेस ९ यदर्थीं श्रुत्यादिकही प्रमाणें आहेत ॥ तेकांहीं श्रुतिवाक्यें
जेथ्यांतील भावार्थ सांगों ॥ त्याच्या भासें सर्व जग हें शोभतें ॥ तेची ज्योतीची ज्योति
॥ तोचि विज्ञानमय पुरुष प्रज्ञान घन आत्मा इत्यादि श्रुत्यर्थ आणि १० यदादित्यगतं
तेजो जगद्भासयतेखिलं ॥ यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमामकं ॥ ३ ॥ नतद्भासयते
सूर्योनशशांकोनपावकः ॥ यद्गत्वाननिवर्त्तंतेतद्धाम परमंमम ॥ ४ ॥ ॥ टीका श्री
वामन ॥ तेजजेंचंद्रसूर्याग्नि तेजिहिजेजगासह ॥ प्रकाशी विषयासर्वा माझेंतेंतेज
जाणतें ॥ ३ ॥ त्यापदाचंद्रसूर्याग्नि हेकोण्हीन प्रकाशती ॥ जेपावल्यानसंसारमाझें
परमधामते ॥ ४ ॥ इत्यादि श्रीभगवतोक्त स्मृतींतही स्वप्रकाशत्व आत्म्यासी बोलि
लेंची आहे ॥ तेसा अनुभवही तुज आहे तो सांगों ११ माझें शरीर स्थूल होतें तें सां
प्रत कृश झालें ॥ नेत्र माझे स्वच्छ तेजयुक्त होते ते वर्तमानकाळीं अंधेमांद्यत्व पाव
ले ॥ माझें अंतःकरण समाधान होतें तें आतां क्षोभादि युक्त आहे ॥ इत्यादि सर्वदे
हेंद्रियव्यापार आगमापायी स्वप्रकाश प्रज्ञानें करून तूंचसर्वांसी जाणतोहेस
१२ विज्ञाता जाणता आत्मा जो त्यास कोण जड वर्ग जाणावेयास समर्थ होतील ऐ
सें अनेक श्रुत्यर्थ आहेत ॥ जागृदादि अवस्थात्रयास तूंच जाणसी देहेंद्रियादि अ

नात्म भूत तुज हे नजाणती ॥ तेव्हां तद्विलक्षण ज्ञानघन साक्षी चिद्रूपतें तूंचि होस १३ ॥ आत्मा तूं अचिद्रूप असलास तर देहेंद्रियादिकासींचेतनत्व न होऊन स्वस्वव्यापाराची असिद्धि होईल ॥ स्वकीयतवरूप ज्ञान घन चिद्रूप आहे म्हणोन सकलदेहेंद्रिय बुध्यादि जड हे स्वकर्मवशें स्वात्मसन्निधि मात्रें चेतनत्वातें पावून स्वस्वव्यापारीं वर्तताहेत १४ जेवीं रविसन्निधानें लोक व्यापार करितात तद्वत् ॥ तस्मात् तूंची आत्मा चित्सत्तारूप ॥ हे शिष्या जो तूं चित्सत्तारूप आत्मा येथें मायाऽविद्या कल्पित द्वैतमिथ्या तेव्हां सकलदुःखरहित अखंडाऽद्वितीयत्वेंनिरुपाधिक निरतीशयसुखरूपत्वें आनंद जो तो तूंचीहोस १५ आनंदच ब्रह्मात्मा ये विषयींही श्रुत्यादिक प्रमाणें आहेत त्याकांहीं श्रुति जा त्यांतील भावार्थ सांगों १६ विज्ञान आणि आनंदब्रह्म ॥ आनंदापासून निश्चयेंही भूतें उत्पन्न होऊन आनंदींच जीवनपावून पुनः आनंदींच लय पावताहेत ॥ जो निश्चेय भूमा तो सुखहेंसिद्ध ॥ आतां आनंदरूपत्व कैसें तें दर्शवूं ॥ चिह्नेय अल्पसुख नव्हे ॥ इत्यादि श्रुत्यर्थ आणि १७ सुखमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियं ॥ यस्मिन्स्थितोनदुःखेनगुरूणापिविचाल्यते ॥२॥ बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्माविंदत्यात्मनियत्सुखं ॥ सब्रह्मयोगयुक्तात्मासुखमक्षय्यमश्नुते ॥३॥ ॥टीकाश्रीवामन॥ तेथें अनंतसुखजें बुद्धिग्राह्य

अतींद्रिय॥ नचलेथोरदुःखेंही पावताजासुखिस्थिति॥२॥ स्पृहानबाह्यविषयी
स्वरूपींपावतोसुख॥ ब्रह्मयोगीयुक्तचित्ततोभोगीसुखअक्षय॥३॥ इत्यादि
श्रीभगवानोक्तस्मृतिआणि इयमात्मापरानंदपरप्रेमास्पदंयत्तः॥ इत्यादिश्री-
विद्यारण्याचार्यवचनेंही आहेत॥ आत्मा आनंदरूपच बोलतात तैसा अनुभव
ही आहेतोसांगों१८ सुषुप्त्यादिकांचे ठायीं आनंदरूपत्वेंची निमग्न निरतिशयसु
खस्वरूपत्वें निर्विकल्प आहेसहें पूर्वीही तुज निरोपिलें॥ अनुभव प्रत्यक्ष आहेच तै
साचि सर्व प्राणी बाल आबाल वृद्धांसहीं अनुभव आहे॥ निद्रेंत सुखस्वरूपत्वेंच अ
सतात तेव्हां आत्मातूं आनंदरूप हें प्रसिद्ध१९ वस्तुतः सत् तेंचि चित् आणि-
चित् तेंचि आनंद ऐसा सच्चिदानंद जो तो त्रिभागहीन एकरस आत्मा तूंचि सि
द्ध च ऐसें जाणावें २० अद्वैत सच्चिदानंद आत्मा जो तूं तव प्रतियोगी दृश्य हे अनृ
त जड दुःखरूप ऐसें जाणावें॥ अनृतादि युक्त हें कैसें तेंही सांगों २१ दृश्य अनृत
म्हणजे कालत्रयीं अविद्यमान तेंचि हे व्यष्टिसमष्ट्यात्मक जग होय॥ तव सद्रूपा
धिष्ठानास्तवनित्यवत् ऐसें भासतें॥ जेसें रज्वादि सत्तें करून सर्पादिक सत्य
वत् भ्रांतीस्तव भासत आहेत॥ तद्वत् आत्मसत्तामात्रें करून जग भासतें तथा
पि जड नश्वर स्वतः हे ज्ञानरहित स्वात्मचैतन्ययोगें प्रकाशतें २२ जेसें अग्निसं-

योगे लोहो पिंडास उष्णत्व प्रकाशत्व भासतें ॥ तद्वच्चैतन्यात्म योगें चेतनवत् दृश्य
भासतें तथापि जडच होय हें सिद्ध २३ दृश्य दुःखरूप ह्मणजे त्रिविधतापात्मक का
मक्रोध शोक मोहादि युक्त अति विकारी ऐसें जाणावें ॥ आत्मसुखाचे नियोगें
विषयगत सुख सुखरूपवत् ऐसें भासतें तथापि नश्वरत्वें करून दुःखरूप
च होय सुख नव्हे २४ एवं अनात्मभूत व्यष्टि समष्ट्यात्मक नामरूपात्मक सकळ
जग हें याचें लक्षण अनृत जड दुःखरूप ॥ आणि ब्रह्मात्मस्वरूप याचें लक्ष-
ण सच्चिदानंदरूप ऐसें जाणावें २५ जैसें प्रकाश अंधकार यांचें अन्योन्य विल
क्षणत्व तैसेंच आत्मानात्म स्वरूप परस्पर विलक्षण जाणोन ॥ आत्मत्वीं जें अ
ज्ञानें करून आरोपिलें दृश्य धर्मतें सर्व मृषाची ऐसें जाणावें २६ यदर्थी श्रीशं
कराचार्य वचन ही आहे कीं सच्चिदानंद हें ब्रह्मरूप आणि नामरूप हें जगद्रूप
तें वाक्य ही सांगों २७ श्लोक ॥ अस्ति भाति प्रियं रूपं नाम चेत्यंशपंचक ॥ आद्यत्रय
यं ब्रह्मरूपं जगद्रूपं ततो द्वयं ॥ ४ ॥ ॥ टीका श्रीपानपात्र ॥ असणें भासणें प्री
ति ब्रह्माचें रूप हें त्रेय ॥ रूप आणिक जें नाम जगाचें रूप हें द्वय ॥ अस्ति ह्मणजे विद्य
मान् ॥ भाति ह्मणजे प्रकाशमान् ॥ प्रिय ह्मणजे प्रेमास्पद ॥ रूप ह्मणजे पृथु
बुघ्नोदरादिक ॥ नाम ह्मणजे घट इत्यादिक ऐसें हें अंशपंचक होय ॥ हें आहे हें

भासे हें प्रिय हें नाम हें रूप या अंश पंचका वांचून व्यवहार न घडे ॥ यास्तव लो
कव्यवहारविषय रूप समस्त वस्तु सच्चित्सुख रूप नाम लक्षणांश पंचकात्मक
च देखिजेला ॥ यामध्यें सत् चित् आनंद हे आद्यांशत्रय ब्रह्म होय ॥ रूप नाम हें द्वि
य जगाचें स्वरूप होय २८ बोलिला जो अर्थ त्याचेच अन्वय व्यतिरेकें स्पष्ट करितों
॥ श्लोक ॥ खंवाय्वग्निजलोर्वीषु देवतिर्यङ्नरादिषु ॥ आभिन्ना सच्चिदानंदा
भिद्येते रूपनामनी ॥५॥ ॥ टीका पानपात्र ॥ आकाशादिमत्वा भूतीं देवप
श्वादि भौतिकीं ॥ सच्चिदानंद हें एक रूपनाम पृथक् पृथक् ॥५॥ आकाश वायु ते
जजलपृथ्वी संज्ञक भिन्नभिन्न पंच महाभूतें जीं यांच्या ठायीं ॥ आणि देवपशु
मनुष्यादि भिन्नभिन्न भौतिकें जीं यांच्या ठायीं ही वर्तमान सच्चिदानंद नामक
हे अंश अभिन्न होत ॥ ह्मणजे घट आहे पट आहे इत्यादि त्या सर्व पदार्थांचें आहे
आहे ऐसें अस्तित्व एकरूपच वर्ततें हें ब्रह्मीचें विलक्षण ॥ एवं घट आवडतो पट
आवडतो ऐसी सर्वत्र एक प्रीति आहे हें ब्रह्मीचेंच आनंदलक्षण ॥ एवंहें लक्ष
णत्रय अधिष्ठानरूप ब्रह्म होत्सातें आवरणशक्तीनें जडतादात्म्यातें पावून ॥
नाम रूपात्मकच काय ऐसें वाटतें ॥ परंतु विवेकें पाहतां शब्दरूपात्मक भेद जेडा
चाच होय ॥ एवंच आकाशादि महाभूतांचे ठायीं किंवा पशुपक्षी इत्यादिक भौति

कांचेठायींरूपआणखी नामभिन्नभिन्नहोय अतएव तें जगाचें स्वरूपलक्षण
॥ पटरूपाहून घटाचें रूपनामभिन्न ॥ घट ऐसें नाम जें त्याहून पट नामभिन्न ॥
एवंच घटाच्यारूपनामाहून पटाचें रूपनामभिन्न ऐसें परस्परें भिन्नरूपनामेंही
विवर्तरूपहोत्साता अविद्यायोगें चैतन्यगतच काय ऐसें वाटतें ॥ विवेकावां
चून तद्भिन्न ऐसें कळेना ॥ एवंइत्यादि संमति मुखें कथिलें तें दृढ जाणावें ॥२९॥
इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ ॥ श्रवणेंमोक्षहोयत्वरित ॥ श्रीगुरुरघुनाथचरणींअ-
ध्यायअर्पिता ॥ मौनीसकनिश्चितसप्तमहा ॥७॥
॥ ७॥

॥ श्रीसच्चिदानंदार्पणमस्तु ॥

॥ ७॥
॥
७

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ आतां अधिष्ठान सच्चिदानंद ब्रह्म जें याच्या ठायीं कल्पि
त नाम रूपात्मक जगदुद्भव कैसा अद्वैत स्वरूपीं द्वैत कल्पना कैसी झाली ॥ आणि मा
या ही सत किंवा असत ॥ तत्कार्य जग जें याचें उपादान कारण ब्रह्म हें कैसें ॥ इत्यादि
कळावयास शिष्य आशंका घेऊन प्रश्न करितो १ आशंका ॥ नाहो निर्विकल्प निर्वि-
कार सच्चिदानंदाद्वैत अखंडानंत ब्रह्म जें याच्या ठायीं कल्पना उत्पन्न होऊन नाम
रूपात्मक जग उत्पन्न कैसें झालें ॥ आणि समस्त दृश्य प्रपंच जो याचें उपादान कार-
ण ब्रह्म तें कैसें २ केवळ ब्रह्माशींच बहुत्व हावें ऐसी कल्पना झाली म्हणावी तर नि
र्विकल्पासी कल्पना विकार कैसा कल्पावा ॥ कल्पिलातर निर्विकारत्व हानि दिसो
नयेत्ये ॥ तेव्हां नामरूपात्मक जगदुद्भव कैसा झाला ऐसी आशंका ईस उत्तर सां
गावें ३ हे शिष्या निर्विकार ब्रह्म जें याची स्वाश्रया अनादीसा तत्वें करून सवि
कल्पिकात्म भूता विविध परिणाम सामर्थ्यवति विक्षेपा वृत्तिरूप का अनिर्वचनी
य कोणी एक शक्ति आहे तीसच प्रकृति आणि माया आणि अविद्या इत्यादि नामें
करून बोलताहेत ४ ऐसीजे अनर्वचनीय माया ती ब्रह्म चैतन्य सत्ता मात्रें करून
कल्पित नाम रूपात्मक सकल जगद्रूप कार्य उत्पन्न करितें ॥ वस्तुतः पारमार्थिक
ब्रह्मस्वरूप अक्रिय निर्विकल्प हें सिद्ध होय ५ जैसें चुंबक सन्निधानें लोह च

तेंतेवी जडरूपमाया चैतन्ययोगें चलनत्वातें पावून सकल ब्रह्मांड उत्पन्न करितें ती माया द्विधा स्वरूपवती ऐसेंहें पूर्वीही कथिलें आहे सांप्रत प्रसंगीं आलें म्हणून पुनः ही सांगों ६ एक शुद्ध सत्वात्मक माया ॥ दुसरी मलीन सत्वात्मक अविद्या ॥ त्यांत शुद्ध सत्व मायोपाधियोगें तदधिष्ठान भूत तत्प्रतिबिंबित ब्रह्मचैतन्य जें तोच ईश्वर सर्वज्ञत्वादि गुणवान् सर्व नियामक उत्पत्ति स्थिति प्रलयादिक सर्व कर्तृत्व अनेक सिद्धि सामर्थ्यवान् मायोपाधिवशात् सर्वेश्वर ऐसा बोलिजेतो ७ मलिन सत्व अविद्योपाधियोगें तदधिष्ठान भूत तत्प्रतिबिंबित चैतन्य जें तोच जीव किंचित् ज्ञत्वादि गुणयुक्त ऐसा बोलिजेतोहे ८ एवं सर्वनामरूपात्मक प्रकृति कार्य जगद्भास जो त्यास तदधिष्ठान भूत सद्रूप ब्रह्म जें तें उपादान कारण ऐसें निश्चयें जाणावें ॥ जैसा घटजो त्यास अधिष्ठान भूत आदि मध्य अवसानीं मृत्तिकाच उपादान कारण सत्य होय तद्वत् ९ तेंही उपादान त्रय प्रकार आरंभ परिणाम आणि विवर्त्त इत्यादि ॥ त्यामध्यें विवर्त हेंच उपादान सिद्ध होय ॥ इतर दोन पक्ष हे अनुभव शास्त्र विरुद्ध म्हणोन प्रमाण न होत ॥ ते उभय स्वस्वरूप दृष्टांतासी अयोग्य कैसें तेंही सांगों १० परिणाम म्हणजे पूर्व स्वरूप परित्याग होऊन अन्य स्वरूपांतर होतें पुन्हा पूर्व स्वरूपोपलब्धी न होय जैसें दुग्धाचें पूर्व मधुर स्वरूप परित्याग होऊ

न अन्यद्ध्याकारें परिणाम होतो ॥ पुन्हा दुग्धमधुर स्वरूपोपलब्धि न होय तद्वत् ॥
ऐसा हा परिणाम वादस्वरूपीं न घडे ॥ दुसरा आरंभवाद तोही अयुक्त ॥ कैसा तोही
सांगों ११ आरंभवाद ह्मणजे आरंभवादी जे ते कार्य कारणाचा भेदच सत्य मानिता
हेत ॥ कारण गुणाहून कार्य गुण विलक्षण वेगळा ॥ जैसा तंतु कारण जो यापासून
पटकार्य उत्पन्न होतो ॥ परंतु कार्य कारण गुणाची अर्थक्रिया विरुद्ध ह्मणजे भिन्न
मानितात १२ तंतुपासून उत्पन्न पट कार्य जो त्यास आणिक पट न करवे ॥ आणि प
टाचें कार्य आवरणादिक हें तंतूचेनी न करवे ॥ ऐसा कार्य कारण गुण भेदच खरात्म
णतात मिथ्या आभास मानीत नाहींत ॥ तेव्हां आरंभवाद हाही येथें न घडे १३ एवं
ऐसे आरंभपरिणाम उभय मत वाद हे वस्तूसीं न घडत त्याहून विलक्षण तिसरा आ
भास मात्र विवर्त हाच वेदांतमतें सिद्ध होय तोही विषद सांगों १४ ब्रह्मात्म स्वरूपया
चे ठायीं जगद्भास हा विवर्तच सत्य ॥ विवर्त ह्मणजे जैसा रज्जूचे ठायीं आरोपितस
र्पाभास भासतो तद्वत् जाणावा १५ आशंका ॥ नाहो रज्जूसांगे अकार रूप आहे ह्म
णून तद्वत् तेथें सर्पाभास होतो ॥ ब्रह्मस्वरूप तर निरंश निराकार तेथें आकार रू
प जगद्भास कैसा विवर्त भास तो ऐसी आशंका ॥ इयेस उत्तर सांगावें ह्मणशील न
र अन्य दृष्टांत करून सांगतों तें ऐक १६ जैसें निरंश निराकार आकाश जें याचे ठा

यीं नीलकटाह कढई सारिखा पालथा मिथ्या भ्रमरूप विवर्त भासतो ॥ तद्वत् निरंश निराकार ब्रह्मी ह्मा रज्जु सर्पवत् मिथ्या जगद्भास विवर्त भासतो. रज्जु दृढ जाण-ल्यास सर्प भ्रमाचा नाश होतो ॥ तैसा ब्रह्मस्वरूपाचा अपरोक्ष साक्षात्कार दृढ जालिया जगद्भ्रम ही मिथ्या होऊन त्याच्या सत्यत्वाचा नाश होतो १७ आशंका नाहो रज्वादिक स्वरूपें करून यथार्थ दृढ जाणलीया तत्समयीं च सर्पादिक भ्रम निःशेष भासतच नाहीं ॥ आणि येथें अनुभव तर विद्वत् ज्ञाते जे त्यांस ब्रह्म सा-क्षात्कार ही दृढ झालीया नंतर पुन्हा जगद्भास भासतो ॥ आणि तत् भ्रमात्मक सक लदेहेंद्रियादि व्यापार सिद्ध ही होतो ॥ सर्पादिवत् या भ्रमाचा लोपच कां होत नाहीं ऐसी आशंका इयेस उत्तर सांगों १८ हे शिष्या निरोपाधिक भ्रम हा ज्याचे ठायीं ते थें यथार्थ अधिष्ठान जाणलीया पुन्हा आरोपित भ्रम जो तो न भासे ॥ रज्वादिकीं हा निरोपाधिक भ्रम होय ॥ ह्मणोन रज्वादिक ओळखिल्या पुनः निःशेष सर्पादि क न भासतें १९ येथें तर ब्रह्मात्म स्वरूपाच्या ठायीं सोपाधिक भ्रम अनिर्वचनीय माया उपाधि आहे ॥ तदुपाधिवशात् मृगजळवत् मिथ्यत्वें करून जगत् भ्रम भा सतो परंतु त्याचे ठायीं सत्यत्व बुद्धि नाहीं २० आरक्त कुसुमोपाधि योगें स्फटिकम णी आरक्त गमला तथापि तदभिज्ञ स्फटिकास स्वच्छत्वेंच जाणतात त्याचे ठायीं

आरब्धत्व हा मिथ्या विवर्तरूप कुसुमोपाधिक भ्रम योगें प्रारब्ध भोग क्षय होय ॥
तो पावेतों दग्ध पटवत् अंतःकरणादि त्याच्या ठायीं स्वप्रकाश योगें जगद्भ्रम भास
लात थापि मिथ्याच होय अधिष्ठानीं सत्य नव्हे ॥ जागृतींत स्वप्न भास स्फुरतो परी वि
चारवंत पुरुष मिथ्याच ह्मणतात तद्वत् २१ आशंका ॥ नाहो ब्रह्मात्म स्वरूपजें याच्या
ठायीं दुसरी उपाधिरूप माया आहे ऐसें ह्मणतां तेव्हां द्वैत हें सिद्ध झालें ॥ मग अद्वैत
प्रतिपादन कैसें ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं अद्वैतच सिद्ध होय द्वैत मिथ्या तेंच सां
गों २२ हे शिष्या अखंडानंत अद्वैत ब्रह्म जें याच्या ठायीं कल्पितात्म भूताशक्ति अनि
र्वचनीय ह्मणजे मिथ्या माया ॥ हें कदाही स्वरूपासी द्वैत न करी जैसी शरीराश्रित
मिथ्या छाया ही शरीरासी द्वैत नकरी तद्वत् ॥ आतां माया हे सदसदत्वें विचारें करून
पाहातां ही अनिर्वचनीय मिथ्याच कोण्याही विचारें निर्धारिकेला नव जाय तेची वि
शदसांगों २३ जरी माया संत ह्मणावी तर जे संत वस्तु ते कालत्रयीं अबाधित ॥ तैशी
तरही नित्य नव्हे इयेच्या सम्यक् ज्ञानें बाध होतो नश्वरत्व पावते ॥ तेव्हां संत कैसी
ह्मणावी २४ असंत ह्मणावी तर जगद्रूपं कार्यरूपें त्रिकाळींही निःशेष न भासावी ॥
खपुष्पवंध्यापुत्रवत् निःशेष नसावीच ॥ तैसी तरही न दिसे प्रत्यक्ष विश्वाकार कार्य
रूपें भासते ॥ तेव्हां असद्रूपही न बोलावी २५ माया च्या अस्तित्वाचा संता संत पदें नि

धीर केला नवजाय॥ आतां सदसद्रूप ईस मानावी तर हेंही विचारें न घडे॥ कारण कीं शास्त्रनिर्धारीं दोनच पदार्थ बोलावयास आहेत॥ एक सत्पदार्थ आणि एक असत्पदार्थ॥ परी एकाशींच संताऽसंतत्वें बोलणें ऐसा अर्थ नघडे ॥ यदर्थीं श्रीभगवद्गीता प्रमाण सांगो २६ नाभावो विद्यते सतः संततें कधिही असंत नव्हे॥ नासतो विद्यते भावो॥ असंततें कधिंही संत नव्हे॥ ह्मणोनि संताऽसंत पदार्थ जेथूंन एकाशीं उभयार्थ संताऽसंतपणा न घडे॥ एवं या प्रकारें करून माया सदसद्रूपही नबोलावी २७ ऐसी सद्रूपत्वें अथवा असद्रूपत्वें भिन्नत्वें अथवा अभिन्नत्वें इत्यादि अनेक विकल्पें करून इयेचा निर्धार केला नवजाय ह्मणोन माया अनिर्वचनीय मिथ्याच मृगजलवत् ऐसी जाणावी॥ ऐसेंच इयेचें अनिर्वचनीयत्व विचारें करून दिसतें॥ जें विचारें करून सदसतत्वें निर्धार केला नवजाय तेंच अनिर्वचनीय ऐसें जाणावें २८ अनिर्वचनीय ह्मणजे मिथ्या॥ जेसें शुक्तिका रजत॥ किंवा स्वप्न किंवा मृगजळ इत्यादि यांस संत ह्मणावें तर सवेंच नाश होतो॥ असंत ह्मणावें तर मिथ्यत्वें करून भासताहेत॥ ह्मणोनि सदसतत्वें बोलावयास योग्य नाहींत तेचि अनिर्वाच्य ऐसें बोलावें २९ तैसीच माया हे सदसत्वें बोलण्यास अनिर्वाच्य मिथ्याच ऐसी जाणावी॥ कांहीं नाहीं ती माया॥ विद्या नाहीं ती अविद्या

॥यदर्थी अन्यत्र ग्रंथसंमतही आहे तेंही सांगों॥ संम० आत्मानात्म०॥ यामा
सामाया॥ यानविद्यतेसाऽविद्या॥ इत्यादि ग्रंथवचनेंही आहेत॥ माया मिथ्या
च ऐसी जाणावी ३० आणि इच्या अनादि भूत प्राग् अभावाचा घटवत् नाश ही दे
खिजेतोहे॥ जैसा घटजो याचा प्राग् ह्मणजे पूर्वी अभाव नंतर कालांतरें भास
तो॥ तोभावतेव्हां प्राग् अनादि अभावाचा नाश होतो तैसाच मायेचाही अना
दिभूत प्राग् अभावाचा नाश होतो॥ मध्येंच जगत्कार्य रूपें भासतें तथापि अनि
र्वाच्य मिथ्याच ऐसी जाणावी ही ब्रह्मीं कधींही सत्यत्वें नसेची ३१ आतां ब्रह्मासी मा
याभिन्न ह्मणावी तर अखंडाऽनंत ब्रह्म देशकाल वस्तु परिच्छेद रहित अनंतत्व
करून व्याप्तच आहे॥ त्याहून अणुमात्र ही स्थलरिकामें कोठेंच नाहीं॥ ब्रह्माव्य
तिरिक्त अब्रह्म देश कोणता॥ जे तेथें सद्भयत्वें माया राहील ऐसें तर न दिसे॥ ब्र
ह्मस्वरूपहें अद्वैत एकरस ऐसें अनेक श्रुति बोलतात॥ एकच अद्वैत ब्रह्म त्या
चेठायीं नानात्व हें किंचित् नसे ऐसे श्रुत्यर्थ सिद्धांत आहेत॥ ऐसें असतां ब्रह्मा
हून व्यतिरिक्त स्वतंत्रत्वें कोण्या देशी काय स्वरूपें करून माया आहे जे त्या व
रून ब्रह्मासी द्वैत मानावें॥ ऐसें तरी नसेची तेव्हां माया त्याहून भिन्न द्वैतत्वें आ
हेहें कदाही नघडे ३२ आतां ब्रह्मीं अभिन्न माया ह्मणावी तर ब्रह्मा ऐशी माया

असावी॥ ब्रह्म जेसें स्वप्रकाश निर्विकार तैशीच हेही तन्निष्ठ असावी प्रपंचाकारें कार्यरूपें नामरूपात्मक अकारास नयावी तैसी निर्विकार तरी हे नव्हे॥ तेव्हां ब्रह्मासी अभिन्नत्वें नघडे ३३ मायाब्रह्मासी भिन्नाऽभिन्न ह्मणावी तरी हेही ह्मणणें अयुक्त॥ जें निश्चयें भिन्न असतें तें कदाही अभिन्न नसतें॥ आणि निश्चयें जें अभिन्न असे तें कदाही भिन्न नसे॥ एकाशींच भिन्नाऽभिन्नत्वें बोलणें हें अयोग्य ३४ एवं भिन्नाऽभिन्न विलक्षण अनिर्वचनीय ह्मणजे मिथ्या माया इचा कोणताही निर्धार सदसदत्वें किंवा भिन्नाऽभिन्नत्वें करावयास विचारें सत्यत्व नाहींच॥ अनादि अनिर्वचनीय मिथ्याच जाणावी सत्य नव्हे ब्रह्म अद्वैतच हासिद्धांत ३५ आतां कार्यरूप जगद्भास जो त्याहून आणि आश्रयभूत ब्रह्म जें त्याहून-या उभयाहून ही माया विलक्षण अनिर्वचनीय वेगळीच ऐशी जाणावी॥ ब्रह्मासी भिन्नाऽभिन्नत्वें बोलावयास योग्यच नव्हे॥ हेंच स्पष्ट कळावयास अग्निशक्ति दृष्टांतें करून सांगों ३६ जैशी अग्नीची दाहकशक्ति अग्निनिष्ठ असोन स्फोटादि कार्यजनिते॥ परंतु अग्नेस्वरूपाहून पृथक् वेगळी भेदें करून मूर्तिमंत शक्ति आहे ऐसी उपलभ्यमान् होत नाहीं ३७ अथवा अग्नीच शक्तिरूप आहे॥ अग्नि आणि शक्ति ऐसें उभय नाहींच॥ तन्निष्ठ विलक्षण शक्ति आहे ऐसी कशावरून

जाणिजे ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं कार्यावरून कारण जाणिजेतें ॥ अ
ग्निनिष्ट दाहक शक्ति कारणरूप कोणी आहे ह्मणोन स्पर्श होतांच स्फोटादि
क कार्य उत्पन्न करितें तेव्हां कार्यावरून कारणरूप शक्ति आहे ऐसें अनु
मान कळतें ॥ अग्नीसच्च शक्ति ऐसें ह्मणावें तर मणिमंत्रौषधादि सिद्धिसामर्थ्यें
शक्तीचा प्रतिबंध करून प्रत्यक्ष लखलखीत अग्नि हस्तावर घेतात ॥ तेथें स्फो
टादिक कार्य उत्पन्न होत नाहीं तेव्हां शक्तीचाच प्रतिबंध झाला ॥ अग्नि तरी
र्तिमंत करीं आहेच ह्मणोन अग्नीहून शक्ति विलक्षण ऐसी गमते ॥ परंतु त्या
हून पृथक् ती वेगळी भेदें करून मूर्त अथवा अमूर्तपणें कदा ही नाढळे ॥ अ
ग्नीसीं अभिन्न शक्ति ह्मणावी तर प्रतिबंधें विलक्षणत्व दिसतें ॥ भिन्न ह्मणा
वी तर पृथकत्वें नाढळे ॥ नाहींच ह्मणावी तर स्फोटादिक कार्यावरून आहे ऐ
सी गमते ॥ एवं शक्ति भिन्नाभिन्नत्व बोलतां अनिर्वचनीय प्रतिबंधत्व आणि
कार्यत्व लक्षणावरून शक्ति सूक्ष्म विचारें अंगाराहून आणि तिचें कार्य स्फोटादि
क जे त्याहून विलक्षण अनिर्वचनीय ऐसी जाणावी ॥ तैसी याच दृष्टांतें करून मा
याही आश्रय ब्रह्म जें त्याहून आणि कार्यरूप जगद्भास जो त्याहून सदसत भि
न्नाभिन्नत्वें अनिर्वाच्य मिथ्याच ऐसी जाणावी ॥३८॥ आशंका ॥ नहो आश्र

य ब्रह्म स्वरूप जें त्याहून आणि जगद्रूप कार्य जें त्याहून ऐसी उभयाहून ही माया शक्ति विलक्षण ह्मणतां ऐसें कोठेंही ऐकिलें नाहीं ॥ यासी प्रमाण काय तें सांगावें ऐसी आशंका· यासी उत्तर कीं वेदांतशास्त्रीं श्री विद्यारण्याचार्य बोलिले आहेत तीं वाक्यें सांगों ॥३९॥ सं॰पंचदशीश्लोक॥ कार्यादाश्रयतश्चैषा भवेच्छक्ति र्विलक्षणा॥ स्फोटांगारौ दृश्यमानौ शक्तिस्तत्रानुमीयते ॥१॥ ॥टीकारामकृष्णपंडित॥ हेजे मायाशक्ति कार्यात् इचें कार्य जग याहून विलक्षण आणि आश्रयतः ह्मणजे मायेसी आश्रय तरी ब्रह्म त्याहून विलक्षणे विपरीत स्वभाव आहे॥कार्य जगजें याहून आणि आश्रय ह्मणजे त्याहून विलक्षण हें दृष्टांतें स्पष्ट करून सांगों ॥स्फोटेति॥ वन्हिगत शक्ति तिचें कार्य स्फोट तीस आश्रय अंगार प्रत्यक्ष जाणिजेतें॥ शक्ति तरी स्फोटादिक कार्यावरून अनुमान करिजेतें याकारणें वन्हिहून आणि स्फोटादिकार्याहून वन्हीची शक्ति विलक्षण ऐसा अर्थ ॥१॥ ऐसी पंचदश्यादि प्रमाणें आहेत विलक्षणत्वेंच बोलतात॥ असो इत्यादि माया निरूपण विषयीं विस्तारें चालिलें जें कथन तें आंवरूं॥ एवं सच्चिदानंद अद्वैत ब्रह्म हेंच सिद्ध होय ॥त्यास मिथ्या माया अनिर्वचनीय कदाही द्वैत न करी॥ ब्रह्म स्वरूप जें याच्या वरीं माया कल्पित अनात्मभूत अनृत जड दुःखरूप दृश्य जन्मनाश युक्त निस्तत्व वि

थ्यत्वें ओळखोन॥ स्वात्मस्वरूपीं यास आभासत्वें ऐसें पाहावें॥४०॥ जैसे समुद्रा
चे ठायीं बुद्बुद॥ तद्वत् नाम रूपात्मक जगद्भासतरंग जाणून याचें अधिष्ठान सच्चि
दानंद अनंत समुद्रवत् ब्रह्मस्वरूप तें मीच होय ऐसें जाणावें॥ जों पावेतों सर्व
साक्षी निराकार निःसंग आत्मा ब्रह्म जें तें मीच होय ऐसा निःसंशय दृढ बोध॥
आणि नाम रूपाध्यास मिथ्यत्वें निवृत्त होऊन ब्रह्मानंदीं चित्तवृत्ति तदाकार
त्वें जीवन्मुक्त स्वरूपाच्या ठायीं दृढ स्थैर्यता होय तोंपर्यंत साधन चतुष्टयीं-
निरंतर श्रवण मनन निदिध्यास युक्त असावें॥ साधन चतुष्टय कैसें म्हणशी
ल तर तेंही संक्षेपें लक्षण पुढें सांगों॥ ॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥ श्रव
णकरितांचि होती मुक्त॥ श्रीरघुनाथचरणीं अध्याय अर्पित॥ मौनीसुनिश्चि
तअष्टमहा॥८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

इतिस्वात्मबोधेअष्टमोध्यायः समाप्त

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ आतांसाधनचतुष्टय म्हणजे मुमुक्षुत्व प्रथम, वैराग्य
द्वितीय, नित्यानित्य विवेक तृतीय, शमदमादि षट्क संपत्ति चतुर्थ॥ ऐसीं चार सा
धनें त्यास साधनचतुष्टय बोलिजे १ त्यांत मुमुक्षुत्व म्हणजे त्रिविधतापें करून
व जन्मजरादि दुःखें करून व लोकेषणा द्रव्येषणा व भार्यापुत्रादि ईषणा इत्या
दि ताप व स्वर्गनरकादि ताप असे अनेक तापजे तेणें करून तप्त झाला जो
अधिकारी तोहा संसारतापापासून विमुक्त होऊन हे ईश्वरा मला परमानंदाचा लाभ
रूप ब्रह्मसाक्षात्कार कधीं होईल ऐसी अति दग्धदाह मस्तकवत् किंवा ग्रीष्म-
काळीं चहूंकडून वणव्यांत सांपडलेल्या गजाचे शीतल गंगेचा महा ह्रद प्राप्तीचे
इच्छेपरी तीव्र इच्छा तें मुमुक्षुत्व जाणावें॥ आतां वैराग्य कैसें तेंही सांगों २ वै
राग्य म्हणजे विवेकयुक्त इह मृत्युलोकींचे भोग स्वक् चंदन वनितादिक षड्वि
कारवान्॥ आणि अमुत्र म्हणजे रंभा ऊर्वशी कल्पद्रुम कामधेनु नंदनवन अ
मृतपानादि क्षयातिशय दुःखवान् व ब्रह्मलोकादि स्वर्ग भोग नश्वरत्वें जा-
णोन त्याचे ठायीं तिरस्कार वमन किंवा काकविष्ठावत् होऊन निःशेष इच्छा
रहित असावें तेंच वैराग्य निर्मळ दृढ ऐसें जाणावें॥ नित्यानित्यविवेक कैसा
तोही ऐकें ३ नित्यानित्य विवेक म्हणजे नित्यवस्तु एक सच्चिदानंदब्रह्म॥ तत्व

तिरिक्त सर्व अनित्य जड दुःखरूप मिथ्या ऐसें दृढ जाणणें तोची नित्यानित्य विवेक ऐसा जाणावा ॥ आतां चतुर्थ शमादि षट् संपत्ति कैसी तेंही सांगों ॥ शमादि षट् संपत्ति ह्मणजे शम दम तप तितिक्षा श्रद्धा आणि समाधान इत्यादि सद्हा हे षट् संपत्ति ॥ त्यांत शम ह्मणजे अंतरिंद्रिय अंतःकरणांतील सर्व वासना त्यागून आत्मतत्वीं दृढ मनोनिग्रह करणें तो शम बोलावा ॥ दमलक्षण ही श्रवण करीं ५ दम ह्मणजे चक्षुरादि बाह्येंद्रियद्वारा वृत्ति बाह्य विषयावर न यावी ह्मणोन त्याचा रोध करणें तो दम बोलिजे ॥ आतां तप कैसें तेंही सांगों ६ तप ह्मणजे स्ववर्णाश्रम स्वधर्मानुष्ठान काम्य निषिद्ध रहित भगवद्भजन भक्तियुक्त अति भावार्थे दंभरहित हृदयीं सदा अद्वैत हरीचें ध्यान करणें तें तप बोलीजे ॥ पुढें तितिक्षा कैसी हे ऐकें ७ तितिक्षा ह्मणजे शीतोष्णादि सर्व दुःख सहिष्णुत्व परापराध निंदा द्वेषादि सहन अपराधी जो त्यास दंड करण्याचें सामर्थ्य ही असलें तरी अतिशांतत्वें गंभीर समुद्रवत् भिक्षूचे परी सहन च करावें ॥ निंदक जे त्यांसी द्वेष न करणें तीच तितिक्षा शुद्ध जाणावी ॥ आतां श्रद्धा कैसी तेंही सांगों ८ श्रद्धा ह्मणजे सद्गुरु वेदांतवाक्याच्या ठायीं दृढ विश्वास ॥ गुरु आणि वेदांनीं जें कथिलें कीं जगज्जन्माद्यध्यासाधिष्ठान ब्रह्मस्वरूप तेंचि तूंच हेंच त्या

क्यीं अति विश्वास धरून कधींही अश्रद्धा न करणें तीच दृढ श्रद्धा ऐसी जाणा
वी ९ समाधान कैसें तेंही ऐकें॥ अपरोक्ष ज्ञानें करून दृढतर बुद्धि निश्चय स्थै
र्यता ब्रह्मानंदीं होऊन स्वस्थ चित्तें रज तम सत्व वृत्या शून्यत्वें करून स्वरूपस्थ
एकाग्र नैराश्य असणें तें समाधान जाणावें॥ इत्यादि शमादि षट् संपत्ति सहि
त साधन चतुष्टय युक्त असावें तें संक्षेपें कथिलें १० आतां वैराग्य बोध उपरति
या त्रयांचीं त्रय त्रय अंगें आहेत तींही विशदत्वें कळावीं म्हणून पुनः संक्षेपें सां
गों ११ प्रथम वैराग्य, अंगत्रय म्हणजे, हेतु प्रथम, स्वरूप द्वितीय, कार्य तृतीय,
ऐसीं त्रयांगें॥ त्यांत हेतु म्हणजे दृश्य विषयांचे ठायीं दोषदृष्टि सर्व प्रपंच हा
नश्वर येथें मी सक्त होऊन देह मरणांत पावेतों कुटुंब काबाडी झालों तर अ
होरात्र हातोहात आयुष्य क्षय होऊन कोण्या वेळेस देह पडेल हाही भरंवसा
नाहीं॥ देह पडल्यानंतर श्रीयमधर्माचा दंड पापादिकर्मांची झडती नरकादि
दुःखें प्राप्त होऊन पुनः त्रिविध तापात्मक अति दुःखरूप श्वान शूकरादि नीच
योनि यामध्यें जनन मरण प्रवाहीं पडेन॥ या हेतूस्तव आतां तरी दृश्य कुटुंबा
दिकीं सक्त न होतां अवशेष जे देह आयुष्य यांमध्यें [illegible]
दुःखानर्थरूप जन्म मरण चुकवावें हेंच योग्य॥ [illegible]

ऐसें जाणावें॥ ऐसा वैराग्याचा हेतु उत्पन्न झाला परंतु या प्रमाणें न घडलें तर हेतूच मात्र, स्वरूपीं येणें राहिलें तें स्वरूप लक्षण कैसें तेंही सांगो १२ वैराग्याचें द्वितीयांग स्वरूप, स्वरूप म्हणजे उत्पन्न जो हेतु त्या प्रमाणेंच निःशेष अंतरीं दृश्य विषयाचा त्याग होऊन परमार्थ मार्गीच जो शूद्ध लागला तेंच स्वरूप प्राप्ति झाली ऐसी जाणावी॥ परी तेंही कार्य होय तों पावेतों अपक्व तें कार्य लक्षण कैसें तेंही ऐकावें १३ वैराग्याचें तृतीयांग कार्य, कार्य म्हणजे यापुढें लें जें दृश्य विषयादिक त्याची पुनः इच्छा उत्पन्न होऊन कदाही ग्रहण न करणें तेव्हां कार्य झालें ऐसें जाणावें॥ एवं ऐसें वैराग्य त्रयांग कथिलें या प्रमाणें त्रयांग युक्त परिपक्व वैराग्य नसून केवळ बाह्य दांभिक वर्तनें तो नटवत् वेष जाणावा॥ आतां बोध त्रयांग कैसा तोही सांगों १४ बोधांग त्रय म्हणजे पूर्ववत् हेतु प्रथम, स्वरूप द्वितीय, कार्य तृतीय, ऐसा त्रयांग बोध जाणावा॥ त्यांत हेतु म्हणजे अद्वैत शास्त्र श्रवण मननें करून ब्रह्म स्वरूप नित्याद्वैत कळणें हा त्याचा हेतु प्रथम॥ आतां द्वितीय स्वरूप कैसें तेंही ऐक १५ द्वितीयांग बोधाचें स्वरूप स्वरूप म्हणजे मी शूद्ध आत्मा देहेंद्रिय बुद्धि अहंकारादिकाहून पृथक् सकळ तत्वंपद प्रकृति सर्ग जो त्याहून विलक्षण चैतन्य साक्षी जें ब्रह्म तें मींच

सत्य होय॥ मम व्यतिरिक्त सर्व प्रपंच मृगजळवत् मिथ्या तेव्हां प्रपंच सापेक्ष सा
क्षित्व ह्मणणें हेंही मिथ्या. मी निर्धर्म अद्वैत एकरस परमात्मा हें सिद्ध च होय॥
ऐसें जाणणें तें बोधाचें स्वरूप द्वितीयांग ऐसें जाणावें॥ आतां तृतीयांग कैसें तें
हीसांगों १६ तृतीयांग बोधाचें कार्य, कार्य ह्मणजे देहेंद्रिय प्रपंच भासला तरी पुनः
त्याचे ठायीं सत्यत्व बुद्धि न होऊन अहंकारादिकाहून पृथक् साक्षित्वें स्वकीय
स्वरूप जाणिलें तें पुनः त्याचे ठायीं तादात्म्याध्यासें ग्रंथी नव्हावी॥ आणि मीब्र
ह्म होय कीं नव्हे ऐसा संदेह निश्चये पुनः येऊंच नये॥ मी सच्चिदानंद ब्रह्म च स
त्य ऐसा असंभावना विपरीत भावना रहित दृढ बोध तेंच बोधाचें कार्य पूर्ण
कदशा जाणावी॥ ऐसा च्यांग बोध परिपक्व नसला तर बोध ही अपरिपक्व॥
रति च्यांग कैशी तेंही सांगों १७ पूर्ववत् उपरति ही हेतु स्वरूप कार्य त्वें ज
ह्मणजे यम नियमें करून अंतःकरण आत्मत्वीं नियम करणें हा हेतु
तीयांग उपरतीचें स्वरूप॥ स्वरूप ह्मणजे विषय वासनेंनून निःशेष चित्त
न अंतर्मुख एकाग्र स्वस्वरूपीं समरसोन निर्वातदीपवत् स्थैर्यता झाली
तेंच उपरतीचें स्वरूप जाणावें॥ आतां कार्य कैसें तेंही ऐक १८
र्य. कार्य ह्मणजे सर्व विषयवासनेचा नाश सुषुप्तिवत् विस्मरण

उत्पन्न होऊन ग्रहण न व्हावें॥ तेची उपरतीचें कार्य यथार्थ॥ ऐसी त्रयांग उपर-
ति दृढतर नसली तरी तेही अपक्व ची परिपक्व नव्हे १ एवं ऐसें वैराग्य बोध उप-
रति हीं तिन्ही ही अनेक जन्मार्जित पुण्य परिपाके करून ज्या पुरुषाचे गायीं अ-
सतील तो थोर अधिकारी हें त्यास महत्तपाचें फळ होय॥ या त्रयांग साहाय्यत्वें
करून ज्ञानाग्नि दग्धपटवत् शेष प्रारब्ध मोहकार्य राहिला जो देह भर्जित बीजव-
त् तत्पातपर्यंत दृश्य दुःखतिरोधान होऊन त्या पुरुषवर्याची बुद्धि जीवन्मुक्त सुखें
ब्रह्मानंदीं समरस राहून नंतर प्रारब्धक्षयें उपाधिलय होतांच ब्रह्मींच लीनत्व पावे
ल॥ स्वतांच तो केवळ शिवकल्याण परमानंद रूपच ऐसा जाणावा २ वैराग्य बोध
उपरति या त्रयामध्यें बोधास प्राधान्यत्व म्हणजे मुख्यत्व ऐसें जाणावें॥ कारण
कीं बोध साक्षात् मोक्षप्रद म्हणून या हेतूस्तव मुख्य जाणावा॥ इतर वैराग्य आ
णि उपरम हे उभय बोधोपकारी म्हणजे बोधाचीं अंगें ऐशीं जाणावीं ३ आतां
कोणी अधिकारी जे त्याच्या ठायीं वैराग्य बोध उपरति या त्रयांतून दृढाचा प्र
तिबंध म्हणजे वैराग्य उपरति नसून दृढ बोधच परिपक्व आहे॥ अथवा बोध
नसून वैराग्य उपरतीच दृढ आहे त्याचें लक्षण आणि फलिन ही सांगें ४ त्या मु
मुक्षूस निरवळ वैराग्य आणि उपरति ऐशीं दोन्ही परिपक्व असतात॥ तिसरा बोध

साहाय्य नाहीं तरी तें तप झालें॥ त्याचें फळ त्यास पुण्यलोकप्राप्ति होईल ऐसें जा
णावें २३ ज्या पुरुषास एक बोधच परिपक्व असंभावना विपरीत भावना रहित दृ
ढ आहे॥ आणि वैराग्य उपरति हे दोन्ही नाहींत॥ तरी त्यास बोधाचें फळ मोक्षनि
श्चयें होईल परंतु दृश्यदुःखाचा नाश तिरोधानता होऊन जीवन्मुक्ति सुखवि
ना वैराग्य उपरम सहाय असल्यावेरीज होणार नाहीं॥ यास्तव मुमुक्षु जो
त्यास वैराग्य बोध उपरति हे तिन्हीही सहाय असावे २४ त्रयाचीही अवधि म्ह
णजे सीमा कोठ पर्यंत तेंही कळावयास सांगों॥ वैराग्याची अवधि म्हणजे ब्र
ह्मलोकादि इहामुत्र विषयाची उपेक्षा काकविष्टा किंवा शूकरवमनवत् निःशे
ष अपेक्षाच नाहीं तीच वैराग्याची सीमा ऐसी जाणावी २५ बोधावधि कैसा तें
ही सांगों॥ बोधाचा अवधि म्हणजे जैसी देहाच्या ठायीं दृढबुद्धि की मी देहम
ष्य कृश स्थूल गौर श्याम अंध पंगु इत्यादिक हे सर्व अज्ञान कल्पितता दात्म्य
निरसोन॥ मी शुद्ध आत्मा स्वप्रकाश ब्रह्मस्वरूप ऐसा दृढबुद्धीचा निश्चय-
झाला म्हणजे तीच बोधाची सीमा ऐसी जाणावी॥ यदर्थी आणिकही लक्षण
सांगों २६ अहं म्हणजे मी आत्मा कदाही देहेंद्रियमन अहंकारादिक नव्हेच॥ तो
साक्षित्वें सच्चिदानंद परिपूर्ण अखंडानंद शिवकल्याणरूप ब्रह्मस्वरूपचें

च मी सत्य यदर्थी संमति श्री आचार्य वचनेंही आहेत तींही ऐकावीं २७ श्लोक॥ नाहंदेहोनेंद्रियाणि नमनोनैवहंकृतिः॥ सच्चिदानंद रूपोहंपरिपूर्णोसदाशिवः॥१ नाहंदेहोजन्ममृत्युकुतोमेनाहंप्राणः क्षुत्पिपासाकुतोमे॥ नाहंचित्तंशोकमोहौ कुतोमेनाहंकर्ताबंधमोक्षौकुतोमे॥२॥ अहंनिर्विकल्पो निराकाररूपोविभूत्यादि सर्वत्रसर्वेंद्रियाणां॥ नमेसंचितंनैवभोक्तावचोमिश्चिदानंदरूपंशिवोहंशिवोहं ॥३॥ अजोहमजरोहं प्राज्ञोहं प्रत्यागात्मबोधोहं॥ परमानंदमयोहं परमशिवोहंस्व वामि परिपूर्णः॥ ४॥ ऐसा निःसंशय जो बोध तीच बोधाची सीमा ऐसी बोलिजे ॥ आतांउपरतीचा अवधि कैसा तेंही सांगों २८ उपरतीचा अवधि म्हणजे सर्व विषय वासनेचा नाश सुषुप्तिवत् विस्मरण ते उपरतीची सीमा जाणावी॥ एवं पूर्वोक्त वत् साधन चतुष्टय वैराग्य बोध उपरति युक्त निरंतर अभ्यासें शनैः शनैः नाम रूपाध्यास निरसोन ब्रह्मानंदीं वृत्तीस समाधि निर्वात स्थलदीपवत् निर्विकल्प दशा आणि समाध्यादिकांसही सर्व साक्षी चिदात्मा मीच होय ऐसा दृढतर निश्च य बाणे तों पर्यंत अभ्यास युक्तच असावें २९ आतां अंतःकरणांतील रजतमात्म क मळ निःशेष क्षालन होऊन सर्वोत्कर्षे दृढ स्थैर्यता ब्रह्मानंदीं व्हावी आणि भं दाधिकारी जो याची अभ्यास द्वारें अंतःकरण शुद्धि हीन वांगली होऊन त्यास बोध

सिद्धि दृढतर व्हावी म्हणोन षडविध समाध्याभ्यास सांगत होत्साता प्रथम शि
ष्यशंका उत्थापन करीजेतो हे ३० आशंका ॥ ओव्या ॥ शिष्य म्हणे जी दयाघना ॥
सद्गुरुस्वामी दीनपावना ॥ मी एक आशंका पुसें आपणा ॥ तरी त्या वचना ऐकावें ३१
निर्वातदीपाचेपरी ऐसी ॥ चित्तासी स्थिति बाणे कैसी ॥ हें तर चंचळ निश्चयेसी ॥ वा
युवेगेंसी फिरतसे ॥ २ ॥ मी तरी आपुले कृपेंकरून ॥ बुद्धिपर आत्मा विलक्षण ॥ साक्षी
चैतन्य असेची आपण ॥ परी हें वणवण चित्त करी ॥ ३ ॥ रजतमवृत्या बहुतेक ॥ काम
क्रोधलोभादिक ॥ युक्त होवोनि अनेक ॥ भोगीत दुःखदिनरजनीं ॥ ४ ॥ गोड गोड
अन्नें खावीं ॥ वस्त्रें भूषणें प्राप्त असावीं ॥ कोणी हीनिंदा न करावी ॥ इत्यादि स्व-
भावीं बहु इच्छा ॥ ५ ॥ ऐसें वासना युक्त चित्त ॥ क्षणक्षणा वृत्ति धांवत ॥ यासीं नि
र्वातदीपवत् ॥ स्थिति हे प्राप्त होय कैसी ॥ ६ ॥ ये आशंकेचें निरसन ॥ करूनि करा
वें समाधान ॥ जेणें मन हें आनंदघन ॥ स्वरूपीं रमोन समरसें ॥ ७ ॥ ऐसी आशंका
ऐकोनी ॥ बोले सद्गुरु कैवल्यदानी ॥ म्हणसी यथार्थ तव वाणी ॥ दुर्जय करणी मना
ची ॥ ८ ॥ परी ऐसें हीजरी मन ॥ तरी योगी वश करिती आपण ॥ लावूनि स्वरूपा
नुसंधान ॥ स्वरूपीं निमग्न करिताती ॥ ९ ॥ अगा यया चित्तापत्ती ॥ स्वरूपस्मर
णेंतुजनिश्चिती ॥ तरी वैराग्यादिसंपत्ती ॥ अढळस्थिती असावी ॥ १० ॥ यापरी

लौकिकधनदौलत॥ नश्वरमानुनीवमनवत्॥ नैराश्यकरूनियांचित्त॥ हरिभ
क्तियुक्तअसावें॥११॥ मगश्रीसद्गुरुकृपेंकरून॥ ब्रह्माभ्यासीयुक्तमन॥ एका
ग्रहृदयींकरावेंजाण॥ तेंहीलक्षणपरियेसी॥१२॥ निरुपद्रवएकांतीं॥स्थलअसा
वेंपवित्रअती॥ जेथेंबैसतांचित्तवृत्ती॥ चंचलनिश्चितीनहोय॥१३॥ विध्युक्तआ
सनीबैसोन॥हृदयींएकाग्रकरावेंमन॥ इंद्रियद्वाराबाह्यगमन॥ कदाहीजाणहो
नद्यावें॥१४॥ अगासवेंद्रियांतून॥ कुशलत्वेंनिएकवटून॥ हृदयाकाशींआ
णून॥ युक्तिनेंजाणस्थिरकरी॥१५॥ ज्याज्यादृश्यविषयाचेठायीं॥ सक्तताध-
रूनिधांवेपाही॥ नेथेंवैराग्यविवेकबळेंनिश्चर्या॥ निरीच्छकरावीनश्वरत्वें॥१६
जीजीधांवेबाह्यवृत्ती॥ तयेसिआणुनिमागुती॥ हृदयावकाशींअढळस्थिती॥
स्वरूपगतनिश्चितीकरावी॥१७॥ ऐसाअभ्यासनित्यकरितां॥ हळुहळुस्थिर
ताबाणेलचित्ता॥ मगआपेआपस्वरूपींतत्वता॥ समरसहोतांसुरवेपावे॥१८
तेथेंहृदयावकाशींवृत्ती॥निरालंबींस्फुरोनिमागुती॥ पुनःचिदाभासस्वहनि-
श्चिती॥ होयसमरसतीस्वस्वरूपीं॥१९॥ तेथेंजीवब्रह्मैक्यपावे॥ हेंअनायासें
चहोयस्वभावें॥ संसारदुःखादिनाठवे॥ सुखचीअघवेंदुमदुमित॥२०॥ ऐसि
याअभ्यासेंकरून॥ ब्रह्माकारत्वपावेमन॥ यदर्थीसंदेहनधरीजाण॥

हीलक्षण अवधारी ॥२१॥ तेथें तुझ्या मनोवृत्ती ॥ ज्याज्या कल्पिती विषयाप्रती ॥
त्यात्या दृश्यत्वें निरसोनि निश्चिती ॥ साक्षित्वा प्रती स्वस्त असीजे ॥२२॥ तुजपासू
नियां वृत्ती ॥ उठुनी मावळती निश्चिती ॥ उभयसाक्षी तूं आत्मज्योती ॥ वृत्या आ
दि अंतीं ज्ञानत्वें ॥ २३॥ वृत्याचे आदि मध्य अवसानीं ॥ तूं ज्ञानात्मा भरंवसेनी ॥
अढळ असशी हें जाणोनी ॥ दृश्य निरसोनी सुखी असीजे ॥२४॥ अशुद्ध वृत्तीचे
उमाळे ॥ निरसोनि शुद्ध वृत्तीचे बळें ॥ मग तेही वृत्ति स्थिरत्व मेळें ॥ स्वरूपीं मिळत
द्रूप ॥२५॥ जैसी अग्निज्वाळा निश्चिती ॥ जाळूनि अशेष कर्पूरा प्रती ॥ आपणही
पांवे शांती ॥ अस्पष्ट व्यक्ती निजकारणीं ॥२६॥ तैसी अज्ञान अशुद्ध वृत्ती ॥ तें
जाळूनि शुद्ध ज्ञान वृत्ती ॥ आपणही निमग्न स्वरूपस्थिती ॥ होय चिन्मूर्ति ब्रह्मरू
प ॥२७॥ ज्ञानाऽज्ञान विहीन ॥ अभिन्न जें का शुद्ध ज्ञान ॥ तेंचि आपण ऐसें जाणो
ना ॥ सुखी सुखघन असावें ॥२८॥ नेणिव आणि जाणिव ॥ ज्ञानाऽज्ञान भावा
भाव ॥ या विरहित स्वयंमेव ॥ सुखस्वभाव अनादि ॥२९॥ आणिक एक तुज सां
गुन ॥ सुगम आणि सुखकर जाण ॥ निर्विकल्प समाधि खुण ॥ ऐक सांगेन ज्याची
॥३०॥ पूर्व विकल्प निमोनि जातां ॥ यावत् अन्या चा उदय न सर्वथा ॥ मध्यवर्ती जे नि
र्विकल्पता ॥ ते स्पष्टत्वता ज्ञान ब्रह्म ॥ ३१॥ ऐसें जाणावया दृढतर ॥ ऐक संगति

थोरथोर॥ जेणेंनिर्विकल्पसत्वर॥ समाधिसाचारस्पष्टकळे॥३२॥ ॥संमति
घुवाक्यवृत्ति॥ श्लोक॥ नष्टेपूर्वविकल्पेतु यावदन्यस्यनोदयः॥ निर्विकल्पक
चैतन्यंस्पष्टंतावद्विभासते॥ ५॥ एकद्वित्रिक्षणेष्वेवंविकल्पस्यनिरोधनं॥ क्र
मेणाभ्यसतांयत्नात्ब्रह्मानुभवकांक्षिभिः॥ ६॥ ॥टीकाशिवरामस्वामी॥ ॥
पूर्वीलजोमतिविकल्पनिमोनिगेला॥ जोअन्यवृत्तिगुणहीउदयानआला॥ तो
निर्विकल्पनृहरीजिविचाविसावा॥ चिन्मात्रकेवळअसानिवडुनिघ्यावा॥ ७॥
निरोधेंकरीएकदोंतीक्षणाचा॥ अभावचिहोयविकल्पादिकोचा॥ हरिप्राप्ति
व्हावीअशीआर्तज्यासी॥ तिहींहाचिअभ्यासकीजेमनासी॥ ८॥ ॥संम
तिपरमामृत ओव्या॥ कांहींचनस्फुरतांआधीं॥ जेस्वस्तअसेअनादी॥ ते-
चिज्ञानाचीआदी॥ ज्ञप्तिमात्र॥ १॥ तेनिष्कलंकज्ञानघनानंद॥ आपणचिआ
पणस्वतसिद्ध॥ निजस्वरूपविशुद्ध॥ स्वसंवेद्य॥ २॥ जेजाणचीजाणने॥ ह्म
णोनिनाहींतेथेंनेणनें॥ तेंआपणाआपणएकपणें॥ नेणनाजाणा॥ ३॥ तेंपरि
पूर्णएकलें॥ ह्मणोनिदिसावेंहेंखुंटलें॥ घनानंदकोंदाटलें॥ स्वस्वरूप॥ ४॥दि
सतेंतेंदूसरें॥ तेंहीजेथेंसरे॥ मगदेखणेंचीउरे॥ तेंतयाकेनिदिसे॥ ५॥ देखणें
चिदेखणें॥ ह्मणोनितयासीतेंपाहेंनेणें॥ जेंजाणस्वलेंतेंविरसणें॥ येरतेंतेंची

॥६॥ दृश्य द्रष्टादर्शन॥ यातिहीं भावाविलक्षण॥ एकलेची आपण॥ ज्ञप्तिमात्र॥
॥७॥ दृश्य दर्शन हरपे॥ तेथें उरिजे स्वरूपें॥ अखंडित आपणपें॥ निरामय॥८॥
जायलया सर्वही दिसणें॥ तेथें खुंटलें देखणें॥ मग देखणा आपुलिये खुणें॥ सदो
दित॥९॥ तें आपणची आपण॥ अविनाश परिपूर्ण॥ ऐसें ओळखणें परतोन॥
स्वस्वरूप॥१०॥ नेणिवेचा निरासें॥ कारणशरीर नाशें॥ जाणीवही समरसें॥ महा
कारणीं॥११॥ सुषुप्ति आणि तुर्या॥ प्राज्ञ प्रत्यगात्मा अभिमानिया॥ विश्व तैजस
सुगेलिया॥ जागृति स्वप्नकैचें॥१२॥ एवं देहचतुष्टयाचा निरासु॥ करूनि जाणि
जे अविनाश॥ तंव आपणचि स्वयंप्रकाशु॥ ज्ञानघन॥१३॥ सांडुनि आपुले जाणि
वेसी॥ जैसे स्वरूपणें उगाराहसी॥ तैकाय आहे माजाणसी॥ निःसंगपणें॥१४॥ जेव्हां
जाणिवेतें सांडिलें॥ तेव्हांची स्फुरण खुंटलें॥ उठलेठायींलया गेलें॥ तुजमाजी॥१५
जाणीव शून्यासहित॥ तुजमाजी सामावत॥ तोतूं अपरमित॥ स्वयंभमूर्ती॥१६॥
ऐसें हें अभ्यासणें॥ अंतरींचे अंतरीं जाणणें॥ निश्चळस्वरूपीं स्थिरावणें॥ कीजेय
नाचें॥१७॥ ऐसें करितां मनविरमे॥ विषयव्यापार शमे॥ मगचित्तरमे॥ कांहीं कां
हीं स्वरूपीं॥१८॥ विसरे प्रकाशें स्वरूप॥ हरपे सांपडे आपेआप॥ ऐसा करितां साक्षे
प॥ मगस्थिरावे॥१९॥ निवांत भोगी स्वरूप॥ डुल्लतु आनंदें आपेआप॥ मगतया

सुस्वासीमाप॥ कवणकरी॥२०॥ ॥चूर्णिका॥ ऐसेंइत्यादि संमति करून निर्वि
कल्पसमाधीचें लक्षण कथिलें तें एकाग्र मनन करून अभ्यासें मनोवृत्ति तदाका
र करीजे ३२ ओव्या॥ आतां समाधिजोत्याची परिपक्वता॥ दृढबाणावयातवचिता
॥ आणिकहीलक्षणेंतत्वता॥ समाध्यवस्थाऐकसांगों॥ ३३॥ अरेसमाधीचे विचा
रेंकरून॥ दोंप्रकारीं असेलक्षण॥ एकतेसविकल्पअनुसंधान॥ दुसरेजाणनि
र्विकल्प॥ ३४॥ त्यांतसविकल्पजोकासमाधी॥ तोही दोप्रकारीगासद्वृत्ती॥ एक
तोदृश्यानुविद्धविशद्धी॥ शब्दानुविद्धदुसरातो॥ ३५॥ एवंसविकल्पीभेददोन
॥ निर्विकल्पतोएकआपण॥ ऐसेसमाधिप्रकारतीन॥ असतीजाणक्रमेंची॥ ३६
त्याभयाचीहींलक्षणें॥ अंतर्बाह्यषडविधपणें॥ असतीगाभयासीगणनें॥ षड
विधह्मणोंसमाधीतो॥ ३७॥ हृदयांतरींभयहोती॥ बाह्यहीतैसेचिभय असती
॥ एवंषडविधलक्षणोक्ती॥ होयगणतीसमाधीसी॥ ३८॥ एतदर्थीमुख्यप्रमाण
॥ श्रीभगवान्शंकराचार्यआपण॥ वाक्यसुधाग्रंथींलक्षण॥ बोलिलेजाणसमा
धीचें॥ ३९॥ तरीतेआचार्याचेश्लोक॥ कैसेंह्मणसीतरीऐक॥ त्यांचीसंमतिकरू
निदेख॥ समाधिसम्यकसांगतों॥ ४०॥ त्यांतसविकल्पह्मणजेकाय॥ निर्विकल्प
तोकैसाहोय॥ उभयस्वरूपाचानिर्णय॥ विषदान्वयऐकसांगों॥ ४१॥ तरीप्रथ

मतासविकल्पक॥ समाधिलक्षणजेंका एक॥ दृश्यानुविद्धगासम्यक॥ निरोपूंऐक
श्लोकार्थें॥ ४२॥ ॥संमतिवाक्यसुधा॥ श्लोक॥ कामाद्याश्चित्तगादृश्या स्तत्साक्षित्वेनचेतनं॥ ध्यायेदृश्यानुविद्धोयंसमाधिःसविकल्पकः॥ १॥ टीकाश्रीपान पात्र॥ इच्छादिकमनोवृत्तित्यादृश्या साक्षिआपण॥ ऐसेंध्यावेंदृश्यमिश्रसविकल्पसमाधिहा॥ १॥ ॥चूर्णिका॥ कामसंकल्प संदेहादिक पूर्वोक्तवृत्तिज्यात्याअंतःकरणनिष्ठहोत॥ अंतःकरणाच्यावृत्ति ह्मणून,अतएवत्यादृश्यहोत॥ त्यांचा प्रकाशक प्रत्यकरूपआपणातेंचिंतावें३३ इच्छासंकल्पादिक मनोवृत्तिज्यात्याम-ध्येंएककवृत्तीचें साक्षीभूत चैतन्यतेंचआपुलेंयथार्थस्वरूप॥ तस्मात्याकामाचेंसाक्षीभूतचैतन्य मीच होय॥ यासंकल्पाचा साक्षी प्रत्यगात्मा जो तेंच माझें यथार्थस्वरूप होय॥ याप्रकारें निरंतर प्रत्यक् रूप चिन्मात्रआपणातें चिंतावें॥ ह्मादृश्यानुविद्धसविकल्पसमाधि बोलिजे॥ या प्रकारें दृश्यानुविद्धसमाधीतेंदृशेंवून आतां शब्दानुविद्धसमाधितें बोलतों३४ श्लोक॥ असंगःसच्चिदानंदस्वप्रभोद्वैतवर्जितः॥ आस्मीतिशब्दविद्धोयंसमाधिः सविकल्पकः॥ ३॥ टीकापानपात्र॥ निर्लेपसच्चिदानंदस्वप्रकाशअभेदमी॥ आहेऐसाशब्दानुविद्धसविकल्पसमाधिहा॥ २॥ चूर्णिका॥ संगरहितसत्यज्ञानानंदस्वरूपअसंग

काशस्वगतादि भेद रहित प्रत्यक् रूप जो साक्षी तो मी आहें ऐसें निरंतर भावावें ॥ हा शब्दानुविद्ध सविकल्प समाधि होय॥ ह्मणजे कामादि सकल वृत्ति विस्मयकर्ता असंगादि श्रुति मात्र मिश्री भूत प्रत्यक् चिन्मात्र निष्ठ जो विजातीय प्रत्यय रहित स जातीय प्रत्यय प्रवाह लक्षण अनुभवितां शब्दानुविद्ध सविकल्प समाधि बोलिजे ॥ एवंच द्विविध सविकल्प समाधीतें दर्शऊन॥ आतां कामादि दृश्यातें असंग इत्यादि श ब्दातेंही मिश्र न करितां ॥ केवळ निर्वात स्थित दीपाचे परी चित्त निश्चलता रूप नि- र्विकल्प समाधीतें बोलतो ३६ श्लोक॥ स्वानुभूतिरसावेशाद्दृश्यशब्दानपेक्षिनः॥ निर्विकल्पसमाधिस्थान्निर्वाताचलदीपवत् ॥२॥ ॥टीकापानपान॥ स्वरूपा नुभवानंदें दृश्यशब्दतउपेक्षून॥ निर्वातदीपवत् वर्त्ते निर्विकल्पसमाधि हा॥ २॥ ॥चूर्णिका॥ स्वरूप साक्षात्कार रूप परमानंद निमग्नत्वें कामादि दृश्यपदार्थातें आणि असंग इत्यादि शब्दातेंही उपेक्षिना ह्मणजे दृश्य प्रपंचातें किंवा श्रवणातें ना स्मर्य न जाणत होत्साता पूर्णानुभवी जो त्यास वात रहित स्थळीं वर्तला जो दीपज्व सा तसा जो समाधि तो निर्विकल्प समाधि होय २ समाधि ह्मणजे स्वानुभवसं दाविर्भाव लक्षण महाभूत जें त्यानें यासित्याचे परी पराधीनत्वें॥ स्वनिष्ठ्यनुसं धान रहित केवळ निर्वात दीपाचे परी निश्चळ वर्तणें तो निर्विकल्प समाधि ह्मणा

वा॥ यास असंप्र ज्ञात समाधि ऐसेंबोलताहेत ३८ याप्रकारें हृदयामध्यें त्रिविधस
माधीतें दर्शविलें॥ आतां प्रथम बाह्य दृश्यानुविद्ध समाधीतें बोलतों ३९ श्लोक॥ हृ
दीव बाह्य देशेपियस्मिन्कस्मिंश्च वस्तुनि॥ समाधिराद्यःसन्मात्रान्नामरूपनिरा
कृतिः॥३॥ ॥टीकापानपात्र॥ वस्तुमात्रींनामरूपावेगळेंब्रह्मजाणणें॥ बाहे
रहादृश्यविद्धसमाधिहृदयींजसा॥३॥ चूर्णिका॥ जसेंहृदयाचे ठायीं साक्षी
स्वरूपाहून कामादिक वृत्तीचें पृथक्करण हा दृश्यविद्ध समाधि होय॥ तद्वत्हृद
याहून बाहेर ही जे कोणी वस्तुमात्र त्याचे ठायीं वर्तमान सच्चिदानंद लक्षण ब्र
ह्म जें त्याहून नामरूपाचें पृथक्करण हा दृश्यविद्ध समाधि होय॥ ह्मणजेजसें
अंतःकरणीं कामादिक वृत्तीमध्यें एकेक वृत्तीतें आपल्याहून वेगळें करूनत्या
कामाचें साक्षीभूत जें चैतन्य तेंच मी होय॥ या संकल्पाचें साक्षी चैतन्य जें तेंच
मी आहें ऐसें अनुचिंतन जें तो दृश्यविद्ध समाधि बोलिजे जैसा॥ तद्वत् अंतः
करणाहून बाह्य प्रदेशींही स्वाभीष्ट एकेक वस्तूचे ठायीं वर्तमान सच्चिदानंद
रूप ब्रह्म जें त्याहून नामरूपातें पृथक्करून त्यो नामरूपातें अधिष्ठान भूत स
च्चिदानंदरूप वस्तु जे तेंच तत्पद लक्ष्य ब्रह्मरूप होय ऐसें जें अनुचिंतन तो द
श्यविद्ध समाधि जाणावा ४० याप्रकारें दृश्यानुविद्ध बाह्यसमाधीतें दर्शवून आ

तांसमस्त दृश्य पदार्थ प्रपंच विलापक शब्दानुविद्ध समाधितें निरोपितो ॥श्लोक ॥ अखंडैकरसंवस्तुसच्चिदानंदरूपकं ॥ इत्यवच्छिन्नरूपोयंसमाधिर्मंत्र्यमो भवेत् ॥ ४॥ ॥टीकापान० ॥ सत्यज्ञानानंदवस्तु निर्विकार अखंडजें ॥ तेंब्रह्म चिंतिजैनित्य शब्दविद्धसमाधि हा ॥ ४॥ चूर्णिका ॥ स्वगतादि भेदरहित कालत्र यीं एकरूप सच्चिदानंद लक्षण जे वस्तु तेंच ब्रह्म निरंतर चिंतिजे तो शब्दानु विद्ध समाधि होय ४२ या प्रकारें ब्रह्म विषयक द्विविध सविकल्प समाधीतें निरा पून आतां पूर्वोक्त समस्त दृश्य शब्द विलय कारी निर्विकल्प समाधीतें दाख वीत होत्साता उक्त षडविध समाधि योगें काळ कंठावा ऐसें बोलतो ४३ श्लोक ॥ स्तब्धीभावो रसास्वादात्तृतीयःपूर्ववन्मतः ॥ एतैःसमाधिभिःषड्भिर्नयेत्कालंनि रंतरं ॥५॥ ॥टीकापानपांच ॥ स्थिरतापूर्ववद्ब्रह्मानंद येणें तृतीयतो ॥ साहा समाधिहे याहिकंठावाकाळसंतत ॥५॥ चूर्णिका ॥ अंतर्गत त्रिविधसमाधीचा विषय भूत जोसाक्षी तो ब्रह्मरूप होय सच्चिदानंद रूप ह्मणून ॥ एवंच बाह्य त्रिविधसमाधीचा विषय ऐसें जें ब्रह्म तें आत्मा साक्षी जो तद्रूप होय सर्वात्मा ह्मणून ॥ या प्रकारें आपणास परब्रह्म रूपत्व सिद्ध म्हणून स्वरूपत्व घडलें ४४ रस ह्मणजे परमानंद त्याची जे अनुभूती तो रसास्वाद तेणेंकरून ह्मणजे द्विविध

सविकल्प व निर्विकल्प समाधि परिपाकें ब्रह्मानंदाचा लाभ जो तेणें करून पूर्वोक्त
निर्विकल्प समाधिवत् व्यष्टि समष्ट्यात्मक समस्त दृश्य प्रपंचातें ॥ आणि एक अ
द्वितीय इत्यादि शब्द झाला तें उपेक्षून केवळ ब्रह्मानंदीं स्थिरावलें चित्त जें त्याची
निर्वात स्थित दीपाचे परी जे निश्चलता तो बाह्य निर्विकल्प समाधि जाणिजे ४५ या
प्रकारें हें उक्त लक्षण साहास समाधि जे यांहीं निरंतर काळ कंठावा ॥ ह्मणजे दीर्घ
काळ अखंडाऽभ्यास करावा मुमुक्षु जो तेणें ॥ एवं या प्रकारें निरंतर षडविध स
माधि अभ्यास करितां चित्तास अति स्थैर्यता होऊन ब्रह्मानंदीं समरस ह्मणजे त
दाकारच होतें तें निरोपिलें ॥ आतां ऐसा निर्विकल्प समाधि अभ्यास करीत होत्या
ता हा समाधि जो यास प्रथम लय विक्षेप कषाय रसा स्वाद ऐसीं चार विघ्नें भास-
होताहेत ॥ त्याचें वैराग्य विवेक बळें निराकरण करून, समाधि दृढ साधावा ह्मणोन
त्या विघ्नांचीं लक्षणें कळावयास शास्त्रोक्त प्रमाणें संक्षेपें सांगेन ते ऐक ४६ प्रथम
विघ्न लय लय ह्मणजे सुषुप्ति अखंड ब्रह्मानुसंधानीं वृत्ति धारणा धरितां ब्रह्मा
कारत्व पावण्याचे संधीस निद्रा उत्पन्न होऊन वृत्ति अज्ञानांत लीन होते ॥ ऐसा
निद्रारूप विघ्न अल्प अभ्यासें तमोगुण योगें उत्पन्न होते ॥ त्यास दृढ अभ्यासें
सत्वगुण बळें या विघ्नांचा नाश करून वृत्ति निर्विकल्प ब्रह्मानंदीं स्थिरावली ॥

आतां विक्षेप दुसरें विघ्न कैसें तेंही सांगों ४७ द्वितीय विघ्न विक्षेप॥ विक्षेप म्हणजे एकाग्रवृत्ति अखंड ब्रह्माकार करितां तत्समयीं कल्पना उत्पन्न होऊन वृत्ति बाह्य प्रपंचाकार होते॥ आत्मसुख गोडी विसरोन दृश्य चिंतन अवलंबिते॥ हेंचि विक्षेपविघ्न ऐसें जाणावें॥ हेंही अवैराग्यें करून विक्षेप होतो तो तीव्र वैराग्य धारणें करून याचा नाश करावा॥ आतां तृतीय विघ्न कैसें तेंही सांगों ४८ तृतीय विघ्न कषाय॥ कषाय म्हणजे एकाग्र चित्त वृत्ति ब्रह्माकार होत्साता तत्समयीं विषयाकार वृत्ति होते. अंतर्यामीं विषयाची जी परम प्रीति तो वासना रूप संस्कार सूक्ष्म मनांत स्फुरतो॥ तेणें करून वृत्ति स्तब्ध होते॥ तेथें विक्षेपना निद्रा ना स्वरूप सुख हे तिन्ही ही नसोन विषय राग संस्कारें वृत्ति स्तब्धच होऊन राहते॥ वैराग्य बळें विक्षेप ही गेला आणि अभ्यास बळें लय ही निरसला॥ परंतु सूक्ष्म मनीं विषय प्रीति जी राहिली तेणें स्तब्धत्व झालें जे वृत्तीस त्यास कषाय विघ्न ऐसें बोलावें॥ याचा ही नाश वैराग्य बळेंच करावा॥ आतां चतुर्थ विघ्न रसास्वाद कैसा तोही ऐकें ४९ स्वस्वरूपाकार चित्त वृत्ति होत्साता तत्समयीं प्रथम स्वरूपानंद सुख वृत्तींत बिंबोन मी सुखरूप ऐसें स्फुरते॥ अखंडानंत रूपीं ज्ञाता ज्ञान ज्ञेय भाग नसतांही भिपुटी रूप कल्पना वृत्तींत वाटते॥ ते रसास्वादन विघ्न चतुर्थ ऐ

सें जाणावें॥ हें निर्विकल्पसमाधीस विघ्न तरी होय परंतु लय विक्षेप कषाया सा
रिखें अति घातक नव्हे॥ अभ्यास बळें या द्वारेंच निर्विकल्पीं स्थैर्यता होते॥ एवं
ऐसी निर्विकल्पसमाधि जो त्यास विघ्नें चत्वार प्राप्त होतात॥ तीं तुज कळावीं ह्म
णून विषद निरूपिलीं॥ या विघ्नांचा निरास न करितां जे वृथाच एकांत सेवन क
रितील ते दांभिक ऐसे जाणावे ५० ओव्या॥ ऐसें निर्विकल्पब्रह्मानंदवर्म॥ जाणू
न धरीजे दृढ प्रेम॥ अभ्यासें वृत्ति उपरम॥ कीजे नित्यनेम धरोनियां॥ ४३॥ कोणी
एक म्हणती ऐसें॥ अभ्यासाचें कारणच नसे॥ ज्ञान कळल्यावरी काय सें॥ अभ्या
स पिसें मनासी॥ ४४॥ तरी ये विषयींचें उत्तर॥ संमति मुरवेंगा सत्वर॥ देईजेल ऐ
केंसादर॥ अभ्यास दृढतर कळावया॥ ४५॥ श्री निगमसारींवामन॥ बोलिले अभ्यास माधान्य॥ त्या अभ्यासाचें कांहीं लक्षण॥ तन्मुखीं चें निरूपण ऐकसांगों॥
॥ ४६॥ ॥ संमति निगमसार ओव्या प्रकरण ७॥ अभ्यासें बाणे स्थिती॥ अ
भ्यासें सरवची भासी॥ जे अभ्यास निषेधिती॥ ते शब्दज्ञानी दांभिक॥ १॥ आत्मा
नव्हे बद्ध मुक्त॥ उपाधी हूनि विभक्त॥ परी निषेध अभ्यासा चा अयुक्त॥ सर्वज्ञ
ऐसें बोलती॥ २॥ विस्मरण अथवा स्मरण॥ दोहीवेगळें ब्रह्म आपण॥ दोन्ही कुरी
सचतिणें जाण॥ ब्रह्माकार व्हावें अभ्यासें॥ ३॥ मी देहचि मी प्रत्यक्षपणें॥ तिसरी

गोष्टीबुद्धिनेणें॥ ब्रह्मविस्मरणेंबाणें॥ आयतीदेहात्मता ॥४॥ गृहस्थसंन्यासी ॥ मनींआठवीस्त्रियेसी ॥ रेतस्स्खलतातयासी॥ प्रायश्चित्त॥५॥ मोडावयापूर्वसंस्कार॥ सन्यासीयानेंवारंवार ॥ मीसन्यासीहेंनिरंतर ॥ आठवावें॥६ ज्ञानझालेंजयास॥ तोनकरीअभ्यास॥ पूर्वसंस्कारत्यास॥ मागतीअविद्येचा ॥७॥ आवरणरूपेंगेलीं॥ विक्षेपरूपेंअविद्याउरली॥ नकरितांअभ्याससंचरली॥ हृदयींबहुतांच्या॥८॥ विनाअभ्यासेंबुद्धिभ्रंश॥ हृदयींनराहेउपदेश॥ आठवितांहीहोतीप्रवेश॥ संदेहाचे॥९॥ हृदयींजयाचासंशय॥ त्याससिद्धिहोईलकाय॥ अभ्यासावांचूनिहोय॥ अनर्थऐसा॥१०॥ कारणयेथअभ्यास॥ त्यासमाहिजेदृढविश्वास॥ जोंवरीयेअनुभवास॥ ब्रह्मानंद॥११॥ ब्रह्मानंदींचित्तबुडे॥ योगभ्रंशतेव्हांनघडे॥ तोंपर्यंतआलीकडे॥ श्रद्धाअसावी॥१२॥ उपदेशपडिलाकानीं॥ अभ्यासनधरीमनीं॥ अनुभवीनव्हे शब्दज्ञानी॥ तोजाणावा॥१३ नलगेयेथवायुधरणें॥ अथवानलगेलौकीककरणें॥ स्वरूपाकारअंतःकरण॥ तोचीयोग॥१४॥ योगाचाअभ्यास॥ करितांअत्यंतआयास॥ योगसिद्धिमुकादिकांस॥ भक्तियोगें॥१५॥ सगुणतितुकेंनिर्गुण॥ ब्रह्मसर्वत्रपाहणेंजाण॥ सर्वात्मभावेंशरण॥ शुकादिक॥१६॥ भक्तियोगजोंम्हणावा॥ तोचिसविशेषयो

गजाणावा॥ विश्वरूप आत्मा भजावा॥ तोचि योग॥१७॥ येणें जरी समाधि पाव
ला॥ तरी जीवन्मुक्तची झाला॥ चित्त नावरतां आरंभिला॥ सर्वात्मयोग॥१८॥
सर्वात्मकत्वें स्मरतां॥ निर्विशेषीं होय स्थिरता॥ साधकासीं या करितां॥ योगदी
न्ही बोलिले॥१९॥ अभ्यासीं उठे कल्पना॥ तेव्हां आवरून शके मना॥ आठवावी
ब्रह्मांडरचना॥ सर्व ब्रह्म या भावें॥२०॥ जें आठवे तेंची ब्रह्म॥ तेथें ची वृत्ती चा उपर
म॥ न घडे वृत्ति उगम॥ स्वरूपावांचून॥२१॥ तंतु वांचूनि यां पट॥ मृत्तिके वांचूनि
यां जैसा घट॥ नदिसे तैसें मनें उत्कट॥ ऐसें स्मरावें संस्कारें॥२२॥ ऋग्वेदीं वर्णि-
ला प्रलय॥ तेव्हां ब्रह्म अद्वय॥ मनें स्मरतां ब्रह्ममय॥ चित्त होय मागुती॥२३॥ ऐ
सेन ही न व्हे स्थिर॥ तरी पुन्हा मागुति चराचर॥ मनीं आठवावें सादर॥ भगवद्भावें
॥२४॥ सुवर्ण सर्वांलंकारीं॥ ब्रह्मतेसें चराचरीं॥ दृष्टी आधीं सुवर्णावरी॥ ते-
व्हां दिसती भूषणें॥२५॥ ही गुरुकृपेची किल्ली॥ जोंवरी असे मनीं धरिली॥ सर्व
ब्रह्म ऐसी ठसावली॥ बुद्धि राहे तोंपर्यंत॥२६॥ ऐसें विश्वमूर्ती चें ध्यान॥ करणें ब्र
ह्मानुसंधान॥ स्वस्वरूपीं चित्त सावधान॥ तोचि योग सविशेष॥२७॥ चित्त धांवे
जेथें जेथें॥ आत्मा स्फुरे तेथें तेथें॥ व्यापक आत्मा परंतु तेथें॥ चित्तें करूनि अनु
भव॥२८॥ चित्त जेथें पावलें॥ आत्मत्व तेथें असे पडिलें॥ ऐसें जेव्हां कळों आलें॥

तेव्हांसर्वत्रआपण॥२९॥ चित्तहोयचैतन्यव्यापक॥ सचराचरींआपणएक॥ऐ
सेंफुकाचेंकौतुक॥ पाहतांयोगसिद्धी॥३०॥ व्यापकत्वऐसेंकळे॥ चित्ततेव्हांपांगु
ळें॥ मगस्वरूपींहूननढळे॥ योगीयांचें॥३१॥ आठवितांचराचर॥ चैतन्यदिसे-
अनंतअपार॥ ज्योचैतन्यींविश्वविस्तार॥ चित्तासींगवसे॥३२॥ तेंचैतन्यतेंचि
आपण॥ धरूनिऐसीदृढखुण॥ अकारमात्रस्मरण॥ सोडोनिद्यावें॥३३॥ करू
निउफराटीवृत्ती॥ आपणांतआपणऐसीस्मृती॥ जोंपर्यंतवृत्तिनउठती॥ समा
धितोंपर्यंत॥३४॥ निमिषापासूनिजितकाकाळ॥ स्थिरताअधिकतितकास्फ
काळ॥ तोंवरीसमाधिजोंवरीविटाळ॥ नव्हेकल्पनेचा॥३५॥ आपणआपणाचें
स्मरण॥ व्यापकआत्माऐसीखुण॥ जेंआठवावेंतेथेंआपण॥ तरीकल्पनामगके
ची॥३६॥ जरीउठलीकल्पना॥ सोडूनयेअनुसंधाना॥ कल्पनेचाअधिष्ठाना॥
स्मरतांतेहीनराहे॥३७॥ पुतळ्याचीविणकरी॥ वस्त्रांतविणितीनानापरी॥ पा
हतांवस्तुदुसरी॥ नदिसेतंतुवांचुनी॥३८॥ त्याचवस्त्रींदुसरीकडे॥ नतेदृष्टीस
रचनापडे॥ प्रत्यक्षवृत्तींततैसीसांपडे॥ निर्विशेषता॥३९॥ तंतुमानावेअधिष्ठा
ना॥ पटाकारबुद्धीची कल्पना॥ प्रतिमापाहतांप्रपंचरचना॥ तंतुपाहतांवस्त्रत्व
॥४०॥ वस्त्रस्फुरतेंपाहतां॥ प्रतिमाविणल्यास्यादेखतां॥ जेउफराट्यास्फोनि

ती ॥ त्यासदिसेतंतुमात्र ॥ ४१ ॥ कांहींउठतांकल्पना ॥ अवलोकावेंअधिष्ठाना ॥ ते
प्रत्यक्षवृत्तींतरचना ॥ नदिसेतेथेंप्रपंचाची ॥ ४२ ॥ ऐसीकल्पनानिवारी ॥ चित्तचै
तन्यींआवरी ॥ तरीयाअभ्यासींलौकरी ॥ समाधिसिद्धी ॥ ४३ ॥ दृढआत्मतत्वनि
श्चयावीण ॥ समाधिसिद्धनव्हेचिजाण ॥ ह्मणोनिब्रह्मैवसर्वनिरूपण ॥ संमतिक
रूनऐकसांगों ॥ ४४ ॥ रज्जुसर्वदाअसे ॥ मिथ्यासर्पकेव्हांहिनसे ॥ सर्पाकारदृष्टीस
दिसे ॥ तोहीदोर ॥ ४५ ॥ हासर्पऐसेंह्मणावें ॥ तोतरीरज्जुअसेस्वभावें ॥ तैसीं
चराचरांनांवें ॥ अवघेंब्रह्म ॥ ४६ ॥ देहासहितचराचर ॥ नाममात्रहेआकार ॥
अकारमात्रींनिर्विकार ॥ अवघेंब्रह्म ॥ ४७ ॥ जळाभासदेखतीनेत्र ॥ बुद्धिह्मणे
हेंकिरणमात्र ॥ इंद्रियांसीविश्वभावेंविचित्र ॥ बुद्धिह्मणेहें परब्रह्म ॥ ४८ ॥ ऐसी
सर्वब्रह्मव्याप्ती ॥ श्रीरामदासहीबोलिलेनिश्चिती ॥ दासबोधादिश्रेष्ठग्रंथीं ॥ तेही
संमतीऐकावी ॥ ४७ ॥ ॥ सं॰ दास॰ ओ॰ ॥ ब्रह्मनभाहूनिनिर्मळ ॥ पाहतांते
सेंचिपोकळ ॥ अरूपआणिविशाळ ॥ मर्यादावेगळें ॥ १ ॥ एकवीसस्वर्गसप्त पा
ताळ ॥ मिळोनिएकब्रह्मगोळ ॥ असेअनंततेनिर्मळ ॥ व्यापूनिआहे ॥ २ ॥ अ
नंतब्रह्मांडारचालते ॥ अनंतब्रह्मांडावरुतें ॥ तेणेविणस्थळरितें ॥ जेथुमात्रना
हीं ॥ ३ ॥ जळींस्थळींकाष्ठींपाषाणीं ॥ ऐसीवदेव्यासवाणी ॥ तेणेविणरितापाणी

एकहीनाहीं ॥ ४॥ जळचरासींजैसेंजळ॥ बाह्यअभ्यंतरींनिरवळ॥ तैसेंब्रह्महेंके
वळ॥ जीवमात्रासी ॥ ५॥ जळावेगळाठाव आहे ॥ ब्रह्माबाहेरजातांनये ॥ ह्मणो
निउपमानसाहे ॥ जळाचीतया॥ ६॥ आकाशाबाहेरपळोंजातां ॥ पुढें आकाश
चीतत्वता ॥ ऐसेंतयाअनंता ॥ अंतचीनाहीं ॥ ७॥ परीजेंअखंडभेटलें ॥ सर्वां
गासीलिगटलें॥ अतिनिकटपरीचोरलें ॥ सकळासीजें ॥ ८॥ तयामध्येंचिअसीजे
॥ परीतयासीनेणिजें॥ उमजेभासनुमजे ॥ परब्रह्मतें॥ ९॥ आकाशामध्येंअ
भाळ॥ तेणेंआकाशवाटेडहुळ ॥ परीतेंमिथ्यानिवळ॥ आकाशची असे॥ १०
॥ न्याहाळदेतांआकाशीं॥ चक्रेंदिसतीडोळियांसी ॥ तैसेंदृश्यज्ञानीयासी॥
मिथ्यारूप॥ ११॥ मिथ्याचपरीआभासें ॥ निद्रिस्थासींस्वप्नजैसें ॥ जागाझालि
याअपैसें॥ बुझोंलागे॥ १२॥ तैसेंआपुलेनि अनुभवें ॥ ज्ञानेंजागृतीसियावें॥ म
गमायीकस्वभावें ॥ कळोंलागे॥ १३॥ आतांअसोहेकुवाडे॥ जेब्रह्मांडापळीक
डे॥ तेचिआतांनिवाडे ॥ उमजूनिदाऊं॥ १४॥ ब्रह्मब्रह्मांडींकालवलें ॥ पदार्थमा-
त्रासिव्यापूनिठेविलें ॥ सर्वांमध्येंविस्तारलें॥ संचलेपणें ॥ १५॥ ब्रह्मामध्येंसृष्टि-
भासे॥ सृष्टीमध्येंब्रह्मअसे॥ अनुभवघेतांअभासे॥ अंशमात्र ॥ १६॥ अंशमात्रें
सृष्टिभीतरी॥ बाहेरमर्यादाकोणकरी ॥ सगळेंब्रह्मब्रह्मांडोदरीं॥ माईकैसें॥

॥१७॥ घटामध्यें आकाश॥ सगळें सांठवतां प्रयास॥ म्हणोनि तयाचा अंश॥ बोलिजेतें ॥१८॥ ब्रह्मतेसें कालवलें॥ परीतें नाहीं हालवलें ॥ सर्वांमध्यें परिसंचलें॥ संचलेपणें॥१९॥ पंचभूतीं असे मिश्रित॥ तरीते पंचभूतातीत॥ परीतें आकाश अलिप्त॥ असो निजेसें॥२०॥ ब्रह्मासी दृष्टांत न घडे॥ बुझावया देणें घडे॥ परी दृष्टांतीं साहित्य पडे॥ विचारितां आकाश॥२१॥ काढिमानसतां पितळ॥ मगतें सोनेंची केवळ॥ तैसें शून्यत्वनसतां निवळ॥ आकाशचि ब्रह्म॥२२॥ आकाशा ऐसें नाहीं थोर॥ आकाशसकळा हूनि सार॥ पाहतां आकाशाचा विचार॥ स्वरूपासारिखा॥२३॥ ॥आशंका॥ तरी शिष्यें केला अक्षेप॥ दोहींचें सारिखेंचि स्वरूप॥ तरी आकाशचि स्वरूप॥ कांम्हणोनि नये॥२४॥ आकाशस्वरूपाकवणभेद॥ पाहतांदिसती अभेद॥ आकाशवस्तूचि स्वतसिद्ध॥ कांन म्हणावी॥२५॥ वस्तु अचळ अढळ॥ वस्तु निर्मळ निश्चळ॥ तैसेंचि आकाश केवळ॥ वस्तुसारिखें॥२६॥ ऐकोनि वक्ता बोलेवचन॥ वस्तु ठायींची निर्गुण॥ आकाशा अंगीं शब्दगुण॥ शास्त्रीं निरोपिला॥२७॥ कामक्रोधशोकमोहो॥ भयअज्ञानशून्यत्वपाहाहो॥ ऐसा सत्त्वविधस्वभावो॥ आकाशाचा॥२८॥ ऐसें शास्त्रकार बोलिले॥ म्हणोनि आकाश तत्त्व झालें॥ स्वरूपनिर्विकार संचलें॥ उपमेरहित॥२९॥ अद्वैतपाहतां कल्पनेसी

॥ सारिखेंचवाटेनिश्चयेसी ॥ परीआकाशस्वरूपासी ॥ भेदआहे ॥३०॥ उन्मनि
आणिसुषुप्तिअवस्था ॥ सारिखेचिवाटेतत्वता ॥ परिविवंचूनिपाहतां ॥ भेदआ
हे ॥३१॥ काचबंदी आणिजळ ॥ सारिखेंचि भासेकेवळ ॥ परिएककाचएकजळ ॥
शहाणेजाणती ॥३२॥ तैसेंआकाशआणिस्वरूप ॥ पाहतांवाटतीएकरूप ॥प
रीदोहींमध्येंविवेक ॥ शून्यत्वाचा ॥३३॥ सोनेंआणिसोनपितळ ॥ दोन्हीएकचवा
टतीकेवळ ॥ परीपितळेसिमिळतांज्वाळ ॥ काळिमाचढे ॥३४॥ आतांअसोहेदृ
ष्टांत ॥ आकाशम्हणिजेकेवळभूत ॥ तेंभूतआणिअनंत ॥ एकचैसा ॥३५॥
वस्तुसींवर्णचिनसे ॥ आकाशश्यामवर्णअसे ॥ दोहींसीसाम्यताकैसे ॥ करितील
विचक्षण ॥३६॥ श्रोतेम्हणतीकैचेंरूप ॥ आकाशठायींचेंअरूप ॥ आकाशवस्तु
तद्रूप ॥ भेदचिनाहीं ॥३७॥ चौभूतांसींनाशआहे ॥ आकाशकैसेंनासताहे ॥
आकाशासींनसाहे ॥ वर्णव्यक्तिअकार ॥३८॥ आकाशअचळदिसतें ॥ त्याचें
कायनासोंपाहातें ॥ पाहतांआमचेनिमतें ॥ आकाशशाश्वत ॥३९॥ऐसेंऐको
निवचन ॥ वक्ताबोलेप्रतिवचन ॥ ऐकाबापालक्षण ॥ आकाशाचें ॥ ४०॥ आ-
काशअनुभवायेतें ॥ स्वरूपअनुभवापरतें ॥ म्हणोनियांआकाशातें ॥ ऐक्यता
नघडे ॥४१॥ आकाशावेगळेंपहावें ॥ स्वरूपींस्वरूपचिन्हावें ॥ वस्तुपाहाणेंस्व

भावें॥ ऐसें असे॥४२॥ आकाशस्तब्धपणें शून्य॥ शून्य म्हणिजे अज्ञान॥ अज्ञान
पणें कठिण॥ रूपतया चें॥४३॥ अज्ञानें काम क्रोधादिक॥ मोहो भय आणि शोक
॥ हा अज्ञान अविवेक॥ आकाश गुणें॥४४॥ आकाश तमापासोनि झालें॥ म्हणोनि
काम क्रोधें वेष्टिलें॥ अज्ञान शून्य बोलिलें॥ याकारणें॥४५॥ अज्ञान काल वलें आ
काशीं॥ तया कर्दमा ज्ञान नाशी॥ म्हणोनि यां आकाशासी॥ नाश आहे॥४६॥
कठिण शून्य विकारवंत॥ तया सिकैसें म्हणावें संत॥ मना सि वाटे हें तत्त्व॥ अ
ज्ञा च दृष्टि॥४७॥ रुवा मध्यें स्फटिक पडिला॥ लोकीं तद्रूप चि देखिला॥ तेणें
कपाळ मोक्ष केला॥ का पूस न करी॥४८॥ गुळा सारिखा गुळदगड॥ परी तो क
ठिण निवाड॥ नागकांडी आणि वेरवंड॥ एक म्हणों नये॥४९॥ असो हे ती न दृष्टां
त॥ बोलिलों कळावया संकेत॥ आतां भूत आणि अनंत॥ एक म्हणों नये॥५०॥
दुग्धा सारिखा जळांश॥ निवडूं जाणती राजहंस॥ तैसें स्वरूप आणि आकाश॥
संत जाणती॥५१॥ सकळ मायोद्भवांगों वी॥ संत संगें हे उगवावी॥ पावीजे मो
क्षाची पदवी॥ सत्समागमें॥५२॥ ॥ऐसें चि श्रीरामन॥ बोलिले निगम सारीं
आपण॥ आकाश ब्रह्म न से चि जाण॥ तेंही निरोपण ऐकावें॥४८॥ ॥ संमति निगम
सार ओव्या॥ ऐसी कल्पना करावी॥ नरी पांच भूतें न म्हणावीं॥ चारी भूतें मा

नावीं ॥ पांचवेंब्रह्म ॥१॥ कोणीम्हणतीआकाश ॥ ब्रह्मतेंहाचिआवकाश ॥ ब्र
ह्मांडाचासमावेश ॥ याचमध्यें ॥२॥ दृष्टीसजेंजें दिसतें ॥ तेंतें अवघेंनासतें ॥
आकाशकैचेंवांचतें ॥ प्रलयकाळीं ॥३॥ ब्रह्मसर्वांसदिसे ॥ तरीकांहोत्यांसमु
क्तिनसे ॥ दिसोनकांहोननासे ॥ अज्ञानत्याचें ॥ ४ ॥ म्हणतीगगनींकांहींचनसे
॥ त्याकरितांकायदृष्टीसदिसे ॥ युक्तिबोलतीऐसें ॥ नकळोनी ॥ ५ ॥ हेंचिआका
शजरीब्रह्म ॥ तरीकांवेदवृथाकरितीश्रम ॥ किमर्थकरावेनानाधर्म ॥ ब्रह्मप्रत्य
क्षदिसतां ॥ ६ ॥ लोकऐसेंबोलती ॥ याकारणेंवेदाचीप्रवृत्ती ॥ वेदविरुद्धकल्पना
करिती ॥ तेवेदबाह्य ॥ ७ ॥ एवंइत्यादिसंमतिकरून ॥ आकाशब्रह्मम्हणती
कोण ॥ तयाच्यामताचेंनिरसन ॥ केलेंजाणप्रसंगेंची ॥ ४९ ॥ मनासीसमाधिदा
ढर्यता ॥ बाणावयाब्रह्मैक्यता ॥ म्हणोनिसर्वब्रह्महें प्रतिपादितां ॥ नभाचिद्भिन्न
ताकथियेली ॥ ५० ॥ असोआकाशादिकातेंव्यापून ॥ अंतर्बाह्यचैतन्यपूर्ण ॥ व्या
प्तचिअसेसंमतिकरून ॥ ऐकनिरूपणपुन्हाही ॥ ५१ ॥ ॥ संमतिदोसबोध
ओव्या ॥ ॥ असोऐसीमायामायीक ॥ शाश्वततेंब्रह्मएक ॥ पाहोंजातांअने
क ॥ व्यापूनिअसे ॥ १ ॥ पृथ्वीसभेदूनिआहे ॥ परीतेंब्रह्मकठिणनव्हे ॥ दुजी उ
पमानसाहे ॥ तयांमृदुत्वासी ॥ २ ॥ पृथ्वीहूनिमृदुजळ ॥ जळाहूनिमृदु अनळ ॥

अनळाहूनिकोमळ॥ वायुजाणावा॥३॥ वायुहूनितेंगगन ॥ अत्यंतचिमृदुजाण॥
गगनाहूनि मृदुपूर्ण॥ब्रह्मजाणावें॥४॥ वज्रासी असे भेदिलें॥ परीमृदुत्वना
हींगेलें॥ उपमेरहितसंचलें॥ कठिणनामृदु॥५॥ पृथ्वीमध्यें व्यापूनिअसे॥ परी
पृथ्वीनाशेतेंननाशे॥ जळशोषेतेंनशोषे॥ जळींअसोनियां॥६॥ तेजींअसे-
परीजळेना॥ पवनींअसेपरीचळेना॥ गगनींअसेपरीकळेना॥ परब्रह्म तें॥७॥
शरीरअवघेंचिव्यापिलें॥ परीतेंनाहीं अडळलें॥ जवळीच असोन दुजावलें॥
नवलकैसें॥८॥ सन्मुखचीचहूंकडे॥ तयामध्यें पाहाणें घडे॥ बाह्य अभ्यंतरीं
रोकडे॥ सिद्धची आहे॥९॥ तयेमध्येंचिआपण॥ आपणास बाह्यतें जाण॥ हें
श्यावेगळीरचूण॥ गगनासारिखी॥१०॥ कांहींनाहींसेंवाटलें॥ तेथेंतेंची कोंदा
टलें॥ जैसेंनदिसेआपुलें॥आपणासीधन॥११॥ जोजो पदार्थ दृष्टीपडे॥तेत्याप
दार्थीआलीकडे॥ अनुभवें हेकुवाडे॥ उकलावे॥१२॥ मागेंपुढेंआकाश॥ पदा
र्थवीणजोपैस॥ पृथ्वीवीणजैसा अवकाश॥ एकरूप॥१३॥ जेंजें रूप आणि
नाम॥ तोतो नाथिलाची भ्रम॥ नामरूपातीतवर्म॥ अनुभवेंजाणावें॥१४॥ न
भींधूम्राचेडोंगर॥ उचलतीथोरथोर॥ तैसीदावीवोडुंबर॥ मायादेवी॥१५॥
ऐसीमायाअशाश्वत॥ ब्रह्मजाणावेंशाश्वत॥ सर्वठायींसदोदित॥ भरलेंअ

से॥१६॥ पोथीवाचूंजातांपाहे॥ मातृकामध्येंतेचिआहे॥ नेचींरिघोनियांराहे॥
मृदुपणें॥१७॥ श्रवणींशब्दऐकतां॥मनेंविचारपाहतां॥ मनासबाह्यतत्वता॥
परब्रह्मतें॥१८॥चरणींचालतांमार्गीं॥ जेंआढळेसर्वांगीं ॥ करेंघेतांवस्तुलागीं॥ -
आडवेंब्रह्म॥१९॥असोइंद्रियसमुदाव॥ तयामध्येंवर्तेसर्व॥जाणोंजातांमोडेहाव
॥इंद्रियांची॥२०॥ तेंजवळीचअसे॥पाहोंजातांनदिसे॥नदिसोनीअसे॥कांहींए
क॥२१॥दिसेनातरीकायझालें॥ परंतुतेंसर्वचसंचलें॥ सूक्ष्मचिकोंदाटलें॥जेथीं
च्यातेथें॥२२॥ दृष्टीसलागलीसवें॥जेंदिसेलतेंचिपाहावें॥परंतुगुजतेंजाणावें॥
गोप्यआहे॥२३॥प्रगटजाणावेंअसार॥आणिगुप्ततेंजाणावेंसार॥ गुरुमुखेंहाविं
चार॥ उमजोंलागे॥२४॥पृथ्वीनव्हेआपनव्हे॥ तेजनव्हेवायुनव्हे ॥वर्णव्यक्तिऐसें
नव्हे॥अव्यक्ततें॥२५॥जेंशस्त्रेंतोडितांतुटेना॥ जेंपावकेंजाळितांजळेना॥ काल
वितांकालवेना ॥आपेंकरोनी ॥२६॥ जेंवायूचेनिउडेना॥ जेंपडेनानाझडेना॥जें
घडेनानाद्दडेना॥ परब्रह्मतें ॥२७॥ ज्यासीं वर्णचिनसे॥जेंसर्वांहूनिअनारिसें
॥परंतुअसतचीअसे॥सर्वकाळ॥२८॥वेदविरिंचिआणिशेष॥ जेथेंश्रीणलेनिःशे
ष॥तेंचीसाधावेंविशेष॥परब्रह्मतें॥२९॥तरीतेंकोणेपरीसाधावें ॥ तेंचिबो
लिजेलस्वभावें॥अध्यात्मश्रवणेंपावावें॥ परब्रह्मतें ॥ ३० ॥ धरूंजातांधरितां

नये॥ टाकूंजातांटाकितांनये॥ जेथेंतेथेंआहेचआहे॥ परब्रह्मतें ॥३१॥ जिकडेति
कडेजेथेंतेथें॥ विन्मुखहोतांसन्मुखहोते॥ सन्मुखहोतांचुकेनातें॥ कांहींकेल्या
॥३२॥ बैसलेंमाणुसउठोनगेलें॥ तेथेंआकाशचीराहिलें॥ आकाशचहूंकडेपाहि
लें॥ तरीसन्मुखचिआहे॥३३॥ जिकडेप्राणीपळोनिजातें॥ तिकडेआकोशचिभो
वतें॥ बळेंआकाशाबाहीरतें॥ कैसेंजावोंपाहे॥३४॥ जिकडेजिकडेप्राणीपाहे॥
तिकडेसन्मुखचिआहे॥ समस्तांचेमस्तकींराहे॥ माध्यान्हींमार्तंडजैसा॥३५॥
परीतोआहेएकदेशी॥ दृष्टांतनघडेवस्तूसी॥ कांहींएकचमत्कारासी॥ देऊनिपा
हिला॥३६॥ नानातीर्थींनानादेशीं॥ कष्टेतजावेंपाहावयासी॥ तैसेंनलगेपरब्रह्म
सी॥ बैसलेचठायीं॥३७॥ प्राणीबैसोनिराहतां॥ अथवाबहुतपळोंजातां॥ परब्र
ह्मतेतत्वता॥ समागमें॥३८॥ पक्षीअंतराळींगेला॥ भोंवतेंआकाशचितयाला॥
तैसेंब्रह्मप्राणियाला॥ व्यापूनिआहे॥३९॥ ब्रह्मपोकळघनदाटा॥ ब्रह्मशेवटाचा
शेवट॥ ज्यासीत्यासीब्रह्मनीट॥ सर्वकाळ॥४०॥ दृश्यासबाह्याभ्यंतरीं॥ ब्रह्म
दाटलेंब्रह्मांडोदरीं॥ अरेत्याविमळाचीसरी॥ कोणासीद्यावी॥४१॥ वैकुंठकैला
सींसत्यलोकीं॥ इंद्रलोकींचौदालोकीं॥ पन्नगादिपातळलोकीं॥ तेंचि आहे॥
॥४२॥ काशीपासोनिरामेश्वर॥ अवघेंदाटलेंअपार॥ परतेअरतेपारावार॥

सीनाहीं॥ ४३॥ परब्रह्मतेंएकलें॥ एकदांचसकळांसिव्यापिलें॥ सकळांसीस्पर्शोनि
राहिलें॥ सकळाठायीं॥ ४४॥ परब्रह्मपाऊसेंभिजेना॥ अथवाचिरवलाचेनिभरेना
॥पुरामध्येंपरिवाहेना॥ पुरासमागमें॥ ४५॥ एकसरेसन्मुखविन्मुख॥ वामस-
व्यदोहींकडेएक॥ अधोर्ध्वमाणिसकळिक॥ व्यापूनि आहे॥ ४६॥ संतसाधुमहानु
भावा॥ देवदानवमानवा॥ ब्रह्मसकळांसिविसावो॥ विश्रांतिठाव॥ ४७॥ स्थूळन
व्हेसूक्ष्मनव्हे॥ कांहींएकसारिखेंनव्हे॥ ज्ञानदृष्टीवीणनव्हे॥ समाधान॥ ४८॥ पिं
डब्रह्मांडनिरास॥ करोनिपाविजेनिराभास॥ येथूनतेथवरीअवकाश॥ भकाश
रूपी॥ ४९॥ ऐसेचिश्रीरंगनाथादिसंत॥ श्रीवासिष्टसारादिटीकेंत॥ ब्रह्मेवसर्वम्
तिपादित॥ तेहीसंमतश्रवणकरी॥ ५२॥ ॥संमतिश्रीरंगनाथओव्या॥ ब्रह्मतें
स्वर्गमृत्युपाताळभुवनी॥ पुरोनिउरलेंसेनिर्वाणीं॥ सर्वत्रसर्वदेशींभरोनी॥ कोंद
लेंअसे॥ १॥ ब्रह्मस्वर्गमृत्युपाताळ॥ ब्रह्मपर्वतादिकुळाचळ॥ भूर्भुवःस्वर्लोकपा
ळ॥ ब्रह्मनिर्मळचोदाभुवनें॥ २॥ पुत्रमित्रकळत्रादिसर्व॥ एकब्रह्मचिअसेस्वयमे
व॥ देहेंद्रियादिदृश्यभव॥ ब्रह्मतेंसर्वसर्वरूपें॥ ३॥ जेंजेंऐकसीदेखसी॥ जेंकींदृ
श्यमात्रजाणहृषीकेशी॥ देशविदेशपृथ्वीआकाशीं॥ ब्रह्मचोपाशींसर्वत्र॥ ४॥स
र्ववेदशास्त्राचामथितार्थ॥ सर्वब्रह्महाफलितार्थ॥ ब्रह्मावेगळेंकोणीपदार्थ॥ ना

हींनिश्चितजाणतूं॥५॥ मीतूंजो इत्यादिव्यवहार॥ चित्स्वरूपब्रह्मचनिर्विकार॥
आणितिन्हीलोकचराचर॥ ब्रह्मनिरंतरचिद्रूपत्वें॥६॥ शुद्धाशुद्धतेंब्रह्मरूपभासे
॥ बरेंवाईटतितुकेंब्रह्मचिअसे॥ किंबहुनाघटपटादिठसे॥ तेस्वयंभअसेपरब्रह्म
॥७॥ ब्रह्मावेगळेंअणुमात्रही॥ नभासेविश्वींआणिदेहीं॥ देहोचिदेहपणेंतेथेंनाहीं
॥नदेखोंकांहींब्रह्मेंवीण॥८॥ ब्रह्मचिमनबुद्धिप्राण॥ इंद्रियेंसर्वहीब्रह्मपूर्ण॥ ब्र
ह्मचिदेहविदेहजाण॥ संकल्पनपरब्रह्म॥९॥ मनाचेंमनपणसंकल्पन॥ तेतेंजा
णब्रह्मपूर्ण॥ बुद्धिबुद्धीचेंबद्धव्यपण॥ चिदानंदघनसदोदित॥१०॥ मनहेंब्रह्मीं
लीनकीजे॥ मनमनपणायेऊंनदीजे॥ इतुकेनिमुक्तचिसहजे॥ येथेंनधरीजेसंश
यकांहीं॥११॥ ॥संमतिएकनाथओव्या॥ गुणभूतेंविषयकरणें॥ जीवभो
क्तासुखदुःखपणें॥ ज्ञानक्रियाकर्माचरणें॥हेंसर्वहीजाणणें पूर्णब्रह्म॥१॥ सारख
रेचाफणसप्रबळ॥ तेथेंकांटेत्वचाबीजगोळ॥ अवघासारखरचिकेवळ॥ तेविब्र
ह्मचिसकळजगदाकारें॥२॥ जगविश्वप्रपंचनाम॥ परीतेंनिरखळपरब्रह्म॥ हाउ
पनिषदार्थउत्तम॥ वेदांतीपरमपरमार्थहा॥३॥ जेथेंजेथेंसाधकाचेंजायमन॥ ते
थेंतेथेंब्रह्मपरिपूर्ण॥ मननिघावयातेथून॥ रितेंस्थान असेना॥४॥ ऐसेंकरितां
अनुसंधान॥ चैतन्यींसमरसेंमन॥ यातेंह्मणिजेपुष्कळज्ञान॥ उपदेशपूर्णयत्न॥

व॥५॥ तेव्हांमी एकू येथें॥ भगवद्रूपेंपाहे भूतें॥ हेहीवृत्तिहरपेतेथें॥ देखेसभों
वतेंपरब्रह्म॥६॥ परब्रह्मदेखतीवृत्ती॥ तेहीविरेब्रह्माअतौती॥ जेवीघृतकणिका
घृतीं॥ होतीसुनिश्चिती घृतरूप॥७॥ तेव्हांचिब्रह्मपरिपूर्ण॥ हेहीस्फूर्तिनुरेजा
ण॥ गिळूनियांमीतूंपण॥ ब्रह्मींब्रह्मपण अहेतुक॥८॥ समुद्रींमिळतांलवण॥
समुद्रचिहोयआपण॥ तेवीआत्मनिश्चयेंबुद्धिपूर्ण॥ चैतन्यघनस्वयेंहोय॥९॥
आत्म्यावेगळाकांहीं॥ तिळभरीरिताठावनाहीं॥ यापरिपूर्णत्वेंपाही॥ जन्मतेठा
यींस्पर्शेना॥१०॥ ॥संमतिनिगमसारओव्या॥ ब्रह्मांडआवरणासहित॥अ
भ्यासेंयोगीव्यापीचित्त॥ त्याहीपुढें अनंत॥ आत्मचैतन्य॥१॥ ऐसाअभ्याससं
स्कार॥ स्वरूपींधरीचित्तविस्तार॥ पसरेतोतोअनंतपार॥ राहेतदाकारहोऊ
नी॥२॥ चित्तविस्तारेंपसरे॥ पसरतांपसरणेंहिसरे॥ अनंतत्वेंअनुभवउरे॥
घटाकाशजैसाआकाशीं॥३॥ आत्माअनंतअपार॥ हाहीशब्दातीतसंस्कार॥
तदाकारीसंकोचविस्तार॥ नस्फुरतीदोन्ही॥४॥ आत्मत्वाचेंस्फुरण॥ स्वरूपाकार
अंतःकरण॥ त्रिपुटीचेंनस्फुरेभान॥ ध्याताध्यानतेध्येय॥५॥ चित्तजेव्हांवृत्ति
शून्य॥ध्येयध्यातानदिसतीअन्य॥ अनुभवाआलेंशुद्धचैतन्य॥ आनंदकोशते
समयीं॥६॥ वृत्तीऐसीअंतर्मुख॥ करितांनाठवेकांहींआणिक॥ तेव्हांजाणावेंब्र

ह्मसकटंक ॥ अनुभवा आलें ॥७॥ कल्पनेची लहरी नाहीं ॥ मननिमग्न चैतन्य डोहीं ॥
स्वरूपाचांचूनि नाठवे कांहीं ॥ तेचि उन्मनी ॥८॥ निर्वातजेंका स्थळ ॥ दीपतेथें नि
श्चळ ॥ तेथेंचे उदकीं नसेडळमळा ॥ बहुतरंग कांहीं ॥९॥ तैसेंजेव्हांवृत्तिशून्य ॥ चित्त
चैतन्यदोन्ही अनन्य ॥ सत्तामात्र आत्मचैतन्य ॥ अनुभवा आलें निधर्मता ॥१०॥ नि
जधर्मसमाधितोहोया ॥ तोचिकोश आनंदमय ॥ येऊंलागलेवरिविक्षेपलय ॥ अ
भ्यासतेव्हांबोलिला ॥११॥ लयनिद्रेसह्मणती ॥ विक्षेपह्मणिजे कल्पनाउठती
॥ यादोंवेगळी आत्मस्फूर्ती ॥ तोसमाधी ॥१२॥ केवळ आत्मप्रतीती ॥ नातेस्मृति
नातेविस्मृती ॥ तेसदोदित आत्मस्थिती ॥ तोआनंदाचा अनुभव ॥१३॥ अभ्या-
सीं घेतली गोडी ॥ चित्तचैतन्यातें नसोडी ॥ आधींचि आत्मयाची आवडी ॥ त्याकरि
तांशिरमिया ॥१४॥ ऐसा अनुभव आपला ॥ जेसमयीं स्थिरता पावला ॥ तोएकपक्ष
बोलिला ॥ मोदशब्दें ॥१५॥ चित्तऐसेंनिश्चळ ॥ समाधीचा वाढला काळ ॥ सुखाचा
झाला सुकाळ ॥ तोपक्ष दुसरा प्रमोद ॥१६॥ प्रकर्षेकरूनि मोद ॥ त्यासह्मणा
वेंप्रमोद ॥ प्रमोदह्मणजे आनंद ॥ ह्मणिजे अनंदफार ॥१७॥ जेथेंसर्ववृत्तिशून्य
॥ अनुभवीं उरे आत्मचैतन्य ॥ साधकऐसा जेव्हांधन्य ॥ होताआनंदमयशुद्ध ॥१८
॥ एवं इत्यादिसंमती ॥ येथें लिहाव्यातरी किती ॥ सिद्धांत हाचिगा निश्चिती ॥ ब्रह्मे

वजगतींसर्वही ॥५३॥ ऐसियाब्रह्मबोधेंकरून॥ तदाकारत्वपावेमन॥ परमानं
दींहोयनिमग्न॥ तेंसर्वहीलक्षणनिरोपिलें ॥५४॥ परमानंदींनिमग्नहोतां॥ स्वरू
पानंदहृदयींदाटतां ॥ तेसुखचिन्हेंबाह्यतत्वता॥ देहींसर्वथाप्रगटहोती ॥५५
स्तंभरोमांचउभारती ॥ स्वेदकंपस्वरभंगहोती ॥ नेत्रींआनंदाश्रुस्रवती ॥ वै
वर्ण्यादिप्रगटतीअष्टभाव ॥५६॥ ॥संमतिश्लोक॥ स्तंभःस्वेदोथरोमां
चःस्वरभंगोथवेपथुः ॥ वैवर्ण्यमश्रुप्रलयमित्यष्टौसात्विकामताः ॥ १॥ इत्या
दिअष्टसात्विकभाव॥ चिन्हप्रगटेंगाअपूर्व ॥परमानंदसुखस्वभाव॥ चित्तासीं
निजभावजेंप्राप्त ॥ ५७॥ चित्तहोयचैतन्यघन॥ सर्वही विसरेप्रपंचभान॥ कदा
हीननिघवेतेथून॥ होयनिमग्नमहासुखीं ॥५८॥ तयासुखाचासुखस्वाद॥
बोलतांनयेचीअनुवाद॥ अलौकिकतोसुखानंद ॥ अनुभविजेंमुद्दलींसी-
कळे ॥५९॥ तयासुखाचेठायीं॥ अनुभाव्य अनुभवितांनिःशेषनाहीं ॥ स्वसं
वेद्यकैवल्यपाही ॥ स्वताचनिश्चयीयोगिराज ॥६०॥ स्वात्मसुखाचीहोतांभासी
॥ मगस्वर्गादिसुखेंतुच्छहोती॥ जेवीकाअमृताचियेतृप्ती॥ कडूस्लनावडती
रसकोण्ही ॥६१॥ ॥चूर्णिका ॥ ऐसा ब्रह्मसुखानंद योगी जो त्यास विषया
वांचूनही अंतर्यामीं परम तृप्ति असते. तीव्र वासना विषय सुखाचे ठायीं ना

हीं प्रारब्धयोगें विषय नसले अथवा असले तथापि तो तृष्णारहितच ऐसा जाणावा ॥ आतां ज्यास विषयस्फरवाची अंतर्यामीं परम भीति असून बाह्य लौकिकार्थ मात्र विषयाची मुखें निंदा करितो, त्याचें मन ब्रह्मानंदीं निमग्न नाहीं तो दांभीकच ऐसा ओळखावा ॥ ३८ ॥ इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ ॥ श्रवणेंपुरतीमनोरथ ॥ श्रीरघुनाथचरणींअध्यायस्फनिश्चित ॥ मौनीस्थापितनवम हा ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इतिस्वात्मबोधे नवमोध्यायः समाप्तः ७

श्रीगणेशायनमः॥ ॥आतां यावरी शिष्य ह्मणे गुरुवर्या जीवन्मुक्त सदा तृप्त असतो त्याचें लक्षण विशद करून दारवा॥ यावरी सद्गुरु बोलतात कीं एकाग्र चित्तें श्रवण कर॥ जीवन्मुक्तास परम तृप्ति असते त्याचीं लक्षणें कांहीं अल्प विस्तारें सांगों १ जीवन्मुक्त ह्मणजे एवंभूत पूर्वोक्त समाधि अभ्यास योगें जन्याचें मन ब्रह्माकारत्वें बहुधा वृत्तिशून्यत्वे पावून स्वतः ब्रह्मरूपत्वें जो पावला तोच जीवन्मुक्त बोलिजे २ ऐसा स्वरूपानंद परिपूर्णब्रह्मस्वरूप योगी जो त्याचा मनोवृत्ति विशेष संकल्प विकल्पात्मक दृश्य चिंतना विषयीं जो काम तयाचा नाश होतो ३ संसार दुःखाचे स्वरूपानंद ज्ञानेतिरोधान होऊन वृत्ति शून्यस्वरूपीं स्वरूप रूपच असतें ४ योगी स्वतः आपणच परब्रह्म संकल्प विकल्पात्मक मन जें त्यास अभ्यासें दृढ परिपक्कतेनें ब्रह्माकारत्व जालियानंतर पुनः त्यास साधन किंवा असाधन॥ धारणा किंवा ध्यान एकांत किंवा लोकांत॥ समाधि किंवा असमाधि आसन किंवा निरासन हा नेम कांहींच नाहीं॥ तो सर्वगत परमात्मा च ऐसा जाणावा ५ हेंच दृढ कळावयास संमति मुखें सांगों तें ऐक॥ ॥संमति श्लोक॥ सर्वब्रह्ममयंयस्यनतस्यपृथगस्तिवै॥ एकांतसेवनंव्यर्थंव्यर्थंमौनादिसाधनं॥१॥ ॥टीकाश्रीरंगनाथओव्या॥ प्रतीतिनामरूपऐसें॥ दृश्य

सत्यपणेंकदानभासे॥ दृष्टीतरीसाचारेंऐसेंदिसे॥ जैसेंकाभासेमृगजळ॥१॥
भ्रांतीतिकविश्वप्रतीती॥ जालयाहीसर्वब्रह्मसंविती॥ तेथेंसंकल्पकाशाचेउठती
॥तेचिस्थितीनिर्विकल्प॥२॥ब्रह्मरूपाझालाभूगोल॥ ब्रह्मरूपझालाकुलाचल॥ ब्र
ह्मरूपसर्वहीनागकुळ॥ देवसकळब्रह्मरूप॥३॥शुद्धाशुद्धतेंब्रह्मरूपभासे॥ बरेंवा
ईटतितुकेंब्रह्मचि असे॥ किंबहुनाघटपटादिठसे॥ तेस्वयंभअसेपरब्रह्म॥४॥सम
स्तजितुकेविश्वजात॥तितुकेएकचीस्फुरत॥ ब्रह्मेवीणअणुमात्रकिंचित॥ नाहींनि
श्चितजाणगा॥५॥ चूर्णिका॥ ऐसा ब्रह्मदर्शी परिपक्व ज्ञानयोगी जो त्या मुमुक्षू
चेपरी पूर्ववत् एकांत सेवन मौनादि अष्टांग योग साधनें त्याचा नियम हा व्यर्थचहो
य ६ परिपक्वता जालियावर स्वइच्छा त्याचा देह एकांतीं समाधिस्थ अंतःकरण
असो॥ अथवा स्ववर्णाश्रम धर्मिकर्ममार्गी वर्तत असो अथवा सर्वदेशीं फिरो॥ प
रंतु तत्वदर्शी जो त्यास हानि लाभ किमपीही नाहीं ७ त्याचा विजनवास एकांत
सेवन आसनादिक आणि ज्ञानोत्तरकाळीं देहराहाटीचें लक्षण श्री आचार्यवसि
ष्ठादिक बोलताहेत तेंही सांगों॥ ८॥संमतिश्लोक वासिष्ठ॥ समाधिमथकर्माणि
माकरोतुकरोतुवा॥ हृदयेनास्तसर्वाशोमुक्तएवोत्तमाशयः॥२॥ ॥टीकाश्रीरंग
नाथ॥ ऐसाजोकींजीवन्मुक्त॥ तोकर्मेकरोकासमस्त॥विधिनिषेधपाळित॥ अ

थवागार्कीतदोन्हीनेही ॥१॥ तोयज्ञादिकेंसर्वकर्मेंकरू॥ अथवासर्वकर्मेंअक्केरू॥
परीबाधनपवेअंतरू॥ बोधलाथोरूह्मणोनियां॥२॥अथवानिरंतरअसोसमाधि
स्थ॥सविकल्पनिर्विकल्पतटस्थ॥ अथवाअसोव्युत्थितचित्त॥ कदाचितनकरूकां
हीं॥३॥ह्रदयापासावसर्वहीआशा॥ ज्याच्यागेल्यागाविरेशा॥ उत्तमांतःकरणतो
परेशा॥ दृश्यलेशानस्पर्शेतो॥४॥ तोचितोमुक्तअननाहीं॥ येथेंसंदेहनधरीकांहीं
तेचिएवंकारेंठेविलेंठायीं॥ दुसरीनाहींमातुयेथा॥५॥ ॥सं॰श्रीशंकराचार्यअपरो
क्षानुभूतिश्लो॰॥ अदावंतेचमध्येचजनोयस्मिन्नविद्यते॥येनेदंसततंव्याप्तंस
देशोविजनस्मृतः॥१॥सिद्धंयत्सर्वभूतादिविश्वाधिष्ठानमव्ययं॥यस्मिन्सिद्धाः
समाविष्टास्तद्वैसिद्धासनंभवेत्॥२॥ ॥टीकाउद्धवचिह्न॥ नगाआदिमध्या
तनेणेंनगातें॥दिसेहेमतेसानदेखेंजगातें॥ ह्मणोनिवसेंनित्यतानिर्जनीतो॥ अ
सासेविलादेशहीसज्जनींतो॥१॥अधिष्ठानभूतादिजेंब्रह्मसिद्ध॥जयाआश्रयें
विश्वभासेप्रसिद्ध॥ जयेआसनींहोयअद्वैतसिद्ध॥ सुखेंसर्वदाघालिजेतेंचिसिद्ध
॥२॥ ॥संमतिद्वामनराजयोग॥श्लोक॥ नआद्यंतिब्रह्मींजनतरिमध्येंहिविजन
की॥ नमध्येंहीजेसानगनिजउपादानकनकीं॥ अशाब्रह्मींचित्तेंकरूनिअसतिते
स्ववसती॥ जनींहीतेयोगीस्थळविजनदेखोनिरमती॥१॥ अधिष्ठानसिद्धासनीं

नित्यसिद्ध॥ जगींब्रह्ममीपूर्णऐसीप्रसिद्ध॥ शरीरेंउठावेंबसावेंफिरावें॥ तरीनित्य योगासनींत्याअसावें॥२॥ चूर्णिका॥ इत्यादि संमतिकरून मुक्त जो त्याचें विजनवास एकांते आणि आसनादिकांचेंही लक्षण जाणावें॥ ऐसा अपरोक्ष ज्ञानी परब्रह्मरूप योगी जो त्याचा दग्ध पटवत्॥ शेषप्रारब्धें राहिला जो देह तो प्रारब्धक्षय पावेतों एकदेशी एकांतीं बसो॥ अथवा स्वइच्छें सर्वदेशीं फिरो परंतु देहसंबंधज्ञानीयाचे स्वरूपीं नाहीं॥ तो विधिनिषेध पुण्यपापात्मक सकल बंधरहित सर्वगत सर्वाऽधिष्ठान अचलरूपच ऐसा जाणावा॥ यदृच्छा देह कोठेंही कैसाही धारणेंत असो परंतु तयासीं संबंध नाहीं॥ आणि त्यास निषेध करण्यासही समर्थ कोणींच नसे॥ हेंदृढ कळावें म्हणून श्रीअष्टावक्रादि संमतान्वयें सांगोंतें ऐकें॥९॥ संमति अष्टावक्र श्लोक॥ आत्मैवेदंजगत्सर्वंज्ञातंयेनमहात्मना॥ यदृच्छयावर्तमानंतं निषेद्धुंक्षमेतकः॥३॥ टीकाश्री अच्युतरावजी॥ ज्यानेंविशाळबुद्धीनेंजगब्रह्मचिजाणिलें॥ स्वच्छंदेंहिवर्ततांत्या निषेधीकोणयाजगीं॥३॥ ॥संमतिबोधवैभवओव्या॥ विधिप्रमाणेंवर्तणें॥ निषेधसर्वथागाळणें॥ वर्ज्यावर्ज्यकल्पनें॥ आत्मवेत्यासिहेनाहीं॥१॥ आशंका॥ आशंकाकारम्हणे॥ ज्ञानबळेंवर्ज्यावर्ज्यकल्पनें॥ टाकोनिसावकाशवर्तणें॥ सामर्थ्यनसतांशरीरीं॥२॥ ज्यासीसामर्थ्य-

कांहींनसे॥ तेणेंविधिनिषेधसरिसे॥ सांडावेंहेंआम्हांसनदिसे॥ केवळज्ञानेंकेवीघडे
॥३॥ वरदेणेंआणिशापकरण॥ हेंअसेजयासीआणिज्ञान॥ त्यासीचविधिनिषेधल
क्षण॥ कांहींनसेहेंखरें॥४॥ व्यासदुर्वासादिऋषींसीं॥ सामर्थ्यअनुग्रहशापासी॥
त्यासीविधिनिषेधबाधाकायसी॥ गणनेंनाहींहेंखरें॥५॥ तैसेंनझालेंज्यानरा॥ केव
ळज्ञानेंचअसलापुरा॥ त्यासीवर्ज्यावर्ज्यपसारा॥ नएकसराकेवीघडे॥६॥ ऐसापृ-
च्छकाचाआशयअसे॥ त्यासीउत्तरपरियेसें॥ शापानुग्रहआणिज्ञानीयास॥ वेग
ळीकअसेअत्यंत॥७॥ जिहींशापानुग्रहाचेंकारण॥ केलेंअसेलतपअनुष्ठान॥त्या
सींशापदेणेंअनुग्रहकरण॥ हेंफळघडेनिश्चयें॥८॥ जिहींज्ञानोत्पत्तिकारण॥ केलें
श्रवणादिगुरुसेवन॥ त्यासीफळज्ञानहेंजाण॥ वेगळालेंयेरिती॥९॥ म्हणोनिव्यास
दिकाचेठायीं॥ दोन्ही सामर्थ्यांचींतपेंपाही॥ यास्तवदोन्हीएकेठायीं॥ दिसतीऐसे-
जाणावे॥१०॥ जिहींएकतपकेलें॥ तयासीएकफळलाधलें॥ ज्ञानशापानुग्रहाहूनि
वेगळें॥ होयऐसेंजाणावें॥११॥ म्हणोनिज्ञानमात्रेंचिनरा॥ तुटेविधिनिषेधाचो गुं
फिरा॥ आत्मानुभवस्वराज्यनगरा॥पातलायास्तवजाणावें॥१२॥ चूर्णिका॥
शापवरादिकसामर्थ्यहेंतपाचें फळ होय ज्ञानफळ नव्हे ऐसाचि निर्णय श्रीवि-
द्यारण्याचार्यजे यांणींहीकेला आहे तेही संमति ऐकावी॥१०॥ संमतिपंचदशीग्रो

क॥ शापानुग्रहसामर्थ्यंयस्यासौतत्वविद्यदि॥ तन्नशापादिसामर्थ्यंफलंस्यात्त
पसोयतः॥१॥ ॥टीका रामकृष्णपं॰॥ पूर्ववादी ह्मणतो कीं, शापानुग्रहसाम
र्थ्यज्यासीतोच तत्वविद ऐसें जरी ह्मणसील तरी हें न घडे परिहार करितो॥तन्ने
ति॥ शापादि सामर्थ्य फल तें तपाचें आहे॥१॥ नाहो व्यासादिक तत्वविद त्यासी
शापादिक सामर्थ्य देखिलें आहे यासी उत्तर कीं तें तत्वज्ञानाचें फळ नव्हे॥ तरी तें
कोणे करून होतें यासी उत्तर श्लोक॥ व्यासादेरपिसामर्थ्यंदृश्यतेतपसोबला
त्॥ शापादिकारणादन्यत्तपोदानस्यकारणं॥२॥ ॥टीकाराम॰॥ तें तपाचें फ
ळ आहे, तपोबळें करून होतें॥ नाहो तरी श्रुति प्रमाण आहे तपावेगळें तत्वज्ञान
च न घडे॥ ऐसी आशंका यासी उत्तर कीं शापादि करण्याचीं तपें तीं आणिक आ
हेत परंतु हें तप नव्हे॥ शापादि कारणा इति॥ शापादि कारणाचीं तपें आणिक-
आहेत तीं तपज्ञानाचें कारण तें भिन्न आहे॥२॥ व्यासादिकांशीं तत्वज्ञानित्व
आणि शापादि कारणत्व कैसें देखिजे तयासीं उत्तर कीं त्यासी दोन्ही तपें होतीं॥
श्लोक॥ द्वयंयस्यास्ति तस्येवसामर्थ्यज्ञानयोर्जनिः॥ एकैकंतुतपःकुर्वन्नैकैकं
लभतेफलं॥३॥ टीकाराम॰॥ त्यासी दोन्ही ही तपें होतीं त्या कारणें ज्ञान होतें आ
णि शापादि सामर्थ्य ही होतें॥ त्याचीं फळें भिन्न भिन्न होत॥३॥ एवं इत्यादि सं

मतान्वयें हेंच जाणावें कीं, शापादि सामर्थ्य हें ब्रह्मज्ञान फल नव्हे ॥ ज्ञानी याचे देहीं
शापादि सामर्थ्य नसलें तरी नसो ॥ परंतु परम उत्कृष्ट दृढ अपरोक्ष ज्ञान जें तेणें क
रूनच विधिनिषेध बंधरहित स्वेच्छाचारी त्याचा यदृच्छादि प्रारब्धयोगेंच देह व
र्तितो ऐसा जाणावा ॥ त्यास माया विद्या कल्पित कोणताही प्रतिबंध नाहीं ॥ तथा
पि ज्ञानी परम दयावंत जगदुद्धारावे ह्मणोन लोकसंग्रहार्थ श्रीभगवद्गीता श्लोका
र्थ ईश्वर मनोदयान्वय प्रारब्ध क्षय पावेतोंही स्वधर्माचरणींच पूर्ववत् भक्ति ज्ञा
न वैराग्ययुक्त नटवत् असतो ११ ज्ञानी जो त्याचे मनास यथेष्टाचरण प्रिय नसेचि
स्वइच्छा स्वधर्मराहाटीच असते १२ आशंका ॥ नाहो अज्ञानीवत् ज्ञानीयांस ही
यदृच्छा ह्मणजे इच्छारूप वासना आहे तेणें करून वर्ततो म्हणून पूर्वी आपण क
थिलें ॥ तेव्हां इच्छारूप वासना हेची जन्मास कारण ॥ ज्ञानीयांस ही वासना अस
लिया अज्ञानाचे परी जन्मास कारण होईल कीं १३ ऐसी आशंका ॥ ईस उत्तर कीं ज्ञा
नी याचे मनीं शेष प्रारब्धक्षय पावेतों ज्ञानाग्नि करून दग्ध वासना भर्जित बीज
वत् असतात ॥ परंतु प्रारब्ध भोग क्षय झाल्यावर जन्मांकुर दशेस पावत नाहीं
त ॥ जैसीं भर्जित बीजें भक्षावयास उपयोगी पडतात परंतु धरणींत पेरितांही
उगवत नाहींत ॥ तद्वत् ज्ञानी याच्या ज्ञानदग्ध वासना प्रारब्ध भोग क्षयाच्या

मात्र उपयोगी देह पात पावेतों पडतात॥ तेणें करून पुनः जन्माची प्राप्ति कदाही न घडे॥ हेंच यथार्थ दृढ कळावयास संमति मुखें ही सांगों तें ऐक॥१४॥ संमतिबो धवे०॥ ओव्या॥ अहो ज्ञानी झाला तयासी॥ ऐसियावासना कासयासी॥ तें प्रार ब्ध भोगणें आहे तयासी॥ ह्मणोनित्या असताती॥१॥ तरी हा दोष नसे बाप॥ प्रा रब्ध असे अनेकरूप॥ अनेक विद्येचें स्वरूप॥ त्रिप्रकार जाणावे॥२॥ एक ते इ च्छा प्रारब्ध असे॥ अनिच्छा प्रारब्ध तदनुसरिसे॥ पेरेच्छा प्रारब्ध अपेसे॥ पु रुष विशेषें जाणावें॥३॥ इच्छा प्रारब्ध ह्मणिजे ऐसें॥ दुःखदायक विषय तैसे॥ कळोनिही इच्छा उसासे॥ भोगावया कारणें॥४॥ तिचें दृष्टांत पूर्वक निरूपण॥ कीजेल ग्रंथाधारें करून॥ रोगिया कुपथ्य असलिया जाण॥ बलात्कारें तो सेवी॥ ॥५॥ क्षताची शरीरीं व्यथा॥ ताकसें दाडें होय भक्षिता॥ ह्मणे भक्षूं द्या आव डत्या पदार्था॥ रोग तो कपाळीं लिहिला असे॥६॥ तैसा चि जो चोरी करी॥ त्यासी परिणामाची विपत्ति भारी॥ कळली असो नि आदरी॥ चौरकर्म जेथिती॥७॥ आ पला अनर्थ कळो नी॥ तरी इच्छे तें वश हो ऊनी॥ अवश्य भोगी ह्मणूनी॥ इच्छा प्रारब्ध या नांव॥८॥ आतां अनिच्छ ऐसीं लक्षणें॥ इच्छा नसो नि कार्य करणें॥ स्व भावानुसार घडे भोगणें॥ इच्छा नसो नि पुरुषासी॥९॥ परेच्छा तें ऐसी असे॥

यासीइच्छाअनेच्छातेदोन्हीनसे॥ तरीपारब्याचेआयहासरिसें॥ भोगणेंपडे
आवश्यक॥१०॥ ऐसीप्रारब्धाचीअनेकता॥ तेथेंविवेकआहेजरीजागतां॥तथा
पिभोगणेंपडेज्ञानवंता॥ आयहनचलेकदापी॥११॥ ॥आशंका॥ अहोज्ञानी
यासीभोगवासना॥ तरीतेजन्मनदेकायजाणा॥ याआशंकेसीनिरसना॥उत्तरऐ
काबलिष्ठ॥१२॥ ज्ञानीयासीइच्छानसावी॥ हीगोष्टअज्ञानीयांनींबोलावी॥ ह्म-
णालइच्छाअसलियाजन्मांतरेंघडवी॥ हेहीनघडेसर्वथा॥१३॥त्याभोगार्थमाच
वासना॥जन्मनदेतीलऐसेंजाणा॥ जैसाभर्जितपेरिलादाणा॥ तोअंकुरदसेन
येची॥१४॥अहोज्ञानीझालातयासी॥ ऐसियावासनाकशासी॥ तेंप्रारब्धभोग
णेंआहेतयासी॥ ह्मणोनित्याअसतातीं॥१५॥ केवळवासनाजेथेंनाहीं॥तरी
भोगत्यासीनघडेकांहीं॥ मगप्रारब्धकैसेंनिरसेलपाहीं॥याकारणेंत्याअसता
ती॥१६॥ त्याप्रारब्धानुरूपवासना॥ भोगदेऊनिसरतीजाणा॥ नघालितीज
न्ममरणा॥निश्चयप्रमाणायेऊंद्या॥१७॥ भाजिलेंबीजजरीनुगवे॥तथापिभ
क्षावयाफावे॥तैशादग्धवासनाजाणावे॥ ज्ञानीयाच्यासर्वया॥१८॥ह्याचा
सनाकोठेंअसती॥ भोगकवणातेंघडविती॥ तीहीसांगोंउपपत्ती॥ जेणेंजा-
तीलसंशय॥१९॥ ॥संमतिपंचदशीश्लोक॥ ॥अहंकारगतेच्छायैर्दैहव्या

ध्यादिभिस्तथा ॥ वृक्षादिजन्मनाशैर्वाचिद्रूपात्मनिकिंतव ॥२४॥ ॥दीक्षाश्री जगन्नाथ ॥ इच्छाद्वेषसुखदुःखद्वंद्व ॥ देहव्याधीचेनानासमंध ॥ तेतेअहंकारासीऐसेंविशद्व ॥ जाणोनिघ्यावेसर्वथा ॥२०॥ चिदात्माअहंकारसाक्षी ॥ तोसर्वांतेंनिरीक्षी ॥ तयासीनबाधतीहेप्रत्यक्षी ॥ ज्ञानोदयीअनुभव ॥२१॥ ॥ आशंका ॥ ज्ञानझालीयाअहंकारअसे ॥ हेंबोलणेंअसंबद्धदिसे ॥ ऐसीआशंकातुझीनाशें ॥ तेंचिसांगोंऐक ॥२२॥ अहंकाराचेभेदतीन ॥ तयांचेंऐसेंलक्षण ॥ भ्रांतिजन्यकर्मजन्य ॥ तिसरासहजजन्यहेजाणा ॥२३॥ अहंकारेंतिघांठायीं ॥ तादात्म्यकेलेंअसेपाही ॥ ह्मणोनित्याचीनवाई ॥ सर्वांठायींआश्चर्य ॥२४ कर्मजतादात्म्यदेहासी ॥ सहजतादात्म्यचिदाभासी ॥ भ्रांतिजतादात्म्यसाक्षीसीं ॥ प्रकारत्रयेंसीनांदणुक ॥२५॥ कर्मक्षयहोतांपाही ॥ देहाहंकारतेथेंनाहीं ॥ ज्ञानहोतांभ्रांतिजतोही ॥ साक्षीगतनाशपावे ॥२६॥ सहजअहंकारतोऐसा ॥ जोंवरीअंतःकरणाचाठसा ॥ तोंवरीतोअसेसरिसा ॥ प्रत्यक्षऐसेजाणावे ॥ ॥२७॥ अंतःकरणजीवदशा ॥ तोंवरीअहंकृतीचानाशा ॥ नघडेनघडेगा सूक्ष्मनसा ॥ निःसंशयजाणावें ॥२८॥ आशंका ॥ अहोअंतःकरणजीवदशा ॥ तेथेंनिअहंकारनफिटेसहसा ॥ तरीज्ञानाचामहिमाकायसा ॥ वृथासाधनेंसाली-

कीं॥२९॥ अंतःकरणजिवंतअसे॥ तेथेंअहंकारविलसे॥ हेतोअज्ञानियांसीघड
तसे॥ तेव्हांज्ञानीअज्ञानीसाम्यता॥३०॥ तरीऐसेंतुवांनम्हणावें॥ अहंकारासीत्रि
प्रकारजाणावे॥ एकमुख्यदोनघेयावे॥ अमुख्यऐसेजाणोनी॥३१॥ चिदाभासकू
टस्थऐसें॥ वेगळेपणाचेंज्ञाननसे॥ तेथेंमुख्याहंकृतिवसे॥ विवेकीयातेंअमुख्य॥
॥३२॥ मुख्यअहंकारलौकिकीं॥ रूढलाअसेअज्ञलोकीं॥ अमुख्यासिजाणतीवि
वेकी॥ व्यवहारकरितीतैसेची॥३३॥ वैदिकप्रसंगज्ञानविचार॥ तेथेंकूटस्थअहंका
र॥ मीब्रह्मअसंगनिर्विकार॥ हाव्यवहारतेथेंवसे॥३४॥देहेंद्रियकर्मग्रासी॥ मी-
जाईनयेईनयेरीती॥ बोलणेंघडेअहंकृती॥ जीवगतजाणावी॥३५॥ जेकाळींघ
डेदेहव्यवहार॥ तेव्हांअमुख्यजीवअहंकार॥ जेकाळींकीजेज्ञानविचार॥ कूटस्थ
अहंकारतेठायीं॥३६॥ऐसेंत्रिअहंकारलक्षणेंत्रिविध॥ अज्ञानज्ञानियांपृथक्भे
द॥ श्रीविद्यारण्याचार्यप्रसिद्ध॥ बोलिलेशब्दऐकतेंही॥३७॥ चूर्णिका॥ श्रीरा
मकृष्णपंडितसंमति॥ अहंशब्दएकमुख्यदोन अमुख्य ऐसेत्रिविध अहंका
रआहेत॥ आतांमुख्य अहंकाराचा अर्थकैसा या अकांक्षेसीउत्तर यातेंस्वरूप
दारवावीजेतें॥ ॥संमतिपंचदशी श्लोक॥ अन्योन्याध्यासरूपेणकूटस्थांऽभा
सयोर्वपुः॥ एकीभूयभवेन्मुख्यस्तत्रमूढाः प्रयुञ्जते॥१॥ टीकाराम॥ कूटस्थ

चिदाभास दोन्ही स्वरूपें अन्योन्याध्यासें करून ऐक्यता पास झाली तेथें अहंशब्द वाच्यत्वें मुख्य अहंकार ऐसा जाणावा ॥ यासी कैसें मुख्यत्व आहे ॥ तत्त्वमूलत्व युज्यते ॥ कूटस्थ आणि चिदाभास स्वरूपें भिन्न भिन्न आहेत याचा विवेक नाहीं ज्ञानशून्य सर्वही जन ते अहंशब्द बोलतात मूढपणें तो मुख्य अहंकार ॥ १ ॥ आतां अमुख्य दोन त्याचीं स्वरूपें दाखवूं ॥ श्लोक ॥ पृथगाभासकूटस्थावमुख्यौ तत्र तत्त्ववित् ॥ पर्यायेणप्रयुक्तेहं शब्दे लोकेच वैदिके ॥ २ ॥ टीकाराम ॥ आभास आणि कूटस्थ प्रत्येकें अहंशब्दार्थत्वें जेव्हां जाणिजेतें तेव्हां अहंकार दोन्ही जाणावे ॥ यास अमुख्यत्वासी काय कारण ॥ तत्रेति ॥ तत्त्वविदाचे ठायीं आहे ॥ अहंशब्दएक लौकिकें करून एक वैदिकें करून ॥ व्यवहारीं पर्यायें करून तत्त्वविदासी दोन्ही अहंकार घडतात ॥ व्यवहारकाळीं कर्ता भोक्ता लौकिकें करून बोलतात ॥ वैदिकें करून आपण आत्मा असंग ऐसा अहंशब्द बोलतात ॥ हा अहंशब्द उपलक्षण कूटस्थाचा आहे कूटस्थीं अहंतृत्व नाहीं हे दोन अहंकार सर्व जनांचे ठायीं नाहींत म्हणून अमुख्य ॥ २ ॥ पर्यायेण प्रयुक्तेंयाचा अर्थ प्रतिपत्ति प्रपंचन श्लोकद्वयेसो कर्थ करून करूं ॥ श्लोक ॥ लौकीकव्यवहारेहंगच्छामीत्यादिकेबुधः ॥ विविच्यैवचिदाभासंकूटस्थात्तंविवक्षति ॥ ३ ॥ असंगोहंचिदात्माहमितितत्त्वमसीतिनः

॥अहंशब्दंप्रयुंक्तेयंकूटस्थेकेवलेबुधः॥४॥ ॥टीकाराम०॥ बुधज्ञाता लौकिकव्य
वहारीं अहंगच्छामिइत्यादि बोलतो कूटस्थाहून वेगळा चिदाभास विवेचन जाणत
होत्साताही बोलत असतो॥३॥ याकारणास्तव बुध ज्ञाता शास्त्रीयदृष्टीनें वेदांत
श्रवणजनित ज्ञानेंकेवळ चिदाभासाहून विविक्त कूटस्थ असंग अहं चिदात्माहमि
तिलक्षण अहंशब्दार्थत्वेन प्रत्यय विषयत्व संभवाद संगोहमस्मीति ज्ञान मुपेक्ष्यम
इत्यभिप्रायः॥४॥ यदर्थी आणिकही संमती॥ ऐकेंशिष्याशुद्धमती॥ जंवरी अ
सेप्रारब्धगती॥ अहंकार असतीतंववरी॥१॥ ॥संमतिबोधवैभव॥ जोंवरी प्रार
ब्ध असे॥ तोंवरी देहविलसे॥ देहअंतःकरणावेगळा नसे॥ बुद्धिमंतेंजाणावें॥१॥ अंतः
करणजोंवरी आहे॥ तोंवरी अहंकारही राहे॥ ह्मणुनी अनुभवहोत आहे॥ वासनादि
कांचा तेठायीं॥२॥ असोइत्यादिसंमतिकरून॥ अहंकार वासनालक्षण॥ मूढज्ञा
याचेभिन्नभिन्न॥ विशदनिरूपणपैकेलें॥२॥ प्रारब्धकर्मक्षयार्थ॥ ज्ञानियांचेम
नींनिश्चित॥ वासनाअसल्यातरीभर्जित॥ जन्मांकुर प्राप्तत्यासीनहे॥३॥ अगाध
नीयाचेंमन॥ परमानंदीं असेनिमग्न॥ तेथेंमूढवत्तींव्रत्वेंकरून॥ वासनाजाणत्या
सीकेंच्या॥४॥ ॥चूर्णिका॥ नाहोदेहअकाररूप जेथें आहे तेथेंत्या देहापासून पा
पपुण्यात्मक कर्मे उत्पन्न होतच आहेत॥ तेव्हां ज्ञानी याचाही प्रारब्धक्षयेंकरोनीं

एककाळ राहिला जो देह त्या पासून पापपुण्यात्मक कर्म जें उत्पन्न होईल त्याक
र्मफळभोगाची वाटकाय १ पापपुण्यात्मक कर्मफळाचा भोगिल्याशिवाय नाश
होत नाहीं ह्मणोन ऐकिलें आहे॥ तेव्हां ज्ञानी देहकृत कर्मफळाचा विचार कैसा
ऐसी आशंका॥ यास उत्तर कीं प्रारब्धकर्म त्रिप्रकाररूपजें तें क्रमेंच ज्ञानाग्नीनें
भस्म होतें॥ जैशा अग्नींत समिधा पडून भस्म होतात तद्वत् २ आतां पूर्वोक्त जे
त्याहून विलक्षण त्रिविधकर्माचें लक्षण कैसें तेंही तुज कळावयास विशदत्वें सां
गों ३ त्रिविधकर्म ह्मणजे आगामि आणि संचित आणि प्रारब्ध एवंत्रिविधकर्म॥
त्यांत आगामि ह्मणजे ज्ञानोत्पत्ति नंतर ज्ञानी देहकृत पुण्यपापरूपजें कर्म त्यास
आगामि ऐसें बोलावें ४ संचितकर्म कैसें तेंही ऐक॥ संचित कर्म ह्मणजे अनेकज
न्मार्जित बीजभूत कर्म जें त्यास संचित ऐसें वदावें ५ आतां प्रारब्धकर्म कसें तेंही
सांगों॥ प्रारब्धकर्म ह्मणजे हे चरम देहउत्पत्ति हेतु सुखदुःखभद जें कर्म तेंच प्रा
रब्ध ऐसें जाणावें ६ एवं त्रिविधकर्म कथिलें त्यांचा क्षय कैसा होतो तेंही सांगों॥ प्रा
रब्धकर्म जें त्याचा भोगें करूनच क्षय होतो॥ कुलालचक्रभ्रमण समाप्तीवत् ऐ
सेंजाणावें॥ संचितकर्माचा नाश ऐक॥ मी ब्रह्मस्वरूप ऐसें निश्चयात्मकज्ञान अ
परोक्ष झालें म्हणजे संचित कर्माचाही नाश होतो॥ आगामि कर्म जें त्याचा नाशकै

सा तोही सांगों ॥ आगामि जें पाप पुण्य रूप कर्म तें जळस्थ पद्म पत्रवत् ज्ञानी जो त्या
स लिप्त होत नाहीं ऐसें निश्चयें जाणावें ७ आशंका ॥ ना हो ज्ञानी जो त्यास आगामि
पाप पुण्य लिप्त होत नाहीं तेव्हां त्या कर्मफळाची वाट काय ऐशा आशंकेस उत्तर कीं
त्याची ही विभागें वांटणी होते ॥ ज्ञानी जो त्यास संबंध नाहीं तेंच सांगों ८ जे कोणी
जन ज्ञानी यांचें स्तवन भजन अर्चन निरंतर एकनिष्ट करतील त्यास ज्ञानी देहकृत आ
गामि पुण्य रूप कर्म प्राप्त होईल ऐसें निश्चयें जाणावें ९ पुण्याचा विभाग झाला आतां
पापाचा विभाग कैसा तोही ऐक ॥ जे कोणी जन ज्ञानी यांची निंदा करितील किंवा द्वेष
किंवा दुःख देतील त्यास ज्ञानी देहकृत आगामि पापात्मक कर्मफळ जाईल निश्चयें
प्राप्त होईल ऐसें जाणावें १० यदर्थी प्रमाण श्री भगवान् शंकराचार्यादि वचनेंही आ
हेत तींच सांगों ॥११॥ संमति श्री आचार्य ॥ प्रारब्धं निश्चयाद्भुक्ते ॥ शेषं अन्या-
नि ज्ञानेन दह्यंते ॥ शरीरत्वितर कर्मत द्वेषि प्रियवादिनो ॥ ॥ संमति तत्वबोध ॥
प्रारब्ध कर्मणो भोगादेव क्षय इति ॥ संचित कर्म ब्रह्मैवाहमिति निश्चयात्म ज्ञानेन नश्य
ति ॥ आगामि कर्मणां नलिनी दलगत जलवज्ज्ञानिनां संबंधो नास्ति ॥ किंच ॥ ये ज्ञानि
नंस्तुवंति भजंत्यर्च्चयंति तान् प्रति ज्ञानि कृत पुण्यं गच्छंति ॥ ये च ज्ञानिनं निंदंति द्वि
षंति दुःखमदानं कुर्वंति तान् प्रति ज्ञानि कृतं सर्व मागामि क्रियमाण पद वाच्यं कर्म पा

पात्मकंगच्छंति ॥ यदर्थीं श्रुतिही प्रमाण आहेत पण त्या या ग्रंथीं लिहिल्या नाहींत त्यां तीलभावार्थ लिहिले आहेत ॥ ऐसींच आणिकही संत वचनें प्रमाण आहेत तींही सां गों ॥१२॥ संमति श्रीजगन्नाथ ओव्या ॥ जेजे ज्ञानी पुरुषांसि निंदिती ॥ तेते पापाचे अ धिकारी होती ॥ जे अर्चिती वंदिती स्तविती ॥ पुण्याधिकारी ते जाणा ॥१॥ जेजे सेविती आदरें ॥ ते ब्रह्मनिष्ठ होती पुरे ॥ ऐसी वर्तणुक या प्रकारें ॥ जीवन्मुक्तांची जाणावी ॥२॥ पु ण्यें स्वर्गप्रती न जाणें ॥ पापें नरक न भोगणें ॥ दोन्ही ये थें चि ते क्षपनें ॥ शुद्ध असणें मु क्तासी ॥३॥ पापपुण्यरूपसंचित ॥ ज्ञानोदयीं नाश पावत ॥ क्रियमाण तेही न स्पर्शी त ॥ आत्मवंता नरातें ॥४॥ प्रारब्धमात्र भोगणें ॥ त्यामाजी घडोत पापपुण्यें ॥ त्या पाप पुण्या नाहीं बांधणें ॥ जीवन्मुक्तापुरुषासी ॥५॥ जीवन्मुक्ताचा अगम्य महिमा ॥ तोस्व यें च पूर्ण परमात्मा ॥ राहाटे परी नातळे देहधर्मा ॥ देहेंद्रियासमवेत ॥६॥ चूर्णिका ॥ एवं इत्यादि संमति करून हेंच प्रतिपादन केलें कीं नित्यमुक्त ज्ञानि जो त्यास प्रारब्धकर्मफळा चा बाध नाहीं ऐसें जाणावें ॥ एतादृश ज्ञानि असंग निर्विकार नित्यमुक्त आत्मा जो तो च तूं शिष्या होस ॥ तो नित्य सद्रूप ब्रह्मच तुझें यथार्थ स्वरूप तेथें नाविध प्रारब्धकर्म तूंजही नाहींच हेंसत्य ॥१३॥ इति श्री स्वात्मबोधग्रंथ ॥ श्रवणें पुरती मनोरथ ॥ श्रीरघुनाथचरणीं अध्यायसु निश्चित ॥ मौनी अर्पित दशमहा ॥१०॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥यावरी शिष्य ह्मणतोकीं आगामि आणि संचितकर्माचा वि
भागपूर्वी सांगितला तेउभय मज नसोत परंतु प्रारब्धकर्म हे भोगक्षयपर्यंत देहपा
तहोय तीं पावेतों तरी मज आहे कीं ऐसी आशंका ईस उत्तर कीं तेही तूज नाहीं प्रार-
ब्धदेही देहक्षेत्रासीच ऐसें जाणावें॥ मज नसून क्षेत्रासीच कैसें ह्मणशील तर तेही वि
षद ऐक १ देह भोगायतन, इंद्रियें भोगसाधन, भोग्यविषय, बुद्धि मन अंतःकरण
भोक्ता इत्यादि भोक्तृ भोगायतन भोग्य भोगसाधन ऐसे चतुष्टयही तूं नव्हस॥ ते
व्हां प्रारब्धकर्महीं तुज कैचें॥ आत्मा तूं या चतुष्टयाहून विलक्षण साक्षित्वें वेगळा च
तुजहें नसे॥ अंतःकरणादि चतुष्टय मिथ्या तेव्हां त्यास प्रारब्धकर्म तेंही मिथ्या॥ त
संबंधी साक्षित्व जें तुज ह्मणणें तेंही मिथ्या कैसें त्यास हेतु सांगों २ जोंपर्यंत सकळ
देहेंद्रिय मनबुद्ध्यादि अविद्या कार्य सत्य मानावें तोंपर्यंत तत्संबंधी साक्षित्वही तुज
सत्य ह्मणावें॥ कार्यसहवर्तमान अविद्या मृगजळवत् मिथ्या तेव्हां साक्षित्व ह्मणणें
हेंही तुज सत्य कैचें॥ अविद्यासत्यत्वें साक्षित्व ह्मणणें॥ एऱ्हवीं तव निर्धर्मब्रह्मस्व
पीं पारमार्थिक नव्हेच॥ यदर्थीं प्रमाण सांगों॥ ३॥ संमति दासबोध॥ ओव्या ३॥ ॥
साक्षित्वचैतन्यत्वसत्ता॥ हें गुणब्रह्माचिया माथा॥ आरोपिलें जाण वृथा॥ माया गुणें
॥१॥ घटमठाचेनि गुणें॥ विविध आकाशबोलणें॥ मायेचेनि निरवरेपणें॥ गुणब्रह्मीं

॥२॥ जवखरेपणमायेसी॥ तववरीचसाक्षित्वब्रह्मासी ॥ मायाअविद्येचानिरासी॥ साक्षित्वकैचें॥ ३॥ ॥ चूर्णिका॥ इत्यादिसंतवचनेंहीप्रमाण आहेत तूंनिर्धर्म अद्वैत दृग्दृश्यसंबंधरहित॥ कलेवरसंबंधीप्रारब्धतुज आत्मयासीकैचें॥ तुजनसेचीयदर्थीं प्रमाणश्रीभगवान्शंकराचार्य आज्ञावचन आहे तेंही ऐकें॥३॥सं॰ अध्यात्मोपदेश॥ अपिचप्रारब्धफळभोगोपितवनास्त्येव॥ भोभगवन्तत्कथं॥इत्थं॥ देहोभोगायतनंविषयाः भोग्याः इंद्रियाणिभोगसाधनानि मनोबुद्धिर्भोक्ता॥ एवंभोक्तृभोगायतनंभोग्यानिभोगसाधनानि एतच्चतुष्टयंत्वंनभवसितस्मादारब्धकर्मफलभोगस्तवनास्त्येव॥१॥ चूर्णिका॥ इत्यादिश्रीगुरुवरवचनसिद्धांतहीआहेत प्रारब्धहेदेहासीच॥ देहची तूंनव्हेसी तेव्हां प्रारब्धहीतुजकैचें ऐसा हाउघडचन्याय आहे॥ तूंनिःसंगनिराकारआत्माहें सिद्ध॥ प्रारब्धयोगेंदेहासी सुखदुःखनिंदास्तवन मानापमान भरणपोषण इत्यादि इच्छानिच्छापरेच्छायाभयप्रकारेंज्याज्याघेळेस जैसेंजैसें होईल तैसें सुखरूपहोवो तुजसंबंध नाहीं॥४॥अज्ञानें करून प्रकृतिधर्माचा स्वात्मस्वरूपीं कदाही आरोपन करी॥ प्रारब्धक्षयानंतर देह श्रीकाशीक्षेत्रीं तीर्थीं अथवा चांडाळगृहीं अतीर्थीं कोठेंही प्रारब्धेंपतन होवो त्याचा हर्षविषाद तुज कांहींच नाहीं॥ दृढ अपरोक्ष ज्ञान अहंब्रह्मास्मि ऐसें ज्या

समयीं उत्पन्न होतांच अज्ञान भ्रांतिनाशें तेसमयींच तूं विदेह कैवल्य नित्यमुक्त ॥ अज्ञानजें याचे आदि मध्य अवसानीं तूं अचळ अखंडच तुजखंड नाहीं ॥ परमात्मस्वरूप नित्यमुक्त निराकार अविनाश पूर्णब्रह्म ऐसा जो तूं तुजला मरण जन्मादिक धर्म कधींही नसतीच ऐसें दृढजाणावें॥ देह कोठें ही पडो तुज सद्रूपास संबंधनाहीं येविषयीं ग्रंथांतर वाक्यें प्रमाण आहेत तेही सांगों॥५॥ श्लोकसं० वासिष्ठ ॥ तनुंत्यजतुवाकाश्यांश्वपचस्य गृहेंथवा॥ ज्ञानसंप्राप्तिसमये मुक्तोसौविगताशयः॥२॥ संमतिआत्मा०॥ तीर्थेचांडालगृहेवायदिवानष्टचेतनः॥ परित्यजनूदेहमिमंज्ञानादवसमुच्यते॥३॥ तीर्थेश्वपचगृहेवानष्टस्मृतिरपिपरित्यजनूदेहं॥ ज्ञानसमकालमुक्तः कैवल्यंयातिहतशोकः॥४॥ सं० पंचदशी श्लोक॥ निरोगोवोपविष्टोवा क्रुग्णोवाविलुटन्भुवि॥ मूर्च्छितोवात्यजत्येषः प्राणान्भ्रांतिर्नसर्वथेत्यादि॥५॥ टीका॥श्रीरंगनाथओव्या॥ तोदेहातीतस्वप्रकाश॥ अद्वयानंदपूर्णपरेश॥ सर्वसाक्षीनिर्विशेष॥ तयादोषदेहलेंकें॥१॥ देहातीतसाक्षीपणें॥ असतांबाधुकोण्यागुणें॥ देहपडतांविधिअविधीनें॥ कायकरणेंतीर्थेअतीर्थे॥२॥ तोतनुत्यजोकाकाशीयेसी॥ अथवाचांडाळगृहासीं॥ परीतोसर्वथामुक्तपरियेसी॥ नाहींतयासी अन्यभावो॥३॥ आतांअथवाकल्पांतीं॥ पडोअथवाकरुस्थिती॥ जरीराहिलासत्संगी

॥नसतांसंगतीहनिकाय॥४॥ शवासिस्वकुचंदनादिसोहळा॥लेववियाअलंकारमेळा॥ अथवाचंदनकाष्टींजाळिला॥कुकाष्टींदाहिलातरीकाय॥५॥तैसेंदेहसंबंधेंआत्मयासी॥कोण्हीचपदार्थशुभअशुभासी॥नव्हतीजाणजीवन्मुक्तासी॥देहाभिमानियासीहोतील॥६॥जेव्हांचिझालीज्ञानप्राप्ती॥तेव्हांचिमुक्ततोसर्वार्थी॥जयाचियावासनेचीशांती॥होऊनिस्थितीअखंड॥७॥तयाचेंमनचिगानासलें॥तेमनपणानयेकांहींकेलें॥तयाचेआशापाशतुटले॥अंतर्बाह्यझालेंसूर्यजैसा॥८॥तयामनअसोनितोअमन॥श्रवणचीअश्रवण॥नयनअसोनितोअनयन॥चरणेचीणचरणेची॥९॥सर्वहीअसोनियांबाधलें॥तेंअसतांचिनाहींझालें॥करूनअकर्तेपणआलें॥नाहींमेळलेंसाक्षित्वें॥१०॥यालागींतेव्हांचितोमुक्त॥त्यासीस्थळास्थळनलगेशोधित॥वैकुंठअथवापुण्यक्षेत्र॥सदोदितब्रह्मतया॥॥११॥जोकींसर्वत्रआपणझाला॥पूर्णत्वेंआपणचिसंचला॥तयाउत्तममध्यमभागउरला॥कनिष्टकोणालासांगपां॥१२॥देशकाळसर्वही आपण॥तीर्थेअतीर्थेक्षेत्रजाण॥देहविदेहपरिपूर्ण॥सर्वही आपणसर्वपणें॥१३॥तयाकाळअकाळनाहीं॥सर्वहीतोआपणचिपाही॥गतिअगतिभ्रांतिसर्वही॥तोपूर्णपाहीपूर्णत्वें॥१४॥घटफुटलीयाघटाकाश॥मार्गेचिगेलियामिळेआकाश॥कींअमार्गीपडि

लेवोस ॥ किंकाळें भेटे आकाश अकाळे नाहीं ॥ १५ ॥ पुण्यकाळीं तीर्थीं घट भंगला ॥ तरी
चमहदाकाशीं अवकाश मिळाला ॥ एऱ्हवीं कोण्यास्थळासी तो गेला ॥ कीं मध्यें विराला
चुकोनियां ॥ १६ ॥ घटस्थित असतां गगन ॥ आन रूप झालें आपण ॥ घट भंगेचीं गगन ॥
एऱ्हवीं काय आन होय ॥ १७ ॥ यालागीं पूर्वीचि तो ब्रह्म आहे ॥ देहांतीं काय तो आन होय
॥ देहविदेहीं तेचि आहे ॥ आन काय होईल ॥ १८ ॥ देह असतांचि ब्रह्म झाला ॥ मग देह सं
बंध काय तयाला ॥ देह असतां नसतां संचला ॥ ब्रह्मत्वें झाला ब्रह्मचि तो ॥ १९ ॥ झाला हें
शब्दें बोलावें ॥ परी झालेंपण तयां नसंभवे ॥ तो ब्रह्मचि आहे स्वभावें ॥ झाला म्हणावें उप
चारें ॥ २० ॥ ब्रह्म असोनि ब्रह्म होय ॥ मुक्त होत्साता मुक्त स्वयें ॥ ऐसे स्वयें श्रुति बोलता हे
॥ उपचार पाहे बोलाचा ॥ २१ ॥ म्हणोनि ब्रह्मत्व सिद्धची आहे ॥ आलें गेलें उपचार हे ॥ दे
ह असतां नसतां पाहे ॥ आन आहे वस्तु वीण ॥ २२ ॥ अज्ञानें व्यवधान केलें ॥ म्हणोनि झा
लेंपण यया आलें ॥ एऱ्हवीं ते चिते संचलें ॥ नाहीं झालें आन कांहीं ॥ २३ ॥ देह तीर्थीं पडल्या
कोण स्वार्थ ॥ अतीर्थीं पडल्या कोण अनर्थ ॥ हें अज्ञान कल्पित अर्थानर्थ ॥ देह बुध्यार्थ
लागलें ॥ २४ ॥ देहातीता हें सर्वथा नाहीं ॥ तो देहीं चि विदेही सर्वपाही ॥ स्वयें बोला आन
नाहीं ॥ संशय कांहीं न धरावा ॥ २५ ॥ ॥ चूर्णिका रामकृष्णपंडित ॥ तो निरोगी हो
त्साता बैसला असो अथवा रोगी होत्साता भूमीवर निजला असो ॥ अथवा भूमीसमु

र्च्छित असो॥ ऐसा होसाता प्राणत्यजो परंतु भ्रांति सर्वथा नव्हे मरणकाळींही तत्वानु
संधान अभ्यास जात नाहीं॥ ज्ञान नासत नाहीं ऐसें जाणावें ॥ ३ ॥ ओव्या॥ एवंइत्या
दि संमति करून॥ हेचि कथिलें तुजलागुन॥ देह प्रारब्ध होतांपतन॥ मुक्त तोजाण अवि
नाशी॥१॥ ऐसा नित्यमुक्त शुद्धबुद्ध॥ अविनाश आत्मा निजानंद॥ तोचि तूं शिष्या जाण
प्रसिद्ध॥ देहसंबंध तुज नाहीं ॥२॥ प्रारब्धक्षयीं देह पतन॥ होतांचि सर्वही उपाधिजाण
॥ अंतःकरणादिक प्राण॥ तव स्वरूपीं लीन पैहोती ॥३॥ जैसें तप्त लोह जेंत्यास॥ उदक
बिंदु आटोनि जात॥ तैसे बुध्यादि लीन होत॥ स्वस्वरूपांत तूंझिया ॥४॥ तूंया देहाचे आ
दिअंतीं॥ जैसा तैसा चि चिन्मूर्ती॥ असशी तुजला निश्चिती॥ विदेह या मानीन घडे॥५
रज्जु सर्पास आद्यंत॥ होतांचि दोरच अखंड असत॥ त्यासी होणें जाणें कदा नसत॥ तैसा
निश्चित कूटस्थ तूं ॥६॥ अविनाश जें पूर्ण ब्रह्म॥ अद्वैत सच्चिदानंद परम॥ तेचि तूं शिष्या
निरूपमा॥ मरण जन्म तुज नसे॥ ७॥ एवंया प्रकारें बोध॥ श्रीसद्गुरु प्रसादें शुद्ध॥ जो पा
वलागा अतिविशद॥ महिमा अगाध ऐक त्याचा ॥८॥ ऐसें ब्रह्म ज्ञान पावोन॥ जो ब्रह्मचि
झालापरिपूर्ण॥ तयाची जननी कृतकृत्य आपण॥ कुळही पवित्रपण बहुत्याचें ॥९॥ त्या
चेचरण पृथ्वीसलागतां॥ तियेसि भाग्य पुण्यरूपता॥ ज्याचें अंतःकरण सर्वथा॥ ब्रह्मीं
चसमरसता पावलें॥१०॥ तोचि सकळ तीर्थीं न्हाला॥ पृथ्व्यादि दानें घडलीं त्याला॥ सद्

स्नादियज्ञाचेंफळपावला ॥ सकळदेवमेळा पूजिलातेणें ॥ ११ ॥ नरकापासोनिपितर ॥ ते
णेंचिमुक्तकेलेसाचार ॥ यथाब्रह्मविचारींक्षणभर ॥ चित्तकास्थिरहोयज्याचें ॥ १२ ॥ इ
त्यादिफळेंतयासी ॥ घडलींजाणगानिश्चयेसी ॥ तोब्रह्मरूपच आनंदरासी ॥ वेदशा
स्त्रासींमान्यबहू ॥ १३ ॥ येविषयींशास्त्रप्रमाण ॥ ऐकेंएकाग्यकरूनिमन ॥ सर्वहिघड
लेत्यालागुन ॥ ब्रह्मींनिमग्नचित्तज्याचें ॥ १४ ॥ ॥ सं० श्लोक ॥ कुलंपवित्रंजननीकृ
तार्थावसुंधरापुण्यवतीचतेन ॥ अपारसंवित्सुखसागरेस्मिन्लीनेपरेब्रह्मणियस्य
चेतः ॥ ६ ॥ स्नातंतेनसमस्ततीर्थसलिलंदत्ताचसर्वावनियज्ञानांचकृतंसहस्रम-
खिलंदेवाश्चसंपूजिताः ॥ संसाराच्चसमुद्धृतास्वपितरोत्रैलोक्यपूज्योप्यसोयस्यब्रह्म
विचारणेक्षणमपिस्थैर्यमनः प्राप्नुयात् ॥ ७ ॥ टीका ॥ यायश्लोकाचेंअर्थमथित ॥
पूर्वीचिबोलिलेंनिश्चित ॥ तेणेंजाणावेंअन्यार्थ ॥ नसेश्लोकार्थविवरावा ॥ १५ ॥ ऐसाब्र
ह्मविदाचामहिमा ॥ श्रेष्ठअसेगानरोत्तमा ॥ त्याचियाभाग्याचीसीमा ॥ शब्दसंभ्रमान
वर्णवे ॥ १६ ॥ प्रारब्धक्षयकाळपर्यंत ॥ ज्ञानदग्धदेहोनिश्चित ॥ ज्ञानियाचा असेरा
हत ॥ तोउपकारीहोतसर्वजना ॥ १७ ॥ दर्शनभजनसंभाषण ॥ याविविधउपकारेंक
रून ॥ पावनकरीतअसेजन ॥ कैसेंलक्षणऐकतेंही ॥ १८ ॥ दर्शनेंहोतपापक्षय ॥ भ-
जनेंश्रेयवृद्धिहोय ॥ गुह्यभाषणेंनिःसंशय ॥ मोक्षहोयभावार्थिया ॥ १९ ॥ ऐसाविश्व

कारेंकरून॥ करीतजगाचेंकल्याण॥ यदर्थीसंदेहनधरीजाण॥ यासीप्रमाणऐक
सांगों॥२०॥ ॥सं॰ श्रीशंकराचार्य॥ अस्यजीवन्मुक्तस्यदेहधारणंलोकस्योपकारार्थ
मिति॥ भोभगवन्लोकस्योपकारः कः॥ उपकारःस्त्रिविधा॥ दर्शनंभजनंसंभाषणंचे
ति॥ दर्शनेनपापक्षयोभवति॥ भजनेनश्रेयोत्तरोत्तरवृद्धिः॥ संभाषणेनमोक्षोभ
वति॥८॥ ओव्या॥ इत्यादिज्ञानीस्तवनपर॥ वचनेंअसतीथोरथोर॥ तोमूर्तचि
अमूर्तब्रह्मसाचार॥ नसेविचारअन्यतेथें॥२१॥ तयाच्यासुखींअन्न॥ जेकांघालि
तीप्रीतिकरून॥ कोटीब्राह्मणभोजन॥ घडतसेजाणत्यानरा॥२२॥ यदर्थीप्रमाण-
काय॥ ह्मणसीजरीशिष्यवर्य॥ तरीशिवगीताश्लोकान्वय॥ निःसंशयऐकसांगों॥२३
॥सं॰ श्रीशिवगीताश्लोक॥ यत्फलंलभतेमर्त्यःकोटिब्राह्मणभोजनैः॥ तत्फलंसम
वाप्नोतिज्ञानिनंयस्तुभोजयेत्॥९॥ इत्यादिवचनींबहुत॥ ज्ञानियाचामहिमाअद्भु-
त॥ सर्वहीअसतीवर्णिन॥ तोलिहितांग्रंथलांबतसे॥२४॥ ग्रंथसंवादयेथुनी॥ आच
रीजेलगाभर्वसेनी॥ परीकिंचितसांगोंरहणी॥ प्रकारश्रवणींऐकशिष्या॥२५॥ अप
रोक्षज्ञानझालियावरी॥ देहपातहोयतोंतववरी॥ राहावेंकैसेंह्मणसीजरी॥ ऐकेंतेंप
रीसांगेन॥२६॥ अगालोकसंग्रहार्थ॥ जनतरावेयदन्निमित्य॥ जीवन्मुक्तदेहीआं
त॥ वैराग्ययुक्तअसावें॥२७॥ नित्यनेमएकांतवास॥ दाकूंचनत्यागूंभ्यास॥ भ

वणमननिजध्यास॥ याचक्रमासकाळकंठी॥ २८॥ मीमुक्तह्मणऊन॥ नाचरावेंय
थेष्टाचरण॥ जगींस्वधर्मस्थापोन॥ स्वतांआचरणकरावें॥२९॥ अकर्तात्मबोधजा
णोन॥ स्नानसंध्यास्वधर्माचरण॥ प्रेमयुक्तहरिअर्चन॥ प्रत्यहींजाणकरीतजावें॥ ३०
श्रीरामकृष्णादिनामघोष॥ करीतजावेंकीर्तनास॥ प्रेमयुक्तभक्तिरस॥ दिवसेंदिवस
वाढवावा॥ ३१॥ श्रीहरिहरभक्तिसमान॥ कदांहीभेदनकल्पून॥ ईश्वरचिह्नेजगमान्
न॥ सर्वांसिनमून असावें॥ ३२॥ अद्वैतबोधशब्दज्ञानें॥ भजनप्रेमानभंगणें॥ अर्च
नेंकेंचीकीर्तनें॥ ऐसेंनह्मणणेंजनांत॥ ३३॥ आह्मीकेवळजीवन्मुक्त॥ आह्मासिकें-
चाभक्तिपंथ॥ यथेष्टाचरणचिह्नेयुक्त॥ ऐसेंजगांतबोलूंनये॥ ३४॥ आपुलासिद्धपण
जगांत॥ दारवूंनयेगायथार्थ॥ साधकदशाचिदाविजेत॥ संदेहूरहित असोनी॥ ३५
पंडितज्ञानीब्राह्मणथोर॥ त्यासीवादीनव्हावेंतत्पर॥ मीविद्यार्थीतुमचाकिंकर॥ ऐसें
मधुरोत्तरवदतजावें॥ ३६॥ मी अत्यंतबुद्धिमंत॥ इतरमंदहेनीचबहुत॥ ऐसेंमानुनी
मनांत॥ हेलनासत्यकरूंनये॥ ३७॥ द्रव्यलोभअथवाशहाणपण॥ ह्मणेतअंतरींध
रोन॥ दुसऱ्याचाउपहासकरून॥ आपुलेंस्थापनकरूंनये॥ ३८॥ मीज्ञानीथोरम
हंत॥ ह्मणोनिगरीबासधिःकारित॥ ऐसेंलक्षणउन्मत्त॥ सहसामनांतधरूंनये॥ ३९
रंकश्रीमंतस्त्रीवृद्धासी॥ मधुरभाषणेंसिसर्वांसी॥ करित असावें अल्पतेसी॥

उर्मीकोणासीनदाविजे॥ ४०॥ हरिभक्तीचाफडमांडून॥ सांगोनिकथापुराण॥ शि
ष्यशारवामेळऊन॥ द्रव्यभोंदुनघेऊंनये॥४१॥ अंतरींनैराश्यदृढअसावें॥ पुरा
णकीर्तननित्यकरावें॥ मूढप्राणीहेतरावे॥ याहेतुस्वभावेंआचरणें॥ ४२॥ देहपो
षणारब्धीं॥ लावोनिरमावेंहरिपदीं॥ मेळवोनिशिष्यांचीमांदी॥ द्रव्यकधींमागूं
नये॥ ४३॥ शिष्यापासोनध्यावीसेवा॥ हाभावमनींकदानसावा॥ आपुलाकाल-
क्षेपचालावा॥ ह्मणोनिनद्यावाउपद्रव॥ ४४॥ शिष्यासीपरमार्थविचार॥ युक्तिनें
बोधिजेमधुरमधुर॥ नायकेतरीमगकठोर॥ वचनींसत्वरताडिजे॥ ४५॥ रोगि-
याकरीकुपथ्येस॥ वैद्यनबोलेजरीतयास॥ तरीरोगहरीलप्राणास॥ ह्मणूनम
धुरशब्दासनबोलिजे॥ ४६॥ तैसेचिगुरूनीसाचार॥ शिष्यासिनबोलिजेउपचा
र॥ नित्यत्याचियाकल्याणपर॥ कठिणोत्तरवदतजावें॥ ४७॥ जवज़वशिष्यासिव
दिजेगोड॥ तवतवत्याचीतुटेभीड॥ मगगुरूसिप्रपादीसभेंतउघड॥ तुमचीबड
बडनीटनव्हे॥ ४८॥ गुरूपेक्षांआपणश्रेष्ठाणे॥ हेंलोकांसिकळावेंयाकारणें॥ गुरू
सींचवादविवादकरणें॥ आपुलेंस्थापणेंश्रेष्ठत्व॥ ४९॥ याहेतुस्तवशिष्यजनांत॥
युढेंमर्यादाकरीत॥ तेणेंअकल्याणपावत॥ ह्मणोनिगोडबहुतनबोलिजे॥ ५०॥
जेजेनिंदाकरितीजन॥ तेतेअमत्सरकरावेसहन॥ त्यावरकोपूंनयेंचजाण॥ मैत्री॥

चआपणवाढवावी ॥५१॥ निंदकदेहाचेंहितकरिती ॥ पापरूपमळक्षालिती ॥ ह्न-
णोनिसाधुनेंतयाचाचित्तीं ॥ द्वेषनिश्चितीनकरावा ॥५२॥ श्रीभगवंताचीवचनोक्ती ॥
भिक्षुगीतश्रीभागवतीं ॥ तेचिधरूनियांचित्तीं ॥ आचरणत्यारितीअसावें ॥५३॥ अ
सोहेंकितीबोलावें ॥ शहाणाजाणेलस्वभावें ॥ नकळेत्याणेंहेंवाचावें ॥ मगआचरावें
ऐसेंची ॥५४॥ एवंयाप्रकारेंकरून ॥ ज्ञानोत्तरकाळींचेंआचरण ॥ तुजलागींसंक्षेपें-
जाण ॥ शिष्याकथनपैंकेलें ॥५५॥ ऐसियास्थितीराहावें ॥ ब्रह्मैवसर्वजाणावें ॥ पर
मानंदींरमावें ॥ सुखींअसावेंसुखरूप ॥५६॥ इत्यादिगुरुशिष्यसंवाद ॥ श्रोतिया
कथिलातुजविशद ॥ हृदयींधरोनिदृढबोध ॥ पावेंआनंददिनरजनीं ॥५७॥ श्रीरघु
नाथसद्गुरुदयाघन ॥ तोचिवाणीचाप्रकाशपूर्ण ॥ तेणेंवदविलेंहेंनिरोपण ॥ तरीए
काग्रमननकरीतजावें ॥५८॥ वारंवारश्रवणमनन ॥ करीतएकाग्रनिजध्यासन
॥ अद्वैतआत्माज्ञानघन ॥ भावार्थीआपणस्वयंहोय ॥५९॥ कोणीह्मणेलहेंप्राकृ
त ॥ वाचावेंहेंनसेविहित ॥ तरीऐसेंनमानिजेमनांत ॥ अर्थअद्वैतएकची ॥६०॥ सं
स्कृतआणिग्रंथप्राकृतीं ॥ शब्दभाषापृथकभासती ॥ परीउभयार्थअद्वैतसिद्धां
तीं ॥ भेदनिश्चितीनसेची ॥६१॥ इयेआशंकेचापरिहर ॥ पूर्वीहिवृंदलेथोरथोर ॥
श्रीरामदासादिग्रंथकार ॥ तदुक्तनिर्धारऐकावा ॥६२॥ ॥ सं॰ दासबोध श्रीराम॰

दास॥ओव्या॥ एकम्हणतीमराठेकाय॥ हेतोभल्यानेंऐकोंनये॥ तेमूर्खनेणतीसो
य॥अर्थान्वयाची॥१॥ लोहाचीमांदुसकेली॥ आंतनानारत्नेंसाठविली॥ तेअभा-
ग्यानेंटाकिलीं॥लोखंडम्हणोनी॥२॥ तैसीभाषाप्राकृत॥ अर्थवेदांतसिद्धांत॥
नेणोनित्यागितीभ्रांत॥ मंदबुद्धीस्तव॥३॥ प्राकृतआणिअद्वैत॥ सुगमआणि
सप्रचीत॥ अध्यात्मलाभेंअकस्मात॥ तरीआवश्यघ्यावें॥४॥ नकरितांव्युत्पत्ती
चाश्रम॥सकळशास्त्रार्थहोयसुगम॥सत्समागमाचेंवर्म॥ऐसेंआहे॥५॥जेंव्युत्पत्ती
नेंनकळे॥ तेंसत्समागमेंकळे॥ सकळशास्त्रार्थअकळे॥ स्वानुभवासी॥६॥ भा
षापालटेकांहीं॥ अर्थवायांजातनाहीं॥ कार्यसिद्धिते पाही॥ अर्थाचीपासी॥७॥
॥ऐसेंविश्वीराजमुकुंद॥ एकनाथादिवदतीविशद॥ तदुक्तहीओव्याप्रसिद्ध॥संम-
तिशुद्धऐकाव्या॥६३॥ ॥सं॰ विवेकसिंधु॥ओव्यामुकुं॰॥ वेदशास्त्राचामथिता
र्थ॥ म्हाटीयाहोयफलितार्थ॥ तरीचतुरीपरमार्थ॥ यॅथीलकांनघ्यावा॥१॥ देश
भाषाहोकामम्हाटी॥परीउपनिषधाचीराहाटी॥ तेथींचाअर्थजीवाचियेगांठी॥कां
नबोधावा॥२॥ सं॰एकनाथओव्या॥ संस्कृतप्राकृतपरवडी॥सज्ञानसेवितीस्वानं
दगोडी॥ गायकाळीआणितांबडी॥परिदुधावांकुडीचवीनाहीं॥१॥कपिलेचेंस्तनांवें
क्षीर॥ माईत्तरेचेंतेंकायनीर॥ वर्णस्वादमधुर॥दिसेसाचारसारस्वती॥२॥जेंपाकि

जेसंस्कृतअर्थे॥तेचिलाभेंप्राकृतें॥तरीनमानावेंयेथें॥विषमचित्तेंतेंकांहीं॥३॥
॥एवंइत्यादिसंमतिकरून॥हेंचिकथिलेंनिरोपण॥संस्कृतप्राकृतअर्थभिन्न॥कदा
हीविलक्षणनसेची॥६४॥म्हणोनिसंस्कृतअथवाप्राकृत॥जेग्रंथींअद्वैतसिद्धांत॥
तेउभयवाचीजेश्रद्धायुक्त॥द्वेषरहितमुमुक्षूनें॥६५॥असोग्रंथार्थलिहिलाजोकांहीं
॥तेशेवटींसूचनालिहावी॥म्हणोनिसंक्षेपेंनिश्चयी॥ग्रंथान्वयीऐकसांगों॥६६॥प्र
थमअध्यायींनिरूपण॥श्रीगणेशादिसद्गुरुसंतस्तवन॥श्रोत्यांचाप्रश्नउत्थापून॥
दिधलेंप्रतिवचनतयासी॥६७॥शुद्धअंतःकरणेंनिश्चिती॥यथार्थज्ञानयाभगवत्प्राप्ती
॥सत्कर्मभजनादिदृढभक्ती॥हेंकथिलेंअल्पोक्तीप्रथमांत॥६८॥पुनःश्रोतियांचाप्रश्न
॥आत्मानात्मविषयींजाण॥त्यांचेंदेऊनप्रतिवचन॥प्रथमाध्यायसंपविला॥६९॥आ
त्माएकसच्चिदानंद॥त्रिशब्दार्थीनसेभेद॥तोचतूंहेंपसिद्ध॥कथिलेंविशदद्वितीया
ध्यायीं॥७०॥मगसाधनचतुष्टययुक्तजोशिष्य॥त्याच्याप्रश्नाचेंकरूनमिष॥शब्दल
क्षणाचाकिंचित्अंश॥दर्शितकेलाकळावया॥७१॥म्हणूनसच्छिष्येंकरजोडून॥प्र
श्नकेलाअतिनम्रहोऊन॥हेगुरोआत्मासच्चित्सुखघन॥कैसीओळखणसांगास्वामी
॥७२॥तवगुरुम्हणतीशिष्यासी॥अरेआत्मातवज्ञानराशी॥सदाप्रकाशूनअवस्था
त्रयासी॥निर्विकारत्वेसीस्वतःसिद्ध॥७३॥त्याअवस्थात्रयाचाकरूनबाध॥निव-

डावी संवित शुद्ध ॥ तें ज्ञान अवस्था बयीं अभेद ॥ वर्णिलें विशद तृतीयाध्यायीं ॥ ७५
मग जीवेश्वराचें एकपण ॥ उपाधित्यागें केलें वर्णन ॥ एषा स्वयंप्रभा इत्यादि वचन ॥ अने
कप्रमाण दर्शविलें ॥ ७५ ॥ अर्थ इतुका साधिला ॥ ज्ञानघन आत्मा तूं दर्शविला ॥ तो तूं सा
क्षी असशी एकला ॥ हा अनुभव कथिला चतुर्थी ॥ ७६ ॥ सर्वही भुवनीं आत्मयाची ॥
व्याप्ति कथियेली चित्सत्तेची ॥ ओतप्रोत प्रतिपादक श्रुतीची ॥ आणि दर्शविली स्मृती-
ची प्रमाणता ॥ ७७ ॥ पुनः शिष्यें आशंका केली ॥ सर्वत्र चित्सत्ता व्यापिली ॥ असतां को-
णी जडत्व पावली ॥ कोणी चेतना झाली सांगा स्वामी ॥ ७८ ॥ अरे शिष्या चैतन्य व्याप-
क सर्वत्र ॥ परी शुद्धोपाधींत प्रतिबिंब होत ॥ तेणें तें सचेत असें भासत ॥ अशुद्धीं जडत्व
प्रतिबिंबाभावें ॥ ७९ ॥ पुनः शिष्यें केला प्रश्न ॥ पूर्वी पंचदशीच्या वचनें करून ॥ सांगित
लें ज्ञान अभिन्न ॥ आतां आपण ह्मणतां तें चि तूं ॥ ८० ॥ ऐसा उभय वचनीं दिसतां भेद ॥
मग त्या आशंके चा करून छेद ॥ अद्वय सच्चिदानंद शुद्ध ॥ पूर्ण बोध तूं असशी ॥ ८१ ॥
तुझ्या स्वरूपाचे ठायीं ॥ त्रिविध परिच्छेद नाहीं ॥ आणि सजातीय विजातीय पाही ॥ न
से च कांहीं स्वगत भेद ॥ ८२ ॥ एवं आत्मा चैतन्य घन ॥ तो तूं चि गा निश्चयें पूर्ण ॥ हें मुख्य पु
नः पुनः शिष्या लागुन ॥ उपदेशिलें जाण पंचमाध्यायीं ॥ ८३ ॥ पुनः सत् चित् आनंद पर-
चा ॥ प्रमाणांतरें बोध साचा ॥ हा वाह्मपून आनंदमय कोशाचा ॥ अ

र्णिलोपे ॥८४॥ त्याआनंदमयकोशविचारेंकरून ॥ ब्रह्मानंदाचेंआणिविषयानंदाचेंवि
वेचन ॥ स्पष्टबोलूनसंपूर्ण ॥ केलेंप्रवचनषष्ठमाध्यायीं ॥८५॥ पुनः सच्चिदानंदब्रह्मनि-
श्चित ॥ आणितद्विवर्तनामरूपजगत ॥ त्याविषयींश्रुतिस्मृतिसंमत ॥ केलेंदर्शितसप्तमा
ध्यायीं ॥८६॥ मंदबुद्धिजोतयासी ॥ दृढबोधव्हावयासी ॥ पुनःपुनःनिरूपणासीं ॥ स
प्तमाध्यायासीसंपविलें ॥८७॥ मगनिर्विकारीजगद्भान ॥ कैसेंभासतेंम्हणोन ॥ इत्यादि
आशंकाउत्थापून ॥ समाधानकथियेलें ॥८८॥ ब्रह्मअद्वैतसिद्धांत ॥ मायामिथ्याविव
र्त ॥ अनिर्वाच्यमृगजळवत ॥ दृष्टांतयुक्तकथिलेंअष्टमीं ॥८९॥ मगसाधनचतुष्टयाचेंस्व
रूप ॥ तद्वत्वैराग्यादिकांचेहेतुस्वरूप ॥ आणित्यांचाफलावधिअमुप ॥ नरेविलाअ-
ल्पसंशयभ्रम ॥९०॥ पुढेंवर्णिलेसमाधिप्रकरण ॥ सविकल्पनिर्विकल्पलक्षण ॥ पुनः
तोसमाधिषट्प्रकारेंकरून ॥ वर्णिलाजाणअंतर्बाह्य ॥९१॥ समाधिअभ्याससमयीं
॥विक्षेपादिविघ्नेंयेतीत्याठायीं ॥ त्याचीनिवृत्तिकरूनउपायी ॥ अभ्यासपाहीकरावा ॥
॥९२॥ कोणीआकाशासमब्रह्महमणती ॥ त्याचीविवेकद्वाराकरूननिवृत्ती ॥ सच्चिदानं
दब्रह्मस्थिती ॥ तीवर्णिलीयुक्तीनवमाध्यायीं ॥९३॥ ऐसाअपरोक्षज्ञानयुक्त ॥ त्यासच
म्हणतीजीवन्मुक्त ॥ त्याचेंआचरणविधियुक्त ॥ केलेंदर्शितयथाशास्त्रें ॥९४॥ तेइच्छा
निच्छापरेच्छानुसार ॥ जगींवर्ततीनिरंतर ॥ भक्तिज्ञानादिप्रकार ॥ दाविलीतोविचार

दशमाध्यायीं॥ ९५॥ संचितप्रारब्धक्रियमाण॥ त्यांचेंस्वरूपकथिलेंपूर्ण॥पुढेंविदेहमु
क्तिप्रसंगेंकरून॥ कथिलेंनिर्वाणएकादशी॥९६॥ असोअपरोक्षज्ञानझालियावर
॥राहावेंकैसेंतोप्रकार॥नीतिसंक्षेपसविस्तर॥ तीहींसाचारलिहियेली॥९७॥ एवंइत्या
दिनिरूपण॥जेंजेंकेलें असेकथन॥ तेंतेंहृदयीं दृढधरोन॥ व्हावेंनिमग्नस्वस्वरूपीं॥
॥९८॥ श्रीरघुनाथाचार्यकिंकर॥देहासमौनीनामोच्चार॥ निवासस्थानग्रामसिन्नर
॥हेंबोधसारकथिलेंतेणें॥९९॥ संवत्अठराशेंएक्याशींत॥ शकेसत्राशेंचाळिसांत
॥तारणनामसंवत्सरांत॥ स्वात्मबोधग्रंथकेलासे॥१००॥ हेमंतऋतुपौषमासीं॥ शु
द्धपक्षदशमीचेदिवशीं॥प्रथमप्रहरांतनिश्चयेसी॥ केलेंग्रंथासीसमाप्त॥१०१॥ ॥
इतिश्रीस्वात्मबोधग्रंथ॥ श्रीरघुनाथाचार्यसमर्थी॥ तत्पादरजमौनीकृत॥ अध्याय
समाप्तएकादशहा॥११॥ ॥७॥ ॥श्रीजगदीश्वरार्पणमस्तु॥
॥७॥ ॥७॥ ॥ समाप्तोऽयंग्रंथः॥ ॥७॥ ॥

हा पारमार्थिक स्वात्मबोध ग्रंथ श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्य श्री अद्वैत सच्चिदानंदेंद्र सरस्वती प्रिय श्रीनारायणेंद्र सरस्वती स्वामी प्रख्यात नाम मौनी महाराज यांणीं आपले सांप्रदायी मंडळीचे हिताकरितां रचना करून ठेविला तो ग्रंथ खालीं सही करणारे इत्यादि स्वामी महाराजांचे सांप्रदायी मंडळी यांनीं आपले हिताकरितां जगदीश्वर छापखान्यांत छापिला आहे. हा ग्रंथ दुसरे कोणीही छापूं नये कदाचित् छापला तर आमचे मंडळीचे नुकसानीचे मालक त्यांस व्हावें लागेल. मिती वैशाख-शुद्ध १० रविवार शके १८०० बहुधान्यनाम संवत्सरे संवत् १९३५ ते दिवशीं छापून तयार केला असे.

१ सही शिवराम नानाजी.	१ नाना बापूजी.
१ विठ्ठलदास शंकरलाल.	१ गणपतराव नारायणजी.
१ अमृतराव बळवंत.	१ बळवंतराव आनंदराव.

हा ग्रंथ कोणीही छापूं नये म्हणून मालकांनीं सर्व प्रकारचे हक्क आपलेकडेस ठेविले आहेत.

॥ इति स्वात्मबोधः समाप्तः॥

V 891.461 R. 50480
Mau/Sva

AUTHOR Mauni maharaj
TITLE Svatmabodh.

DATE DUE | BORROWER'S NAME

V 891.461
Mau/Sva
50480

Date Due

